

**AZƏRBAYCAN
DRAMATURGIYASI
ANTOLOGİYASI**

V CİLD

“ŞƏRQ-QƏRB”

BAKI

2007

Tərtib edəni,  n söz və
bioqrafiyaların müəllifi:

Dilarə Məmmədova

ISBN 978-9952-34-184-3

894.361'2'008-dc22

Az rbaican dramaturgiyası

Az rbaican dramaturgiyası antologiyası. V cild.

“ erq-Qərb”, Bakı, 2007, 304 səh.

Bu cildə Az rbaican dramaturgiyasının nümayəndələrindən Mir Mehdi Seyidzadə, Xalidə Hasilova, İslam Səfərli, Adil Babayev, Söhrab Tahir Az rAz rin  s rl ri daxil edilmiŐdir.

  “ erq-Qərb”, 2007

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
İLHAM ƏLİYEVİN

**“Azərbaycan dilində latın qrafikası
ilə kütləvi nəşrlərin həyata
keçirilməsi haqqında”**

12 yanvar 2004-cü il tarixli sərəncamı
ilə nəşr olunur və ölkə kitabxanalarına
hədiyyə edilir

AZƏRBAYCAN DRAMATURGIYASI

Mir Mehdi Seyidzadə

Xalidə Hasilova

İslam Səfərli

Adil Babayev

Söhrab Tahir AzərAzər

MİR MEHDİ SEYİDZADƏ

(1907–1976)

Mir Mehdi Həsən oğlu Seyidzadə – şair, dramaturq, Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü, əməkdar incəsənət xadimi (1958).

1907-ci il noyabr 11-də Türkmənistanın Aşqabad şəhərində anadan olmuşdur. İbtidai təhsilini İranda, Məşhəd şəhərində almışdır. 1920-ci ildə Bakıya köçmüşdür. Bakı Pedaqoji Texnikumunu bitirmişdir (1925). “Kənd qızı” adlı ilk şeri “Şərq qadını” jurnalında çap olunmuşdur. 1926–1930-cu illərdə Qubadlı və Şamkir rayon komsomol komitələrində işləmişdir. 1930–1932-ci illər Maarif işçiləri kitabxanasının müdiri olmuşdur. 1932-ci ildə “Şanlı gün” poeması ayrıca kitabça şəklində nəşr edilmişdir. Sonralar “Balaca təyyarəçi”, “Ceyran”, “Neft haqqında”, “Kim güclüdür”, “And” adlı kitabları çapdan çıxmışdır. “Tikan və qızılgül”, “Kəpənək və bal arısı”, “Yarasa və pərvanə”, “Dağ və duman” və s. təmsillərin, o cümlədən “Zirək Səməd” mənzum nağılının, “Fırtınalar içində”, “Xaturlarsan məni”, “Həyat yoldaşım”, “Bu səs” kimi lirik şeirlərin, “Ürək”, “Salar səni yada”, “Sevdi könül”, “Qara gözlər” qəzəllərinin müəllifidir. “Nərgiz”, “Ayaz”, “Qızılquş”, “Elsevər” və s. mənzum pyesləri tamaşaya qoyulmuş, bir neçə şerinə mahnılar bəstələnmişdir. Azərbaycan Pedaqoji İnstitutunun qiyabi şöbəsini bitirmişdir.

1932–1939-cu illərdə Azərnəşrdə redaktor, şöbə müdiri vəzifələrində çalışmışdır. 1938–1939-cu illərdə Uşaqgəncləşrdə bədii ədəbiyyat şöbəsinin müdiri olmuşdur. 1941-ci ildə sovet ordusunun tərkibində İranda “Qızıl əsgər” qəzeti redaksiyasında xüsusi müxbir işləmişdir. Ordudan tərxis olunduqdan sonra Azərbaycan Radio verilişləri Komitəsində məsul redaktor, Azərnəşrdə şöbə müdiri kimi çalışmışdır (1944).

Mir Mehdi Seyidzadə Ömər Xəyyam (Rübailər), Hafiz (Qəzəllər), Sədi Şirazi (“Bustan”), Puşkin, Lermontov, Jukovski, Krılov, Nekrasov və başqa şairlərdən tərcümələri vardır. 1966-cı ildə iki cildlik “Seçilmiş əsərləri” (Azərnəşr) 1987-ci ildə, ölümündən sonra 1978-ci ildə “Xaturlarsan məni” (“Gənclik”), “Ağacların şikayəti” (Şeirlər, təmsillər, poemalar, “Gənclik”) çap olunmuşdur.

Çoxplanlı, zəngin və rəngarəng, yadda qalan xarakterlər yaradan Mir Mehdi Seyidzadə 1976-cı il avqustun 31-də Bakıda vəfat etmişdir.

AYAZ

Beş pərdəli dram

İŞTİRAK EDƏNLƏR

Ayaz	– xalq qəhrəmanı
Gülnaz	– Ayazın bacısı
Araz	– saray adamlarından, Ayazın dostu. Son pərdədə qul qiyafəsində görünür
Gülbəniz	– saray qızlarından, Ayazın dostu
Çinar	– adlı-sanlı pəhləvan, sonralar qoca qiyafəsində görünür
Qadir xan	– Bərdə hökmdarı
Quş xan	– onun vəziri
Qaya xan	– pəhləvan
Subatay	– pəhləvan
Qarı	– onun anası
Simurğ quşu	
Saymaz	– saray dustaqbanı
Aşıqlar, kəndlilər, əyanlar, qullar və başqaları	

BİRİNCİ PƏRDƏ

Qadir xanın sarayı. Hər tərəf şərq zövqünə uyğun cavahirat ilə bəzədilmişdir.
Sarayın darvazasında Qaya xanla Subatay növbədə durmuşlar.

Subatay

Ayaz sanki bezib öz həyatından,
Çarpışır, rahatlıq bilməyir bir an.
Əl çəkmir dəhşətli qorxunc ormandan,
Çəkinmir pələngdən, divdən aslandan!

Qaya xan

Subatay! Həyatı sevməyən kimdir?
Bütün kainata varlıq hakimdir.
O yalnız şöhrətçin çarpışır məncə,
Odur ki, həyatı sanır əyləncə.

Subatay

O, az bir zamanda qazandı şöhrət,
Qaya xan! Ondakı igidlik, qüvvət
Çaşdırdı ən böyük qəhrəmanları,
Döyüşdən dəm vuran pəhləvanları!
Şöhrəti gün-gündən artdı, ucaldı,
O baş pəhəivanlıq rütbəsi aldı.

Qaya xan

Əsla, aldanırsan, Subatay, Ayaz
Daim bu hörmətdə, xidmətdə qalmaz!
Meydanda dururkən igid Qaya xan
Onun bu şöhrəti çox sürməz inan!
Qurtarmaz o mənim qanlı pəncəmdən,
Elə igidləri çox görmüşəm mən.

Subatay

Yox canım, başqadır Ayazın işi,
Dağları yerindən qaldırır kişi!
Canavar qüvvətdə aslana çatmaz,
Ayaz pəhləvana, məncə, diş batmaz!

Qaya xan

İgidlik on birsə, onu hiylədir.
İnan ki, güc kiçik bir vəsilədir!
Qüvvətlə az igid yüksələr, artar.

Subatay

Yox canım, Ayazın çox hörməti var!
Qadir xan bəsləyir ona məhəbbət.

Qaya xan

Yox, məhəbbət deyil, bəsləyir nifrət!
Ayazın varlığı sıxır könlünü,

İncidir, narahat eləyir onu.
Yoxsul kəndlilərlə əlbirdir Ayaz
Bu da hökmüdarçın qorxusuz olmaz.
Üzdə mehribanlıq göstərirsə xan,
Ürəkdən Ayaza kəsilib düşman!

Subatay

Aha, indi bildim necədir işlər.

Qaya xan

Əlbəttə, sarayda var keşməkeşlər.

(Bu zaman şeypur səsi gəlir.)

Şeypur səsi yüksəldi,
Deyən Qadir xan gəldi.

(Diqqətlə sağ tərəfə baxır.)

Odur, xanın özüdür,
Hazır ol, salama dur!

Hər ikisi salama durur. Qadir xan arxasınca vəzir Quş xan, əyanlar və pəhləvanlar içəri girirlər. Xan taxtda oturub vəzirə müraciət edir.

Qadir xan

Vəzir, söylə görək, nə yenilik var?!
Vergi göndərirmi vaxtında xanlar?

Vəzir

Sağ olsun qüvvətli, qüdrətli xaqan,
Ölkələr fəth edən böyük Qadir xan!
Hər gün xəzinəyə axır vergilər,
Kim boyun qaçırsa xəracdan əgər

Xanlar komasını yandırar, yaxar.
Qurdunu dağıdar, edər tarımar.

Qadir xan

Əmr elə: kimsəyə rəhm olunmasın.
Kim boyun qaçırırsa vergidən, asan!

Quş xan

Şübhəsiz borcumdur əmrə itaət,
Asinin cəzası ölümdür fəqət!

Qadir xan

İkinci məsələ necədir vəzir?
Bütün varlığımı şübhələr əzir.
Gözlərimdən yuxu çəkilib belə.
Görəsən bu dəfə qurduğun tələ
Baş tutacaqmıdır?

Quş xan

Şəksiz... böyük xan!
Onun taleyini bürüyüb duman.
Bir tələ qurmuşam, qayıdıb geri
Ayaz bir də görməz bizim elləri!

Qadir xan

O azğın ölümü sanır əyləncə.
Onu dəyirmanına salsan da, məncə,
Yenə diri çıxar daşın altından.
Ona qorxunc deyil ildırım, tufan.
O sağkən mənə də rahatlıq yoxdur!
Çünki xalqın ona hörməti çoxdur.

Quş xan

Xalqın arasından çıxıb pəhləvan,
Odur ki, hər yoxsul, hər qul, hər çoban
Öz qəhrəmanına sevgi bəsləyir,
Aşıqlar sazında onu səsləyir.

Qadir xan

Məni də incidən yalnız budur, bax,
Qəlbimi gəmirən bu duyğudur, bax!
Bir yandan Ayazın gücü, qüdrəti,
Bir tərəfdən xalqın ona hörməti
Qəlbimə, ruhuma salır zəlzələ!

Quş xan

Hökmdar, vəzirin ölməyib hələ!
Əyər bu dəfə də qayıtsa Ayaz
Əmin ol, beş gündən artıq sağ qalmaz!
Onu Qaf dağına göndərəm mən,
Onun taleyini döndərəm mən.
Bizim əlimizdə geniş yerlər var,
İgid qəhrəmanlar, şanlı ərlər var.

(özünə işarə ilə)

Hiylədə iblis də Quş xana çatmaz.
Dünya düşmən olsa xaqana batmaz!

Qadir xan

Var ol!

(əyanlara)

Vəzirimə verilsin xələt!

(Əyanlar Quş xana xələt verirlər. Vəzir xələti alıb baş əyir.)

Quş xan

Gün-gündən yüksəlsin bu şan, bu şövkət!

Qadir xan

İndi ki düşməni gözləyir ölüm
Bir az rahatlandı bu çılğın könlüm!
Çağır, rəqqasələr gəlsin, oynasın!
Musiqi gurlasın, məclis qaynasın!
Fələk heyran qalsın çalğıya, rəqsə,
Söylə xanımlar da gəlsin məclisə.

Vəzir işarə edincə saray xanımları, onların ardınca da rəqqasələr daxil olurlar. Hərə öz yerində oturur. Musiqi çalınır, rəqs başlanır. Rəqs bitdikdən sonra bir pəhləvan daxil olub baş əyir. Qadir xan musiqinin dayanmasına işarə edir. Musiqi susur.

Qızlar çəkirlər. Xan pəhləvana müraciət edir.

Qadir xan

Sö-ylə!

Pəhləvan

Şad xəbər var, basılıb düşmən
Zəfərlə qayıdır Ayaz pəhləvan!

Qadir xan

Zəfərlə qayıdır?

(ətrafa)

Nə yaman xəbər!
Ox kimi qəlbimi dəldi bu sözlər!

(rəhləvana müraciətlə)

Bəy Ayaz hardadır?

Pəhləvan

Gəlir bu saat!

Qadir xan

(əyanlara)

Çıxın qarşısına.

Əyanların bir hissəsi çıxır.

Qadir xan

(ətrafa)

Artdı fəlakət.
Yenə gözlərimdə qaraldı günəş,
Ruhumda fırtına, qəlbimdə atəş!

Musiqi, irəlində Ayaz, arxasınca pəhləvanlar daxil olurlar.
Hamı baş əyir, Ayaz isə salam verir.

Qadir xan

Düşməne çaldığı şanlı zəfərdən
Qəlbim nəşələndi razı qaldım mən.
Var ol, yenilməzdir səndəki qüdrət!

(əyanlara)

Böyük pəhləvana verilsin xələt!

(Əyanlar xələt gətirib Ayaza verirlər.)

Ayaz

Təşəkkür edirəm.

Qadir xan

Söylə bir görək
Necə hər b eylədin sən düşmən lə tək?!
Ona batmamışdı böyük bir ordu,
İllərlə çarpışdıq, o bizi yordu.

Ayaz

Qaranlıq ormanda, qorxunc ormanda
Onunla ilk dəfə qarşılaşanda
Sandım ki, Elbrus qopmuş yerindən,
Yüyürür üstümə... Mətanətlə mən
Kamana ox qoyub çəkdim yanından
Ox kamandan uçdu, o qorxunc heyvan
Elə bağırdı ki, titrədi dağlar,
Dənizlər, qayalar, çaylar, bulaqlar...
Ox ona dəyincə getdi özündən!
Şimşəklər parladı qanlı gözündən.
Yüyürdüm, başımın üstünü aldım,
Şiddətlə baltanı boynundan çaldım,
Dağ kimi ayrıldı başı bədəndən
Uçdu, pərvaz etdi can quşu təndən!

Qadir xan

Var olsun qüdrətli qəhrəmanımız!

Əyanlar

Var olsun, var olsun pəhləvanımız!

Qadir xan

Ey igid pəhləvan, şad etdin məni.
Qurtardın qorxudan bütün ölkəni!

A y a z

Xeyr, qurtarmayıb qorxudan ölkə,
Vergilər törədir ağır təhlükə.
Kəndlilər batıbdır matəmə, yasa,
Bu işə tezliklə əlac olmasa
Minlərlə insanlar ölər acından.
Zənnimcə, əhdindən dönməz Qadir xan!
Mənə söz vermişdin – zəfərlə gəlsən
Azad eləyəyəm xalqı vergidən.
Meydandan zəfərlə qayıtdım geri,
Gərək bağışlasın xan vergiləri.

Q a d i r x a n

Şübhəsiz sözündən dönməz hökmüdar.
Lakin pəhləvandan bir xahişim var:
Onu da yerinə yetirsən əgər
Sözsüz bağışlanar bütün vergilər.

A y a z

O tapşırıq nədir?

Q a d i r x a n

(vəzirə)

Quş xan, sirri aç!

Q u ş x a n

Ölkəmiz yenə də yardıma möhtac,
İldırım baxışlı, igid qəhrəman.
Cəbhələrdə sənə baş əydi düşman!
Öldürdün şirləri, əjdahaları
Bələdan qurtardın bizim diyarı.
Bir düşmən qalmışdır, onu da yensən
Dünyada ən böyük pəhləvan sənsən!

A y a z

O düşmən nəçidir, o düşmən kimdir?

Q u ş x a n

Dağlara hökm edən məğrur hakimdir.
Yurdu Qaf dağının arxasındadır,
Yalançı qayalar yaxasındadır,
Dörd yanı qayadır, təpədir, dərə...
Kim getmək istəsə o qorxunc yerə
Yazda getməlidir, başqa vaxt olmaz!
Orda qışda, yayda quş qanad çalmaz.
Yay zamanı odlar yağdırır günəş,
Dağın hər parçası kəsilir atəş.
Qışda isə orda hökm edir tufan,
Göyləri bürüyür qara bir duman;
Bəzən həftələrlə göydən toz yağır,
Bəzən də daş kimi qorxunc buz yağır.
Orda nəfəs almaq olur çox ağır,
Hiddətlə, şiddətlə çağlayır sular,
Sönür düşüncələr, donur duyğular.
Pəhləvan, sən getmək istəsən əgər,
İndi getməlisən.

A y a z

(ətrafa)

Nə qorxunc səfər!

(aşkara)

Bu saat gedərəm, at hazırlansın!
Qoy düşmən əzmimi anlasın, qansın!

Q a d i r x a n

Sağ ol məmləkətin qəhrəman oğlu!
Çiçəklər bəzəsin getdiyın yolu.

(*nökərlərə*)

Tez at hazırlayın!

Nökərlər çıxır.

Qadir xan

Qalx, Gedək Quş xan!
Şəhərdən çıxarkən Ayaz pəhləvan
Hamımız ötürək onu hörmətlə.
Ayrılaq Ayazdan biz məhəbbətlə!

Xidmətçi

(*daxil olur*)

Atlar hazırlanıb!

Qadir xan

(*Ayaz və başqalarına*)

Buyurun!

Ayaz

Dostlar!

Bilirəm, qarşımda uçurumlar var.
Lakin qorxum yoxdur mənim ölümdən,
İgidlər görmüşəm meydanlarda mən!

(*ətrafı*)

Ancaq bu dəfə də əgər hökmüdar
Dönsə öz sözündən qılınclar parlar!
Sarayda qorxulu şimşəklər çaxar,
Qəzəb dalğaları sarayı yıxar!

Musiqi, Ayaz, Qadir xan və saraydakılar çıxırlar.

Pərdə

18

İKİNCİ PƏRDƏ

Qadir xanın sarayı. Pərdə açılır. Qadir xan daxil olur. Musiqi çalınır. Qadir xan taxt üstündə, əyanlar isə öz yerində oturlar. Qaya xan üç-dörd pəhləvanla bərabər Gülnazla bir neçə yoxsul kəndlini qamçıyla döyə-döyə götürürlər.

Qaya xan

(baş əyərək)

Qüdrətli, böyük xaqan!
Bu dörd azğın, qudurğan
Baş qaçırır vergidən.
Deyir: hər bə gedərkən
Şanlı Ayaz pəhləvan
Demişdi, yoxsullardan
Gərək bac alınmasın.

Qadir xan

(qəzəbli)

Tez xainləri asın!

Quş xan

Bunlarda cürətə bax!

Gülnaz

(Qadir xana)

Yetər zülm etdin, alçaq!
Bizi qorxutmaz ölüm,
Lakin etdiyın zülüm
Yerdə qalmaz, Qadir xan!
Bir gün səni boğar qan!

Qadir xan

Söylə kimsən, nəçisən?
Burda nə cürətlə sən
Təhqir edirsən xanı,
Qüdrətli hökmranı?!

Gülnaz

Mənəm elin bacısı!
Xalqın dərdi, acısı
Qəlbimə vurub yara,
Yoxsullar düşüb dara...
Mənim qardaşım Ayaz
Bu zülmü yerdə qoymaz!

Qadir xan

Aha... Qardaşının pəhləvanlığı,
Şöhrəti, qüruru, qəhrəmanlığı
Sənə cürət vermiş, cəsarət vermiş!

Gülnaz

Xeyr, yanılırsan, bambaşqadır iş –
Xalqın birliyidir mənə ruh verən!
Üz çevirib bütün kütlələr səndən.
Acından məhv olur xalq yığın-yığın,
Bu zülmün odundan doğacaq yanğın!
Səni məhv edəcək bir gün yoxsullar.

Qadir xan

O kiçik başında böyük xəyal var!
Yanğın özünü müəhv edər yalnız.

(*nökərlərə*)

Hələlik zindana atılsın bu qız!

(başqa dustaqlara işarə ilə)

Bunlarsa asılsın!

Gülnaz

Quduz canavar!

1 - ci kəndli

Uşaqlarım çoxdur, rəhm et, hökmdar!

Qad ir xan

Ölümdür cəzanız!

2 - ci kəndli

Zəhərli ilan!

Qaya xan

(kəndliyə bir qamçı vurur)

Gəl, gəl hökmdara oxuma meydan!

3 - cü kəndli

Bir xoş gün görmədik bu dünyada biz,
Ömrümüz çürüdü, yandı qəlbimiz.
Zalımlar, sizə də qalmaz bu dövran!

Cəlladlar kəndliləri aparırlar. Gülnazı isə saraydakı xüsusi həbsxanaya salırlar.

Qad ir xan

(vəzirə)

Təhlükə böyükdür, tədbir tök, Quş xan!

Üsyan dalğaları artır getdikcə,
Bu halın səbəbi Ayazdır, məncə.

Quş xan

Gününü xoş keçir, sıxılma, xaqan!
Səni qorxutmasın hər kiçik üsyan.
Dənizlər sarsılmaz fırtınalardan,
Qurd qorxmaz şiddətli borandan, qardan!
Yeni bir tədbir də var.

Qadir xan

Nə tədbir?

Quş xan

(Qadir xanın qulağına pıçıldayaraq)

Onu yatmış yerdə...

Qadir xan

(vəzirin sözünü kəsərək)

Fikrimiz birdir!
Lakin kim bacarar bunu!

(Quş xan Qaya xanı göstərir)

Qadir xan

(Qaya xana)

Söylə, razısanmı buna pəhləvan?

Qaya xan

Məni cəhənnəmə göndərsən də xan
Boyun qaçırmaram.

Qadir xan

Var ol, qəhrəman!
Dayanma, tezliklə get onu öldür.
Küskün taleyimi, baxtımı güldür!

Quş xan

Ehtiyatlı dolan!

Qaya xan

Əmin ol!

(Qadir xana baş əyərək)

Mən getdim, sağlıqla qalın.

Hamı

Yaxşı yol.

Qaya xan çıxır.

Qadir xan

Qəlbim çox sıxılır, çıxacaq bir ova!

Quş xan

Ovçun çox gözəldir bugünkü hava,
Gedək, ürəyimiz açılsın bir az!

Qadir xan, vəzir və əyanlar çıxırlar. Gülbəniz yalnız qalır.

Gülbəniz

Demək, xəyanətlə məhv olur Ayaz!
Nə alçaq düşüncə, nə çirkin xəyal!

Bu olan iş deyil! Cəsur bir qartal
Quduz bir köpəyin xəyanətilə
Məhv olmaz!.. Qoymaram baş tutsun hiylə!

Araz

(pərdə arxasından)

Bu fikrə şərikəm mən də, Gülbəniz.
Gedək, pəhləvanı xilas edək biz!

Gülbəniz

(hürküə ətrafa baxır)

Sən nəçisən, sən kimsən?

Araz

(pərdə arxasından çıxaraq)

Ayazın dostuyam mən!
Qorxma, düşmən deyiləm.

Gülbəniz

Xeyr, peşman deyiləm
Əzmimdən, qərarımdan!
Yola çıxıram əlan.

Araz

Birdir bizim əzmimiz!
Lakin gərək əvvəl biz
Xilas edək Gülnazı,
Sonra isə Ayazı.

Gülbəniz

Düz deyirsən, lakin sən
Zindanbanın əlindən

Qızı necə alarsan?
Bu işi sanma asan.

Araz

Mahirəm bu işlərdə!

(Cibindən bir dərman çıxarıb göstərir.)

Bax bu dərman hər dərdə
Əlacdır!

(Pərdənin dalını göstərərək)

Orda gizlən!
Üç fit çalan kimi mən
Şahin kimi qanad aç.
O saat yanıma qaç!

Gülbəniz pərdənin dalında gizlənir. Araz isə dərmanı şirniyə səpir, saraydakı xüsusi həbsxanaya yaxınlaşıb qapını döyür. Dustaqban Saymaz qapıya gəlir.

Saymaz

Kimdir gəlib belə... taq... taq...
Qapı döyür, ey mənə bax!

Araz

Mənəm qorxma özgə deyil.

Saymaz

Yaxın gəlmə, geri çəkil!
Nə sözün var? Söylə.

Araz

Saymaz!
Tanımadın?

Araz!
Gəldim xəbər bilim səndən.

Saymaz

(qapını açır)

Arazsanmış, əzizim sən?
Əyləş görək, dostum, nə var?

Araz

Toyda idim, bizim dostlar
Qurmuşdu bir şənlik, düğün,
Pay gətirdim sənin üçün.

Cibindəki şimiləri çıxarıb dustaqbana verir. Dustaqban şimiləri
acgözlüklə süzüb yeməyə başlayır.

Saymaz

Bu nə dadlı şeydir, aman.
Ləzzətindən doymur insan.

Araz

Yeməmişən qaz ətini,
Bilmirsən ləzzətini!
Bir-bir aşır getsin, Saymaz!
Bu pay sənə ucuz olmaz.

Saymaz şimiləri yeyib qurtarır, dərman ona təsir edir. Sayıqlamağa başlayır.

Saymaz

Araz, sənin buynuzun var?
Dəvə gəlir qatar-qatar.

Ayı aşır yamacları,
Öküz gəzir ağacları,
Eşşək çıxır nərdivana,
Xan bənzəyir kərgədana!..

Araz

Bu son sözün çox doğrudur.

Araz getdikcə Saymaza yaxınlaşır.

Saymaz

Yaxınlaşma, uzaqda dur.
Göydə süzür səksən qartal!
Məni sənmi aldatmaq istədin, al!

Saymaz xəncəri çıxarmaq istəyərkən yerə yıxılır.

Araz

Sənə demədimmi yekəbaş Saymaz
Gətirdiyim o pay çox ucuz olmaz!

Araz fit çalır, Gülbəniz gəlir.

Hərifi yıxmışam, durma, Gülbəniz
Füsrəti qaçıрмаq olmaz, gərək biz,
Tezliklə əkilək, işi duyarlar.

Araz və Gülbəniz Saymazın ciblərini axtarmağa başlayırlar. Gülbəniz Saymazın qoltuq cibindən açarları tapır, sevinərək Araza göstərir.

Gülbəniz

Baxtımız gətirdi, budur açarlar!

Araz açarları alır, tez həbsxananın qapısını açır. Gülnazı çıxarır.

Gülnaz

Kimsiniz, söyləyin, qəsdiniz nədir?
Ay canım, yenə də bu nə fitnədir?

Araz

Qorxma, biz Ayazın dostuyuq, Gülnaz!
Tez ol, durma qaçaq, qardaşın Ayaz
Təhlükə içində qalmış... Qaya xan
Söz verib öldürsün onu.

Gülnaz

Ah... Aman!
Gözümün işığı, mehriban qardaş,
Sənəmi qıyırlar? Tez qaçaq, birbaş!
Ayazı qurtaraq vaxtsız ölümdən.

Araz

Gedək, can qurtarmaz düşmən ölümdən.

(Gedirlər.)

Pərdə

ÜÇÜNCÜ PƏRDƏ

Gözəl bir çəmənlik. Hər tərəf bənövşə, lalə, yasəmən və başqa çiçəklərlə doludur.
Göz baxdıqca bir çiçək dənizi görünür. Çiçəklərin üstündə kəpənəklər uçuşur.
Ağaclar ətrafa kölgə salmış, qayalardan büllur sular axır, ağaclarda quşlar ötür.
Günəş batmaqdadır. Günəşin qızıl şəfəqləri çiçəklərə başqa bir lətafət verir. Ayaz
daxil olur, ətrafı seyr edir.

Ayaz

Bu nə yaraşığı, füsunkar çəmən?
Bəzəyib hər yanı nərgiz, yasəmən.

Axır dərələrdən gümüş bulaqlar,
Baş-başa veribdir dumanlı dağlar.
Yüksəlib göylərə sərv ağacları,
Öpür büllur sular göy yamacları.
Hər gözəl bənövşə, hər qızıl lalə
Bənzəyir bir incə şerə, xəyalə...
Burda nə saray var, nə hökmüran var!

Çinar

(*Ağacların dalından çıxır.*)

Çinar pəhləvandır burda hökmüdar.
Yanıma, sahibsiz deyil bu çəmən!
Söylə sən nəçisən?

Ayaz

Bir yolçuyam mən!
Pəhləvan etməsə əgər etiraz
Burda əylənərdim, yorğunam bir az.

Çinar

Xeyr, nə etiraz, əylən, ye, iç, göz!
Yalnız dargözlülər qonağı sevməz.
Evin çiçəyidir, gülüdür qonaq!

Ayaz

Çox sağ ol!

Çinar

Gəl indi biz badə vuraq!

Ayaz və Çinar yaşıl bir ağacın kölgəsi altında otururlar. Bir-iki qədəh şərab içirlər.
Yemək yeyirlər. Çinar tütəyini heybəsindən çıxarır.

Çinar

Bir qədər də sənə ney çalım, dinlə!

Ayaz

Çal dostum, belə gün az düşər ələ!

(Çinar kəsmə şikəstə çalır.)

Ayaz

Başqa məlahət var neyin səsində,
Bizim doğma yurdun şikəstəsində.

Çinar

Hansı obadansan, hansı eldənsən?

Ayaz

Qarabağ elindən.

Çinar

Bildim, demək sən
Ayaz pəhləvanın elindənsənmiş?

(ətrafı)

Bu hərif mənimçün lap göydən enmiş.
Hər işi öyrənməm.

(Ayaza)

Söylə, pəhləvan!
Qəhrəman Ayazı sən tanıyırsan?

Ayaz

Bir az tanıyıram, necə?

Çinar

O alçaq
Mənim düşmənimdir, dünyada ancaq!
Bu dəli könlümdə bir diləyim var.

Ayaz

Nədir o arzun? Aç söylə, Çinar!

Çinar

O dilək Ayazı məhv etməkdir!

Ayaz

Məncə, bu olduqca kiçik diləkdir!
Onu öldürməyə nə var?

Çinar

Pəhləvan!
Əlimə keçməyir o xain insan.
Kim onun əlini versə əlimə,
Sanaram su səpdi odlu könlümə!

Ayaz

Neçin bəsləyirsən sən ona nifrət?

Çinar

Çünki qazanmışdır döyüşdə şöhrət.

A y a z

Kim Ayazı tutub gətirsə sənə
Ona nə verərsən?

Ç i n a r

Ayazı mənə
Təslim eləyənə yaşıl zümrüddən
Füsunkar bir xəncər bağışlaram mən.

A y a z

(ətrafə)

Nə qərribə xəyal, nə qorxunc əhval...

(Çinara)

Ürəyim sıxıldı, bir az da ney çal!

(Çinar ney çalır.)

A y a z

Yandırır beynimi odlar, alovlar...
Deyəsən çox böyük hərarətim var?
Nəbzimi tut, yoxla!

(Çinar Ayazın nəbzini tutur.)

A y a z

Ovcundakı əl
Ayazın əlidir, haydı, durma, gəl!
Bu qılınc, bu qalxan, bu ox, bu kaman
Bu Ayaz pəhləvan, bu sən, bu meydan!

Çinar

(acıqlı)

Səni axtarırdı göylərdə Çinar
Yerdə düşdün əlinə, taleyin var.
Səni bu meydana gətirib əcəl!

Ayaz

Çox meydan oxuma, igid oğlan, gəl
Qılınc məsələni həll edər ancaq!

Ayaz qılıncını çəkir, Çinar da qılıncına əl atır. Qılıncılar sınıncaya qədər çarpışırlar.
Sonra güləşməyə başlayırlar. Xeyli güləşəndən sonra Ayaz Çinarı yerə vurur,
xəncərini çıxarıb onun başını kəsmək istəyir.

Çinar

Doğrudan da Ayaz, qoçaqsan, qoçaq!
Məni öldürməkçin etmə gəl tələş.
Yaşadıqca olaq yaxın dost, qardaş!..

Ayaz

Çox şükür, eşitdim səndən bu sözü.
Güldü taleyimin baxtımın üzü!

(Çinarı buraxır.)

Əl verək, bu gündən birgə çalışaq.
Haqsız məhv edib, zülmü biz yıxaq.

Əl verib, qucaqlaşırlar. Bu zaman hava qaralır gecə çökür.

Ayaz

Atıb hər tərəfə qaranlıq pəncə,
Çökübdür ətrafa dərin bir gecə.
Yorğunuq, gəl burda dincələk bir az.

Çinar

Doğrudur, gəl bir az uzanaq, Ayaz.

Hər ikisi uzanıb yatır. Bu zaman Qaya xan gəlir.

Qaya xan

Göyləri bürüyüb qatı bir zülmət.
Dərin bir yuxuya dalıb təbiət!
Ay çıxınca burda qalmalıyam mən.

Qaya xan bir daş üstündə oturur. Bir az sonra çiçəklənən ay doğur.

Odur ha, ay doğdu çiçəkliklərdən,
Saçdı yamaclara, dağlara işıq,
Sərv ağaclarına verdi yaraşığı.
Azacıq gəzişim könlüm açılısın,
Qaranlıq ruhuma işıq saçılısın!

Qaya xan ətrafı gəzir. Gözü iki nəfər yatmış adama sataşır.
Yaxınlaşıb diqqətlə onlara baxır.

Qaya xan

Kimdir gecə vaxtı burda yatanlar?
Aha, bu Ayazdır, tale oldu yar!
Düşmən yatmış yerdə keçdi əlimə.
Nəhayət, qovuşdum mən əməlimə!
Artıq şərəf mənim, şöhrət mənimdir!
Sərkərdəlik mənim, hörmət mənimdir!
Ayazla dostunu batırıb qana,
Gedib əhvalatı bildirrəm xana.
Fürsəti qaçıрма, Qaya xan, get, vur!

Xəncəri sıyırib Ayaza yaxınlaşanda Çinar yerindən sıçrayır. Ona hücum edir.

Çinar

Kimi öldürürsən, alçaq xain, dur!
Həddini bildirrəm!

Ayaz oyanır, Qaya xanla Çinarın çarpışdığını görür.

Ayaz

Nə olmuş, nə var?
Nəçin çarpışırsan bununla Çinar?

Çinar

Gec durmuş olsaydım yuxudan bir az,
Bizi öldürərdi bu xain.

Qaya xan

Ayaz!
Bunun sözlərinə əsla inanma,
Alçaq yalan satır sənə, aldanma!
Səni yatmış yerdə öldürəcəkdə,
Mən gəlib eşitdim, səndən əl çəkdi.

Ayaz

Kimin sözlərinə inanım, heyhat!?
Bunların hankısı alsın mükafat!
Həqiqət bürünüb qaranlıqlara,
Qorxunc zülmətlərə, dumanlıqlara.
Qaya xan bir şöhrət, şövkət düşkünü,
Böyüklük düşkünü, sərvət düşkünü...
Çinar da düşməndi mənə, indicə
Savaşdıq, barışdıq...

Qaya xan

Pəhləvan, məncə,
Bu iş o qədər də deyil qaranlıq.
Dərindən düşünsən əgər bir anlıq
Bilirsən xəyanət onundur ancaq,
Sənə düşmən olub çünki bu alçaq!

Çinar

Xainin sözünə uyma, inanma!
Mən elə cinayət etmərəm əsla.

(*Qaya xana*)

Sənsən xəyanətkar!

Qaya xan

Sənsən fitnəkar!

Çinar

Sənin nifrətində şeytan xətti var!

Ayaz

Doğrudan nə qədər çıxılmaz bir yol!?

Çinar

Pəhləvan, müqəssir budur, əmin ol!

Qaya xan

Kələklə yaxanı qurtarma əldən.
Utan bəslədiyin çirkin əməldən!

Bu halda Gülnaz, Araz, Gülbəniz daxil olurlar.

Gülnaz

(*Qaya xana*)

Sən utanmalısan, azğının biri!
Xatırla verdiyin qanlı sözləri.
Boyuna biçilib sənin xəyanət!

Çinar

Qoymadım baş tutsun lakin cinayət.

Araz

Bu alçaq sarayda söz verib, Ayaz
Gizlin gəlsin, səni öldürsün...

Qaya xan

(Qılınca əl ataraq)

Araz!

Ayaz

Etdiyin xəyanət açıldı artıq,
İgidsən gəl mənim meydanıma çıx!

(Qaya xan Ayaza hücum edir.)

Çinar

Oğrular axtarır qorxunc qaranlıq!
Səndə tapılsaydı bir qəhrəmanlıq
Tutqun gecələrdən yardım ummazdın.
İndi ki özünə sən məzar qazdın
Tut gəldi!

Çinar Qaya xanı vurmaq istərkən Ayaz mane olur.

Ayaz

Pəhləvan, bu yana çəkil!
Sənin vuruşmağın münasib deyil.
Qaya xanla özüm vuruşam görək!

Ayaz qılıncını çəkir, Qaya xanla döyüşür, onu yaralayır.

Qaya xan

(yıxılarkən)

Məhv oldum!

Araz

Xainin ölumdür sonu!

(Qaya xan ölür.)

Ayaz

Götürün, meydandan rədd edin onu!

(Çinara)

Mənim qüsürümü bağışla, Çinar!

Çinar

Səndə qüsür yoxdur, odur təqsirkar.
Səni aldatmağa çalışdı alçaq,
Dostların vaxtında yetişdi ancaq.

Ayaz

(Araza)

Çox sağ ol, böyük iş görmüsən, Araz!

Araz

Dostluq vəzifəmdir bu mənim, Ayaz!

Ayaz

Danış bir görək, sarayda nə var?

Gülnaz

Sarayda fitnələr... Zalım hökmüdar.
Üç nəfər kəndlini batırdı qana,
Məni də göndərdi qorxunc zindana.

(Arazgilə işarə ilə)

Bunlar çıxardılar məni məhbəsdən,
Yoxsa qurtarmazdım dəmir qəfəsdən!
Ölkəmiz dönmüşdür xarabazara,
Kəndlər qəbiristana, evlər məzara.
Ellər cana gəlmiş, üsyan dalğası
Hər yanı tutmuşdur!

Ayaz

İlan yuvası
Saraylar uçulub alt-üst olmalı!
Ellər hüququnu ələ almalı.
Durmayın, hərəiniz gedin bir kəndə!
Bu yaxın zamanda gəlirəm mən də.
Kütləni toplayın, el hazırlaşsın,
Hər yan dalğalansın, sel kimi daşsın!
Birlikdə saraya hücum edək biz,
Açsın, çiçəklənsin diləklərimiz!
A dostlar! İndisə ayrılmaq burdan,
Mən gedim işimə.

Gülnaz

Yox, heç bir zaman!
Səndən ayrılmaram qardaş!
Mən də getməliyəm.

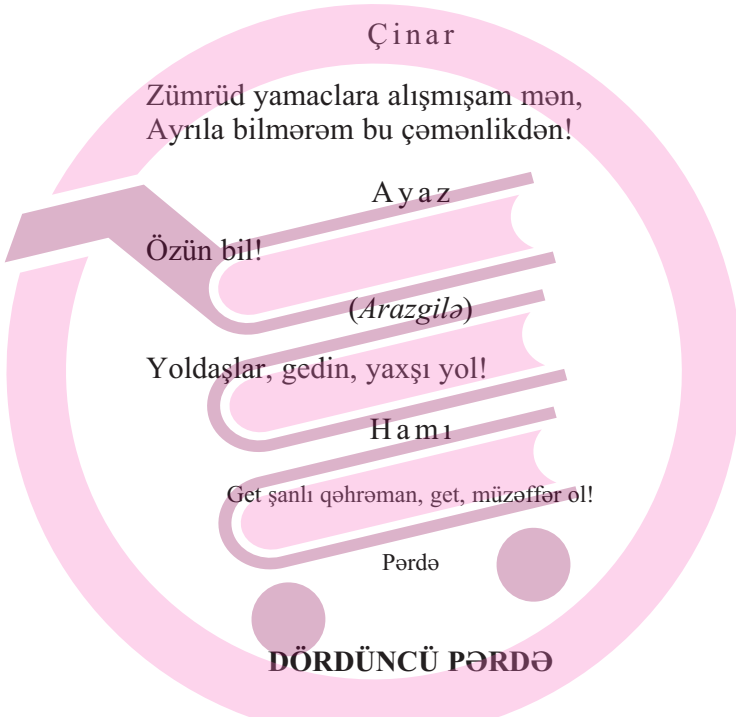
Ayaz

Sən qayıt, Gülnaz!
Yalnız getməliyəm o qorxunc yerə.

Mən gərək tam hücum edim şirlərə!
Başqa adam getsə pozular işlər.
Bütün əməklərim hədəyə gedər.

(Çinara)

Azadlıq uğrunda qılınc vurmağı,
Qanlı hökmüdə qarşı durmağı
İstəyirsən əgər, bunlarla sən də
Yoldaş ol, qardaşım Çinar! Get kəndə!

Geniş bir çöl. Yalnız sağ tərəfdə bir palıd ağacı, ağacda simurq quşunun yuvası. Sol tərəfdə kiçik bir alaçıq. Uzaqda yüksək dağlar. Qaf dağı görünür. Dağın zirvəsindən göyə tüstü qalxır. Ayaz səhnəyə daxil olur.

Ayaz

Hər tərəf uçurum, hər yan dağ-dərə.
Nə qədər heybətli, qorxunc mənzərə!..

İnsan oğlu bura gələrmə, heyhat.
Bizi sürükləyir hər yana həyat!

Ağacdən civilti səsi gəlir. Ayaz diqqətlə baxır. Bir şahmarın ağaca
dırmaşdığını görür.

Bu gördüyüm nədir, zəhərli şahmar!
Demək hər tərəfdə azğın zalım var.
Şahmar hökmürandır, hökmüran ilan,
Belə haqsızlığı gördüyüm zaman
Tüklərim ürpərir, gərək şahmarı
Öldürüm, qurtarım yazıq quşları!

Oxu kamana qoyub atır. Şahmar ağacdən yerə yıxılır.

Odur, bax. Məhv oldu, qan içən xan da
Bir gün boğulacaq tökdüyü qanda.
O gün yaxındadır, deyil çox uzaq!
Mətanət lazımdır bu işdə ancaq!

(Bir qədər irəliləyir.)

Artıq yorulmuşam, dincəlim bir az,
İstidə bu qədər yol getmək olmaz...

Ayaz həmin ağacın dibində yatır. Bir az sonra simurq gəlir, ağacın dibində yatan
Ayazın yatdığını görüncə gedib bir daş gətirir, onun başına salmaq istəyir. Bu halda
sol tərəfdəki komadan bir qoca çıxır, simurqa yaxınlaşır, əli ilə ona bəzi işarələr
verir. Quş daşı bir tərəfə atıb balalarının yanına gedir. Onlara dön verib uçur. Ayaz
gözlərini açır, başı üstündə dayanmış qocanı görür.

A y a z

Bu nədir, yuxudur, yoxsa xəyaldır?
Özüm də bilmirəm bu necə haldır!
Başımın üstündə dayanıb insan.

Q o c a

Bu yuxu deyildir, söylə, pəhləvan,

Səni atıb bura hansı dalğalar?
Bu yurda gəlməkdə nə məqsədin var?

A y a z

Döyüş məqsədilə gəlmişəm bura.
Bizim ellər deyir: bu çöl, bu səhra
Uca Qaf dağının ətəyindədir,
O dağda yüzlərlə şir məskən edir.
Əzilsin pəncəmdə gərək aslanlar!
Qorxunc əjdahalar, şahmar ilanlar...

Q o c a

Bu iş çox çətindir, gəl bundan vaz keç!
Başqa macərə tap, başqa bir iş seç.

A y a z

İnsançün heç bir şey çətin deyildir.
Yarı yoldan dönməyin mətin deyildir!
Çətinlik ümitsiz etməz insanı.

Q o c a

Ağıllı zarafat salmaz tufanı!
Qorx səni gözləyən fırtınalardan,
Dağdakı şiddətli borandan, qardan!

A y a z

Qorxu acizlərchün yaranıb ancaq,
Qaya uçulan gün qopar toz-torpaq!
Mən yoldan dönmərəm, lakin, söylə sən
Ay baba nə zaman bura gəlmisən?
Məskənin haradır, yurdu haradır?..

Q o c a

(Komasına işarə edir.)

Yurdum o qaralan kiçik komadır.
Uşaqkən düşmüşəm mən bu yerlərə,
Məskənim olmuşdur bu dibsiz dərə!..

A y a z

Baba, Qaf dağına getməyə burdan
Çoxmu məsafə var?

Q o c a

Bəli, pəhləvan!
O qorxunc dağlardır şirlər yuvası.
Dəhşətlidir o yerlərin havası!
O dağa uçmaqçın qanad lazımdır,
Yaxud əfsanəvi bir at lazımdır.
Səninə nə atın, nə qanadın var,
Odur ki, üzünə bağlıdır yollar!

A y a z

Baba, sən kömək et mənə bu işdə,
Əgər qalib gəlsəm mən bu döyüşdə!
Minnətdar olaram sənə ürəkdən.

(Bu halda simurq quşu gəlir.)

Q o c a

Odur, simurq quşu gəldi, bəlkə mən
Onun köməyilə bir iş düzəltdim,
Sən gözlə, mən onun yanına getdim.

Ayaz bir tərəfdə dayanır, qoca simurğa tərəf gedir. İşarə ilə quşa bəzi sözlər anladır.
Simurq qanadını tərpedərək qocaya cavab verir. Qoca və simurq Ayazın yanına gəlirlər.

Q o c a

Oğlum, quş deyir ki, bu igid insan

Üç kiçik balamı qanlı düşmandan
Qurtarıb, onunçün mən səhralara,
Sıldırım dağlara, göy dəryalara
Uçmağa hazırım, belimə minsin!
Getsin, istədiyi tərəfə ensin!

(Ayaz sevinclə quşun belinə minir.)

A y a z

Sevimli quş, yüksəl!

Quş yüksəlir.

Baba, çox sağ ol!

Q o c a

Qəhrəman övladım, get, uğurlu yol!

Səhnənin işığı sönür, quş dağın başına yüksəlir. İşıq yanır. Ayaz qayanın döşündəki komaya yaxınlaşır, görür ki, Süpürgə saqqalın anası ifritə qarı oturmuş, qazanda plov bişirir. Ayaz qarının yanına çatınca.

Q a r ı

Yaxın gəlmə, söylə kimsən, ey insan?!
Süpürgə saqqaldan məgər qorxmursan?!

A y a z

Onun qatiliyəm.

Q a r ı

Sus, öyünmə çox!
Ona yer üzündə batan igid yox!
Səni mən bu saat dovşan eylərəm,
Qəlbini oxlara nişan eylərəm!

A y a z

Qələt eylərsən!

Q a r ı

Həddini aşma!
Çəkin qəzəbimdən.

A y a z

Çox coşub-daşma.
Mənim qorxum yoxdur şirdən, pələngdən
Zəhərli ilandan, qurddan, nəhəngdən...
Yenmiş çox igid qəhrəmanları,
Döyüşdən dəm vuran pəhləvanları!
Pəncəmdə qırılıb ayılar, fillər
Ey qarı, qorxutmaz məni bu dillər!
Söylə, oğlanların hardadır?

Q a r ı

Ovda...

(Ayazın gözü qazana sataşır)

A y a z

O nədir?

Q a r ı

Plovdur!

A y a z

Burda plov da
Olurmuş...

Nə qədər əcaib bir iş...

(*Qarıya*)

Qarı, söylə görək plovun bişmiş.

Q a r ı

Bişib!

A y a z

Bir qab gətir, qoy yesin qonaq.

Q a r ı

Bu oğlanlarımın payıdır ancaq.

A y a z

Çox uzun danışma.

Q a r ı

Bu kəfgir, bu sən!
Əgər gücün çatsa özün çəkərsən.

Ayaz yeddi batmanlıq kəfgiri götürür, qazanın ağzını açır, plovdan çəkib yeyir.

Q a r ı

(*heyrlə*)

İki barmağılə kəfgiri aldı,
Dağ boyda qazanın böyrünə çaldı,
Bu igid pəhləvan yamanca şeymiş,
Hiylə görək, yoxsa buna batmaz diş!

Göy guruldayır, ildırım çaxır.

Ayaz

Bu nədir, yenə də çaxır şimşəklər,
İldırımlar çaxır, əsir küləklər...

Qar1

Oğlanlarım gəlir!

Bu zaman süpürgə saqqal qardaşları ilə bərabər gəlir.

Süpürgə saqqal

O kimdir burda?!
Nə cürətlə gəlib sehrli yurda?!

Qar1

(Tez oğlanlarının yanına gedir.)

Oğlum, təhlükə var, buna diş batmaz.
Ağıllı özünü alova atmaz!
Biz gərək kələklə öldürək onu,
Yoxsa qorxunc olar bu işin sonu!

Süpürgə saqqal

Nə təhər, kələklə?

Qar1

Ev uçsa əgər
O daşın altında əzilib ölər!
Hər işi görəsən gərək tədbirlə,
Evə girin, bala, dinməyin hələ,
Sonra bəhanəylə çölə çıxarsız
Üç yandan təpiklə evi yıxarsız!

A y a z

(ətrafə)

Oğluna nə isə dedi bu qarı,
Şübhəsiz ki, vardır bir oyunları.
Ayıq olmalıyam burda mən bir az,
Düşməni olanlar qəflətə uymaz!

(Süpürgə saqqala yaxınlaşır.)

Durma, gəl vuruşaq!

Süpürgə saqqal

Hələ yorğunam,
Plov bişiribdir mənimçün anam,
Acam, bu dəqiqə gəlmişəm ovdan.
Yoxsa çəkinmirəm oddan, alovdan!

A y a z

Zərər yox, bir az da gözlərəm sizi,
Bundan da kəsərəm bəhanənizi.

Ayaz komada oturur. Süpürgə saqqal komandan çıxmaq istərkən Ayaz ondan qabaq çıxıb təpiklə komanı uçurur. Süpürgə saqqalın qardaşları komanın altında qalıb ölürlər.

Süpürgə saqqal

Mənim ürəyimə sən çəkmişən dağ.
Bu zərbə həddini bildirər.

A y a z

Alçaq!
Hər yana işlətsən dolanar, dildir,
Bağırma, qolunun gücünü bildir!

Süpürgə saqqal güzü Ayazın başından vurmaq istərkən Ayaz güzü onun əlindən alıb bir yana tullayır. Hər ikisi bir-birinin yaxasından tutub güləşməyə başlayırlar. Bu vaxt ifritə qarşı əlində almas kimi iti bir xəncər yavaş-yavaş yaxınlaşıb Ayazın kürəyinə saplamaq istəyir. Göydən bir ox süzüb qarının kürəyindən dəyir. O yerə sərilib ölür. Ayaz Süpürgə saqqalı yıxır, onun başını kəsmək istərkən Süpürgə saqqal yalvarır:

Süpürgə saqqal

Gəl məni öldürmə, yazığam, Ayaz!

Ayaz

(kinayə ilə)

Süpürgə saqqallar ölümdən qorxmaz!

Süpürgə saqqal

Ayaz, yanılırsan, mən də insanam,
Şirvanda ən adlı bir pəhləvanam.
Sizin xaqanınız böyük Qadir xan
Bizim xanımıza yazmışdı fərman;
Üç igid pəhləvan göndərsin bura,
Səni birtəhərlə salsınlar tora.
Gəldik, tələ qurduq burda sənə biz,
Lakin baş tutmadı kələklərimiz.

Ayaz

Bəs bu uzun saqqal, bu quyruq nədir,
Heç başım çıxmayı bu nə fitnədir?

Süpürgə saqqal

Öküz dərisidir bu, istəsəm mən
Bir anda çıxaram qorxunc cildimdən.

Ayaz

Cildini dəyişmə, pozular buyruq
Sənə çox yaraşır buynuzla quyruq!

Q o c a

(gəlir)

Pəhləvan çox sağ ol, endin düşmanı!

(komaya işarə edir.)

Yıxdın bu qorxulu, sirli komanı.

Ayazın gözü qocaya və ifritə qarının ölüsünə sataşır.

A y a z

Baba, sən də gəldin?.. Bunu kim vurmuş?

Q o c a

Gördüm, bu ifritə qarı qudurmuş,
Sən bu qudurğanla gülüşən zaman
Sənə hücum edir qarı arxadan;
Gözüm dumanlandı, qəlbim sıxıldı,
Ona bir ox atdım, yerə yığıldı.

A y a z

Sağ ol, baba, böyük bir iş görmüsən.
Sən mənə yenidən həyat vermişən!

Q o c a

Baban deyil, sənin qardaşınam mən.

Saqqalını çıxarır. Çinar olduğu meydana çıxır.

İndi tanıdınmı?

A y a z

(sevinclə)

Çinar, sənmişən?

(Qucaqlaşirlar.)

A y a z

Sən hara, bu yerlər hara, ay Çinar?!
Bu necə kələkdir, səndə aləm var!

Ç i n a r

Qardaşım, səfərə çıxdığın zaman
Demişdin, hamınız qayıdın burdan.
Bilirdim bu yurda tək gəlsən əgər
Başın çəkəcəkdir bəlalər, dərdlər,
Onunçün Gülnazla getmədim mən də,
Bəlkə incidin də bir az qəlbində.
Hamınız getdiniz, mən qaldım orda.
Başqa yoldan gəldim bu sirli yurda.

A y a z

Ölüm pəncəsinin işgəncəsindən
Məni xilas edən, qurtaran sən sən!
Gəl gedək, qardaşım, zavallı qullar,
Ömründə gülməyən bədbəxt yoxsullar
Bizi gözləyirlər, başlansın üsyan!
Xanı yixacaqdır qorxulu tufan!

(Süpürgə saqqala işarə ilə)

Bunu da aparaq, Qadir xan görsün!

Ç i n a r

Gəl gedək, qoy zaman hökmünü versin!

(Çıxırlar.)

Pərdə

BEŞİNCİ PƏRDƏ

Bərdə şəhərinin kənarı. Qayalar göylərə yüksəlmiş, Qadir xan,
Quş xan, dörd-beş əyan və bir neçə nökrər dayanmışlar.

Q a d i r x a n

(qəzəb və kədərlə)

Gülnaz xilas oldu dəmir qəfəsdən,
Bir çox dustaqlar da qaçdı məhbəsdən.
İgid Qaya xan da yerə gömüldü,
Deyirlər Süpürgə saqqal da öldü!
O gəlir dəhşətli ildırım kimi,
Yüksək bir dağ kimi, sıldırım kimi!
Qalmamış mənə bir qurtuluş yolu,
Nəhayət, ellərin bu pələng oğlu
Heçliyə çevirdi tacü təxtimi.
Yox, bir də sınaşım gərək bəxtimi!
Əmr edin, qazılsın dərin xəndəklər
Sancılsın xəndəyə ox, qılınc, xəncər...
Yıxılsın xəndəyə burdan keçəndə!

Q u ş x a n

Bu gözəl tədbiri bəyəndim mən də.
Bu saat deyərəm, nökrərlər gələr.

(yanındakı əyana)

Söylə, gətirilsin ox, qılınc, xəncər!

Əyan çıxır. Az sonra nökrərlər ox, qılınc, xəncər gətirirlər. Araz da başqa qiyafədə
nökrələrin arasındadır.

Q a d i r x a n

Diqqətlə örtülsün xəndəyin üstü,
Gərək yanan oddan çıxmasın tüstü!

Qadir xan, Quş xan və başqa əyanlar çıxırlar, birinci qul tələsik yeri qazmağa başlayır.

İkinci qul

Nə olmuş, ay qoçaq, nə tələsirsən?

Araz

Əzizim, deyəsən çox odlusan sən?!

Birinci qul

Necə nə olmuşdur?
Böyük hökmüran
Çıxarır atını köhnə məzardan.

Araz

(ikinci qula)

Bilirsən yer neçün qazılır, sarsaq?

Birinci qul

Nəyimə lazımdır...

İkinci qul

Ay yazıq uşaq!
Odur ki, gündüzün qara dumandır,
Gözlərin yaşlıdır, ürəyin qandır.

Birinci qul

Yoxsa ki, sən məndən xoş gün görürsən?
Mənə ac qarnına öyüd verirsən.
Sözü çox uzatma, bilirsən əgər
De görək ki, neçün qazılır yerlər?

Araz

Qoy deyim, aslanı tora salmaqçün.

Birinci qul

Açıq de!

Araz

Ayazı bura salmaqçün!

Birinci qul

Ayıq ol, ayıq ol, sus, bax gələn var!
Bizi yoxlamağa gəlir əyanlar.

Gülnaz və Gülbəniz daxil olur. Onlar Arazı tanıyırlar.

Araz

Xoş gördük köhnə dostlar!

Gülnaz

Xoş gördük, söylə nə var?
Xəndək qazırsan yenə.

Araz

Çox yaxşı olub mənə
Tapşırıblar bu işi,
Yoxsa batardı kişi.
Məhv olardı!

Gülnaz

Azğınlar!

Araz

Sizin cəbhədə nə var?

Gülnaz

Ürəklər dönüb qana.
Xalq hazırdir üsyana!
Lakin silah çox azdır.

Araz

Qorxma, kefirmiz sazdır!
Bax, bağ kimi üst-üstə
Yığılıb dəstə-dəstə
Qılınc, qalxan, xəncər, ox...
Gizlətməyə yer də yox.
Çağır, gəlsin kəndlilər,
Bu gün axşama qədər
Silahlansın, müxtəsər
Bizə də paltar göndər.

(Gülnaz və Gülbəniz çıxır.)

Birinci qul

Adə, nə danışırısan
Nə üsyan, necə üsyan?

Araz

Yatmısan, ay balqabaq!
Xanın gözü çıxacaq!
Kefi kök, damağı saz,
Bu saat gəlir Ayaz.
Kəndlilər də bir yandan
Axışıb gəlir bu an.
Kütlə dönüb tufana.
Hazırlaşib üsyana!

Birinci qul

Bəs mən neyləyim, Araz?

Araz

Necə neyləyim, qanmaz,
Silah al, qoşul xalqa!

Birinci qul

Mən də oldum bir dalğa,
Qoşuldum o tufana,
Hücum eylədim xana!

Birinci qul yerdən bir xəncər götürüb belinə bağlayır. Bir kəndli gəlib silah götürüb gedir. Onun ardınca başqası gəlir. Beləliklə, ardı kəsilmədən kəndlilər gəlib silah götürüb gedirlər.

Araz

Tez olun, tez götürün,
Yan küçədən ötürün!

Silahlar qurtarandan sonra gəliş-gediş çəkilir. Əyanlardan biri daxil olur.

Əyan

Durmayın boş-boşuna!
Cumun tez iş başına!

Araz

Durmayın boş-boşuna!
Cumun tez iş başına!

Araz

Çoxdan bitmişdir işlər.
Qorxaq deyilsən əgər,

(Üstü yeni torpaqla örtülmüş yerə işarə edir.)

Gəl bu yerə ayaq bas,
Anan tutsun sənə yas!

Birinci qul

Hə, kişisən ayaq qoy,
Tutulsun səninçün toy.

Əyan çıxır. Gülnaz iki dəst paltar gətirir.

Əyan

Ya kor quyuya düşər,
Ya ağılsız... müxtəsər
Mən qaçdım muştuluğa,

(Əlini qarnına vurur.)

Bir şey girsin tuluğa!

Əyan qorxudan addım atmağa cəsarət etmir, geri çəkilir.

Araz

(birinci qula)

Soyun, yubanmaq olmaz!

Birinci qul

Soyunmaq neçün, Araz?

Araz

(Paltarı ona verir.)

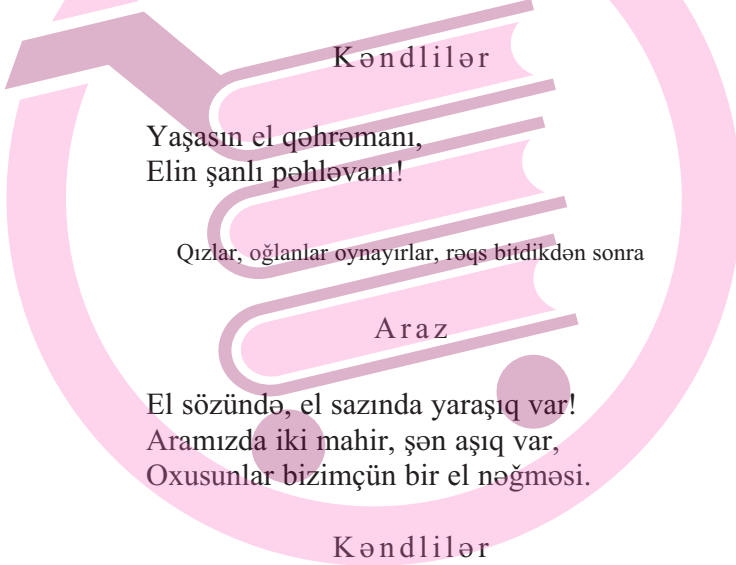
Sözü uzatma, ay key!
Tez al, bu paltarı gey.
Çatınca xana xəbər
Alçaq cəllad göndərər,

Asarlar aşımızı,
Kəsərlər başımızı.
Bizik qazıyan yeri,
Gizlətməkçün bu sirri
Gərək biz bataq yerə.
Bildinmi, ay heyvərə?

Birinci qul

Ay xanın dili yansın.
Tacı-taxtı odlansın!

Tez soyunub təzə paltarları geyinirlər. Gülbəniz bir dəstə kəndli ilə daxil olur. Gələnlərin içərisində qadın, uşaq və iki aşiq da var. Musiqi çalınır, hamı oynayır.

Tutsun yeri-göyü şən mahnı səsi!

Birinci aşiq

Mənim canım qurban elə!
Mən sazımı aldım ələ.

İkinci aş1q

Mən də aldım, gəl dəyişək!

Birinci aş1q

Gəl dəyişək, qoy gül-çiçək
Səsimizdən dalğalansın,
Şən könüllər havalansın!

İkinci aş1q

Səndən xəbər alım, ay aş1q Eldar,
O nədir ki, inciləri parıldar?
O nədir ki, alov saçar guruldar?
O nədir ki, bulaq kimi şırıldar?

Birinci aş1q

Sənə xəbər yerim, ay aş1q Qurban,
O göydür ki, ulduzları parıldar,
O şimşəkdir alov saçar, guruldar,
Gözəl səsdir bulaq kimi şırıldar.

İkinci aş1q

O nədir ki, var xoş rəngi, qoxusu?
O nədir ki, gecə gəlməz yuxusu?
O nədir ki, yox insanlıq duyğusu?
O kimdir ki, heç kəsdən yox qorxusu?

Birinci aş1q

O çiçəkdir, var xoş rəngi, qoxusu,
Yarasadır gecə gəlməz yuxusu,
Qadir xanda yox insanlıq duyğusu,
O Ayazdır kimsədən yox qorxusu.

Kəndlilər

Sağ ol aşıq, var ol aşıq!

Xanın nöqərlərindən ikisi camaat arasında gəzib bu sözləri eşidir.

Birinci nöqə

Eşitdinmi? Durma gedək!

İkinci nöqə

Gedək, xana xəbər verək!

Gedirlər, bu zaman Ayaz və Çinar gəlir. Süpürgə saqqalı da zəncirdə gətirirlər.
Kəndlilər Ayazı sevinclə qarşılayırlar.

A r a z

Elin qəhrəmanı Ayaz, var olsun.
Dünyalar durduqca bəxtiyar olsun!
Böyük zəfərlərlə qayıdıb geri,
Tufandan qurtarır bizim elləri.

H a m ı

Var olsun sevimli, qəhrəman Ayaz!
Elin şanlı oğlu, pəhləvan Ayaz!

A y a z

Mənə el olmuşdur a dostlar, arxa,
Coşqun sel olmasa su gəlməz arxa!
Ellərin qüvvəti qoparar dağı,
Gəlin əlbir olaq, diz çöksün yağı!

Kəndlilər

Gəlin əlbir olaq, diz çöksün yağı!
Dərddən azad olsun vətən torpağı!

Qadir xan, Quş xan, əyanlar gəlirlər. Qadir xan hiylə ilə Ayaza yanaşaraq.

Qadir xan

Qəhrəman övladım, bu böyük zəfər
Sildi ürəyimdən ağır qəm, kədər.

Ayaz

Qurduğun hiylələr yetər, yaramaz!
Uymaz əfsununa el oğlu Ayaz.

(qılıncını çəkərək)

Zalımların haqqı qılıncdır ancaq.
Qanlı sarayların alt-üst olacaq!

(Qadir xan da qılıncının sıyrır.)

Qadir xan

Mənim də qılıncım, adamlarım var.
Hər yetən uşaqdan qorxmaz hökmüdar!

Quş xan

Dünən kənddən çıxmış südəmər çağa
Gəlib Qadir xana zərbə vurmağa.

Quş xan və əyanlar qılınclarını çəkirlər. Çinar, Araz, Gülbəniz, Gülnaz və kəndlilər də qılınclarını çəkirlər. Qızgın döyüş başlanır. Süpürgə saqqal da bir qılınc götürüb kəndlilərlə vuruşur. Ayaz Qadir xanı, Araz Quş xanı, Çinar Süpürgə saqqalı, kəndlilər isə əyanları öldürürlər. Üsyançılar qalib gəlirlər. Hamı Ayazın başına toplanır.

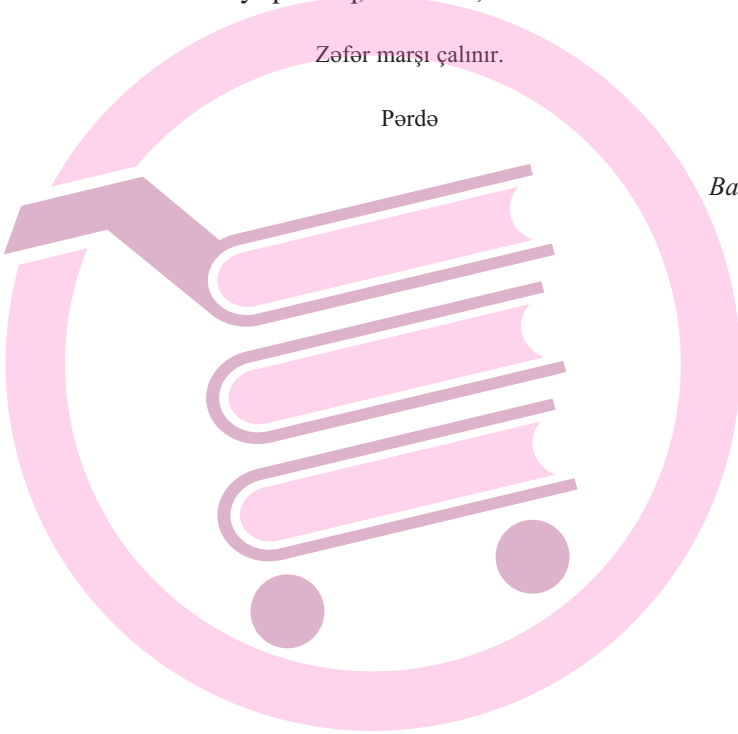
A y a z

Dostlar! Hər gecənin bir gündüzü var!
Yoxsul kəndliləri incidən xanlar
Boğulub məhv oldu tökdüyü qanda;
İgidlər vuruşsun gərək hər yanda.
Birinci addımdır bugünkü səfər,
Hələ qabaqdadır qəti döyüşlər!
Bir gün öz hökmünü verəcək zaman,
Nə saray qalacaq, nə də ki, zindan!

Zəfər marşı çalınır.

Pərdə

Bakı, 1936

XALİDƏ HASİLOVA

(1920–1996)

Hasilova Xalidə Məmməd qızı – nasir, dramaturq. 1920-ci il aprelin 19-da Zaqatala şəhərində anadan olmuşdur. İlk təhsilini orada almış, Pedaqoji Texnikumu bitirmiş, Qımır kəndində müəllim işləmişdir. Leningrad Universitetinin filologiya fakültəsində qəbul olmuş (1939–1941), təhsilini ADU-nun filologiya fakültəsində davam etdirmişdir (1948). Müharibə illərində (1941–1945) Zaqatala məktəblərində müəllim (1943–1944), Moskvada Xarici Dillər kursunda türk şöbəsinin dinləyicisi (1944–1945) olmuşdur. “Uşaqgəncnəşr”in redaktoru (1948–1952), “Azərbaycan qadını” jurnalında ədəbi işçi (1952–1953), “Göyərçin” jurnalının baş redaktoru (1966–1972), “Azərbaycan qadını” jurnalının baş redaktoru (1972) olmuşdur.

Bədii yaradıcılıqla məşğul olmuş, “Kiçik hekayələr” (1950), “İlk məktub” (1951), “Lalənin kitabı” (1955), “Sular durulur” (1958) və s. bədii kitabların müəllifidir. “Nəğməli Könül” (1978), “Hamı doğmadır mənə” (1985), “İnsan ömrü nəğmədir” (1985) pyesləri tamaşaya qoyulmuşdur.

Sovet Qadınlar Komitəsi Rəyasət heyətinin, Azərbaycan KP MK yanında Qadınlar Şurası Rəyasət heyətinin, Azərbaycan Yazıçıları Plenumunun üzvü (1960–1990), Bakı Şəhəri Sovetinin deputatı (1975) seçilmişdir. “Dostluq cəmiyyəti”nin tərkibində bir çox xarici ölkələrdə ezamiyyətdə olmuşdur.

Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü (1952), Azərbaycan SSR Əməkdar Mədəniyyət İşçisi (1974) fəxri adına layiq görülmüşdür. “Şərəf nişanı” (1971), “Qırmızı Əmək bayrağı” (1980) ordenləri və bir çox medallarla təltif edilmişdir.

NƏGMƏLİ KÖNÜL

İki hissəli musiqili komediya

İŞTİRAK EDƏNLƏR

Könül	– gənc müğənni
Gülsüm xanım	– tanınmış müğənni
Yusif	– bəstəkar, filarmoniyanın direktoru
Mərdan kişi	– Könülün atası
Nüşabə	– Yusifin arvadı
Kərim	– şair
Ramazan	– klub müdiri
Atabala, Pota Musa, Caydaq Ramiz	– Ramazanın dostları
Konfranse	
Toy adamları, çalğıçılar, konfranse, rəqs kollektivinin üzvləri	

Hadisələr bizim günlərdə cərəyan edir...

BİRİNCİ HİSSƏ

BİRİNCİ ŞƏKİL

Abşeronda, Xəzərin ləpəddöyünündə bəstəkar Yusifin bağı. Yaşlılıqlar içində geniş həyəət və böyük aynabənd görünür... Səhər yenicə açılır. Yusif royal arxasında oturub, uvertüraya bənzər coşqun, şən musiqinin son akkordlarını çalır... Mərdan kişi, əlində üzüm dolu səbət gəlir. Yusifin ciddi məşğul olduğunu görüb, yaxınlaşmağa ürək eləmir. Elə pilləkənin üstündə oturub, heyran-heyran musiqiyə qulaq asır... Yusif yorğun, ancaq gümrah halda qalxıb var-gəl edir. Sonra dayanıb Xəzərin uğultusuna qulaq asır. Birdən Mərdan kişini görür.

Yusif. Sabahın xeyir, Mərdan kişi!

Mərdan (xəyaldan ayrılır). Sabahın xeyir, Yusif müəllim. Bağısla, çaldığın musiqiyə uyub, küllü-ələmi unutmuşdum. Dayan görüm, nə üçün gəlmişdim? Hə... Sənə üzüm nübarı gətirmişəm.

Yusif. Ağzın şirin olsun, Mərdan dayı. Nə zəhmət çəkirsən?

Mərdan. Zəhmət sənin işindir, ay oğul. Qulaq verirəm, gecədən sübhə kimi çalhaçaldasan. Deyir, uzaqdan baxana dava asan görünər. Mən yaxşı başa düşürəm, səhəri açıq gözlə açmaq nə deməkdir!

Yusif. Məgər sən üzümü əkəndə az zəhmət çəkmisən? İndi bax, gör necə gözəldir, min bir rəngə çalır. (*Gülür.*) Çırtma vursan, şirəsi fəvvarə kimi göyə uclar. Hamımızı yaşıdan zəhmətin xoş bəhrəsidir, Mərdan kişi.

Mərdan. Doğrudur. Atalar da deyib: “Çəkərsən cəfasını, görərsən səfasını”. Əkdiyim ağaclar bu il maşallah, bol bəhər verir. Amma...

Yusif. Nə “amma”?

Mərdan. Kim dedi “amma”? Mən?.. Eh, fikrim yaman qarışqdır. Dayan görün, nə demək istəyirdim? Hə, deyirəm, amma gözümün ağı-qarası bircə qızımın bəhərini görmək mənə qismət olmayacaq.

Yusif. Könülün? Niyə ki, o çox mehriban qızıdır.

Mərdan. İndiki zamanda mehribanlığa nə verərlər, ay Yusif müəllim? İnstituta girə bilmədi, bu dərd mənə öldürür. Qoşulub kənd klubunun uşaqlarına, səhərdən axşamacan çal-çağırdadır.

Yusif. Özfəaliyyət dərnəyinə gedir. Bunun nəyi pisdir?

Mərdan. Axırı nə olacaq? Görüm, aya, klub ona diplom verəcək, savad verəcək? İki ayağını bir başmağa dirəyib, “xanəndə olacağam, vəssalam!”

Yusif. Musiqiyə böyük həvəsi var, hərdənbir eşidirəm mahnılar oxuyur. Səsi pis deyil, amma... Axı mən ona demişdim gəlsin, bir az məşğul olaq.

Mərdan. Özünə əziyyət vermə oğul bu da bir həvədir, ötüb gedəcək. Görünür mənim də taleyim belə gətirib. Doğru deyiblər, qız yükü – duz yükü. (*Ağır addımlarla uzaqlaşır.*)

Yusif. Mərdan dayı, xahiş edirəm, Könülü mənim yanıma göndərin.

Nüşabə (*otaqdan çıxır*). Sabahın xeyir, Yusif.

Yusif. Sabahın xeyir, Nuşi-can!

Nüşabə (*ə səbi halda not kağızlarına baxır*). Yenə də gecəni yatmamısan. Özünə heyfin gəlmir, heç olmasa mənə yazığın gəlsin. Səhərdən axşamacan filarmoniya, artistlər, əsəblik. Axşamdan da sübhədək notlar, mahnılar, simfoniyalar. Bəs sən nə vaxt dincələ-cəksən? (*Acıqla*) Nəyə gülürsən?

Yusif (*zarafatla*).

Nüşabə! Yurdumun qəhrəman qızı!
Gəl doğra qılıncla sən bu arsız!

Nüşabə. Bax, həmişə beləsən, ciddi söhbətimi zarafata salırsan.
Yusif. Yaxşı, səhər-səhər qanını qaraltma. Söz verirəm, bu gün heç yana getməyəcəyəm, doyunca istirahət edəcəyəm. İstəyirsən gəl qaçaq, ataq özümüzü dənizin qoynuna. Qoy Xəzərin gur dalğaları bizi top kimi atıb tutsun!

Nüşabə (*küskün halda üzünü çevirir*). İstəmirəm!

Musiqi. Duet.

Yusif (*oxuyur*).

Gülsün üzün, ay sevgilim,
Həyat gözəl, il gözəldir.
Səni mənə bəxş eyləyən
Vətən gözəl, el gözəldir!

Nüşabə (*rişxəndlə oxuyur*).

Sözüm yoxdur sənə, Yusif,
Səndəki o dil gözəldir.
Şirin sözlə aldadırsan,
Kələklərin bil gözəldir!

Yusif.

Mehribanım, canım sənsən,
Sən arzum, gümanım sənsən.
Gülüm, gülüstanım sənsən,
Sənin kimi gül gözəldir!

Nüşabə.

Aldanmaram şirin sözə,
Xoş baxışa, iti gözə.
Sən özünü üzə-üzə,
Mənə de ki, el gözəldir!

Musiqi bitir. Yusif Nüşabənin könlünü almaq istəyir. O, acıqla üzünü çevirir... Kənd qızlarına məxsus ala-bəzək paltar geyib, kəlağayı örtmüş Könül gəlib ər-arvadı bu vəziyyətdə görərək, utanıb, üzünü tutur. Nüşabə gülümsəyib otağa girir. Yusif onun ardınca getmək istərkən Könül məhəccəri taqqıldadır.

Könül. Yusif müəllim, ay Yusif müəllim, hər vaxtınız xeyir!

Yusif. Bacı, sizə kim lazımdır?

Könül. Mənəm ey, bağban Mərdanın qızı. Dədəm göndərib.

Yusif (*onu tanıyıb bərkdən gülür*). Buy, Könül?! Bu kəlağayı nədir?

Könül. Nənəm deyir ki, cavan qız xeylağı yad kişinin yanında açıq-saçıq görünməz.

Yusif. Yad kişi kimdir? Məni deyirsənsə, üç ildir sizin bağ qonşunuzam.

Könül. Qonşumuz olanda nə olar? Əmim deyilsən, dayım deyilsən. Nənəm deyir ki...

Yusif. Sənin nənənə quzu kəsim, görünür dərşini yaxşı verib. Gəl indi də mən səninlə məşğul olum. Qalx yuxarı, utanma. (*Könül utana-utana aynabəndə qalxır. Yusif ona baxıb, gülür.*) Ay qız, sən elə klub səhnəsinə də kəlağayı ilə çıxırsan?

Könül. Əlbəttə! Dekaltə geyməyəcəyəm ki!

Yusif. Dekaltə nədir?

Könül. Yaxası bax burdan olan yarımköynək.

Yusif. Dekalte geyməsən də, hər halda kəlağayı ilə də olmaz. Camaat sənin üzünü görməli, səsini eşitməlidir.

Könül. Camaat səsini çox yaxşı eşidir. Eşitməsələr, çəpik çalmazlar ki.

Yusif. Neynək, baxarıq, görürük. (*Royalın arxasına keçir.*) Nə mahnı bilirsən?

Könül. Çox mahnı bilirəm.

Yusif. Məsələn.

Könül. Məsələn, nədir o? Hə, “Aman, aman, bu qızların əlindən”.

Yusif. Sən də qızların əlindən dad çəkirsən?

Könül. Mən yox ey, onu yazan, hamı oxuyur, mən də oxuyuram.

Yusif. O mahnı lazım deyil. Başqa bir şey yadına sal.

Könül. Başqa şey?.. Hə, yadıma düşdü. Leylilə Məcnunun deyişməsi.

Yusif. Birinci dəfədir eşidirəm. O necə mahnıdır?

Könül (*oxuyur*).

- Məcnun, Məcnun!
- Nə var, Leyli?
- Atam məni İbn Salama verir...

Yusif (*acıqla*). Yox, əşşi!
Könül (*inamla*). Atam canı!
Yusif (*əsəbi halda durub var-gəl edir*). Sənə bu axmaq mahnıları kim öyrədir?
Könül. Ramazan.
Yusif. Ramazan kimdir?
Könül. Klubumuzun müdiri.
Yusif. O klub müdiri yox, fırıldaqçının biridir.
Könül (*acıqla*). Ramazan fırıldaqçı deyil! Ürəyi təmiz oğlandır!
Yusif. Bəlkə də yaxşı oğlandır. Amma pis klub müdiridir.
O sizə belə şit, bayağı mahnılar öyrədirsə, demək, incəsənətdən tamamilə xəbərsizdir.
Könül. Xəbərsiz-zad deyil! Zurna çalır, qaval çalır, tar çalır, kaman çalır, lap... lap qarmon da çalır! Özü də gözəl mahnılar yazır.
Yusif. Necə, necə? Ramazan mahnı da yazır?
Könül. Lap qəşəngcə yazır.
Yusif. Yazır da, çalır da? Lap qarmon da çalır?
Könül. Bəli, lap qarmon da çalır.
Yusif. Deməli, adamların nervlərində də çalır!
Könül (*mexaniki*). Hər nədə istəsən çalır!

Yusif gülür. Könül pərt halda ona tamaşa edir.

Yusif. Məzəli qızsan. Özün də görünür Ramazanın xətrini çox istəyirsən?
Könül. Ramazanın xətrini hamı istəyir. Kənd cavanları onun başına and içirlər.
Yusif. Yaxşı, onda Ramazanın mahnılarından birini oxu, qulaq asım.
Könül. Dolamazsınız?
Yusif. Kimi?
Könül. Elə Ramazanı da, məni də.
Yusif. Yox, söz verirəm. Sakitcə oturub, qulaq asacağam.
Könül (*özünü səliqəyə salıb, iki addım qabağa çıxır və bərkədən elan edir*). “Qum təpələri”. Musiqisi və sözləri Ramazan Allah-qulu oğlundur. Oxuyur Könül Mərcanova. Çalır... (*Birdən Yusifə tərəf dönür.*) A, bəs kim çalacaq?
Yusif (*çiyinlərini çəkir*). Nə bilim?

Könül. Siz çalın də.

Yusif. Nə çalım? Mən melodiyanı bilmirəm.

Könül. Burada melodiya yoxdur, musiqi var. Bir az o xalq mahnısı var ey, “Ay bəri bax, bəri bax” ona oxşayır. Siz oturun çalın, çalın, mən deyəcəyəm. (*Yusif “Bəri bax” mahnısının melodiyasını çalır. Könül onu saxlayır.*) Ey, Yusif müəllim, siz lap oxşatdınız ki. Sonra deyərlər, Ramazan xalqdan oğurlayıb.

Yusif. Əgər oxşayırsa, demək oğurlayıb.

Könül. Yusif müəllim, bilirik də, elə çoxları bir-birindən oğurlayır. Elə bütün mahnılar “üç badam, bir qoz” deyil? Nə oldu, orda da qoz, burda da qoz? Amma Ramazanın mahnısı tamam başqa cürdür. Bax, bu əlinizi pianin onun bu tərəfinə qoyursunuz, o biri əlinizi... əlinizi yox, baş barmağınızla çeçələ barmağınızı bu biri tərəfə. İndi çalın, çalın, görəcəksiniz, heç oxşamayacaq. (*Yusif gülə-gülə nə isə çalır. Könül razı halda oxumağa başlayır.*)

Külək əsir, qum səpələnir,
Qumlar yavaş-yavaş təpələnir.
Xəzər səhər-axşam ləpələnir,
Sanki dənizdə su təpələnir.

(*Yusif*) İndi keçin muğamata, “Segah” çalın. (*Yusif yenə gülə-gülə “Segah” çalır. Könül zil səslə oxuyur.*)

Sevdim səni mən, özgəsini sevmərəm hərgiz!
Ey qaşı kaman, kirpiyi ox, gözləri nərgiz.
Sən etdin mənim könlümü qəm ilə pərişan.
Təkcə səni mən sevmişəm, ey sevgili canan!
Aman, ay dad, ay dad, ay dad...

Nüşabə (*otaqdan çıxır*). Ay balam, bu nə səsdir?

Mərdan (*gəlir*). Ay qız, Könül, nə çığırırsan? Ətini şişə çəkirlər, nədir?

Yusif. Dəyməyin, dəyməyin! Qoy oxusun. Oxu, Könül, bir az da zildən! (*Könül oxumaqda davam edir. Atabala, Pota Musa, Caydaq Ramiz çəpərdən boylanırlar.*)

Atabala. Can! Ağruvu alım sənin!

Pota Musa. Zalım qızı, gör nə şaqıldadır!

Caydaq Ramiz. Şaqıldatmır ey, cəh-cəh vurur!

Mahnı bitir. Uşaqlar bərkdən əl çalırlar.

Uşaqlar. Bis! Bis! Bis! Var olsun kəndimizin bülbülləri!
Atabala. “Kəsmə şikəstə” oxu, Könül!
Pota Musa. “Mənsuriyyə!”
Caydaq Ramiz. “Səni sevəcəyəm, sən sevməsən də!”
Mərdan (*onların üstünə yeriyir*). Rədd olun, aya, mütrüblər!

Uşaqlar gizlənilər. Yusif heyran-heyran gah Könülə, gah da arvadına baxır.

Yusif. Necədir, Nuşi-can?
Nüşabə. Mənə elə gəlir ki, pis deyil.
Mərdan (*Könülə*). Allah abırını töksün, biabır elədin məni.
Düş qabağıma, mürtədin qızı, mürtəd!

Könül üzünü tutub ağlayır.

Yusif. Dayanın, hara gedrsiniz?.. Mərdan dayı, sizinləyəm.
Xahiş edirəm əyləşin. Ciddi söhbətim var.

Nüşabə (*Könülün boynunu qucaqlayır*). Otur, qızım. Ağlama, otur.

Yusif (*Nüşabəyə*). Zəhmət olmasa bizə çay gətir. (*Nüşabə gedir.*)

Mərdan. Lazım deyil, Yusif müəllim, onsuz da xəcalətimdən üzünüzə baxa bilmirəm.

Yusif. Xəcalət nə üçün? Siz sevinməlisiniz! Bəli, bəli, ürək-dən sevinməlisiniz ki, qızınızın yaxşı səsi var. Bu, fitri istedaddır. Sizin diliniz ilə desək, Allah vergisidir. Doğrudur, hələ cilalanmayıb, üstündə çox işləmək, böyük zəhmət çəkmək lazımdır. Məsələ burasındadır ki, səs var! Dağ şlaləsi kimi təbii, gur, xoşagəlimli...

Mərdan (*incik*). Yusif, oğlum, mən dünyagörmüş adamam, çox bərkdən-boşdan çıxmışam. Savadım olmasa da, yaxşı xanəndənin nə olduğunu azdan-çoxdan başa düşürəm.

Yusif. Kim dedi ki, Könül yaxşı xanəndədir? Xanəndəlik müğənnilik sənətidir, fitri istedadın zirvəsidir. Bülbülün də yaxşı səsi var, amma ona heç kəs xanəndə demir. Burada bir fərq var – bülbülü öyrətmək mümkün deyil, amma Könülü öyrətmək olar.

Mərdan. Harada?

Yusif. Lap elə musiqi məktəbində! Mən konservatoriyanı söz vermirəm, ancaq musiqi məktəbinə düzəltmək mümkündür. Burada qabağa düşmək, onu kiməsə tapşırmaq da lazım deyil. Könülün təbii

səsi ona yol açacaqdır. Mən ancaq məktəbə qəbul qaydalarını öyrədərəm, bir də Könüllə məşq edib, onu hazırlayaram.

Mərdan. Yusif müəllim, sən elə danışırsan ki, adamın heç inanmağı gəlmir. Doğrudanmı onu musiqi məktəbinə götürürlər? Tutaq ki, lap götürdülər. Könül o məktəbi oxuyub, başa vura bilərmimi?

Yusif. Mən Könülə inanıram, lap ürəkdən inanıram!

Musiqi. Trio.

Yusif.

İnanıram mən Könülün səsində,
İnanıram tükənməz həvəsinə!
Müğənni olacaqdır
Sənin qızın, a Mərdan!
Gül-çiçək açacaqdır
Şirin arzun, a Mərdan!

Mərdan.

İnanmağım gəlmir bu xoş söhbətə,
Gəl özünü salma, oğul, zəhmətə.
Müğənni ola bilməz
Mənim qızım, a Yusif!
Ürəyimdə qalacaq
Şirin arzum, a Yusif!

Könül.

Ürəyimdə var oxumaq həvəsi,
Gül açacaq zəhmətimin bəhrəsi.
Müğənni olacağam
İnan mənə, ay ata.
Sevinc bəxş edəcəyəm
Hər vaxt sənə, ay ata!

Yusif.

Müğənni olacaqdır
Sənin qızın, a Mərdan!
Gül-çiçək açacaqdır
Şirin arzun, a Mərdan!

Musiqi bitir.

Mərdan (*çarəsiz*). Vallah, bilmirəm necə deyim? Keçmişdə uşağı tapşırırdılar müəllimə, deyərdilər, al, öti sənin, sümüyü mənim.

Yusif (*gülür*). Mən sənə qızını ağıllı-başlı müğənni kimi qaytaracağam. Buna əmin ola bilərsən, Mərdan dayı!

Mərdan. Eh, kim istəməz ki, övladı xoşbəxt olsun?

Nüşabə podnosda çay və şirniyyat gətirir.

Nüşabə. Üzr istəyirəm, çayı gecikdirdim.

Mərdan. Zəhmət çəkirsən, qızım, mənim tələsik işim var. Sağlıq olsun, başqa vaxt. Bağışlayın. (*Fikirlə halda həyatə düşüb, ağaclara tamaşa edir.*)

Yusif. Nuşi-can, bəs bağımızın ağ şanısından, qara şanısından, əncirindən niyə gətirmirsən?

Nüşabə. İndi gətirərəm.

Könül. Nüşabə bacı, mən də sizə kömək eləyəyəm. (*Nüşabə və Könül səbət götürüb gedirlər. Ramazan, Atabala, Pota Musa və Caydaq Ramiz həyatə daxil olurlar.*)

Ramazan (*acıqla*). Mərdan kişi, gözün aydın, uşaqlar mənə dedilər, qızıvu muzikalı uşkola göndərirsən?

Mərdan. Sənə nə var? Qız mənimdir, özüm bilərəm.

Ramazan. Ramazan canı, bu oldu həriflik! Gözün görə-görə qızı ver əldən ki, nə var, qısa tuman geyib, fokstrot oxuyacaq.

Pota Musa. Qədəş, fokstrotu oxumurlar, oynayırlar.

Atabala (*ona*). Sən mumla, alə! Qədəşdən yaxşı bilirsən?

Ramazan. Oynayırlar? Day pis!

Caydaq Ramiz (*lağla*).

Qırmızı tuman vız-vızı,
Ölürem, a bağban qızı...

Atabala. Sən malçat elə, alə! Böyük olan yerdə, kiçik qələt eləməz!

Ramazan. Yaxşı-yaxşı fikirləş, Mərdan kişi, sonra peşman olmayasan!

Mərdan. İslanmışın sudan qorxusu olmaz. Mən qızım sarıdan çoxdan peşmanam. Peşmanam ki, o sizə qoşulub, mütrüblük eləyir.

Pota Musa. Alə! Bu bizə gör nə deyir?!

Caydaq Ramiz. Mütrüb nədir, a kişi?

Atabala. Alə, yumun küpünüzün ağzını! Qədəş özü cavabın verər.

Ramazan (*pərt*). Ramazan canı, düz danışmırsan, Mərdan kişi. Sağları da, məni də təhqir eləyirsən. Biz mütrüb nöş oluruq? Klubdur, açıblar, məni də direktor qoyublar. Bir iş görməliyəm, ya yox?!

Atabala. Əlbəttə, qədəş! Bu nə sözdür?

Ramazan. Dörd il texnikumda nöş oxumuşam? Nöş öyrənmişəm bu özfəaliyyətin cikini-bikini?

Pota Musa. İşdətməkcün!

Caydaq Ramiz. Ansambl yaratmaqçun!

Ramazan. İşləməkdir – işləyirəm! Ansambldır – yaratmışam! Konsertdir – veririk! Əllidən çox gəncin ayağını küçədən yığmışam. Elə sənin qızın, əvvəllər neynirdi? Mətbəx pişiyinə dönmüşdü. İndi odur ey, maşallah, camaat başına and içir!

Mərdan. Atam, qardaşım, lazım deyil! Özfəaliyyətiniz də, şan-şöhrətiniz də özünüzçün qalsın! Əl çəkin mənim qızımndan! (*Acıqla gedir.*)

Pota Musa. Qədəş, işlər fırlaşdı, pırgıram pozulacaq.

Caydaq Ramiz. Alə, yəni Könül axşam konsertə də gəlmi-yəcək?

Atabala. Malçat eləyin! Qədəş fikirləşir, indi çarə tapacaq.

Ramazan. Könülün özü ilə danışmaq lazımdır.

Atabala. Afərin, qədəş! Dahisən, dahi!

Ramazan. Axtarın!

Uşaqlar müxtəlif yerlərə baş vururlar, Könülü axtarırlar.

Yusif. Ay uşaqlar, nə istəyirsiniz? Kimi axtarırsınız?

Atabala. Könülü!

Pota Musa. Bayaq burada cəh-cəh vuran bülbülü!

Caydaq Ramiz. Hanı bizim klubumuzun o gülü?!

Yusif. Özünüzə zəhmət verməyin, Könül indicə gələcək.

Ramazan. Yusif müəllim, Ramazan canı, heç yaxşı iş görmürsünüz.

Yusif. Nə olub ki?

Ramazan. Day bundan artıq nə olacaq? Dərnəyimizin solist-kasını alırsınız əlimizdən. Axı onu mən yetişdirmişəm.

Yusif. Hə, o Ramazan deyilən oğlan sənsən? Klub müdiri, bəstəkar, nəğməkar, bütün alətlərdə çalan sənətkar!

Pota Musa. Qurban olum qədəşimə, hamı onu tanıyır!
Caydaq Ramiz. Ramazanı tanımayana lənət!
Atabala. Alə, Pota, alə, Caydaq, bağlayın küpünüzün ağzını!
İndi görək qədəşimiz nə deyəcək?

Ramazan. Yusif müəllim, Ramazan canı, mən arif oğlanam.
Görürəm lağ eləyirsən. Nə olar, incimirəm, bu ölsün! İndi biz sizin
kimi məşhur bəstəkar olmasaq da, dinqıldadıırıq də bala-bala özü-
müzçün.

Yusif. Axı sən cızma-qaralarınca camaatın zövqünü korlayır-
san. İstedadın yoxdursa, bəstəkar olmaq çox vacibdir?!

Pota Musa. Adə, bu nə danışırsən, adə? Bizim qədəşin istedadı
yoxdur?

Caydaq Ramiz. Biz Ramazandan başqa bəstəkar tanımırıq,
tanımaq da istəmirik!

Atabala. Bizim qədəşə bezdarnı deyənə gərək yeddi başı
olsun!

Musiqi. Trio.

Hər üçü (*oxuyur*).

Dostumuzu dəyişmərik yüz iyidə, mərdə biz,
Dostumuza söz deyənə sallıq ağır dərdə biz!
Qonşumuzsan, bil yerini, yaxşı otur, yaxşı dur,
Hörmət edib ad-sanına, saxlayırıq pərdə biz!

Ramazan (*onları saxlamağa çalışır*). Şağlar, bəsdir, oyun
çıxarmayın.

Atabala. Görmürsən, qədəş, sənə nə deyir?

Pota Musa. Sənə sataşdı – bizə sataşdı!

Caydaq Ramiz. O bizə od vurub, qədəş, yandırır bizi!

Hər üçü (*oxuyur*).

Dostumuzdan inciməyib kəndimizdə bir kişi,
Hamımızı sevindirir dostumuzun hər işi.
Bəstəkardır, sənətkardır, kaman çalır, tar çalır,
Uşaqlıqdan seçibdir o, bu sənəti, vərdisi!

Ramazan (*acıqla*). Alə, demirəm, səsinizi kəsin?! Böyük-
kiçik qanmırsız, nədir? İndi kişi bir sözdür də dedi, öldürməyəcək-
sınız ki!

Yusif (*gülür*). Siz doğru sözə həmişə belə hücum çəkirsiniz?

Ramazan. Atalar deyib, doğruya zaval yoxdur, Yusif müəlim, biz bunu qanırıq. Doğru deyirsiniz, mən bəstəkar deyiləm, heç olmaq da istəmirəm, Ramazan canı! Amma neynim, musiqidir də, şoğərib gəlir özüyçün, qabağını saxlamaq olmur. Yaxşı da, deyirsiniz, yazma, yazmaram. Ancaq siz də bizim xahişimizi yerinə yetirin: Könülü qaytarın özümüzə. Onsuz heç bir iş görə bilmərik.

Pota Musa. Könülsüz nə ansambli?

Caydaq Ramiz. O bizim bülbülümüzdür. Biz onsuz boş qəfəsik.

Atabala. Könül mənimlə partyondur ey, ikimiz bir mahnı oxuyuruq. O Leylidir, mən Məcnun.

Yusif. Könülün ixtiyarı öz əlindədir. Odur gəlir, özündən soruşun.

Könül və Nüşabə əllərində meyvə ilə dolu səbətlər gəlirlər.

Könül. Uşaqlar, siz burada neynirsiniz?

Ramazan. Gəlmişik deyək ki, gündüz məşqimiz var, axşam konsertimiz. Afışanı yapırdırılmışıq. Sənin də adını iri-iri hərflərlə yazmışıq.

Könül. Yox, uşaqlar, bundan sonra mən dərnəyə gələ bilməyəcəyəm.

Pota Musa (*acıqla*). Elə nöşün, ağöz?!

Atabala (*ona*). Sən mumla! (*Mədəni görkəm alıb, Könülə müraciət edir.*) Könül xanım, icazə ver soruşaq, nöşün bizdən üz döndərdin, ay vəfasız?

Caydaq Ramiz. Alə, aydıdır də, şöhrət dalıyca qaçır!

Ramazan. Şağlar, siz qarışmayın, özümüz danışarıq. (*Mülayim səslə.*) Könül, özün bilirsən ki, sənsiz konsert verə bilmərik. Ümumiyyətlə, sənsiz o klubda işləməyin heç mənası yoxdur. Ramazan canı, sən dərnəkdən çıxsan, mən də baş götürüb, hara gəldi gedəcəyəm!

Uşaqlar. Biz də səninlə gedəcəyik!

Musiqi.

Ramazan (*oxuyur*).

Könül, mənə sən inan,
Sözümdə yoxdur yalan.

Uşaqqlar (*oxuyurlar*).

Könül, bizə sən inan,
Sözümüdə yox yalan.

Ramazan.

Dərnəyə gəlişinə,
Bircə xoş gülüşünə
Hər şeyi verrəm qurban!

Uşaqqlar.

Dərnəyə gəlişinə,
Bircə xoş gülüşünə
Hər şeyi verrik qurban!

Ramazan və uşaqqlar.

Ay Könül, gəl insafa,
Eyləmə bizə cəfa.
Dostluqda möhkəm olsun
Görək sədaqət, vəfa.

Ramazan.

Qəlbimdə var hörmətin,
Şirindir söz-söhbətin.

Uşaqqlar.

Qəlbimizdə hörmətin,
Şirindir söz-söhbətin.

Ramazan.

Səndən ayrı dolanmaq –
Mənə ölümdən çətin!

Uşaqqlar.

Səndən ayrı dolanmaq –
Bizə ölümdən çətin!

Ramazan və uşaqlar.

Ay Könül, gəl insafa,
Eyləmə bizə cəfa.
Dostluqda möhkəm olsun
Gərək sədaqət, vəfa!

Musiqi bitir. Ramazan və uşaqlar kədərli halda Könüldən cavab gözləyirlər.

Könül (*özünü itirmiş halda*). Mən... mən nə deyə bilərəm ki?
Atam məni Yusif müəllimə tapşırıb. Ondan soruşun.

İndi uşaqlar kədərli və yalvarışlı baxışlarla Yusifə üz tuturlar.

Yusif (*gülümsəyir*). Könül, mənə elə gəlir ki, sən yoldaşlarının xahişini yerə salmamalısan. Afişa vurulub, adın yazılıb, sən proqramın əsas iştirakçısısan.

Pota Musa. Sağ ol ey, müəllim, kişisən!

Caydaq Ramiz. Yaxşı oğlanlara can qurban, mən ölüm!

Atabala. Alə, danışığıvuzu bilin, qanacağıvuz olsun. Yusif müəllimlə hörmətlə danışmaq lazımdır. (*Üzünü ədəblə Yusifə tərəf tutur.*) Möhtərəm Yusif müəllim, sən ki bizim qanımızın arasına girdin, Könülü bizə qaytardın, biz sənə borcluyuq. Nə istəyirsən istə, verməyən heç kişi deyil! Bütün kənd bizə baxır. Kən nədir, lap Moskvadan, Londondan nə istəyirsən tapaq gətirək səninçin. Tapmayan heç kişi deyil!

Yusif. Çox sağ olun, mənim sizdən heç bir istəyim yoxdur. Ancaq məşqi saxlayın günortadan sonraya, o vaxtaca mən Könüllə məşğul olmaq istəyirəm. Lap sizin proqramdakı mahnıları da məşq edərim onunla.

Ramazan. Bir razı! (*Könülə*) Xahiş edirəm, saat 2-də klubda olarsan. (*Yusifə*) Yusif müəllim, əgər burada artıq-əskik danışdıqsa, hamımız üzr istəyirik. Vaxtınız olanda bizim klubla gəlin. İstəyirsiniz lap sizinlə görüş keçirək, afişa vuraq, adınızı iri-iri hərflərlə yazaq?

Yusif (*gülümsünür*). Fikirləşərəm.

Uşaqlar. Sağ olun, Yusif müəllim! Könül, gözləyirik ha!

Gedirlər.

Yusif. Könül, bu mətne bax. Mən bu şerə bir musiqi yazmışam, istəyirəm sənə öyrədim. Doğrudur, şeir bir az zəifdir, onun müəllifi bu gün gəlib təzə variantı gətirməlidir. Melodiyası bax belədir. *(Royalın arxasında oturub, lirik bir melodiya çalır və züm-zümə edir. Könül də ona qoşulur. Onlar sözsüz bir-iki bənd oxuyurlar.)* Afərin! Melodiyanı tez götürürsən. Səninlə işləmək asan olacaq. *(Arxada maşın signalı eşidilir. Yusif boylanır.)* Odur, adını çək, qulağını bur. Şair qardaşımız gəldi. Gəl, Kərim, gəl!

Kərim *(gəlir)*. Salam, hər vaxtınız xeyir!

Yusif. Tanış ol, qonşumuzun qızıdır. Elə indicə sənın mahnını öyrənirdik.

Kərim *(Könülə maraqla baxıb, əlini uzadır)*. Kərim.

Könül *(utancaq)*. Könül..

Kərim. Könül?! Nə şairanə adınız var!

Yusif. Səsi də adı kimi gözəldir.

Kərim. İndi ki gözəl səsi var, nəğmələr oxuyur, onda adını qoyaq, Nəğməli Könül!

Yusif *(gülür)*. O dəqiqə hiss olunur ki, şairdir. Hamıya bir təxəllüs verir. Bəs nə əcəb özünə bir ləqəb götürməmişən?

Kərim. Mənə elə gəlir ki, təxəllüs götürmək təvazökarlıqdan kənardır. Şairin əsil adını xalq verməlidir.

Yusif. Mübahisəli fikirdir. Bəs Nizami Gəncəvi, Ələkbər Sabir?

Kərim. Onları zirvələrə ucaldan təxəllüs yox, istedad olub. Bir el məsəli var: çoxları atasının gözlərini çıxartdı ki, ona Koroğlu desinlər, ancaq hamı “kor kişinin oğlu” dedi.

Yusif. Səninlə söz güləşdirmək çətindir. Otur, çay iç. Lap vaxtında gəlmisən. Bu təzədəm çay, bu da meyvələr. Nuş olsun! Görünür, qayınanan səni çox istəyir.

Kərim. Yusif müəllim, qayınanası olmaq üçün evlənmək lazımdır. Məgər bilmirsiniz ki, mən subayam? *(Yenə də maraqla Könülə baxır.)*

Yusif *(onun baxışlarını hiss edir)*. Könül, zəhmət olmasa, Nüşabə xanıma de ki, qonağımız gəlib, yaxşı bir yemək hazırlasın. *(Könül gedir. Zarafatla Kərimə üz tutur.)* Sən isə öz baxışlarına fikir ver, subay oğlan. Qızı lap utandırdın.

Kərim. Qərribə qızıdır. Birinci dəfədir görürəm, amma mənə elə gəlir ki, çoxdan tanış. Deyəsən, həmişə xəyalımda buna bənzər təbii bir gözəl gəzdirmişəm.

Yusif (*gülür*). Bu lap oldu ilk baxışdan məhəbbət.

Kərim (*gülür*). Yox, canım, buna məhəbbət deməzlər. Mən ehtiyatlı adamam, hər yetənə inanmaram. Ona görə də bu vaxtdək subay qalmışam.

Yusif. Subay olmağına subaysan, amma məhəbbət macərələrindən kənar da deyilsən. Könülü başqa qızlarla qarışdırma. Onun çox ciddi ailə tərbiyəsi var.

Kərim (*zarafatla*). Halvaçı qızı daha şirin.

Yusif. Di yaxşı, araya söz qatma. De görək, şəri düzəltmə, ya yox?

Kərim. Tənqidi fikirlərinin hamısını nəzərə almışam. (*Ona bir vərəq verir.*)

Yusif (*şərə diqqətlə göz gəzdirir*). Hə... İndi pis deyil. Bir az da yaxşı ola bilərdi, amma eybi yox. Ölçüsü musiqiyə düz gəlsə, yaxandan əl çəkəcəyəm. (*Royalın arxasında oturub, yavaşdan çalır və şəri yoxlayır. Nüşabə və Könül böyük vazalarda meyvə gətirir, stolun üstündəki soyuq çayları dəyişdirirlər.*)

Nüşabə. Kərim qarış, xoş gəlmisən!

Kərim (*onun qarşısında baş əyib, əlini öpür*). Nüşabə xanım, sizi görməyimə çox şadam! Siz yenə də həmişəki kimi mələhətli, tərəvətli və lətafətlisiniz!

Nüşabə (*gülür*). Şairlər kompliment deməyi çox sevirlər. İndiki belə zəngin söz xəzinən var, nə üçün dil töküüb, özünə həyat yoldaşı tapmırsan?

Kərim (*gülür*). Sizə nə olub? Deyəsən ər-arvad qərara gəlmisiniz ki, mənə elə bu gün evləndirəsiniz. Hər ikiniz subaylığımı ayna kimi üzümə tutursunuz.

Nüşabə. Yusifi bilmirəm, amma mən sənəin toyunu səbirsizliklə gözləyirəm.

Kərim. Sevmirlər mənə, Nüşabə xanım, qızların məndən zəhləsi gedir.

Nüşabə. İnanmıram! Nə olub sənə, şükür Allaha? Adın-sanın, evin-əşiyin, özün də şair!

Kərim. Ah, kaş hamı belə düşünəydi! (*Yenə Könülə baxır.*)

Könül (*özünü itirir*). Yusif müəllim, bəlkə mən gedim, sonra gələm.

Yusif (*royaldan ayrılır*). Hə, nə dedin? Gedirsən? Hara? Dayan, dayan, heç yana getməyəcəksən. Al bu şəri, Kərim yazıb, bayaqkının təzə variantıdır. (*Könül şəri alıb oxuyur.*) Necədir?

K ö n ü l . Bilmirəm. Mən ədəbiyyatçı deyiləm.

Y u s i f . Yox, belə yaramaz. Müğənni olmaq istəyirsənsə, poeziyanı yaxşı bilməlisən. Poeziya ilə musiqi ekizdir. Gözəl şerin özü də bir nəğmədir.

K ö n ü l (*şerə bir də baxır*). Yaxşı şeirdir...

Kərim rahat nəfəs alıb gülümsünür.

Y u s i f . Eləsə, gəl başlayaq. Melodiya yadından çıxmayıb ki?

K ö n ü l . Elə musiqini unutmaq olar?

Y u s i f (*bərkdən gülür*). Pis başlamamısan. Birinci gündən müəllimini tərifləyirsən. Yox, əzizim, mən isə səni tərifləməyəcəyəm, şiddətli tənqid atəşinə tutacağam. Möhkəm dur! (*Çahr, onun işarəsilə Könül oxuyur*).

K ö n ü l .

Mavi gözlü Xəzərimin
Ay əbədi sakinləri!
Yaxın gəlin, sevindirin
Bizim qumlu sahilləri.

Nəqərat:
Dalğaları yelkən kimi
Bir-bir aşan qağayılar,
Şən qızlartək qəh-qəh çəkən,
Qaqqıldeşən qağayılar.

Sirli dəniz aləmindən
Min bir nağıl danışsınız.
Göy suların sinəsində
Ağ çiçəktək alışırsınız.

Nəqərat:
Qara qızıl damlasından
Yanağınız xal-xal olur,
Boz dumanlar arasında
Uçuşunuz xəyal olur.

Siz əzəldən vurğunsunuz
Şən nəğməli göy dənizə.

Mən aşiqəm sevgilimə,
Dalğalara, bir də sizə...

Naqaərat:

...

Musiqi bitir. Hamı dərin xəyal içində xeyli susur. Nəhayət, Nüşabə özünü saxlaya bilməyib, Könülü bağrına basıb öpür.

Nüşabə. Afərin! Əla!

Yusif (*acıqla*). Dayan, dayan! Sən onun nəyini öpürsən? Axı o nə hünər göstərdi? Bəs eşitmədiniz mahnının qol-qabırğasını necə sındırdı? Onu öpmək yox, döymək lazımdır, döymək!

Könül üzünü tutur, getmək istəyir.

Nüşabə (*onu saxlayır*). Dayan, Könül!.. Yusif, sən lap insafını itirmisən! Düzdür, Könülün oxumasında müəyyən səhvlər oldu, ancaq ümumiyyətlə, mənim çox xoşuma gəldi. Mən çoxdandır sənin mahnılarının belə təbii, orijinal ifasını eşitməmişəm.

Yusif. Sən həmişə hər işdə mənə günahkar bilirsən. Yaxşı, mən təslim. Qoy Kərim desin, mən onun zövqünə inanıram.

Kərim. Mən çox xoşbəxtəm ki, təzə yazdığım şeri ilk dəfə Könül xanımın dilindən eşidirəm. Doğrusu, mənim şeir haqqında fikrim o qədər də yüksək deyildi. Lakin Könül onu o qədər lirik oxudu ki, mən öz yazıma heyran oldum.

Yusif. Siz dəli olmuşunuz, başımıza hava gəlib! Bu “urra, urra” ilə siz onu məhv edə bilərsiniz. Bəlkə deyirsiniz ki, Könül artıq professional müğənnidir? Bəlkə istəyirsiniz, elə günü səhərdən filarmoniyanın qabağında onun afişasını vurub, böyük şəklini asdırım?

Nüşabə. Yusif, sən nahaq əsəbiləşirsən. Biz ancaq öz ilk təəssüratımızı deyirik.

Yusif. İlk təəssürat... ilk təəssürat... Mən də yadıma düşən ilk şeirlə sizə cavab vermək istəyirəm:

Deyirəm bu sözü, qalsın yadigar,
Deməsəm, ürəyim sıxılacaqdır.
Birinci addımda lovğalananlar,
İkinci addımda yıxılacaqdır!

Səməd Vurğun!

Nüşabə. Yox, mənim Könülüm heç vaxt lovğalanmaz!

Yusif. Siz o tərifləri mənə desəydiniz, indi özümü Üzeyir Hacıbəyov səviyyəsində hiss edəcəkdim. Könül, qızım, sən ancaq mənim sözlərimə qulaq asmalısən. Biz sənislə çox çalışmalıyıq, başa düşürsən? Gecə-gündüz bilmədən, əsla yorulmadan!.. Yalnız o vaxt sən yaxşı müğənni ola bilərsən, hələ xamsan, təcrübəsizsən. Özün də mənim sözlərimdən inciyib, göz yaşlarını tökməyi bir-dəfəlik tərgit! Eşidirsən?

Könül. Eşi... dirəm...

Yusif (*rahat nəfəs alıb, əlini onun çiyinə qoyur*). Bax belə! (*Gülüşürlər.*)

Nüşabə. Yaxşı, siz bu gün bir stəkan çay içəcəksiniz, ya yox?

Yusif. Yox! Çay istəmirik! Sən bizə dadlı, ləzzətli yemək, bir də şampan şərabı gətir! Bu gün mənim əhval-ruhiyyəmə yaxşıdır. Yemək, içmək, oxumaq, rəqs etmək istəyirəm! (*Oynaq musiqinin müşayətilə oxuyur*).

Ay Nuşi-can, yemək gətir, şərab gətir bizimçin!
Evdə dadlı nə vardsırsa, tez tap gətir bizimçin!
Süfrəmizi gəl bəzəyək,
Hər baxana xoş olsun!
Yeyək, içək, rəqs eləyək,
Naharımız nuş olsun!

Nüşabə (*oxuyur*).

Mən də elə zənn edirəm, bu gün gözəl bir gündür,
Evimizə sevinc gəlib, sanki toydur, düyündür.

(*Könülü qucaqlayır.*)

Süfrəmizi gəl bəzəyək,
Hər baxana xoş olsun!
Yeyək, içək, rəqs eləyək,
Naharımız nuş olsun!

Könüldən başqa nəqəratı hamı təkrar edir. Nüşabə və Könül süfrə ilə məşğul olurlar.

Kərim (*oxuyur*).

Bu gün mənə səadət qapıları açılmış,
Taleyimə günəş doğub, şəfəqləri saçılmış.

Süfrəmizi gəl bəzəyək,
Hər baxana xoş olsun!
Yeyək, içək, rəqs eləyək,
Naharımız nuş olsun!

Yenə nəqərat təkrar olunur. Kişilər oynaya-oynaya nimçələri qadınlardan alıb süfrəyə düzürlər. Yusif Könülün yolunu kəsib, onu rəqsə dəvət edir. Könül utanıb, yan otağa qaçır. Nüşabə, Yusif və Kərim birlikdə rəqs edirlər. Nəhayət, süfrə hazır olur, hamı oturur.

Y u s i f (*badələrə şərab süzür*). Mənim əzizlərim, əhval-ruhiyyəmin birdən-birə yüz dərəcəyə qalxması, bəlkə də bəzilərinizə təəccüblü görünür. Düşünürsünüz ki, Yusif müəllim – bizim hörmətli bəstəkarımız, o boyda filarmoniyanın möhtərəm direktoru bu yaşında uşaqlıq eləyir. Hərçənd ki, saçlarım tökülür, dişlərim laxlayır... (*Nüşabəyə.*) Sən qulaqlarını yum, eşitmə!.. Bəli, mən bu gün uşaq kimi sevinirəm, xoşbəxtəm! Çünki gözəl bir səs eşitmişəm. Bu səs kimin səsidir? Bülbülünmü? Yox! Torəğayınmı? Yox! İlk bahardan soraq gətirən qaranquşunmu? Bəli! Ancaq bu qaranquş bahardan deyil, yaxın gələcəyin gözəl bir sənətkarından soraq gətirib. Bu səs – bizim Könülün səsidir! İçək bu səsin sağlığına! (*İçirlər.*)

K ö n ü l (*acıqla ayağa durur, titrək səslə danışır*). Yusif müəllim, gah deyirsiniz mən xamam, heç nə qanmıram.. Gah da deyirsiniz, qaranquşam... gözəl sənətkaram... hansına inanım?.. (*Üzünü tutub qaçır.*)

Y u s i f (*gülür*). Get, get bir az dincəl. Sonra səni zorla tutub gətirərəm. Daha mənim əlimdən heç yana qaça bilməyəcəksən. Sənin üçün elə mahnılar yazacağam ki, eşidənlər heyran qalacaqlar. Mən səni ucaltmalıyam, sən də məni. Hər ikimiz ucaltmalıyıq, sənət naminə! (*Böyük ruh yüksəkliylə royalın arxasında oturub, lirik bir melodiya çalır. Kərim həyəətə düşüb, həsrətli baxışlarla Könülün getdiyi səmtə baxır.*)

K ə r i m (*çalınan melodiyağa uyğun olaraq oxuyur*).

Bir gəlişlə, bir görüşlə
Qızılquştək çaldı qəlbimi,
Təbəssümlə, xoş gülüşlə
Mən həsrətə saldı qəlbimi.

Söhbəti də, ülfəti də gözəldir!
Vüsali da, həsrəti də gözəldir!

Heç bilmirəm, niyə mənə
Birdən-birə mehriban oldu?
Hər arzuma, diləyimə,
Ürəyimə hökmran oldu!

Söhbəti də, ülfəti də gözəldir!
Vüsali da, həsrəti də gözəldir!

Gözlərimdən uzaqlaşdı,
Varlığımı duman, çən aldı.
Uçdu şahlıq quşu kimi,
Taqətini əlimdən aldı.

Söhbəti də, ülfəti də gözəldir!
Vüsali da, həsrəti də gözəldir!..

Yusif və Nüşabə bir-birlərinə işarə edib, Kərimə baxır və gülümsəyirlər...

İşıq sönür.

İKİNCİ ŞƏKİL

Filarmoniyanın yay estradası və bir neçə skamya qoyulmuş meydança görünür. Yusif və iki-üç nəfər qabaqdakı skamyada öyləşmişlər. Yaxşı geyinib, qalstuk bağlamış, gözlərinə qara eynək taxmış Ramazan, əlində bloknot, qələm arxadakı cərgədə oturmuşdur. Konfranse səhnədə görünür.

Konfranse. Əziz və hörmətli yoldaşlar! İndisə proqramımızın növbəti nömrəsini sizə təqdim edirik...

Yusif. Saxla! Saxla! Qurudur, saxtadır, sizin səmimiyyətinizə inanmıram! Unutmayın ki, biz Moldaviya torpağında Azərbaycan incəsənətini təmsil edəcəyik. Bizim gözəl, şirin mahnılarımızla, coşqun rəqslərimizlə yanaşı, incə, mənalı yumorumuz, bütün dünyada məşhur lətifələrimiz, zərb-məsəllərimiz var. Bunu moldavanlar yaxşı bilirlər və bizdən gözləyirlər. Bəs nə üçün sənin aparıcı mətnin quru, cansıxıcıdır? Özün də adını komik, yumorist qoymusan.

Konfranse (tutulur). Düz deyirsiniz, Yusif müəllim. Onda icazə verin, siz rəqsə tamaşa edincə, mən hazırlaşım.

Yusif. Get hazırlaş. (Konfranse gedir. Yusif Ramazana tərəf dönür.) Bala, sən hansı qəzətdən gəlmisən?

Ramazan (*ədəblə ayağa qalxır*). Mən... qəzetdən gəlməmişəm, radionun müxbiriyəm. Sizin qastrol səfəriniz haqqında bir şey yazacağam, nədir onun adı?

Yusif (*gülümsünür*). Oçerk?

Ramazan. Baxaram da, bəlkə oçerk yazdım.

Yusif. Soruşmaq ayıb olmasın, yoldaş müxbir, sizin adınız nədir?

Ramazan. Şeydir, nədir onun adı? – Rəşid Məftun.

Yusif. Məftun olmağına məftunsan, amma Rəşid deyilsən. Sənin adın bilirsən nədir? Ramazan – oçerk yazan (*gülür*).

Ramazan (*pərt olur*). Yusif müəllim, siz məni necə tanıdınız? Mən ölüm heç inanmazdım.

Yusif. Mən burda gündə yüz artistlə üzləşirəm, həm də səndən qat-qat məharətli artistlərlə. Di yaxşı gəlmişən, otur, tamaşa elə, konsert proqramının necə tərtib olunmasını öyrən. (*Səhnəyə*) Nə oldu? Rəqsi gözləyirik.

Ansambl rəqs ifa edir. Bu vaxt bağ tərəfdəki daş hasarın arxasından Atabalanın, Pota Musanın və Caydaq Ramizin başları görünür. Onlar bir-birinə işarə edib, tez də gizlənilir. Rəqs bitir. Konfranse səhnədə görünür.

Konfranse.

Qədim Odlar Diyarından atəşin salam!
Bizim eldə bir adətdir hörmət, ehtiram.
Şirin dilli, şirin sözlü Azərbaycanım,
Kür ürəkli, Xəzər gözlü Azərbaycanım.
Daim coşun saf qardaşlıq məhəbbətilə,
Mərd dostluğa tükənməyən sədaqətilə!
Bu dünyaya ekiz gəlmiş qardaşlar tək
Bir-birinə çox oxşayır Kişinyov-Bakı.
Günlərin bir günündə,
Bakının bir tinində
İon-gənc bir moldavan
Dayanıb, heyran-heyran,
Ətrafı seyr eylədi,
Öz-özünə söylədi:
– Görəsən, mən hardayam?
Hansı bir diyardayam?
Bakıda? Kişinyovda?
Orda? Yoxsa ki, burda?
Bakılı usta Zaman,

Yaxınlaşıb bu zaman,
Dedi: – Qardaş, əzizim,
Bakımızdasan bizim!
İon dedi: – Bu evlər,
Küçələr, prospektlər,
Bu bağlar, xiyabanlar,
Gülərüzlü insanlar
Mənə çoxdan tanışdır,
Sanki dostdur, qardaşdır.
Axı mən bu günədək
Heç görməmişəm sizi.
Bu doğmalığ hardandır?
Heyrət edirəm düzü.
Zaman dedi: – Həmişə
Bir döyünüb qəlbimiz.
Sovetlər ölkəsinin
İki qardaşyıq biz!
Sizin gözəl mahnılar
Bizə də çox əzizdir.
Şən “Lyana” nəğməsi
Dillər əzbərimizdir.

(Oxuyur.)

Şirin dili, şirin sözlü Lyana,
Hey... qara qaşlı, qara gözlü Lyana...
İon dedi: – Dayan bir,
İndi mənə qulaq as:
Bu mahnını öyrədib
Mənə bakılı Qorxmaz.

(Oxuyur.)

Getsən bağdan əgər,
Bülbül qan-yaş tökər.
Dili şirin-şəkər
Ala gözlü Leyla,
Şirin sözlü Leyla...
Hey, hey, hey...
Beləcə tanış olub
İonla usta Zaman,
Gəzdilər, dolaşdılar
Qardaşdan da mehriban.

İndisə, hörmətli tamaşaçılar, proqramımızın növbəti nömrəsini sizə təqdim edirik.

Yusif. Saxla! Bir az dincələk, sonra davam etdirərik. Könül Mərcanova gəlməyib?

Konfranse. Xeyr, Yusif müəllim. Qapıda tapşırımaşam, gələn kimi buraxsınlar.

Yusif. Proqramda Könül üçün iki mahnı nəzərdə tut, o da bizimlə qastrola gedəcək.

Ramazan. Yusif müəllim, axı bizim də qastrol səfərimiz var, rayon zəhmətkeşlərinə mədəni xidmət göstərəcəyik.

Yusif. Nə olsun ki?

Ramazan. Könül sizinlə getsə...

Yusif. Bura bax, əzizim, şərti şumda kəsək ki, xırmanda yabalaşmayaq. Könül sizin özfəaliyyətdən birdəfəlik uzaqlaşmalıdır. Biz onu professional səhnəyə çıxarıb, xalqa tanımaq istəyirik. Könülün böyük gələcəyi var. Özfəaliyyət isə onun vaxtını alır, nə musiqi məktəbində oxumağa, nə də öz üzərində ciddi çalışmağa vaxtı olar. Əgər sən onun xətrini istəyirsənsə, ondan birdəfəlik əl çəkməlisən.

Ramazan (*qəmli-qəmli gülümsünür*). Əcəb sözdür, Ramazan canı! “İstəyirsənsə, əl çəkməlisən...” Adam da istədiyi adamdan istədiyinə görə əl çəkər?

Yusif. O bizə daha çox lazımdır, başa düşürsən, ya yox?

Ramazan. Xeyr! Hamıdan çox mənə lazımdır. Çünki mən onu sevirəm! Siz isə Könülü mənim əlimdən almaq istəyirsiniz. Qara keşişlər!

Yusif. Bir az yavaş! Unutma ki, sən bura fırlaqla girmisən. Qapıçı bilsə ki, sən müxbir yox, Ramazansan, yaxandan tutub fırladar küçəyə. O ki qaldı sənə sevginə, bunun mənə heç bir dəxli yoxdur. Bunu özünüz başqa yerdə həll edərsiniz. Qara Keşişin sözləri sənə aydındırmı, vətəndaş Kərəm? (*Ramazan başını aşağı salıb, kənara çəkilir. Gülsüm xanım daxil olur. Yusif hörmətlə irəli addımlayıb, onun əlini öpür.*) Gülsüm xanım, xoş gördük sizi! Sizin filarmoniyaya hər gəlişiniz bir sevinc, səadət, əsil bayramdır!

Gülsüm (*gülür*). Ah, Yusif, bu komplimentləri kimdən öyrənmişən? Şair dostun Kərimdənmi?

Yusif (*yavaşdan*). Gülsüm xanım, hələ bilmək olmaz, Kərim kimə daha çox yaxındır. Sizə, yoxsa ki, mənə?

Gülsüm. Biz onunla məsələni çoxdan həll etmişik. O da deyəsən oxunun daşa dəydiyini başa düşüb. Bir-iki bədbin şeir yazandan sonra, təzə eşqə düşüb. Deyirlər, Könül adlı bir qızı sevir, dərdindən dəli-divanədir.

Yusif (*gülür*). Mən Kərimi qınamıram. Könül doğrudan da sevilməli qızıdır. Təbii gözəlliyindən başqa, bulaq kimi təmiz, şalalə kimi coşqun səsi var. Bu gün sizi tanış edəcəyəm.

Gülsüm. Mən onunla görüşümə şad olaram.

Yusif. Gülsüm xanım, ümidvaram ki, siz məşhur, təcrübəli müğənni kimi Könülə qayğı göstərəcəksiniz. Düzdür, o, musiqi məktəbində oxuyur, mən də azdan-çoxdan məşğul oluram, amma sizin təcrübəniz...

Gülsüm. Di yaxşı, özün bilirsən ki, mən tərifi sevmirəm.

Yusif (*uzaqdan Kərimi görür*). Odur, Kərim də gəldi. “Möhtərəm şairə salam olsun!”

Kərim (*gəlib Gülsümün əlindən öpür*). Gözəl müğənnimiz daim var olsun!

Yusif. Siz söhbət edin, mən də bir-iki sənəd var, qol çəkib gəlirəm. (*Gedir.*)

Kərim. Xoş gördük, Gülsüm! Məndən yaman üz döndərmisən.

Gülsüm. Atalar sözüdür, şər olmasa, xeyir gəlməz. Mən səndən üz döndərmişəm, sən isə üzünü təbii gözəlliyilə, bulaq kimi təmiz, şalalə kimi coşqun səsilə hamını heyran edən bir qıza tutmusan.

Kərim. İnanma bu dedi-qoduya. Sən mənə hamıdan əziz, hamıdan müqəddəssən!

Gülsüm. Kərim, mənim çox yaxın, mehriban şair dostlarım var. Onlarda həmişə mərdlik, sədaqət, böyük məsuliyyət hissi görmüşəm. Sənə rast gələndək bütün şairlər haqqında fikrim müsbət idi. Sən isə mənim ən müqəddəs inamımı əlimdən aldın. Düşünürəm, çox təəssüf ki, yüksək şair adını daşıyan bir para adamlar xalqın inamını doğrultmur. Onlarda, yəni səndə şöhrətdən başgicəllənmə əmələ gəlib. Heyif o istedadı ki, təbiət sənə bəxş edib.

Gedir. Kərim özünü itirmiş halda ətrafa boylanır. Ramazan ona yanaşır.

Ramazan. İndi qiymətini bildin, bala?

Kərim (*acıqla*). Sən kimsən?!

Ramazan. Yusif müəllim mənə yaxşı ad verib: Ramazan – oçerk yazan. Əslində bu zarafatdır. Mən sənin kimi şair olub şeir yazmıram. Bunun üçün də Allahıma şükür eləyirəm. Bəlkə məndə də şöhrətdən başgicəllənməsi olardı.

Kərim (*rişxəndə gülür*). Sən – şair? Səndən yaxşı meyxana deyən çıxar.

Bayaqdan söhbətə qulaq asan Atabala, Pota Musa və
Caydaq Ramazan hasarı aşıb yaxınlaşırlar.

Atabala. Bu sərçə nə cikkildəyir, qədəş?

Kərim. Odur bax, qədəşlərin də gəldilər. Meyxana məclisi düzəldi. Bircə nağaranız çatmır.

Pota Musa. Qədəş, bu frayer meyxana istəyir? Alə, Caydaq, döşə gəlsin.

Caydaq Ramiz.

Meyxana desən, meyxanani başlaram,
Sən öl, səni meyxanayla daşlaram.
Yüz min dəfə qurularam, yaşlaram.
Yaxşı dadarsan zəhərin Caydağın,
Onda bilərsən hünərin Caydağın.

Kərim (*Ramazana*). Dostlarına denən, özlərini yığıdırsınlar. Yoxsa hamınızı milisə verərəm. Axı sizi bura kim buraxıb?

Atabala. Malçat elə, alə! Qışqırmağına bax!

Ramazan. Biz səni xəbərdar eləməyə gəlmişik. Bir də səni Könüllə danışan görsək, özündən küs!

Atabala. Danışmaq nədir, alə? Yazıq qızı qarabaqara güdür. Elə bil kölgəsidir. Qız məktəbə gedir, bu da onun dəliyə, məktəbdən çıxır, yenə dəliyə...

Pota Musa. Qız elektrikçaya minir, bu da dəliyə, o oturur, bu da dəliyə...

Caydaq Ramiz. Amma hərif bizim kəndəcən gəlməyə qorxur. Bilir axı aşının suyunu verərik.

Atabala. Bizim kənd qızlarına sataşan hələ anasından olmayıb! Onların namusu bizim namusumuzdur!

Kərim. Könülün namusu hamıdan artıq mənim üçün əzizdir. Ona sataşanın cəzasını mən özüm verərəm.

Atabala. Alə, bu nə danışır, alə? Axı sən kimsən ki, bizim qeyrətimizi çəkirsən?

Kərim. Biz Könüllə bir-birimizi sevirik. Əgər siz doğrudan da onun xətrini istəyirsinizsə, səadətinə mane olmayın.

Ramazan. Yalan deyirsən, Ramazan canı! Könül heç vaxt səni sevməz!

Kərim. Özündən soruşun. Yalan desəm, bu meydan, bu da şeytan, gəlin məsələni çürüdək.

Pota Musa. Alə, bu hərif lap bizim dilimizdə danışır ki!

Caydaq Ramiz. Paçkə basır, inanma!

Ramazan. Könülü sən yoldan çıxarırsan. O, əvvəllər başqasını sevirdi, başqası da onu. Sən olmasaydın, onlar xoşbəxt olacaqdılar. Sən Əsli ilə Kərəm arasına girmiş Qara Keşişsən! (*Kərimin yaxasından tutur.*)

Atabala (*araya girir*). Əlivü bulama, qədəş. Lazımsa, bizə papaq elə!

Könül (*gəlir*). Uşaqlar! Siz neynirsiniz? Dəli olmusunuz!

Caydaq Ramiz. O bizə paçkə basır, deyir ki, guya sən onu sevirsən.

Könül. Siz mənim işlərimə qarışmayın.

Ramazan (*incik*). İndi belə oldu, Könül?

Könül. Siz məni cana gətirmisiniz, hər gün sürü ilə dalımca düşür, güdürsünüz. Sizin əlinizdən yoldaşlarımla üzünə baxa bilmirəm.

Kərim. Əsəbiləşmə, Könül, onlar əslində pis uşaqlar deyil. Bir az şeydirlər – o söz. Düzəllər, hələ cavandırlar. Tez bunlarla məsələni çürüt, gəl Yusif müəllimin kabinetinə, bu gün işlərimiz çoxdur. (*Uşaqlara rişxəndlə nəzər salıb gedir.*)

Ramazan. Bizi sevmirsən, sevmə, qəmin kəm. Amma kimi sevdiyini yaxşı-yaxşı fikirləş. Bayaq burda bir arvad xeylağı ona elə sözlər deyirdi ki, dəymişləri qalıb, kalları tökülürdü.

Könül. Kərim haqqında deyilən pis sözlərə heç vaxt inanmam. O, yaxşı insandır, nəcibdir, mehribandır.

Caydaq Ramiz. Mədəni xuliqandır!

Könül. Xuliqan özünsən! Rədd ol buradan!

Musiqi.

Ramazan (*oxuyur*).

Sözümü dinlə mənim,
Ağlımı yığ başına.

Belə nifrət eyləmə
Yarına, yoldaşına.

Düşünüb, daşınmasan,
Sonra peşman olacaqsan.
Bəxtinə, taleyinə
Qatı düşmən olacaqsan.

Uşaq lar (oxuyurlar).

Düşünüb, daşınmasan,
Sonra peşman olacaqsan.
Bəxtinə, taleyinə
Qatı düşmən olacaqsan.

Ramazan.

Çox heyif ki, sən bizi
Unudub, xar eləyirsən.
Bir qəlbi natəmizi
Özünə yar eləyirsən.

Uşaq lar.

Düşünüb, daşınmasan,
Sonra peşman olacaqsan.
Bəxtinə, taleyinə
Qatı düşmən olacaqsan.

Könül.

Qəlbimdə məskən salıb
Kərimin məhəbbəti.
Bu sevgi ürəyimdən
Heç zaman çıxmaz qəti!

Ramazan və uşaq lar.

Düşünüb, daşınmasan,
Sonra peşman olacaqsan.
Bəxtinə, taleyinə
Qatı düşmən olacaqsan.

Musiqi bitir.

Ramazan. Yaxşı Könül, indiki başqasını sevirsen, onunla xoşbəxt olacağına inanırsan, biz də çəkilibik sənin yolundan. Amma unutma ki, səni əsil təmiz məhəbbətlə sevən, yolunda baş qoymağa hazır olan bir oğlan var – onun adı Ramazandır. (*Qəmli-qəmli gülümsünür.*) Ramazan – oçerk yazan... (*Tez gedir.*)

A t a b a l a. Nahaq sındırdın Ramazanın ürəyini, Könül. O, canlara dəyən oğlandır! (*Gedir.*)

P o t a M u s a. Ramazan səni Koroğlu kimi sevir, o tip işə Keçəl Həmzə kimi! (*Gedir.*)

Caydaq Ramiz.

Yüz Kərimi dəyişmərəm
Bir Ramazan qədəsimə!
Sənin belə məhəbbətin
Nədənsə, yatmır döşümə.
Bu məhəbbət fis çıxacaq,
Ürəyindən tez çıxacaq!

Gedir. Könül fikirli halda xeyli dayanır. Kərim gəlir.

Kərim. Getdilər? Axmaq uşaqlar!.. Sən niyə fikirlisən? Yoxsa onların gic-gic sözləri sənə təsir edib? Mən səni başa düşürəm, onlarla söhbət eləmək, adamın bütün varlığını alçaldır. Nə mədəniyyətləri var, nə qabiliyyətləri. Sən o şəraitdə bu neçə ili necə yaşamısan? Sənin kimi incə qəlbli, xoş təbiətli qıza mütləq şəhər həyatı, şəhər mədəniyyəti lazımdır. Bizim hər şeyimiz var, Könül. Qəşəng mənzilimiz, maşınımız, yaxşı qazancımız. Biz sənənlə xoşbəxt olacağıq. Elə günü sabah evinizə elçi göndərəcəyəm. Bir həftədən sonra işə toyumuzu edirik.

Könül. Uşaqlar deyirdilər ki, bayaq burada bir qadın sənə nə işə xoşagəlməz sözlər deyib.

Kərim (*özünü itirir*). Qadın? Mənə? Hansı qadın? Qələt eləyirlər!

Könül. Onlar yalan danışmazlar.

Kərim. A, yadıma düşdü! Bir nəfər var, sən onu yaxşı tanıyırsan. Müğənnidir, Gülsüm. Bir müddət dalımcə kölgə kimi süründü. Gördü yox, Məşədi İbad demişkən, mən o məcnunlardan deyiləm. Hərləndi, fırlandı, çəkildi kənara. İndi də eşidib ki, mən səni böyük, təmiz ülvə bir məhəbbətlə sevirəm. Paxıllığı tutur.

Könül, sən elə adamlardan uzaq ol, heç birinin sözünə inanma. Mən məşhur adamam, şanımlı-şöhrətim var. Məşhurların isə daldıca çox danışirlar. Heç birinə fikir vermə! Təkcə mənə inan, mənə! Mənim qəlbimə, məhəbbətimə! (*Musiqi. Oxuyur.*)

Çıxart ürəyindən bəd fikirləri,
Yalnız mənə inan, mənə, sevgilim!
Bizə qanad verən təmiz eşqimiz
Düşməsin dumana, çənə, sevgilim!

Təkcə sənsən, gülüm, hökmran mənə,
Dağıt şübhələri, sən inan mənə!

Könül (*oxuyur*).

Qəlbimdə həm şübhə, həm inam vardır,
Görən, olacaqmı səadətımız?
Elə bil həm qışdır, həm də bahardır,
İsinir, soyuyur məhəbbətimiz.

İnanmaq istəyir ürəyim sənə,
Şübhə başqa fikir söyləyir mənə.

Kərim.

Təkcə sənsən, gülüm, hökmran mənə,
Dağıt şübhələri, sən inan mənə!

Sənə məhəbbətim – təmiz günəşdir!
Qoyma bu günəşi sənə, sevgilim.
Eşqim başdan-başa oddur, atəşdir,
Buna and içirəm yenə, sevgilim!

Təkcə sənsən, gülüm, hökmran mənə,
Dağıt şübhələri, sən inan mənə!

Könül.

İnanmaq istəyir ürəyim sənə,
Şübhə başqa fikir söyləyir mənə.

(*Duet bitir.*)

Kərim (*hərərətə Könülün əlindən tutur*). Bu şübhələri yalnız bizim birgə həyatımız dağıda bilər. O vaxt sən hər şeyi öz gözlərlə görürsən, sənə nə qədər sevdiyimə, sənə ilahi bir qüvvə kimi pərəstiş etdiyimə inanarsan!

Yusif və Gülsüm xanım gəlib kənardə dayanırlar.

Gülsüm (*Yusifə*). Sənin dostun yenə də şirin vədləri dəyirman kimi üyüdüb-tökür.

Yusif. Bu barədə ona söz ola bilməz. Repertuarı zəngindir. Könül, gəl Gülsüm xanımla tanış ol.

Könül (*yaxınlaşır*). Salam.

Gülsüm (*onu diqqətlə süzür*). Sənət aləminizə gəlişinə çox şadam. Səsinə isə qulaq asandan sonra qiymət verərəm.

Yusif (*Kərimin qoluna girir*). Kərim, təzə mahnının mətnini bir az düzəltməlisən. Melodiyaya uyğun gəlməyən sözlər var. (*Onu kənara çəkir. Kərim hərdən nigaran halda Könülə tərəf baxır.*)

Gülsüm (*Könülə*). Mənim yanımda oxumaqdan çəkinməzsən ki?

Könül. Yox.

Gülsüm (*gülümsünür*). Görünür, cəsarətli qızsan. Belə yaxşıdır. Məqsəd cəsarətsiz həyata keçmir. Deməli, məqsədin müğənni olmasıdır?

Könül (*bir az əsəbi*). Bəli.

Gülsüm (*pərtliyini büruzə vermir*). Özünə çox inanırsan... (*Fikirlili*) İnam da yaxşı şeydir. Ancaq, mənim əzizim, inamla inamın fərqi var. Baxır ki, kimə və nəyə inanırsan. Əgər sən yaxşı tanımadığın adamın sözü ilə başqasının haqqında pis fikrə düşürsənsə, bu inam deyil, ən azı axmaqlıqdır.

Könül. Kimdir o yaxşı tanımadığım adam?

Gülsüm. Özün bilirsən ki, kimi nəzərdə tuturam.

Yusif. Gülsüm xanım, vaxt keçir, bəlkə başlayaq?

Gülsüm. Mən dinləməyə hazırım. (*Qabaqdakı skamyada oturur.*)

Kərim (*Yusifə, yavaşdan*). Gülsümdən heç gözüm su içmir. O, heç şübhəsiz ki, Könülü bəyənənməyəcək.

Yusif. Niyə belə fikirləşirsən?

Kərim. Bunun iki səbəbi var: əvvəla, o müğənnidir, razı olmayacaq ki, özündən yaxşısı meydana çıxsın. İkincisi də, bizim

onunla münasibətimiz. Gülsüm kimi qadınlar heç nəyi yaddan çıxarmırlar.

Yusif. Yaxşı, psixoloqluq eləmə. Görək nə olar. (*Onlar da skamyalarda otururlar.*) Könül, qalx səhnəyə. (*Könül cəsarətsiz addımlarla səhnəyə qalxır.*) Dünən sənə öyrətdiyim mahnını oxu: “Həyat sındır bizi”. (*Musiqi eşidilir.*)

Könül (*oxuyur*).

Ömrün uzun yollarında
Boran olur, gah qar olur.
Bəzən günəş qucağında
Günlərimiz bahar olur.

Nəqərat:

Qəlbə qalmasın gərək
Nə kədər, nə qəm izi.
Həyat sındır bizi,
Həyat sındır bizi.

Bəzən sevir-sevilirik,
İlk eşqimiz dəyir daşa.
Hicran-vüsal, qorxu-hünər
Addımlayır bizlə qoşa.

Nəqərat:

...

Bəzən dostun xəyanəti
Qəlbə ağır bir daş olur.
Bəzən yad bir adam bizə
Arxa olur, sirdaş olur.

Nəqərat:

...

Bəzən pisi yaxşılardan
Ayırmaq çox çətin olur.
İnsan ömrün yollarında
Polad kimi mətin olur.

Nəqərat:

...

Mahnı bitir. Könül başını aşağı salıb dayanır. Yusif və Kərim intizarla Gülsüm xanıma baxırlar. Gülsüm sakit addımlarla səhnəyə qalxır. Könülün başını qaldırıb, üzünə qayğı və məhəbbətlə nəzər salır, sonra isə onu bağrına basıb, dönə-dönə öpür.

Gülsüm. Sağ ol, Könül! Doğrudan da çox gözəl səsin var. Sən böyük müğənni olacaqsan. Təbrik edirəm! Ürəkdən təbrik edirəm!

Yusif, Kərim, Konfranse və başqaları ayağa qalxıb, Gülsümü alqışlayırlar.

Yusif (*həyəcanla səhnəyə qalxıb, Gülsümün əlindən öpür*). Sağ ol, böyük ürəkli gözəl sənətkar!

Gülsüm (*gülümsünür*). Siz adi insanlıq keyfiyyətini şişirdirsiniz. Mən özümdə bir hünər görmürəm. Yaxşıya yaxşı deyərlər, pisə pis. Mən hətta Kərimin yazdığı şeri də bəyəndim. Xüsusən, onda bir bənd var:

Bəzən pisi yaxşılardan
Ayırmaq çox çətin olur.
İnsan ömrün yollarında,
Polad kimi mətin olur...

Yaxşı fikirdir, söz ola bilməz.

Kərim (*Gülsümün eyhamını başa düşməyib sevinir*). Gülsüm xanım, siz məni utandırdınız.

Gülsüm. İnanıram. Sən təzə bəy kimi daim utancaqsan.

Kərim. Bəy deyiləm, amma olmağa hazırlaşırım. Gələn həftə hamınızı toyumuza çağıracağam. (*Gülsümə mənalı nəzər salır.*) Siz əlbəttə ki, gəlməyəcəksiniz?

Gülsüm (*həmin nəzərlə*). Əlbəttə ki, gələcəyəm. Əgər Könül dəvət etsə, mütləq gələm!

Konfranse. İndidən deyirəm, tamadanız mən olacağam. Repertuarım hazırdır. Toy məclisini bu mahnı ilə açacağam. (*Musiqi. Oxuyur.*)

Gəlin gəlir, toy başlanır,
Bəylə gəlin alqışlanır.
Qaynanalar baxıb toya,
Fərəhlənir, hey xoşlanır.

Oğullu, qızlı olasız,
Söhbətli, sazlı olasız,

Baharlı, yazlı olasız,
Bəy qardaşım, gəlin bacım!

Nəqəratı Kərim və Könüldən başqa hamı təkrar edir. Konfranse rəqs edə-edə,
Yusif və Gülsümü ortaya çəkir.

Qaynatar deyir, gülün,
Gözləriniz aydın olsun!
Ürəyiniz min fərəhlə,
Gözləriniz nurla dolsun!

Oğullu, qızlı olasız,
Söhbətli, sazlı olasız.
Baharlı, yazlı olasız,
Bəy qardaşım, gəlin bacım!

Yusif, Gülsüm və Konfranse.

Oğullu, qızlı olasız,
Söhbətli, sazlı olasız.
Baharlı, yazlı olasız,
Bəy qardaşım, gəlin bacım!

Onlar Könülün və Kərimin ətrafına dolanıb, rəqs edirlər.

Birinci hissənin sonu.

İKİNCİ HİSSƏ

ÜÇÜNCÜ ŞƏKİL

Mərdanın həyətidə böyük toy məclisi qurulmuşdur. Bəylə gəlin yuxarı başda, onların yanında tamada – Konfranse, sonra isə Gülsüm, Nüşabə və Yusif və başqa qonaqlar oturmuşlar. Mərdan kişi məclisə xidmət edən cavanlara göstərişlər verir. Toyun qızgım çağıdır. Konfranse əlində badə oxuyur, xor ona səs verir, qızlar və oğlanlardan ibarət rəqs qrupu mahnının ahənginə uyğun oynayır.

Konfranse.

Əl çalın, toy şənlənsin,
Üzlərə nur ələnsin!

Qoy bizim bu nəğməni
Uzaq, yaxın dinləsin.

X o r .

Oğullu, qızlı olasız,
Söhbətli, sazlı olasız.
Baharlı, yazlı olasız,
Bəy qardaşım, gəlin bacım!

Rəqs qrupu kənara çəkilib, qonaqları rəqsə dəvət edir. Yusif, Nüşabə, Gülsüm və başqaları oynayırlar. Onlar Mərdan kişini də oynadırlar. Rəqs bitir. Hamı əl çal-çala, öz yerlərinə keçir.

K o n f r a n s e . Sağ olun, var olun! Həmişə ömrünüz şən, həyatınız xoşbəxt keçsin! Xahiş edirəm badələri doldurun. Yoldaşlar, hamımız Mərdan kişini yaxşı tanıyırdıq. Mərdan kişi bağbandır, əkdiyi ağacların tərifi aşığılar sazla, şairlər sözlə qırx gün, qırx gecə söyləsələr də, qurtarmaz. Ancaq Mərdan kişinin bağında elə bir nadir çiçək var ki, onun şöhrəti bu kənddən çıxıb, Bakıya, ordan isə respublikamızın bütün guşələrinə yayılıb. Biz əminik ki, bu çiçək öz ətrini get-gedə artıracaq, ölkəmizin sərhədlərini aşıb, bütün dünyaya yayılacaq. O çiçək – bizim kəndin Könülüdür. Sağ olsun ellər bağına solmaz çiçək bəxş edən belə bağban! (*İçirlər.*)

M ə r d a n . Siz də sağ olun, mənim əzizlərim, möhtərəm qonaqlarım! Bir şeyə çox heyifsilənirəm ki, bu xoşbəxt günü Könülün anası görə bilmədi. Allah hamınızın önlərinə rəhmət eləsin! Yeyin, için, şönlənin, bura sizin öz evinizdir.

Y u s i f . Mərdan dayı, gəlin burada öyləşin, yuxarı başda.

M ə r d a n . Məclisin aşağı başı, yuxarı başı olmaz, oğul, onun hər yeri hörmətlidir. Bir də ayaq üstə dayanıb, sizə qulluq etmək mənə xoşdur.

Y u s i f . Yorğun görünürsünüz.

M ə r d a n . Yorğun deyiləm, oğul, fikirliyəm, qayğılıyam. Siz Könülü çiçəyə oxşatdınız. Mən isə onu körpə quşcuğaza bənzədirəm. Onun qanadları hələ bərkiməyib. İsti yurdundan, yuvasından ayrı necə yaşayacaq?

K ə r i m . Mərdan dayı, vicdanla söz verirəm, bu körpə quşcuğaz yağ içində böyrək kimi bəslənəcək.

Mərdan. İncimə, oğul, mən sənə yox, Yusif müəllimə daha çox inanıram. Bir halda ki, o, qabağa düşdü, elçilik elədi, heç nə deyə bilmədim. Mən qızımın taleyini çoxdan onun əllərinə tapşır-mışam.

Yusif. Kərim mənim dostumdur, mən onun xahişilə elçiliyə gəlib, üzərimə böyük məsuliyyət götürdüm. Əminəm ki, Kərim bizi peşman etməz. (*Badəni qaldırır.*) Gəlin, dostlar, bəylə gəlinə əbədi səadət və tükənməz məhəbbət arzulayaq! (*İçirlər.*)

Konfranse (*Gülsümə*). Gülsüm xanım, məhəbbət haqqında bir mahnının yeri görünür.

Hamı (*əl çalır*). Xahiş edirik! Xahiş edirik!

Gülsüm ayağa qalxıb, ortaya çıxır. Lirik melodiya eşidilir.

Gülsüm (*oxuyur*).

Neçə çiçək açır, neçə gül solur,
Min dona bürünür ana təbiət.
Nədənsə həmişə təzə-tər qalır
Ürəkdə yurd salan böyük məhəbbət.

Məhəbbətin yaşı bilinməz,
Məhəbbətin izi silinməz.
İnsanı yaşadır məhəbbət,
Dünyanı yaşadır məhəbbət!

O, təmiz duyğudur, gözəl arzudur,
Sevən ürəklərin birlik səsidir.
O, parlaq günəşdir, axan saf sudur,
Xoşbəxt ömürlərin tərənesidir.

Məhəbbətin yaşı bilinməz,
Məhəbbətin izi silinməz.
İnsanı yaşadır məhəbbət,
Dünyanı yaşadır məhəbbət!

Leylidən, Məcnundan bir yadigardır,
Lazımsa, yolunda öləsən gərək!
O, insan ömründə solmaz bahardır,
Baharın qədrini biləsən gərək!

Məhəbbətin yaşı bilinməz,
Məhəbbətin izi silinməz.
İnsanı yaşadır məhəbbət,
Dünyanı yaşadır məhəbbət!

Mahnı bitir. Gülsüm yerinə keçir. Hamı onu hərarətlə alqışlayır.

Konfranse.

Var ol, yurdumuzun şən nəğməkarı!
Adınla fəxr edir Odlar Diyarı!
Bütün məclislərin sevinci sənsən,
İncilər içində birinci sənsən!

(*Badəni qaldırır.*) Gülsüm xanımın sağlığına!

Hamı ayağa durub içir... Bu vaxt yaxşı geyinmiş Ramazan, əllərində iri gül səbəti və böyük bağlama tutmuş Atabala, Pota Musa, Caydaq Ramiz daxil olurlar.

R a m a z a n . Tamada! Biz çağırılmamış qonaqlarıq. Bir kənddə yaşasaq da, nədənsə, bizi çağırmağı lazım bilməyiblər. Qəmi kəm!.. Mərdan kişi, narahat olma, biz toya ləxləxə salmağa gəlməmişik. Bizim də özümüzə görə bir qanacağımız var. Tamada, sənin yanında oturan gəlinlik paltarını geyinmiş o qız bizim uşaqlıq yoldaşımızdır. Düzdür indi o böyüyüb, səsi radiodan, televizordan gəlir, ancaq ilk addımlarını bizim balaca kənd klubunun səhnəsində atıb. Onun toyu bizim də bayramımızdır. İcazə ver, bu gül dəstəsini təzə gəlinə təqdim edək. (*Onun işarəsilə uşaqlar səbəti Könülün qarşısına qoyurlar. Hamı əl çalır. Ramazan camaatı sakitləşdirir.*) Bir hədiyyəm də var. (*Uşaqlar bağlamamı açıb, əlvan xalını yerə sərirlər.*) Bu xalını mənim anam toxuyub, həmişə arzu eləyib ki, bu xalı mənim ən əziz günümdə açılib yerə sərilsin. Dua eləyib ki, bu xaliya ilk dəfə qədəm basan adam dünyanın ən xoşbəxt, ən bəxtəvər insanı olsun! Anaların arzuları həmişə müstəcək olur. İndi mən xahiş edirəm, təzə gəlin qalxsın ayağa, öz mübarək qədəmini bu xalının üstünə bassın.

H a m ı (*sevinclə əl çalır*). Afərin! Var ol, yaşa! Qalx, Könül! Qalx!

Könül dərin həyəcan içində gəlib, ehtiyatla ayağını xalının üstünə basır.

Tamada və Konfranse (qışqırır). Oyun havası çalın!

Oyun havası eşidilir. Ramazan rəqsə başlayır və Könülü də dəvət edir. Könül zərif, utancaq hərəkətlərlə, Ramazan isə get-gedə coşan, qaynar ehtirasla rəqs edirlər. Ramazan məzəmmət, kədər dolu baxışlarını tez-tez Könülün üzünə dikir. Könül isə ona əzab verən bu baxışlardan qaçmaq, uzaqlaşmaq istəyir. Nəhayət, o dözə bilməyib, üzünü tutur və öz yerinə keçir. Ramazanın isə oyunu xeyli davam edir. Rəqs bitir.

Konfranse. Sağ olun, uşaqlar! Hamının adından sizə dərin minnətdarlığımızı bildirirəm. Xahiş edirik, əyləşəsiniz.

Ramazan. Yox! Çağırılmamış qonaqlar oturmazlar. *(Onlar getmək istəyirlər.)*

Konfranse. Dayanın! Belə yaramaz! İndiki gəlmisiniz, bəylə gəlinin sağlığına badə qaldırmalısınız.

Ramazan. Doldurun bakalları, mən gəlinin sağlığına içəcə-yəm! *(Badəni götürür. Musiqi eşidilir. Oxuyur.)*

Təzə gəlin! Arzum budur dünyada:
Ömrün, günün heç vaxt peşman olmasın!
Ürəyimdən gəlir bu səs, bu səda,
Sevdiyin dost sənə düşmən olmasın!

Qısa can verməsin ömür baharın,
Çiçəktək açılısın xoş arzuların!
Bu gün bağladığın əhdin, ilqarın,
Sabah çəngə-çəngə duman olmasın!

Unutma həsrətdə qalan dostları,
Hər gün soracağın alan dostları.
Mən dara salsam da zaman dostları,
Sənə zərər qədər ziyan olmasın!

(Musiqi bitir. Ramazan badəni qaldırır.) Əlvida, təzə gəlin! Bəxtəvər yaşa! *(İçir və ürəyinin dərinliyindən gələn bir qəzəblə badəni yerə çırpır. Getmək istərkən, Könül onu səsləyir.)*

Könül. Dayan, Ramazan! *(Gəlib Ramazanın üzündən öpür.)* Sağ ol, hər şey üçün, hər şey üçün sağ ol! *(Kövrəlib yerinə keçir.)*

Atabala *(yavaşdan Ramazana)*. Qədəş, bu ölsün, Könül səni sevir.

Pota Musa. Qədəş, icazə ver, onun qaçıraq səninçin.

Caydaq Ramiz. Razi ol, qədəş, sonra ömrün boyu əzab çəkəcəksən.

Ramazan (*əzabla*). Çıxın bayıra! (*Onların boyunlarına şapalaq vurur.*) Çıxın! Rədd olun! (*Gedirlər. Araya dərin sükut çökür.*)

Kərim. Eh, qanımızı yaman qaraltdılar. Nə tərbiyəsiz, üzlü uşaqlardırlar! Mərdan kişi, axı mən xahiş eləmişdim, tapşırıbmışdım ki, onları bura yaxın buraxmayasınız.

Mərdan. Gələn qonağı qapıdan qovmazlar, oğul. Sən şairdən, gərək elin bu adətini yaxşı biləsən.

Kərim. Qonağı qovmazlar, amma xuliqanı, tərbiyəsizi qovmaq lazımdır!

Könül (*acıqla*). Onlar xuliqan, tərbiyəsiz deyillər. Onlar mənim dostlarımdır!

Kərim. Könül, sən hələ cavansan, dostunla düşməniyi yaxşı tanımırsan.

Könül. Mən onları çox yaxşı tanıyıram. Amma səni... hələ... səni... (*Ağlayıb, evə qaçır.*)

Konfranse (*bərkədən*). Antrakt! Yəni, on-on beş dəqiqəlik tənəffüs!

İşıq sönmür.

DÖRDÜNCÜ ŞƏKİL

Kərimin mənzili. Müasir dəbdə bəzədilmiş geniş otaq. Gülsüm xanım pianoda lirik melodiya çalır. Könül pianoya söykənmiş halda oxuyur. Hiss olunur ki, o, qəmli və pərişandır. Ona görə də mahnıya daha çox kədərli notlar əlavə edir, bəzi yerlərini az qala göz yaşları ilə oxuyur.

Könül.

Könlümə qəm dolanda,
Halım yaman olanda,
O zaman ürəyimdən
Bir səs eşidirəm mən:

Şirin nəğmələr – incim,
Həyat – anamdır mənim.

Gur bulaqlar – sevincim,
Dağlar – arxamdır mənim...

Gülsüm (*ə səbi halda çalğını saxlayır*). Dayan, Könül, belə yaramaz! Axı mahnının ruhu belə deyil. Düzdür, burda müəyyən qədər qüسسə var, amma nikbin hisslər daha güclüdür. Qulaq as. (*Oxuyur.*)

Çıxsam çətin yollara,
Düşsəm borana, qara,
Bir xoş ümid, bir dilək
Köməyimə gələcək.

Şirin nəğmələr – incim,
Həyat – anamdır mənim.
Gur bulaqlar – sevincim,
Dağlar – arxamdır mənim...

Başa düşürsən? Burda həyatın çətin yollarından, onun qarından, boranından qorxmayan, xoş ümidlərlə, gözəl arzularla yaşayan, insanları özünə dağlar kimi arxa bilən bir insanın obrazı var! Sən isə bədbin Məmmədqulu kimi göz yaşları axıdırsan... Hazırlaş, ardını oxu. (*Çalır.*)

Könül (*oxuyur*).

Saçlarıma düşsə dən,
Əyilmərəm qüسسədən.
Bu doğma yurdum, yuvam
Mənə verəcək inam.

Şirin nəğmələr – incim,
Həyat – anamdır mənim.
Gur bulaqlar – sevincim,
Dağlar – arxamdır mənim...

Gülsüm (*acıqla*). Yalan deyirsən! İnanmıram!.. (*Durub gəzişir. Sonra gəlib, Könülün gözlərinin içinə baxır.*) Sənə nə olub? Axır vaxtlar səni heç tanıya bilmirəm.

Könül (*üzünü çevirir*). Heç nə...

Gülsüm (*onun könlinü almaq istəyir*). Bura bax, bəlkə ərin üçün darıxırsan? Ezamiyyətdən nə vaxt qayıdacaq?

Könül. Bilmirəm...

Gülsüm (*gülür*). Kərimin insafı gəlsin! Adam da cavan, gözəl arvadını tək qoyub səyahətə çıxar? Di yaxşı, mısırmığına sallama. Bir də görəcəksən “dzing” zəngi vurdu, girdi içəri, basdı səni bağrına! (*Könülü qucaqlayıb fırladır.*) Bütün həsrət unudulacaq, hər ikiniz şən bir nəğmə oxuyub rəqs edəcəksiniz. (*Könülün qolundan tutub oxuyur və onu oynamağa məcbur edir.*)

Bahar gəldi bəzəkli,
Gəldi güllü-çiçəkli.
Baharla gəldi ömrümə yar.
Hansı daha gözəldir?
Hansı daha əzəldir? –
İlk məhəbbətim, yoxsa ilk bahar?!

Gəldi yazla,
Gəldi nazla,
Hər yeri etdi gülşən.
Bahar gözəl,
O yar gözəl...
Aman, aman, nə söyləyim mən?!

(*Gülə-gülə rəqs edir, Könülü yenə ortaya çəkir.*)

Könül (*dartınır*). Gülsüm xanım, lazım deyil, qurban olum, bəsdir... (*Üzünü tutub ağlayır.*)

Gülsüm (*ciddiləşir*). Könül... Yox, deyəsən səndə sirr var, məndən gizlədirsən. Otur görüm. Ürəyindəkiləri danış mənə. Yoxsa, canına and içirəm, heç üzünə baxmaram. Eşidirsən? Elə bu dəqiqə çıxıb gedərəm! (*Ayağa qalxır.*)

Könül. Getmə, Gülsüm xanım, yalvarıram, mənim səndən başqa yaxın adamım yoxdur. (*Gülsüm oturub onun saçlarını oxşayır.*)

Gülsüm (*fikirli*). Görürəm deməyə çətinlik çəkirəm. Amma başa düşürəm. Kərim səni incidir... Axı nə istəyir Kərim? İlan kimi qabıqdan çıxdı, arzusuna çatdı, səni evinə gətirdi. Ona bundan artıq nə lazımdır?

Könül. Mənə deyir ki... tələb edir ki... məktəbi də, səhnəni də atım...

Gülsüm (*qəzəblə*). Axı nə ixtiyarla?! Məgər o görmürdü ki, sən bütün varlığını sənətə bağlamısan? Məgər o anlamır ki, səni səhnədən ayırmaqla bütün Azərbaycan incəsənətinə ziyan vurur?! Axı o şairdir, ali savadlıdır, müasir adamdır!

Könül. Onu heç cürə başa sala bilmirəm. İki ayağımı dirəyib bir başmağa, evdə oturmalsan, vəssalam! Ağlayıram, yalvarıram, elə bir ürəyi daşdır, daş!

Gülsüm (*əşəbi halda var-gəl edir*). Qısqanclığa bax! Otello!..

Könül. Qısqanğa qalsa, mənim əlimdə daha çox əsas var. Qonum-qonşular hər gün bir xəbər gətirirlər. Elə özüm də hiss edirəm ki, məndən buz kimi soyuyub.

Gülsüm. Cəhənnəmə soyusun! Axırda özü peşman olacaq. Ax səni, Yusif, Yusif! Vaxtında onu xəbərdar etdim ki, araya girib elçilik eləməsin, Kərim arvad saxlayan deyil. “Yox, Kərim mənim dostumdur, Kərim dostluğa xəyanət etməz!” Buyur, bu da nəticəsi!

Könül. Günah mənim özümdədir, tez aldandım. Onu yaxşı öyrənməmiş, ona inanmamış razılıq verdim.

Gülsüm. Elə mən də təqsirkaram ki, sənin qabağını kəsmədim. Onun iç üzünü açıb sənə göstərmədim. Axı mən Kərimi yaxşı tanıyırdım.

Könül. Onsuz da sənin sözlərinə inanmayacaqdım. Kərim sənin haqqında mənə elə sözlər demişdi ki...

Gülsüm (*rişxəndlə gülmür*). Buna deyiblər: “Qara məni basınca, mən qaranı basım”. Kərim mənim haqqında nə deyə bilərdi. O, iki il mənim ardımca süründü, göz yaşlarında islanmış sevgi məktubları göndərdi. Nə yaxşı ki, onun bu öteri həvəsinə cavab vermədim. Yoxsa, indi mən sənin yerində oturub, başıma döyəcləkdim.

Könül. İndi bəs mən nə edim, Gülsüm xanım?

Gülsüm. Məsləhət verməyə çətinlik çəkirəm, Könül. Özün bir qərara gəlməlisən. Mən ailəyə həmişə müqəddəs ocaq kimi baxmışam. Bu ocağı söndürdün, sonra heç bir odla yandırmaq olmaz. Bu həqiqəti mən ocağım sönəndən sonra başa düşmüşəm. Ərim cavan ikən avariya düşüb öldü. Mənim ocağımı axmaq bir təsadüf söndürdü. Ondan sonra ailə qura bilmirəm. Ürəyim buz heykələ dönüb... İndi sənə nə deyə bilərəm? Ayrıl deməyə dilim gəlmir. Sənətdən ayrılmağın isə mənim ürəyimə ikinci dağ çəkər. Sənə böyük ümidlər bəsləyirəm. Moldaviyadakı müvəffəqiyyətin məni göylərə qaldırıb. Sənət aləmində yeni istedad həmişə mənə sevinc

gətirib... Kaş səni yaxından tanımayaydım, Könül. Ailə məsələndən xəbərsiz olaydım... (Kövrəlir.)

Könül (həyəcanla onu qucaqlayır). Gülsüm xanım! Xahiş edirəm, yalvarıram, ürəyinə salma. Çıxış yolunu özüm taparam. Söz verirəm, hər şey yaxşı qurtaracaq. Otur sənə çay gətirim.

Gülsüm. Məni bağışla, getməliyəm. Axşam mənə zəng vur. Çox nigaran qalacağam.

Könül. Yaxşı.

Gülsüm. Sağ ol.

Onu öpüb gedir. Könül Gülsümü ötürüb fikirli halda qayıdır.
Nə edəcəyini bilmir. Başını tutub oturur. Qəmli musiqi eşidilir.
Könül oxuyur.

Dağ başını duman aldı,
Günəş batdı, göy qaraldı.
Məhəbbətin zərif gülü
Niyə belə tez saraldı?

Yağış yağır, sellər coşur,
De hardasan, sən ey bahar?
Hələ mənim çəmənimdə
Açılmamış qönçələr var...

Tufan qopar, külək əsər,
Qorxusundan ürək əsər.
Tora düşmüş cüyür kimi
Gül titrəyər, çiçək əsər.

Yağış yağar, sellər coşar,
De hardasan, sən ey bahar?
Hələ mənim çəmənimdə
Açılmamış qönçələr var...

Üfüqlərdən doğ, ey günəş,
Bu zülməti boğ, ey günəş.
Artıq mənim dərd çəkməyə,
Bir taqətim yox, ey günəş!

Yağış yağar, sellər coşar,
De hardasan, sən ey bahar?
Hələ mənim çəmənimdə
Açılmamış qönçələr var...

Könül üzünü tutub ağlayır. Kərim səssizcə otağa girib, kənardan ona tamaşa edir.

Kərim (*rişxəndlə*). Yenə nə yaxxana qurmusan? Əzizlərin yadına düşüb?

Könül (*sevinclə*). Kərim! Xoş gəlmisən! (*Onu qucaqlayır.*) Birdən ürəyim elə sıxıldı ki...

Kərim (*kənara çəkilir*). Ürək yazıq neyləsin, neçəsinin dərdini çəksin?

Könül (*narazı*). Mənim dərdim təkcə sənsən, Kərim.

Kərim. Bilirəm, hamısını bilirəm! De görüm, keçən şənbə günü hardaydın? Zəng vurmuşdum.

Könül. Nə vaxt.

Kərim. Gecə saat on birdə!

Könül. Gülsüm xanımgildə məşq edirdik.

Kərim (*qışqırır*). Yalan deyirsən!

Könül. Özündən soruşa bilərsən.

Kərim. Mən onunla danışmaq belə istəmirəm! Bunu sənə də qadağan etmişəm! Demişdim ki, o məndən intiqam almaq istəyir, gec-tez ailəmizi dağıtmaq fikrindədir. (*Əlini stola çırpır.*) Demişdim, ya yox?!

Könül. Qışqırma, Kərim, qonşulardan ayıbdır.

Kərim. Qonşuların yanında onsuz da başım aşağıdır. Çoxdandır hiss edirəm, onlar mənə rişxəndlə baxırlar, arxamca dodaq büzüb, gülürlər, məni ələ salırlar!

Könül. Sən bilən, bunun səbəbi nədir?

Kərim. Sənin macərələrin! Bir qadın ki ərinin ezamiyyətdə olmasından istifadə edib hər gün gecə saat on ikidən sonra evə gəlsin, kənd qədəşləri it sürüsü kimi onun dalyca düşüb, eşq elan etsinlər, konsertinə dəstə-dəstə gül-çiçək göndərsinlər, belə kişiye qonşular necə baxarlar? Ona nə ad verərlər?!

Könül. Qonşular sənin adını çoxdan veriblər: Kərim cavan arvadına xəyanət edən, günlərini ezamiyyət adıyla keyf məclislərində əxlaqsız qadınlarla keçirən əyyaş!

Kərim (*özünü itirir*). Mən?! Yalandır! Böhtandır!

Könül (*rişxəndlə gülür*). Şairliyin kimi artistliyin də zəifdir. Hisslərini gizlədə bilmərsən. Bax, elə bu zəifliyin ucbatındandır ki, evləndəndən sonra ilk dəfə yalan danışdığını büruzə verdin. O gecə sənin harda qaldığını mən anlamışdım, amma üzünə vurmaq istə-

mirdim. Sən isə mənim səbrimdən sui-istifadə edib macərələrimin sayını gündən-günə artırdın. Hələ utanmırsan, məni qısqanırsan da! Oğru elə qışqırdı ki, doğrunun bağı yarıldı!.. Daha bəsdir, cana doymuşam! (*Şeylərini yığışdırır.*)

Kərim (*həyəcanla*). Könül, sən nə edirsən? Dəli olmusan? Ağlını başına yığ, Könül... (*Onun qolundan tutur.*)

Könül (*itələyir*). Çəkil!

Kərim. Məni bağışla, Könül, bir səhvdir eləmişəm. Sənin əziz canına and içirəm ki, macərələrim, dediyin qədər də çox deyil. Yalnız bircə dəfə... O da təsadüfən... köhnə tanışlarımdan birinə rast gəldim. Anlayıram ki, düz iş görməmişəm... Axır vaxtlar lap başımı itirmişəm, Könül. Yaradıcılığimdakı uğursuzluqlar ürəyimi parçalayır. O boyda kitabımı plandan çıxartdılar, haqqımda o boyda tənqid yazdılar. İclas yoxdur ki, mənim barəmdə pis danışmasınlar. Bu tərəfdən də sən məni atıb gedirsən. Axı mənim səndən başqa heç kəsim yoxdur. Mən necə yaşayaram, Könül?!

Musiqi eşidilir. Kərim Könülün ətrafında dolanıb, yalvara-yalvara oxuyur.

Könül, getmə, rəhm elə mənə,
Rəhm elə mənə!

Könül (*soyuqqanlıqla oxuyur*).

Ürəyim bir qətrə də
yanmayırsən!

Kərim.

Yolunda can qoyaram, lap ölərəm
əmr eyləsən!

Könül.

Bir daha aldanmaram vədinə mən,
sözünə mən!

Kərim.

Könül, getmə, rəhm elə,
halım yamandır!

Könül.

Eşqintək dərđin yalan,
qəmin yalandır!

Musiqi davam edir. Kərim Könülə yenə yalvarır. Könül çamadanını götürüb gedir. İşıq sönür, yenə yanır. Həmin otaq. Kərim kədərli halda oturub. Qarşısında bir şüşə konyak və badə vardır. Dramatik, həyəcanlı musiqi səslənir.

Kərim (oxuyur).

Uçdu göyərçinim,
Bir xəyal oldu.
Uzaq üfüqlərdə
Qara xal oldu.
Həmdəmin tənhalıq,
Dərd, məlal oldu.

Yalnız qaldım bu dünyada,
Heç kəs məni salmaz yada.

Dostlar üz döndərir,
Mənə yad olur.
Düşmənlər gördükcə
Qəlbi şad olur.
Gecələr qismətim
Mın fəryad olur.

Yalnız qaldım bu dünyada,
Heç kəs məni salmaz yada.

Günah özümdədir
Səhv etmişəm mən.
Zəhər uda-uda
Kef etmişəm mən.
Təmiz bir sevgini
Məhv etmişəm mən.

Yalnız qaldım bu dünyada,
Heç kəs məni salmaz yada.

Musiqi bitir. Kərim ümitsiz halda oturub alnını övkələyir. Qapının zəngini eşidib diksindir. Tez gedib açır. Yusiflə Gülsümü görüb tutulur.

Gülsüm (*həyəcanla*). Könül hardadır?!

Kərim dinmir.

Yusif (*stolun üstündəki içkiyə nəzər salır*). Hər şey aydındır.

Gülsüm. Gedib? Hara?

Kərim (*çətinliklə*). Bilmirəm.

Yusif. Nə vaxt?

Kərim. Dünən axşam.

Gülsüm. Axşam?! Bizə gəlməyib, zəng də vurmayıb. (*Yusifə*)

O hara gedə bilər? Atasıgilə?

Yusif. İnanmıram. Könül məğrur qızıdır.

Gülsüm. Bəs hara? Gecə vaxtı... cavan qadın... (*Qəzəblə Kərimə*) Səndən soruşuram, Könül hardadır?!

Kərim (*qışqırır*). Əl çəkin məndən! Onu sizdən soruşmaq lazımdır. (*Gülsümə*) Səndən! (*Yusifə*) Səndən! Yüz dəfə dedim ki, dəyməyin ona, qoyun evdə arvadlıq eləsin. Bəs mən nə üçün evlənməmişəm? Vaxtında çayım yox, çörəyim yox. Bu gün konsertdə, sabah qastrolda, o biri gün məşqdə!.. Mənim ailəmi siz dağıtdınız, siz!

Araya sükut çökür.

Yusif (*ürəyini övkələyir*). Ay yaramaz... Görün mən kimə dost demişəm! Görün kimin qabağına düşüb elçiliyə getmişəm! O cür qızı... ceyran kimi məsum, çiçək kimi zərif bir məxluqu bu vəhşinin caynaqlarına tapşırıbmışam! (*Əlini qəzəblə stola çırpır, ayağa sıçrayır.*)

Gülsüm (*onun qolundan tutur*). Yusif müəllim! Özünüzü ələ alın, xahiş edirəm.

Yusif. Məni bağışlayın, Gülsüm xanım, sizin yanınızda... Beynim-başım alovlanır, ələ bil göylər üstümə enir! İndi mən o qoca, xəstə kişiyyə, bütün ümidlərini, inamını mənə bağlamış Mərdana nə cavab verəcəyəm?! (*Kərimə.*) Əgər ürəyinin təmizliyinə inamın yox idisə, məni niyə biabır elədin? Sən bilmirdin ki, Könül hər şeydən əvvəl müğənnidir, məşq etməli, oxumalı, qastrollara getməlidir? O cür namuslu qızı qışqanmaq vəhşilikdir! Lənət şeytana, sən ali savadlı şairdən, yoxsa mövhumat azarına tutulmuş avam kəndçi?! Nə üçün danışmırsan? Cavab ver!

Kərim. Nə deyim? Əgər mənə... ya da Könülə ürəyiniz yanırısa, qaytarın onu. Söz verirəm, and içirəm.

G ü l s ü m . Yalandır! Sənin andlarını çox eşitmişik. Yusif müəllim Könülün bu evə qayıtması, onun sənətdən tamamilə uzaqlaşması deməkdir. Buna siz razı olarsınızmı?

K ə r i m . Mən razıyam. Təki qayıtsın. Sonra nə qədər istəyirsə, oxusun.

G ü l s ü m . Könül heç vaxt razı olmaz. O, sənəti şəxsi səadətindən üstün tutur. Bu evə gəlsə, günləri yenə qara keçəcək. Qəfəsə salınmış bülbülün oxuması dörd divar arasından kənara çıxmır.

K ə r i m (*acıqla*). Axı sən nə ixtiyarla Könülə vəkillik edirsən? Sən kimsən?!

G ü l s ü m . Biz Könüllə bir cəbhənin əsgərləriyik. Əl-ələ verib, sən kimi sənət düşmənlərini məhv etməsək, rahat yaşaya bilmərik!

K ə r i m . Məni heç kəs məhv edə bilməz! Mənim özümə görə şöhrətim var, istedadım var!

Y u s i f . Çox da lovğalanma! Sənin az-çox şöhrətin mənim mahnılarımla bağlıdır. Mənsiz yazdığın şeirlərinin isə aqibəti göz qabağındadır. İndiyədək səni yalnız nəğməkar şair hesab edirdilər. Bundan sonra görərsən!

K ə r i m . Yusif müəllim, siz mənimlə niyə belə danışırsınız? Axı biz dostuq, bir batman duz-çörək kəsmişik...

Y u s i f . Heyif o duz-çörəkdən! Nifrət edirəm o günlərə ki, sənə dost kimi baxmışam. Gedək, Gülsüm xanım. (*Gedirlər.*)

K ə r i m (*onların ardınca baxıb, dərin xəyala dalır*). Doğrudanmı mən məhv olacağam?... Olacağam nədir, mən artıq məhv olmuşam... (*Konyak şüşəsinə yaxınlaşır...*)

İşiq sönür.

İSLAM SƏFƏRLİ

(1923–1974)

Səfərli İslam Əhməd oğlu – şair, dramaturq. 1923–cü il fevralın 12-də Naxçıvanın Şəkərabad kəndində anadan olmuş, ilk təhsilini də orada almışdır.

Yaradıcılığa “Nizami yurdunda” (1930–1940) şeri ilə başlamış, müharibə dövründə (1941–1945) 416-cı Qırmızıbayraqlı atıcı diviziyasında kəşfiyyatçı olmuş, “Qızıl əsgər” və “Qırmızı bayraq” cəbhə qəzetlərində oçerk, məqalə və şeirlərlə çıxış etmişdir. Şimali Qafqaz, Krım, Ukrayna və Pribaltika cəbhələrində (1942–1945) vuruşmuş, ordudan tərxis olunduqdan sonra “Şərq qapısı”, “Azərbaycan gəncləri” qəzetlərində xüsusi müxbir (1945–1946) işləmişdir.

Təhsilini Azərbaycan Dövlət Universitetinin filologiya fakültəsinin jurnalistika şöbəsində (1946–1951) davam etdirmiş, “Ədəbiyyat” qəzetinin poeziya şöbəsinin müdiri (1951–1952), Azərbaycan Yazıçılar İttifaqında dramaturgiya (1959–1960), nəsr üzrə məsləhətçi (1960–1974) olmuşdur.

İ.Səfərlinin “Göz həkimi”, “Ana ürəyi”, “Xeyir və şər” və s. pyesləri teatrda tamaşaya qoyulmuşdur. Xidmətlərinə görə “Şərəf nişanı” ordeni, dörd medalla təltif olunmuş, Əməkdar incəsənət xadimi (1973) adını almışdır.

GÖZ HƏKİMİ

Beş pərdəli on şəkili pyes

İŞTİRAK EDƏNLƏR

Şahbazov	– professor, elmi-tədqiqat oftalmoloji institutunun direktoru
Rauf	– onun oğlu, tibb elmləri namizədi
İradə	– cərrah, tibb elmləri namizədi
Nina Nikolayevna	– dosent, cərrahiyyə kafedrasının müdiri
Nərminə	– aspirant, moda düşkünü
Talıbov	– həkim, moda düşkünü
İvanov	– geoloq
Lyubov Petrovna	– onun arvadı
Həsənağa	– təcili yardım maşınının sürücüsü
Gülər	– şəfqət bacısı
Əmir əmi	– klinikanın qapıçısı (taygöz)
Sənəm xala	– xidmətçi qadın
Usta Fərəc	– neft ustası
Katibə, xəstələr, neftçilər, assistentlər.	

Hadisələr bizim günlərdə Bakıda cərəyan edir.

BİRİNCİ PƏRDƏ

BİRİNCİ ŞƏKİL

Professor Şahbazovun evi. Rauf radioda futbol reportajına qulaq asır. Oyunun son dəqiqələridir. O həyəcanlıdır... Yerli komanda qonaqların qapısından top keçirir, radioda urra və alqış səsləri ucalır. Rauf sevincək halda qalxıb divanın üstündəki kiçik balıncı bir təpik vurur və mətbəxdən Sənəm xalanı səsləyir.

Rauf. Sənəm xala, ay Sənəm xala! Dörd-bir!

Sənəm xala (*əlində bir stəkan çay mətbəxdən çıxır*). Ay bala “dörd-bir” nədir? Bu balıncı niyə göyə fırladırsan?

Rauf. Eh, sən də məni başa düşmədin, dörd-bir ey! (*Sənəm xalanın çiyinlərindən yapışib silkələyir.*)

Sənəm xala. Ay bala, vurub istəkan-zadı sındırırsan, atan üçün çay aparıram (*yan otağa keçir*).

Rauf. Eh... Bu futbol baleşiklərindən birini tapa bilməyəcəyəm ki, ürəyimi boşaldım, hayıf ki, bu gün orda ola bilmədim. Bütün şəhər indi stadiondadır. (*Telefon dəstəyini götürüb nömrələri yığır.*) Alo! Kamran evdədirmi? Necə, stadiona gedib? Xala, “Neftçi” komandası dördünü vurub ey. Yox, kos vurdu... Hə, təbrik eləyirəm!

O, dəstəyi asır, şüşəbənddəki pianoda futbol marşını çalır, arabir də qələbə, qələbə – deyər qışqırır. “Təcili yardım” maşınının sürücüsü Həsənağa və şəfqət bacısı Güllər – gülürlər. Rauf ayaq səslərini eşidib, geri dönüb Həsənağanı qucaqlayır.

– Qələbə, qələbə! Dörd-bir. Xəbərin varmı?

Həsənağa. Rauf qədəş, muştuluğun bax, bu gözciyəzəm üstə. Ancaq orası var ki, mən də qəribə yerində qulaq asdım. Bir beş dəqiqə bundan qabaq “təcili yardım”ı bərk sürürdüm. Ondan gördüm ki, Nizami küçəsinin tinində yüzdən çox adam bir-birini qırır. Başımı çıxarıb zənbilli bir qarıdan soruşdum ki, babuşka, bu nə vürhəvurdur? Dedi ki, bala, futbola qulaq asırlar. Da nə başuvı ağrıdım, maşını düz yolun ortasında saxlayıb özümü tulladım yerə. Elə mostovaya düşməyimlə kosun keçməsi bir oldu. Bir də qayıdıb gördüm ki, maşınla yolun qabağını kəsmişəm, vallahi əlliyə qədər maşın dayanıb məni gözləyir. Elə matoru xoda salırdım ki, milisio-ner əlimə bu boyda bir kağız uzatdı ki, yoldaş şofer, yol qanun-qaydalarını pozduğuna görə cərimə verməlisən.

Güllər. Nənəmin canı üçün, bu gədə futbolun ucundan məni lap tənqə gətirib.

Rauf. Yox, Güllər bacı, o düz deyir. Dünyada hər xəstəliyin çarəsi tapılır, futbol xəstəliyinin isə, şair demişkən, nə təbibi, nə davası, nə də ki çarəsi var. Elə ki bu dərdə tutuldun, işin-peşən idman qəzetlərini vərəqləmək, bir də komandaların yarış cədvəllərini düzəltmək olur.

Güllər. Rauf qardaş, siz o qədər futboldan danışırırsınız ki, az qalırım mən də bu oyunların birinə gedəm.

Həsənağa. Biletin də bu qara oğlanın boynuna.

Güllər. Qara oğlan qara oğlan olsaydı, mən də stadionu çoxdan görmüşdüm.

Həsənağa. Ağız, tək sən baleşik olasan, yerdə qalanı bu lələşüvün boynuna.

Telefon zəngi.

Rauf. Bəli, bəli, mənəm! Pah! Salam, dəniz qağayısı! İşlər necə gedir! Lap yaxşı. Dənizdən danışırsınızmı? Mütləq yetirərəm. Xahiş edirəm, ilk kəşfiyyat buruğu neft verən kimi özünüz onunla görüşə oraya gələsiniz. O çox darıxır. Bu yaxınlarda bəlkə özüm də oraya gəldim. Çox razıyam, sağ olun! (*Dəstəyi asır.*) Qocaman neftçi usta Fərəcdir. Demək geoloq İvanovun kəşf etdiyi dəniz buruqları qazılır. Eh... Bircə onun gözləri də açılışdı...

Həsənağa. Rauf qədeş, axı necə olub ki, onun gözləri tutulub?

Rauf. O, gözlərini Xəzər sularında yeni kəşflər aparən zaman təsadüfi qaz püskürməsi nəticəsində itirib.

Gülər. Bilmirəm, o günləri onun klinikamızda müalicə olunmasına təkcə professor Şahbazov niyə razı olmurdu?

Rauf. Bilirsinizmi, yəqin qorxur ki, gözləri açılmasın, özü də biabır olsun, klinika da.

Həsənağa. Necə yəni açılmaz? İradə xanım elə gecə-gündüz onunla məşğuldur ki. (*Pauza*) Vallah, xoşbəxt adamsan, Rauf qədeş. İradədən olmaz. Eh görək mən nə vaxt bu qərbləkdən qurtaracağam. Təklilik məni lap birtəhər edib. Axşama kimi ayağım pedaldadır, əlim rulda.

Rauf. Əşi, sənə nə var, istəsən, Bakının handa bir gözəl qızı sənə gələr.

Həsənağa. Rauf qədeş, öz aramızda qalsın, elə bu Nuxa ceyranları da bəd olmur ey...

Gülər. Həsənağa, bax get özünü dola ha! Nənəmin canı üçün, gözümü yumub, ağzımı açaram...

Rauf. Əşi, qoyun bir görək, sizə nə olub! Yaxşı, eləysə atam işini qurtarana kimi, yaxşı bir albomumuz var, siz ona baxın, mən də bir qədər işləyim.

Albomu onlara verir.

Gülər. Yəqin bu şəkillərin çoxunu Nərminə xanım çəkib.

Rauf. Hə, o gün deyirdi ki, tibb institutunda oxuyandan bu günə qədər professorun ən yaxşı şəkillərini mən çəkmişəm.

Gülər. Doğru deyir, mənim də bir neçə şəklimi çəkib, əsil fotoqrafdır.

Həsənağa. Rauf qədeş, heç burnuma xörək iyi dəymir axı?

Rauf. Nə xörək iyi?

Həsənağa. Bəs axı Nərminə xanım professorun adından bizi qonaqlığa çağırıb.

R a u f. Qonaqlıq öz bağlarında olacaq.
H ə s ə n a ğ a. Qonaqlıq adı eşidəndə çiçəyim çırtlayır.
G ü l ə r. Yaxşı, uzatma, kişi ağzında deyir ki, işləmək istəyirəm, sən də uzadırsan...

H ə s ə n a ğ a. Bıy, bağışla, Rauf qədəş. Bu opera da iki ildir sizi lap yorub. Bəs nə vaxt baxırıq?

R a u f. Qurtarmağına qurtarmışam. Ancaq son pərdəsini təzədən nəzərdən keçirməliyəm.

G ü l ə r. Rauf qardaş, əsərinizin adı nə olacaq?

R a u f. “Dalğalar arasında”. Dəniz neftçilərinin həyatındandır. Eh, görək nə olur... Bağışlayın mənə.

Rauf şüşəbəndə keçib pərdəni örtür. Həsənağa bir az musiqiyə qulaq asdıqdan sonra albomu bükür, stulunu yavaş-yavaş Gülərə tərəf çəkir.

H ə s ə n a ğ a. Gülücan, sən Həsənağa canı oç elə.

G ü l ə r. Həsənağa, bax, sakit otur, nənəmin canı üçün bir kəlmə də söz deməyəcəksən.

H ə s ə n a ğ a. Gülücan, maşında gələndə deyirsən ki, xəstələr eşidər. İnstitutda olanda deyirsən ki, həkimlər başa düşər. Svidaniya verirəm, gəlmirsən, Həsənağa canı, burdan xudmani yer yoxdur, bir sənsən, bir də mən.

G ü l ə r. Ha bura sən deyən yerlərdən deyil ki, ağzına kərə də gəlди deyəsən, kürə də...

H ə s ə n a ğ a. Könül sevən gözəlin tənqidi də bal kimi şirin olur. De gəlsin, ağrıciğini aldığım.

G ü l ə r. Yoldaş Həsənağa, xahiş edirəm məsuliyyətini artırırsan. Mən sənə üçün...

H ə s ə n a ğ a. Ağız, kitab diliyənən danışma. Bir konkretni de görüm, mən başıma haranın daşını salım? Nə “hə” deyirsən, nə “yox”! Mənim üstümdə dörd şofer yoldaşım evlənib, arvad-uşaq sahibi olub. Mən hələ qalmışam. Biz də bir kişiyik, ya yox?

G ü l ə r. Mən heç bir şey eşitmək istəmirəm.

H ə s ə n a ğ a. Deyirəm dünyanın işinə bax ki, aləmə bir leksiya oxuyuram, öz işimə bir əncam çəkə bilmirəm.

G ü l ə r. Mənim böyüyüm var, öz başıma deyiləm ki...

H ə s ə n a ğ a. Ağız, sən him-cimini elə, dalısı bu qara lələşüvün boynuna.

Gülər. Heç mən özüm səni əməlli-başlı tanımıram, o ki evimiz ola.

Həsənağa. Bıy, məni tanımırsan, ağız? Həsənağayam da. A gülüm, üç ildir “təcili yardım”ın kabinkasında yan-yana oturu-ruq. Hələ xasiyyətimə bələd olmamısan? Qanacaq deyirsən, məndə, mərifət deyirsən, məndə, savad deyirsən, o da məndə. Şofer olanda nə olar? Bakının bütün şoferləri başıma and içir.

Gülər. Bu yağlı dillərin özünə qalsın.

Sənəm xala mətbəxdən çıxarkən onları görür.

Sənəm xala. Bıy, gəlmisiniz? Yaxşı, siz oturun, mən professorla xəbər verim. (*Gedir.*)

Həsənağa. Bu arvad da qoymaz ki, bir gözümüzün qurdunu öldürək.

Pauza.

Sənəm xala (*gəlir*). Professor dedi ki, gözləsinlər. Yaxşı, aclığınız-zadınız yoxdur ki?

Həsənağa. Nəyin var?

Sənəm xala. Yaxşı dadlı-duzlu kələm dolması.

Həsənağa. Eh, ilanın zəhləsi yarpızdan gedən kimi mənim də zəhləm dolmadan gedir.

Sənəm xala. Bəs ürəyin nə istəyir, ay bala?

Həsənağa. Düşbərə.

Sənəm xala. Ay bala, düşbərənin işi uzundur: ətinə döy, xamırını yoğur, kündəsini yay, kəs, ətinə qoy, bük... Sən də ki, o hövsələnin sahibi deyilsən...

Həsənağa. Onda sabah bazara piyada getdin...

Sənəm xala. Ay oğul, qocalmışam, elə söz demə, səhər maşın gözləyəcəyəm.

Gülər. Gələr, Sənəm xala, zarafat edir.

Sənəm xala. Eləysə, yanı zoğal mürəbbəli çaynan necəsiniz?

Həsənağa (*ətrafa*). Bu arvad da əl çəkməz ki.

Gülər. Nə zəhmət çəkirsən, Sənəm xala?

Sənəm xala. Zəhməti özün çəkəcəksən. Sən çayları tökəcəksən, mən mürəbbəsini. Gəl qızım...

Həsənağa. Ay Sənəm xala, başına dönüm, çay-zad lazım deyil, onu hara aparırsan. Biz burada boş-boşuna oturmamışıq, söhbətimiz alayı cürədir. Gələcək üçün böyük-böyük dünya işləri görürük.

Sənəm xala. Ay bala, bu çayın böyük işlərə nə dəxli var?

Həsənağa. Necə yəni, elə buna dəxli var ki, var da, yoxsa deməzdim ki...

Sənəm xala. Yaxşı, onda özünüz bilin. (*Gedir.*)

Həsənağa. Bu arvad da beş otağın birində qıfıllanıb oturmur ki, yetim-yesir cananı ilə bir az muşqulat eləsin.

Gülər. Elə bu yaxşıdır, tək olanda hədəqədən çıxırsan.

Həsənağa. Gülücan, sən mənim canım, ipə-sapa gəl. Ağız, ürəyim partladı ki, heç insafın-zadın yoxdur?!

Gülər. Əşi, neyləyim ki, partlayır... Mənim dərdim-sərim qurtarmışdı, elə qalmışdı təkcə bu?

Həsənağa. Ay gözümün işığı, dərdin nə qədər çox olsa qorxma, şofer deyiləm? Dərdini yüklərəm QAZ-51-ə, axıdaram Kaspi dənizinə.

Gülər. Ha bu şoferlərin cinsi belədir, söz altında qalmazlar.

Həsənağa. Elə belə eləyirsiniz ki, şoferlər avariya eləyir də. Özüm ölüm, bu dilxorçuluğa maşını bir yerə vuracağam, özü də sən də içində.

Gülər. Bu gədə məni lap boğaza yığıb ha... Bu nə dərddir ey, sən düşmüşən?

Həsənağa. Gülücan, Novruz dərdi...

Gülər (*bir qədər mehribanlıqla*). Yaxşı, uzatma, qurtar görək. Mən elə sözləri başa düşünlərdən deyiləm.

Həsənağa. Ağız, nə dil bilməzmişən? Onda icazə ver ürəyimin başında bu üçkunc naməni sənə yetirim.

Gülər. Eh, heç bilmirəm nə eləyim...

Gülər məktubu alır.

Həsənağa. Qorxma, ağız... dünyada şoferlərin ağızından söz qaçmaz. Bir daş altı, bir daş üstə.

Gülər. Di yaxşı...

Şahbazov yan otaqdan çıxır.

Şahbazov. Hə, gəlmisiniz. Həsənağa, Nərminə xanım üçün böyük bir gül dəstəsi bağlatdırmışam, xahiş edirəm onu alıb instituta aparasan. Yaxşı olar ki, kabinetimə qoyasan. Bir azdan özüm də gələcəyəm.

Həsənağa. Baş üstə, professor! Buyurun, Gülər xanım.

Həsənağagil çıxır, Şahbazov şüşəbənddə piano çalan oğluna tərəf çevrilir, divana söykənərək qulaq asır. Qarşı otaqdan gələn İradə ona yaxınlaşır.

Şahbazov. İradə, qızım, Rauf operasının son ariyasını yazır?

İradə. Bəli.

Şahbazov. Hə, xoşunuza gəlirmi? Bax, özü də oxuyur. Gözəldir, hə? Gözəldir...

Raufun səsi eşidilir.

Mavi gözlü göy Xəzər
Nə qəşəngsən, nə gözəl.
Yarım məni anırmı,
Şölə çəkib yanırmı
Bu bahar gecəsində,
Buruqlar meşəsində?!

İradə. Mən hələ tələbəlik illərindən onun istedadına səcdə etmişəm.

Şahbazov. Elə sizin də istedadınız qibtə edilməlidir. Ancaq dosent olandan sonra qorxuram əvvəlki təvazökarlığınızı bir qədər...

İradə. Yox, yox, mən sadəliyi həyatım qədər sevirəm.

Şahbazov. Bu sadəliyiniz evlər yaraşığıdır. Elə ona görə də klinika işçiləri bu az müddətdə sizdən çox razılıq edirlər.

İradə. Ancaq mən onların bəzisindən narazıyam.

Şahbazov. Nə üçün?

İradə. Gözləri traxomaya tutulmuş bir çox xəstələri səhv üsulla müalicə edirlər.

Şahbazov. Bu ola bilməz! Mənim iş üsulum kafedraların əksəriyyətində tətbiq edilib. Məncə, onlar bu iş cəsarət etməzlər.

İradə. Elə həmin üsul sizin tapşırığınızla aparılır.

Şahbazov. Onda nəhaq yerə etiraz etmişiniz.

İradə. Axı sovet tibb elminin yeni kəşfləri bu köhnə üsulla daban-dabana ziddir, professor.

Şahbazov (*İradənin başını tumarlayır*). Ağıllı gəlinim... Cəsərətli olmağınız məni sevindirir, ancaq fikir deyəndə həmişə ölçüb-biçin. Elə geoloq İvanovun cərrahiyyə əməliyyatını öz boynunuza götürəndə də mənə qulaq asmadınız. Unutmayın ki, siz öz gəlinimsiniz, açıq deyirəm, cəncəlli operasiyaları boynunuza götürməyin. Belə operasiyaları nə qədər başımızdan eləsək, bir o qədər qazanarıq.

İradə. Necə? Bağışlayın, mən sizi başa düşmədim, professor?

Şahbazov. Eh, hələ gəncsiniz, qızım, gəncsiniz. Amma mən bu yolda saç ağartmışam.

İradə. Mən sizin həyat təcrübənizə inanıram, professor.

Pauza.

Şahbazov. Siz mənim ağıllı gəlinimsiniz. Rəhmətlik Gülzar xanımın vəfatından sonra bu otaqlara qadın nəfəsi dəyməyib. Sizin gəlişiniz Şahbazovlar ailəsinə çiçəkli bir bahar tərəvəti gətirib. Qoy bir işlərimizi sahmana salaq, Rauf! Sizin toyunuzu tezliklə başlamaq fikrindəyəm.

Rauf son akkordlarını vurub geri dönərkən atası ilə İradəni görür.

Rauf. Siz mənə qulaq asırdınız? Bunu bilsəydim, işləyə bilməzdim. Əsər yazanda elə qısqanc oluram ki.

Şahbazov. Gözlə ki, bu yaradıcılıq qısqançlığı şəxsi məhəbbətə keçməsin.

İradə. Bunların hamısı zərərsiz qısqançlıqdır. Mənə qalırsa, elm sahəsindəki qısqançlıq daha təhlükəlidir.

Şahbazov. Elm qısqançlığı? Bunu necə başa düşmək olar?

Rauf. Demək istəyirəm ki, sənətkar gərək özündən istedadlısına rast gələndə dünya başına fırlanmasın.

Şahbazov. Aha... Mən ki bu uzun illər boyu hələ elə bir istədə rast gəlməmişəm.

İradə. Bu ola bilməz, professor!

Rauf. İstedad! Bu xoşbəxtlik hər adamda olmur, ata!

Şahbazov. Eləyşə, iki istedadlı gənc bir yerdə olanda bizim kimi qocalar onları tək buraxmalıdır. (*Pauza*) Siz söhbət edin, mən çıxışım üçün bir az hazırlaşım.

Şahbazov öz otağına keçir, Raufla İradə şüşəbənddən şəhərə baxırlar.

R a u f. İradə bir Bakıya bax! Xoşuna gəlirmi?

İ r a d ə. Həddindən artıq.

R a u f. Görürsənmi, iki-üç il bundan qabaq gördüyün kiçik binaların yerində yaşıl xiyabanlar salınmış, hələ bir dağüstü parka bax, Bayıla qədər uzanan o boz təpələrdə indi yaşıl şamlar xışıldaşır. Hara baxırsansa bir fərəh, bir duyğu adamın qəlbinə uçurur... Bu gözəlliklər içində insanın həyata qarşı olan sonsuz eşqi getdikcə artır. Elə qurmaq, yaratmaq, sevmək istəyirsən...

İ r a d ə. Elədir, Rauf...

R a u f. Sən Bakının bu gözəl lövhələrindən də gözəlsən, İradəcan!

İ r a d ə. Nə olardı, bu həssas qəlbinlə paytaxtımız haqqında gözəl bir simfoniya yaradaydın.

R a u f. Yazacağam, mütləq yazacağam.

İ r a d ə. Yaz, özü də lap tez yaz. Biz ki artıq bir yerdəyik.

R a u f. Bilirsənmi, sənsiz necə darıxırdım?

İ r a d ə. Bəs məni demirsən?

R a u f. Sənsiz Bakının baharı, Xəzərin bu pıçıldeşən ləpələri... İlk dəfə bir-birimizə rast gəldiyimiz tibb institutunun mərmər pillələri... Hər şey, hər şey mənə çox qərribə görünürdü.

İ r a d ə. Bəs nədəndir ki, bu ayrılıq illərində elə qəşəng mahnılar yazmısan?

R a u f. İradəcan, bu lirik mahnılarımın mənə gözəlliyi inan ki, həmişə sən olmusan.

İ r a d ə. Səni həyatımdan da çox sevirəm, Raufcan.

R a u f. İllərdən bəri gözlərindən oxuduğum mənəni birinci dəfədir ki, dilindən eşidirəm.

İ r a d ə. Göz ürəyin aynasıdır. Gözlə ifadə olunan bir fikir qalın-qalın kitablara sığışmaz. Elə ona görə də göz cərrahiyam.

R a u f. Görəsən, dünyada məndən xoşbəxt adam varmı?

İ r a d ə. Çal, Rauf, çal!

R a u f. Nə çalım?

İ r a d ə. İlk görüşümdə çalacağın mahnını.

Oxuyurlar.

Ürəyimiz bir cüt quşdu,
Nəğmə deyib qoşa uçdu.
Yasəmənlər çiçək açdı
Biz görüşəndə.

Nə təmizdir düz ilqarın,
Tərlandısan ilk baharın.
Qızardı gül yanaqların
Biz görüşəndə.

Səni həyat sanıram mən,
Saf eşqinlə yanıram mən.
İlk görüşü anıram mən
Biz görüşəndə.

Nərminə ilə Talıbov gəlirlər.

Nərminə. Salam! (*Talıbova*). Onlar eşitmədi. Tima, nə aşi-
qanə səhnədir.

Şahbazov öz otağından çıxarkən Nərminəgili görür.

Şahbazov. Hə, gəldiniz?

Raufgil də onlara yaxınlaşır.

Nərminə. Şahbaz Əliyeviç, uje maşın hazırdır, vaxtdırsa gedək,
amma bütün gecəni yatmamışam, yaman qarmaqarışiq yuxular
görmüşəm.

Rauf. Nərminə xanım, yəqin dissertasiyanız üçün həyəcan
keçirirsiniz.

Nərminə. Obsolyutno yox, həyəcanı öz gücünə inanmayanlar
keçirər. Mən əminəm ki, professor Şahbaz Əliyeviçin elmi rəhbər-
lik etdiyi dissertasiya daşdan da keçər.

Professor oturur.

İradə. Nərminə xanım, dissertasiyanı elmi rəhbər yox, dissert-
tantın özü müdafiə etməlidir.

Nərminə. İradə xanım, bu üç ildə biz də ah-çox oxumuşuq,
semiçka çirtlamamışiq ki.

İradə. Bu şübhəsiz belədir.

Şahbazov. İradə, qızım, bir elmi rəhbər kimi Nərminə xanımın bu əsəri məni çox təmin edir.

Talıbov. Biz hamımız professorun elmi mülahizələrinə inanırıq. Biz, Şahbazov məktəbinin yetişdirmələriyik.

Nərminə. Bu, oftalmoloji elmində ən düzgün bir yoldur.

Şahbazov. Siz ki tərifə başladınız, gərək baş götürüb gedəsən.

İradə. Həqiqi tərif nə qədər şirindir, həqiqi tənqid də acı olmamalıdır.

Nərminə. İradə xanım, bilmirəm bu gün siz bu tənqid sözünü niyə belə çox işlədirsiniz?

İradə. Nərminə xanım...

Şahbazov. İradə, qızım, elə siz uşaqlıqdan mübahisə etməyi çox sevirsiniz. Yadınızdadırmı, tibb institutunda bir dəfə az qala mənimlə də toqquşmuşdunuz?

İradə. Professor, on il bundan əvvəlki kiçik bir hadisəni unutmamısınız?

Şahbazov. Mənim əleyhimə deyilən sözü heç bir vaxt unutmuram.

Professor hazırlaşmaq üçün öz otağına keçir.

Rauf. Yaxşı, söhbəti dəyişin. Bir yerə yığışan kimi mübahisəyə başlayırsınız.

Nərminə. Raufçik, İradə xanım, ümumiyyətlə, elm haqqında danışır. Hər halda mənim dissertasiyam elə əsərlərdən deyil ki, haqqında kak nebud ayaqüstü fikir deyilsin.

İradə. Əlbəttə, əsər haqqında konkret fikri tribunadan demək daha çox fayda verə bilər. Sizin əsərinizə gəldikdə isə diqqətlə oxumuşam.

Nərminə. Bəs fikriniz?

İradə. Fikrim? Niyə darıxırsınız, eşidərsiniz.

Professor gəlir.

Şahbazov. Gedək, gedək. *(Birdən Nərminənin gətirdiyi hədiyyəni görür.)*

Şahbazov. Bunu kim gətirib?

Nərminə. Şahbaz Əliyeviç, mən gətirmişəm. Papam verdi ki, dostuma apar.

Şahbazov. O da mənə lap xəcalət verir.

Talibov. Professor! (*Gətirdiyi gülü Şahbazova verir.*) Onda icazə verin bu ətirli gül dəstəsini də müdafiədən qabaq sizə təqdim edirəm. Biz əminik ki, elmi rəhbəri olduğunuz dissertasiya bir səsle keçəcəkdir.

Şahbazov. Bu uşaqlar mənə lap utandırırılar. Yaxşı, güldana qoy! (*Saatına baxır.*) Hə vaxtdır, gedək. Qoy mənəim ağıllı gəlinim, elmi rəhbəri olduğum bu dissertasiya haqqında öz ağıllı fikirlərini desin.

Həmı çıxır, Nərminə Raufa yaxınlaşır.

Nərminə. Raufçik, bəs sən?

Rauf. Doktor Mansurova, deyəsən üzr istəməli olacağam axı?..

Nərminə. Bıy, indi Mansurova oldu? Raufçik, İradə gələndən sonra səni tanımaq olmur.

Rauf. Siz o gün də mənəimlə çox açıq-saçıq danışdınız. Yaxşı deyil. Mən ancaq sizə atamın kolleqası kimi hörmət edirəm.

Nərminə. Znaçit, sözümdən belə çıxır ki, ha, ay çirkinim sən otur, gedim gözəl axtarım, tapdım; tapdım, tapmadım yenə gözəlimsən ki, gözəlimsən, hə?

Rauf. Doktor Mansurova, siz bu sözlərlə heç nədən İradəni şübhəyə sala bilərsiniz.

Nərminə. Şübhələnməsəydi, mənə çiyin oynatmazdı. Bilirəm, o bizi bir-birimizdən ayırmağa çalışır.

Rauf. Bu nə sözdür, biz nə vaxt bir olmuşuq ki, ayırmağa da çalışsınlar?

Nərminə. Ay sağ ol, il yarımır ki, can bir şüşədəyik, deyir-sən bəs xalq görmür? Çoxusu öz aləmində az qalır ki, bizi evləndirsin.

Rauf. Siz sayıqlayırsınız!

Maşın səsi eşidilir.

Nərminə. Ax, siz, iki ürəkli kişilər!..

Əsəbi halda çıxır. Rauf başını tutub fikrə gedir, dalğın halda pianonun arxasına keçir.

Pərdə

İKİNCİ ŞƏKİL

Yenə həmin səhnə, gecədir. Ay pəncərədən öz nurunu içəri yayır. Rauf piano arxasında oturub işləyir. Sənəm xala əlində podnos mətbəxdən çıxıb Raufa yaxınlaşır.

Sənəm xala. Ay bala, atan dünyanın gözüne işıq verir, özün niyə qaranlıqda oturmusan? (*İşığı yandırır.*)

Rauf. Sənəm xala, bir balaca dayan (*əlindəki karandaşla not kağızında nə isə yazır*).

Sənəm xala. Dayanası təhrim yoxdur. Dur, bir loğma çörək ye, acından öldün ki.

Rauf. Sənəm xala, sən ki məni başa düşürsən, mane olma.

Sənəm xala. Atan tapşırıb ki, yeməyinə yaxşı baxım. Onu-bunu bilmirəm, dur, çörəyini ye, sonra işlərsən.

Rauf (*not kağızında yaza-yaza*). Qonaqlığa gedəcəyəm, yesəm iştaham qaçar.

Sənəm xala. Rəhmətlik anan həmişə deyirdi ki, bir yerə qonaqlığa gedəndə yeyib gedin ki, deməsinlər görməmişdir.

Rauf. Yox, gözləmişəm, qoy bir az da gözləyim.

Sənəm xala. Ay bala, gecə keçib, bu vaxt da qonaqlıq olar?

Rauf (*yuxudan ayrılmış kimi*). Düz deyirsən, Sənəm xala (*saata baxır*), başım qızışıb işə, vaxt nə tez gəlib-keçib. Qoy bir zəng edim görüm bunlar harada qaldılar.

Rauf zəng edərkən qapının zəngi çalınır.

Sənəm xala. Aha, deyəsən gəldilər.

Rauf qapını açır, İradə əsəbi halda içəri gəlir.

Rauf. Niyə belə yubandınız, İradə?

İradə cavab vermədən öz otağına keçir, bu vaxt professor Şahbazov, Nərminə və Talibov gəlirlər. Professor əsəbidir.

Şahbazov. Demək, öz gəlinim belə mənimlə döş-döşə gəlir. Aha, demək belə. Qoy olsun, mənə də professor Şahbazov deyər-lər. Mən loğmanlar bəzində, təbiblər arasında böyümüşəm. Neçə illərdir ki, bu klinikaya rəhbərlik edirəm. (*İradə öz otağından çıxır. Professor ona müraciət edir.*) Eşidirsinizmi, sizə deyirəm. Gözlə-rimin içinə baxın, şəxsən sizə deyirəm!

İradə. Mən sizi eşidirəm, hörmətli professor!

Şahbazov. Ömrünüzdə özünü oxşar haqq-say itirənə rast gəlmisinizmi?

İradə. Niyə belə tənəli danışsınız? Mənə – uşaq evində böyümüş bir qıza etdiyiniz hörməti başına qaxınc etmək alicənablıqdırmi?

Rauf. Sakitləşin, ata, sizə nə olmuşdur?

Şahbazov. Sən qarışma!

İradə. Mən Nərmənə Mansurovanın müasir elm ilə ayaqlaşmayan dissertasiyasını yalandan tərifləsəydim, vicdan əzabı çəkməzdimmimi?

Şahbazov. Əksinə, siz indi vicdan əzabı çəkməlisiniz.

İradə. Vicdani borcumu yerinə yetirdiyim üçünmü?

Nərmənə. Vicdanı olan adam, təzə bir kadrın üçillik zəhmətini tapdalanmaz!

İradə. Bəs həmin zəhmət elmi rəhbərin qayğısızlığı nəticəsində məsrəfsiz bir işə sərf olunmuşsa, necə?

Nərmənə. Sizcə, gözün həmzas çəpliyində cərrahi üsul oftalmoloji elmində lazım deyilmə?

İradə. Xeyr, gözün çəpliyində cərrahi müalicəni tamamilə inkar etmək olmaz.

Şahbazov. Nərmənə xanım da əsərini elə bu nöqteyi-nəzərdən yazmışdır.

İradə. Ancaq unutmamaq lazımdır ki, gözləri cərrahi üsulla müalicə olunmuş bir adam təsadüfən iflic, yaxud başqa bir azara tutulduqda onun gözləri yenidən çəpləşə bilər.

Nərmənə. Tutuq ki, elədir. Başqa çarəmiz də yoxdur. Oturub uzun-uzadı fikirləşməyəçəyik ki? Hər halda iş görmək faydalıdır, yoldaş elmlər namizədi.

İradə. Siz mübahisəni çox sevirsiniz... Tribunadan dediklərim sizi qane etməyibmi?

Şahbazov. Elm mübahisə, sevir. Mübahisəsiz işə elm ola bilməz.

Rauf. Mən xahiş edirəm, mümkünə bu söhbəti qurtarın.

Şahbazov. Rauf, sən medisina aləminə qarışma, sən get pianonu çal. Gözlərinə işıq verdiyim adamlar Vətəndaş davasında, Xasan döyüşlərində, Böyük Vətən müharibəsində mübariz bir döyüş yolu keçmişlər. Demək, bunlar hamısı heç.

İradə. Xeyr, bunlar hamısı sizin dünənki müvəffəqiyyətlərinizdir, professor.

Şahbazov. Bəs bu gün?

İradə. Bu gün isə göz qabağındadır.

Şahbazov. Konkret fakt göstərin.

İradə. Elə elmi rəhbəri olduğunuz bu son dissertasiya.

Şahbazov. Aha, demək dissertantın sovet oftalmoloqlarından istifadə etdiyi dəyərli fikirləri, Murzinin, Oçakovskinin fikirləri sizi qane etmir?

İradə. Pavlov nəzəriyyəsinə əsaslanan yeni kəşflərimiz sizin ısrar etdiyiniz bu köhnə fikirləri geridə buraxıb xeyli irəli getmişdir.

Talıbov. Bağışlayın, İradə xanım, o hansı yenilikdir?

İradə. Gözün həmzas çəpliyini sferik şüşələrlə müalicə etmək prinsipi. Belə müalicə gözü həmişəlik olaraq çəplikdən xilas edər.

Nərminə. Siz faktsiz və sitatsız danışırınsınız.

İradə. Elmi mübahisədə sitata əl atmaq acizlikdir.

Talıbov. Mənə qalırsa, sitat fikri sübut etmək üçün ən gözəl vasitədir.

İradə. Bəs xarici oftalmoloqlardan Qrefen, Snellin və Arltın əsərlərinə istinad etmək necə?

Şahbazov. Medisina aləmində coğrafi sərhəd yoxdur.

İradə. Ancaq biz medisina işçilərində sovet milli vüqarı olmalıdır. Biz elmdə xaricə arxalanmamalıyıq.

Rauf. Musiqi sahəsində də bu məsələ kəskin qoyulmuşdur.

Şahbazov. Buraxın, siz allah! Milli vüqar... Muzika... nə bilim, nə, nə... Bunlar hamısı zahiri formadır, effektdir. Bu da geoloq İvanovun gözlərinin müalicəsi olmadı ki, öz üzərinizə götürəsiniz.

İradə. Siz bu təşəbbüsü alqışlamalısınız.

Şahbazov. Xeyr, Moskvada, Odessada daha böyük göz cəraahları var.

İradə. Professor, onu bilin ki, biz çətin operasiyaları başımızdan eləməklə tibb elminin yeni kəşflərindən uzaqlaşmış olarıq. Bu operasiyaya hamımız, bütün yaradıcı kollektivimiz qoşulmalıdır.

Şahbazov. Kollektiv! Kollektiv sizi müdafiə etməyəcək.

Nərminə. Görünür ki, siz kitab səhifələrindən həyata keçməmişiniz.

Şahbazov. Siz utopik sosialistlər kimi xəyallardan zövq alırsınız.

İ r a d ə. Xeyr, mən həyata qara gözlüklə baxan dələduz kosmopolitlərdən deyiləm, mənim bir nəzəriyyəm var, o da Pavlov nəzəriyyəsidir!

İradə yan otağa keçir.

Nə r m i n ə. Biz getdik, professor! Timiçka, gəl!

Nərminə ilə Talibov gedirlər. Arxadan Nina Nikolayevnanın səsi gəlir.

Nina Nikolayevna. Salam, Sənəm xala! Professor evdədirmi?

Sənəm xala. Bəli, evdədir.

Nina Nikolayevna. Özünüz necəsiniz?

Sənəm xala. Sağ olun, yaxşıyam.

Şahbazov. Salam, Nina Nikolayevna, nə vaxt gəlmisiniz?

Nina Nikolayevna. Günortaüstü gəlmişəm. Bir az bundan qabaq instituta zəng elədim. Əmir əmi dedi ki, iclas vardı, indicə qurtardı. Odur ki, gəldim bir görünmə var, nə yox?

Şahbazov. Lap yaxşı eləmişiniz, elə mən də sizdən nigaran-dım. Yaxşı, Moskvada nə var, nə yox?

Nina Nikolayevna. Qiyamətdir. Moskvanın Lenin dağları döşündə salınmış Dövlət Universiteti, gözəl Kənd Təsərrüfatı Sərgisi bizi valeh etdi. Doğma paytaxtımız o qədər gözəlləşib ki, adam baxmaqdan doymur... Eh, nə deyim, yolunuz düşər, görərsiniz.

Şahbazov. Çox gözəl, çox gözəl. Yaxşı, bəs sessiya necə keçdi?

Nina Nikolayevna. Sovet İttifaqının hər yerindən, hətta xalq demokratiyası ölkələrindən də nümayəndələr gəlmişdi. Çox yeni məsələlər irəli sürdülər.

Rauf gəlir.

Rauf. Ata...

Nina Nikolayevna. Rauf, tapşırığınız notları almışam. Buyurun.

Rauf. Çox sağ olun, əziyyət çəkmisiniz.

Nina Nikolayevna. Nə əziyyəti? (Pauza) Professor, axı mən şad bir xəbər də gətirmişəm.

Şahbazov. Xeyir ola?

Nina Nikolayevna. Səhiyyə nazirliyində bizim fikrimizi bəyəndilər. İvanovun cərrahiyyə əməliyyatı doktor İradə Şuşinskiyə tapşırıldı.

Şahbazov. Necə? Bu ola bilməz. *(Əsəbi halda var-gəl edir.)* Nina Nikolayevna, mən sizi sessiyaya bunun üçün müəddət göndərmişdim? Cavab verin, nə üçün rəhbərliyin fikrini qulaqardına vurursunuz?

Nina Nikolayevna. Artıq gecdir, professor. Xəstə bizim klinikada yatır.

Şahbazov. Odessada daha etibarlı əllər var. Professor Filatov gözdən buynuz-qışa xəstəliyinin ən böyük mütəxəssisidir.

Nina Nikolayevna. Sessiya müddətində Filatov da bizim fikrimizə şərik oldu. O dedi ki, bu əməliyyat İradəyə tapşırılmalıdır.

Şahbazov. Nə üçün də İradəyə?

Nina Nikolayevna. Çünki onun müdafiə etdiyi dissertasiya bu mövzudadır. *(Moskvadan gətirdiyi məktubu Şahbazova verir.)* Hətta o öz fikirlərini yazılı surətdə sizə göndərmişdir. *(Pauza.)* Rauf, bəs İradə hanı?

Rauf *(Nina Nikolayevnanı kənara çəkir)*. Nina Nikolayevna, İradə həmişəlik bizdən getmək istəyir.

Nina Nikolayevna. Getmək istəyir? Nə üçün?

Rauf. Bəlkə siz onu birtəhər...

Nina Nikolayevna. Yaxşı, gəl görüm.

Onlar yan otağa keçirlər, professor tək qalır.

Şahbazov. Çörəyimlə böyümüş yetimin biri indi mənim üzümə ağ olur. Yox, yox, deyəsən münasibətlər gərginləşir. Əgər geoloq İvanovun gözləri açılsa, İradəyə heç bir vəchlə batmaq olmayacaq. Bəs əlac?.. Bəlkə elə etmək olar ki, o gözlər...

Rauf yan otaqdan qayıdır.

Rauf. Ata, söz verin ki, bu olub-keçmiş söhbətlərə son qoyacaqsınız. Söz verin ki, İradəyə mane olmayacaqsınız. Yoxsa o...

Şahbazov. Rauf, medisina musiqi deyil ki, yeddi səsi olsun, necə istəsən elə də çalasan. Bu sahədə atılan hər addım şüurlu olmalıdır.

Nina Nikolayevna (*əsəbi halda gəlir*). Professor, siz Nərminə Mansurovanı müdafiəyə buraxmısınızmi?

Şahbazov. Bəli!

Nina Nikolayevna. Professor, kafedramızın son iclasında deyilmədimi o əsəri bu şəkildə müdafiəyə buraxmaq olmaz!

Şahbazov. Nina Nikolayevna, siz bilməlisiniz ki, mən elmi suranın rəhbəri kimi bu əsəri layiqli bilib müdafiəyə buraxmışam.

Nina Nikolayevna. Professor, siz kollektivin fikrilə də hesablaşmalıydınız. Bu heç yaxşı olmadı. Bu, institutumuz üçün bir ləkədir. Nə isə, gecdir, mən getdim, sağ olun, professor.

Şahbazov. Xoş getdiniz! (*Nina Nikolayevna əsəbi halda çıxır. İradə də getmək istərkən Şahbazov onunla qarşılaşır.*) Siz unutmayın ki, mənə rüsvay eləməyə çalışan bir adamın özü rüsvay olacaqdır.

İradə. Bayaq dedim ki, Pavlov nəzəriyyəsinə əsaslanan bir həkimə zaval yoxdur, professor!..

Şahbazov. Eləsə, buyurun. Oftalmoloji elm üç şey sevir: cəsarət, cərrah bıçağı, bir də titrəməyən əl!

İradə. Göz isə çox zərif bir üzvdür, zərif üzvün cərrahı da zərif olmalıdır, professor!

İradə çamadanını götürüb iti addımlarla çıxır.

Rauf. Ata, axı o bizim qonağımızdır.

Şahbazov. Rauf, onu qaytar! (*Rauf çıxır.*) Mən nə etdim! Mən adi nəzakət qaydalarını belə pozdum.

Rauf geri dönr.

Rauf. O qayıtmadı.

Şahbazov. Qayıtmadı? Demək, o adlı gəlinim də yoxdur!

Rauf. Ata, axı o mənim...

Şahbazov. Rauf, oğul, qaynataya ağ olan bir qızı sevməməlidir.

Rauf. Elmi mübahisəni şəxsi həyat məsələlərinə qarışdırmaq olmaz, ata! Hər halda, o mənim nişanlımdır.

Şahbazov. Demək, otuzillik həyat təcrübəmi tapdalayan bir qızın eşqi mənim ata məhəbbətimdən üstün oldu? Demək atalıq haqq-sayımı yerə vurmaq istəyirsən?

Rauf. Ata, bir qulaq as!

Şahbazov (*onun sözünü kəsir*). Ananın ölümündən sonra hələ uşaqların səni bu qollarım üstündə ata nəvazişi ilə böyütmüş olan

mən – sənin bu ağ saçlı atan, indi bir qızca da olmadı? Məni atıb onun arxasınca getmək istəyirsən? Cavab ver!

R a u f. Ata! Ata!

Ş a h b a z o v. Mənə ağ olan bir qızı sevməməlisən, eşidirsənmi? Sevməməlisən!..

Pərdə

Arxada ikimərtəbəli böyük bir bina, binanın girəcək qapısı üzərində “Elmi-tədqiqat oftalmologiya institutu” sözləri yazılmışdır. Binanın sağ böyründən səhnənin qabağına qədər ağaclıqdır. Uzaqdan dəniz buruqları görünür. “Təcili yardım” maşınının şoferi Həsənağa pəncərənin qabağında kamerə doldura-doldura oxuyur.

H ə s ə n a ğ a.

Sular kimi duruldum, gəl,
Gözlərinə vuruldum, gəl.
Mən qaraja tələsirəm,
İnsaf elə, yoruldum, gəl.
Gəl Gülücan, gəl Gülücan,
öz yarım, gəl.
Gəl Gülücan, gəl Gülücan,
öz yarım, gəl.

Sən güləndə bahar olar,
Sənsiz könlüm xal-xal olar.
Şoferlərin məhəbbəti,
Maşın kimi pərgar olar.
Gəl Gülücan, gəl Gülücan,
öz yarım, gəl.
Gəl Gülücan, gəl Gülücan,
öz yarım, gəl.

Əmir əmi əlində çaynıq gəlir.

– Əmir əmioğlu, privet!

Ə m i r. Bəri bax, adama neçə dəfə deyərlər ki, klinikanın qapısı qaraxxana deyil, hə? Balam, qarajın var, get qaxıl otur orda. Canım, xəstələrə niyə mane olursan? Yəni deyirsən əlindən professorla bir raport da yazım?

H ə s ə n a ğ a. Ay Əmir əmioğlu, acığın niyə tutur? Sən buranın gözətçisisən, mən də xəstə daşıyanı. İndi klinikanın həyətidir də, istəyir o başı olsun, istəyir bu başı.

Əmir. Bəri bax, özün bilirsən ki, kəmhövsələyəm, ta tul eləmə.
Dəmir-dümrünü də götür çəkil qarajına.

Həsənağa. Həsənağa öz maşını ilə sənə qurban olsun, Əmir əmioğlu.

Əmir. Bəri bax, dil tökmə, sözün var, söz də.

Həsənağa. Dostam səniynən, vallah, institutumuzun gözüsen.

Əmir. Bəri bax, deyəsən qradusunu artırmısan axı? Səhərki adama oxşamırsan.

Həsənağa. Əmir əmioğlu, dilxor olanda piyandan pis oluram.

Əmir. Bəri bax, indiyə qədər içdiklərini bir yerə töksən Kaspi dənizicən olarmı?

Həsənağa. Əmir əmioğlu, bu ta ağ oldu da! Buradan Narginə ola, ya olmaya. *(Pauza.)* Xəbərin var? Zalım uşağı qapımıza yenə top vurdu.

Əmir. Gədə, top nədir, yoxsa yenə ara qarışıb, hə?

Həsənağa. Ay kişi, pənika salma, bu top o topdan deyil.

Əmir. Bəri bax, uzaq vurannandır, yoxsa ayrəpələn vurannan?

Həsənağa. Ay kişi, səni başa salmaq üçün görək əl-ayağınan danışam. Bax, bu topdan! *(Əlindəki dolu kameri yerə atıb təpiklə vurur.)*

Əmir. Eh... rəhmətliyin oğlu, de ki, kos-kos oyunundan danışırım da. Mən də deyirəm bəs bu nə deyir.

Həsənağa. Zarafat deyil e! "Neftçi" komandası əcdadına da belə uduzmamışdı.

Əmir. Bəri bax, bunun mənə dəxli yoxdur, kefin aşağıdır, get yenə iç, yuxarıdırsa papağını yanqılıcı qoyub dəniz kənarına çıx...

Həsənağa *(ah çəkir)*. Əmir əmioğlu, axı birini bilirsən, birini yox, yalnız deyiləm ki, tək dolanam, görəsən Gülər yuxarıdadır?

Əmir. Necə bəyəm?

Həsənağa. Əmir əmioğlu, sən Həsənağanın ölmüşü, bir beş dağalığa xalatını ver yuxarı qalxım, ona bircə kəlmə sözüm var, deyim, qayıdım.

Əmir. Bəri bax, dünya tökülə bura, buraxan deyiləm, mənə xüsusi göstəriş var ki, icazəsi olmayanların birini də yuxarı buraxmayım.

Həsənağa. Sən Həsənağa canı.

Əmir. Bəri bax, üz vurma, mən tərəfkeşlik-zad bilmirəm, mən hamıya bir göznən baxıram.

Həsənağa. Yaxşıdır ki, bir göznən baxırsan, əgər iki göznən baxsaydın, klinikanın üstündən quş da uça bilməzdi.

Əmir. Adam öz peşəsinin qədrini bilməlidir. Bəs necə? Sən öz maşını verərsən özgəsi sürsün?

Həsənağa. Məgər ölmüşəm? Həsənağanın maşınının səsi şəhərin bu başından gələndə milisionerlər o başından svetoforu açırlar.

Əmir. Yəqin qorxurlar da.

Həsənağa. Xeyr, çünki mərifət sahibiyəm. (Pauza.)

Əmir. Görürəm, yaman mərifət əhlisən. Bəri bax, mən su doldurub qayıdana kimi dəmir-dümürünü götür çəkil qarajına, yoxsa professoru bir raport da yazaram ha...

Həsənağa. Ayrı aləmsən, Əmir əmioğlu, ayrı aləm!

Əmir əmi gedir. Həsənağa lap pəncərənin qabağına gəlib kameri doldura-doldura oxuyur.

Sənsiz maşınım çıxmaz yola,
Gəl biz verək, yar, qol-qola.
O gün bilet tapamdadım,
Bu gün gedək biz futbola.
Gəl Gülücan, gəl Gülücan, öz yarım, gəl.
Gəl Gülücan, gəl Gülücan, baharım, gəl.

Günel pəncərəni açıb ona baxır.

Gülər. Get, nənəmin canı üçün səndən incimişəm, niyə gəlib məni ha bu futbola aparmadın?

Həsənağa. Gülücan, şoferlik pravama and içirəm, bütün şəhəri vurdum bir-birinə, bilet tapa bilmədim.

Gülər. Bəs özün necə getmişdin?

Həsənağa. Əşi, mənə nə var, divardan aşıb stadionu düşdüm (pauza). Gülücan, bir dağalığa aşağı düş, səniynən sözüm var...

Gülər. İşim var ey... Bu dəqiqə doktor İradə xanım birinci korpusda məni gözləyir. (Getmək istəyir.)

Həsənağa. Gülücan, xəbərin var? Yeni binamızda özümü sənə qonşu saldırdım. Kvartiramın iki balkonu var. Birindən gilavar vurur, birindən xəzri.

Gülər. Deynən abırımı tökmüsən də.

Həsənağa. Düz nazirin özünə dedim. Bəs nə bilirsən, bu qara lələşinin ömründə sözü yerə düşməyib.

Gülər. Yaxşı, özündən boy demə, mən yubanıram.

Həsənağa. Özünə də qurban, işinə də. (Pauza.) Yaxşı, onda mən qarajdayam, lazım olsam xəbər verərsən. Saatda 120 ilə yanındayam.

Nərminə əlində çətir, çiyində fotoaparatu gəlir.

Nərminə. Boy, bu aktivlərdən də birini tapmaq olmur ha...

Əmir. Bəri bax, günün bu vaxtında qapıda aktiv tapılar? İndi hamı öz işində gücündədir.

Nərminə. Eh, bilmirəm nə edim. Professor Şahbaz Əliyeviç də mənə iş tapşırırdı da... Nə bilim, fotoaparətini götür, divar qəzeti üçün bir neçə aktivin şəklini çək, kimin şəklini çəkim ey?

Əmir. İradə xanımın!

Nərminə. Bu nə İradədir düşüb sizin dilinizə? Dörd ildir sizinlə düz-çörək kəsib, salam-kəlam eləyən mənəm, bu İradə haradan çıxdı?

Əmir. Bəri bax, mənim yanımda onun sözünü danışma.

Nərminə. Doğru deyirsən, Əmir əmi, heç danışmağa dəyməz.

Əmir. Əvvəla, heç sən onun tayı deyilsən, axı?

Nərminə. Əlbəttə, mən hara, o hara?

Əmir. O, kişi qızıdır!

Nərminə. Bu camaat kişi qızı-zadı deyil bəyəm. Əslinə baxsan onun atasının da özü kimi bir adamlığı olmayıb.

Əmir. Bəri bax, mən namuslu adamam, özü də nə tərəfkeşlik bilərəm, nə də üzgörənlik. Mən hamıya bir gözənə baxıram. Odu ki, sənə məsləhət görürəm, xalqın qızının işinə qarışmayasan.

Nərminə. Xeyir, o ata görməyib, deyir bəs onun atası da atadır? Elə atalar var ki, can qurban eləmək olar. Məsələn, elə götürək mənim atamı: adlı-sanlı mağaza müdiridir. Özündən kiçiklərə qulluq buyurur, özündən böyüklərə isə gündə bir qonaqlıq verir. Bu saat Bakıda ən böyük bir mağazanın müdiridir.

Əmir. Hə, maşallah, pis deyilsiniz. Amma kişilər olub ki, heç onlar da tiyan altında qalmayıb ha.

Gülər gəlir.

Gülər. Əmir əmi, professorun qəzetlərini gətiriblərimi?

Əmir. Hə, qızım bir dəqiqə dayan. (O, Nərminəyə tərəf çevrilir.) O ki qaldı İradənin atası, onu bil ki, Qarabağ mahalında

Qəzənfər Şuşinski Hacı Əbdüləli oğlu bir dənə olub ha! Yaxşı yadımdadır. (*Gülərə*) Qızım, sən də qulaq as! Neçə illər bundan əyənə banditizmə oldu ey... eşitmisiniz! O vaxt Qəzənfər Şuşinski böyük qoçaqlıqlar elədi. Onun dəli Qoşqarın ətəklərində dərbədət etmədiyi bir bandit dəstəsi olmadı. Hə, o da yadımdadır ki, döyüşlərin birində papağında qırmızı ulduz nişanı olan qoca rus komandirimiz yaxşı vuruşduğu üçün ona ceyran yerişli bir at, bir də yaxşı bir qazak şaşqası bağışladı. Eh, o vaxt mən də onun dəstəsində vuruşurdum. Bir gün namərd düşmən düz onun döşündən güllə ilə vurdu. O bir əlini yarasına basıb irəli atıldı. Birdən qaya dalından çıxan üç banditin onun üstünə gəldiyini gördük. Biz ona çatınca Qəzənfər həmin şaşqanı sıyırıb üçünü də yerə sərdi. Sonra qoca bir palıd ağacına söykəlib: “Bu nadürüslərin kökünü yer üzündən kəsmək gərəkdir!” – deyib qollarım üstünə yıxıldı. (*Dəsmalımı çıxarıb gözünü silir.*) Ondan bir neçə gün sonra bax, mənim də bu gözümdən güllə dəydi. O vaxt İradənin üç-dörd yaşı gücnən olardı... Elə ondan bir az sonra kimsəsiz qalan bu qızı detdoma verdilər. İndi bu qızı hər gördə rəhmətlik atası yadıma düşür.

Gülər. Əmir əmi, İradə sizin bu məsələni bilməyinizdən xəbərdardımı?

Əmir. Ürəyim gəlmir deyim, qızım, bilməsə yaxşıdır.

Nərminə. Akazıvatsya, Əmir əmi yaxşı nağıl deməyi də bacarırmış.

Əmir. Lənət sənə kor şeytan. Bu günün-günorta çağı ovqatımı təlx eləyəcək ha... (*Gülərə*) Gəl, qızım qəzetləri verim professoraya yetir, görək başımıza nə gəlir.

Gedirlər, bu vaxt Talıbov tələsik gedərkən Nərminə onu saxlayır.

Nərminə. Yoldaş Talıbov, Tima, Timiçka! Səndən aktiv adam gözümə dəyməyib, bir gəl buraya, divar qəzeti üçün şəklini çəkəcəyəm.

Talıbov. Ay Nərminə xanım, iş növbəsinə tələsərəm.

Nərminə. Dedim ki, olmaz, professor özü tapşırıb.

Talıbov. Özü tapşırıb ki, mənim şəklimi çəkəsən?

Nərminə. Bəli.

Talıbov. Bax buna sözüüm yoxdur, çək, özü də laboratoriyada.

Nərminə. Xəstələr arasında. Di gəl.

Pərdə

DÖRDÜNCÜ ŞƏKİL

Səhnə fırlanır. Növbətçi həkimin kabinetini. Nina Nikolayevna ilə İradə görünürlər.

Nina Nikolayevna. Əlbəttə, mübahisəsiz heç bir elm irəli gedə bilməz. İyirmi beş illik həkimlik təcrübəmdə mən həmişə yeniliyin böyük çətinliklə qələbə qazandığının şahidi olmuşam.

İradə. Çox doğru deyirsiniz. Elə mən dissertasiyama müdafiə edəndə də az maneələrə rast gəlmədim.

Nina Nikolayevna. Böyük xoşbəxtlikdir ki, elmi rəhbəriniz professor Filatov olmuşdur.

İradə. Əlbəttə.

Nina Nikolayevna. Axı niyə uzağa gedirsiniz, yadınızdadır mı, Lepsinskayanın elmi dəlillərinə qarşı Bixovun yetmiş ildən bəri hakim olan nəzəriyyəsinə müdafiə edən otuz nəfər alim kütləvi imza ilə çıxış etmişdilər. Bəs buna nə deyirsiniz, o gerimi çəki-ləydi? Onlar istəyirdilər ki, say gücünə Lepsinskayanı susdursun-lar. Ancaq onun kəşf elədiyi yenilik nəinki Sovet İttifaqında, hətta dünyada böyük şöhrət qazandı.

İradə. Biz də bu saat eyni halı keçiririk. Heç fikir verirsinizmi, professorla aramızda olan bu son hadisədən sonra hələ həkimləri demirəm, adi şəfqət bacıları belə mənimlə danışmağa ehtiyat edirlər.

Nina Nikolayevna. Eybi yoxdur, hamısı keçib gedər, ancaq siz qaldırdığınız məsələni elmi şuramıza tez çatdırın. Bu böyük məsələdir, anadangəlmə korların gözünü açmaq böyük məsələdir.

İradə. Nina Nikolayevna, təsəvvür edin ki, uzun illər boyu kor olmuş bir insanın gözləri açıla... günəş, işıq, təbiət haqqında təsəvvürü olmayan bir adam üçün bundan da böyük səadət olarmı? (Pauza) Bir də adətən gözlərini itirmiş adamların bəzisi həddindən artıq istedadlı olur. Mənə qalırsa, onlarla ciddi məşğul olmaq lazımdır.

Nina Nikolayevna. Bu fikir, hazırda bütün göz cərrahlarını düşündürən ən ümdə bir məsələdir. Yaxşı, geoloq İvanovun vəziyyəti necədir? Bayaq mən onun yanına getmişdim, çox dalğın idi. Balınca dirsəklənib nə işə fikirləşirdi.

İradə. Nina Nikolayevna, hər gün tədqiqat aparıram. Bu əməliyyat klinikamızı sınaqdan keçirəcəkdir.

Usta Fərəc gəlir.

Usta Fərəc. Salaməleyküm!

İradə. Salam Fərəc əmi, buyurun.

Nina Nikolayevna. Əyləşin, Fərəc əmi, xeyir ola?

Usta Fərəc. Qızım, doğrusu ürəkdir, tab eləmədi, gəldim bir yoldaş İvanovdan xəbər tutam...

İradə. Nə pis vaxtda gəlmisiniz...

Usta Fərəc. Necə bəyəm, qızım?

İradə. Onu bu saat heç bir tanış səslə narahat etmək olmaz.

Usta Fərəc. Nə olub ki?

İradə. Heç, indi onun əsəb sistemini müalicə edirik, belə bir vaxtda xəstəni narahat etmək olmaz.

Usta Fərəc. Elə keçən səfər də yanına buraxmadınız, nigaranlıqdan bütün gecəni yata bilmədim. Ay qızım, gəl mənə naümid qaytarma, elə bağımızdan gəlirəm, üç ay bundan qabaq yoldaş İvanov arzu eləmişdi ki, bağımızdakı bu ağ şanı dəyəndə bir bizə qonaq gəlsin. İndi özüm əllərimlə dərib gətirmişəm. Siz də götürün, qızım, keçməli deyil.

Nina Nikolayevna. Çox sağ olun. Dənizdə işləriniz necə gedir?

Usta Fərəc. Sağlığınıza işimiz çağbacağdır. Ancaq yoldaş İvanovun yeri görünür. Elə dənizdəki hansı bir estakadaya, hansı bir buruğa, hansı bir katerə baxırsansa, o yada düşür.

İradə. O da həmişə dənizdəkiləri xatırlayır.

Usta Fərəc. Deyirəm, dünyada nə ağıllı adamlar varmış?! O, dənizin elə uzaq yerlərində kəşfiyyat buruqları qazdırır ki, adam mat qalır. Bu saat dəniz neftçiləri həmin buruqlardan böyük ümidlər gözləyirlər. Ay qızım, sən də çalış ki, dəniz buruqlarını yiyəsiz qoyma, o dəfinələr açarçısını bizə tez qaytar...

İradə. Buna bütün kollektivimiz çalışır, Fərəc əmi. İvanovun gözlərini açmaqla biz yeni bir cərrahiyyə əməliyyatının sirrini tapmış oluruq.

Usta Fərəc. Təxirs özündə oldu. Ha dedik ki, yoldaş İvanov, geri dur, quyudan qaz iyi gəlir, inad elədi, özünü rotordan kənara çəkmədi... Torpağın gözünü açan bir adamın öz gözləri tutuldu...

İradə. Darıxmayın, Fərəc əmi, biz bu saat bu işlə ciddi məşğuluq.

Usta Fərəc. Sağ olun, qızım, ancaq düzünü deyim ki, mənim üçün çox ağırdır. Bir azdan dənizə qayıdan kimi bütün dəniz

qağayıları üstümə atılıb onu xəbər alacaqlar. Yaxşı, indi mən olma-
yım, siz olun, mən onlara nə cavab verim? Bilirsinizmi, qızım, hamı
onun xatirini çox istəyir.

İradə. Bilirəm, Fərəc əmi, o çox insan adamdır.

Usta Fərəc. Eh, bilirsənmi, qızım, o Böyük Vətən mühari-
bəsində öz ailəsini itirmişdi. İki il var ki, özünə təzədən həyat
qurub. Elə o gün arvadı Lyubov Petrovna uşağının şəklini də gön-
dərmişdi, verdim yoldaş İvanova... Axı o hələ uşağının üzünü də
görməyib. Eh, çətindir, vallah çətindir, ata olasan, öz övladının üzünü
də görməyəsən. Nə isə, indi, qızım, nə deyirsən, onunla görüşmə-
yimə icazə verirsen, ya yox?

İradə. Fərəc əmi, xahiş edirəm çox ehtiyatlı olun. Bilirsinizmi
onu...

Usta Fərəc. Ay qızım, bu qoca Fərəc əmin dünyagörmüş
adamdır, bəmin də yerini bilir, zilin də! Kəşfiyyat buruqlarından
ona elə xəbərlər verəcəyəm ki, ürəyi bir güldən min gülə açılsın.

Nina Nikolayevna. Buyurun, mənimlə gedək.

Gedirlər. Güllər gəlir.

Güllər. Doktor, bu mazları deyirdiniz?

İradə. Bəli, şkafa qoy.

Güllər. Doktor, sizə nə olub?

İradə. Heç. Bu gün gərək geoloq İvanovun arvadı mənimlə
telefonla danışaydı. Bilmirəm niyə xəbər yoxdur. Mən ona tez-tez
İvanovun səhhəti barədə təsəlli verirəm.

Güllər. Yaxşı yadıma düşdü. Bayaq poçtalyon sizə məktub
gətirmişdi. Deyəsən Moskvadandır. (*Məktubu mizin siyirməsindən
çıxarır.*)

İradə. Moskvadandır? (*Məktuba baxır.*) Hə, Zoyiçkadandır.
Nə gözəl də xətti var...

Güllər. Doktor, deyəsən şəklini də göndəribdir?

İradə. Bu qız anadangəlmə kor idi. Üç il bundan qabaq
Moskvada onun müalicəsini mənə tapşırdılar. Qızın altı yaşı var idi.
Gərgin əməliyyatdan sonra gözlərini açdım... Təsəvvür edirsənmi,
Güllər, ömründə işıq nə olduğunu bilməyən, insan görməyən bu qız,
gözləri açılan kimi ilk dəfə məni görmüşdü. Ondan bir neçə həftə
sonra, gözlərinin sarıqlarını açdığımız vaxt o birbaşa üstümə atılıb

məni qucaqladı. İndi bu qız, birinci sinifdə oxuyur. Bununla mənə üçüncü məktubdur ki, yazır.

Gülər. Görəsən nə yazır?

İradə. Yazır ki, mən dərslərimdən həmişə “5” alıram. Sınıf yoldaşlarımızdan Vera, Liliya, sizə... (*Onun başı gicəllənən kimi olur.*)

Gülər. Doktor, nə oldu? Nə oldu, doktor?

İradə. Heç, gecə az yatmışam.

Gülər. Doktor, bəlkə bir az dincələsiniz, hə? Qorxmayın, mən buradayam, bir az dincəlin.

İradə. Onda xəstələrdən məni soruşan olsa xəbər verərsən.

Gülər. Baş üstə. (*İradə yan otağa keçir, telefon səslənir.*) Alo Həsənağa, sənsən? Yaxşı, Güllüçka-mülüçka bilmirəm. Sənə neçə dəfə demişəm ki, bura zəng eləmə. Hə, nə olar qarajdan danışanda. Bilet almısan. Hara, Nizami kinoteatrına? Yaxşı, uzatma, nənəm canı gələcəyəm. Di tez ol, gələn var. (*Dəstəyi asır, Nərminə gəlir.*)

Nərminə. Salam, yoldaş mədsestrə, bəs sizin növbətçi həkiminiz haradadır? Yoxsa dəniz kənarına çıxıb? (*Telefonla zəng çalır, cavab almır, oturur.*)

Gülər. O burdadır. Sizə nə olub, Nərminə xanım, gözümə bikiyə dəyirsiniz?

Nərminə. Bikiyə olmayım, nə edim. Bu qədər də ictimai naqruzka olar? Mənim neçə canım var? Heç manikürə getməyə vaxt tapa bilmirəm, bir yandan da institutun partiya təşkilatçısı çağırır deyir ki, doktor Mansurova, siyasi dərslərə niyə gəlmirsən, vot tebe raz, elə bil ki, mən ora getməsəm dünya dağılar.

Gülər. Bax, ocuğazı düz demədiniz. O gün siyasi dərs müəllimimiz deyirdi ki, bir ədəbiyyatçının, ya da həkimin riyaziyyatı bilməməsi o qədər günah deyil. Ancaq elə bir elm vardır ki, onu bütün adamlar bilməlidir, o da marksizm-leninizm elmidir.

Nərminə. Boy, bəxtəvər olmuş sitatı nə yaxşı əzbərləyib. Ay qız, Gülər, sən ki lap siyasət dağarcığıymışsan?

Gülər. Siyasətsiz baş küt olar, demişlər.

Nərminə. Bu oxu kimə atırsan?

Gülər. Ha bu şəkildərdə bir məsəl deyərlər ki, sözü at, yiyəsi götürər (*telefon zəngi*). Alo, Doktor İradəni? (*İradəni çağırır.*) Doktor, sizi telefona çağırırlar.

İradə. Alo... Bilirəm, dayanın yazım. Bu saat göndərəm. (*Dəstəyi asır.*) Gülər, düş qaraja, Həsənağaya de ki, maşınların

birini təcili bu xəstənin dalısınca göndərsin. (*Yazdığı ünvanı Gülərə verir.*)

Gülər. Baş üstə... (*Gedir.*)

Nərminə. Bəxtəvər olmuş, Həsənağanın adını eşidən kimi nə tez getdi ey...

İradə. Hər halda o, iş dalısınca gedir, başqa bir qızın nişanlısı ilə görüşə getmir.

Nərminə. O nişanlı oğlanın xoşu olmasa, onun görüşünə də gedən olmaz.

İradə. Siz bu mövzuda danışmağa çox mahirsiniz, ancaq məharət hərcayılıqda deyil, işdə, həyatda olmalıdır.

Nərminə. Boy, siz nə danışsınız, məgər mən kimdən əski-yəm, savad deyirsiniz məndə, mədəniyyət deyirsiniz o da məndə, yoxsa Raufçikə görə...

İradə. Şair yaxşı demişdir:

Nə çoxdur gördüyüm qoca dünyada
Söz verib, söz alıb, söz unudanlar.
Görəsən vicdanı salırmı yada,
Eşqin mənasını ucuz tutanlar.

Gülər Sənəm xalanı tənəgnəfəs halda götürür.

İradə. Nə xəbər, Sənəm xala?

Sənəm xala. Qızım, bir qurtum su ver. (*Gülər su verir.*)

Nərminə. Danış arvad, nə xəbər?

İradə. Sənəm xala, di tez ol...

Sənəm xala. Ay bala, dilim qurusun, Raufun başında qəza var...

İradə. Necə? Necə dedin?!

Sənəm xala. Rauf avariyyaya düşüb...

Nərminə. Nə avariya? Bu nə sözdür?!

Sənəm xala. Oy bağrım çatlayır... dizlərim qırılaydı... Ay başınıza dönüm, səhər sağ-salamat idi. Məni öz maşınında bazar-dan evə gətirib zavoda getdi, dedi ki, fəhlələrlə görüşüm var... Nə illah elədim ki, bir düş, evə gedək, çörəyini ye, dedi yubanıram.

İradə. Hə, sonra?

Sənəm xala. Sonra getdi... özü də gözümə birtəhər dəyirdi. Doğrusu, qızım, sən bizdən gedəli o çox fikrə düşüb...

Nərminə. Yaxşı, arvad, bəs bu avariya nə məsələdir?

Sənəm xalə. Elə onun üstünə gəlirəm. Bir az bundan qabaq Semaşkodan evə zəng elədilər. Düzü avariya sözünü eşidən kimi qulaqlarım guruldadı... Gərək ki, qolu da, başı da ağır yaralanıb...

İradə. Demək, Semaşkodadır? (*Telefonla zəng edir, düşə bilmir.*)

Sənəm xalə. Özü də dedilər ki, o İradə kimdirsə Rauf sayıqlayıb onu çağırır...

Nərminə. Arvad, uzatma, professor Şahbaz Əliyeviçə xəbər vermək lazımdır. Atanı qoyub kənar adamlara danışmağa dəyməz. Bu kimdir, bu nəçidir, buna niyə deyirsən?

İradə (*Nərminəyə*). Siz bu atmacalarınızla ancaq məni əsəbi-ləşdirirsiniz.

Sənəm xalə. Hə, otağımı göstər, lap başımı itirmişəm (*gedirlər*).

İradə. Gülər!..

Gülər. Doktor, bilirəm, sizin üçün çətindir.

İradə. Eh, bu Semaşkonu da tutmaq olmur, Gülər, sən zəng elə!

Gülər də zəng edir.

Gülər. Cavab vermir.

İradə. Cavab vermir? Onda tez getmək lazımdır.

Gülər. Bəs burada kim qalsın?

İradə. Heç bilmirəm... Həkimlərdən kim burdadır?

Gülər. Talıbov.

İradə. Onda tez onu çağır. (*Gülər gedir.*) Of... Rauf... özünü də, məni də... Nə pis xəbərdir... Yox, bu mənə ağır zərbə oldu. Mən onsuz... Yox, yox, görəsən onun yarası... Of. ürəyim niyə sıxılır? Nəfəs ala bilmirəm, Gülər, Gülər, qayıt, tut məni!..

Onun əlləri pəncərədən üzülür, yıxılarkən qonşu otaqdan tələsik gələn Talıbov onu tutur. İradə bayılaraq onun qolları arasına yığılır.

Talıbov. İradə xanım, İradə xanım! Sizə nə oldu? İradə, eşirdirsinizmi?

Elə bu vaxt foyədə tələsik gələn Nərminə çiyindəki fotoaparatu hazırlayıb onların bu vəziyyətdə şəkillərini çəkib sevincək dönür. Nəhayət, Talıbov qrafından su çiləyib İradəni ayıldı.

İradə. Ah... bu kimdir? Bağışlayın, yoldaş Talıbov, mənə nə olmuşdu?

Talibov. Heç, narahat olmayın, halınız bir qədər yaxşı deyildir. O biri otağa keçin, sizə rahatlıq lazımdır.

İradə. Yox, mən getməliyəm!

Talibov. Bəs məni nə üçün çağırırdınız?

İradə. Hə, yadıma düşdü. Rauf avariyyaya düşüb, Semaşkodadır. Siz mənim yerimə növbədə durun, mən tez qayıdacağam.

Talibov. Nə pis xəbərdir... Yaxşı, onda siz gedin, sonra mən də baş çəkərəm.

İradə getmək istərkən Şahbazov, Nərminə, Sənəm xala və Gülərlə qarşılaşır.

Nərminə. Professor Şahbaz Əliyeviç, əsəbiləşməyin, elə bu işlər beləncik dığ-dığlardan törəməmişmi?

Şahbazov (İradəyə). Ax!.. Siz, siz mənim ailəmə o qədər dedi-qodu salmışınız ki, Rauf üç günlərlə evə də gəlmir. Dincəlin, axır ki, siz öz saxta məhəbbətinizlə onu yerindən eləmişiniz...

Sənəm xala. Siz allah, bircə tez olun, Raufun başı da, qolu da əzilib.

Şahbazov (İradəyə). Bütün bu işlərin günahkarı sizsiniz. Nə üçün gözlərinizi yerə dikmişiniz? (İradə cavab vermir.) Cavab verin, sizinləyəm, mənim ailəm dağılır.

Katibə gəlir.

Katibə. Yoldaş professor, maşın hazırdır, buyurun!

Nərminə. Professor Şahbaz Əliyeviç, buyurun, Sənəm xala keç!

Gedirlər, Sənəm xala ayaq saxlayır.

Sənəm xala. İradə, qızım, axı Rauf səni deyirdi...

İradə. Sənəm xala, sən get... mən də gələcəyəm...

Sənəm xala gedir.

Gülər. Doktor, tez gedin, yubanarsınız!

Talibov. Gedin, doktor!

İradə. Hə, düz deyirsiniz, mən orada olmalıyam, orada!..

Pərdə

ÜÇÜNCÜ PƏRDƏ

BEŞİNCİ ŞƏKİL

Professor Şahbazovun kabineti. Şahbazov katibəyə diktə edir.

Şahbazov. Yazın, birinci korpustakı Sosialist Əməyi Qəhrəmanının əməliyyatına bir saatdan sonra mən özüm girəcəyəm. Cərrahiyyə alətləri hazırlanmalıdır. Yazdınız mı? İkinci, bu gün saat dördə tibb institutundan təcrübə üçün klinikamıza gələcək on nəfər tələbəni dosent Qasimov özü iş üsulları ilə tanış etsin. *(Pauza)* Nazirliyə göndərilən təliqəni çap etdilər mi?

Katibə. Professor, çap edirlər.

Şahbazov. Xahiş edirəm, dosent Nina Nikolayevnanı mənim yanıma çağırasınız.

Katibə. Baş üstə! *(Gedir, telefon zəng çalır.)*

Şahbazov. Alo... Salam, professor! Hə, tapşırıq vermişəm, tələbələrinizlə dosent Qasimov özü məşğul olacaq. Professor, son kurs tələbələri üçün bugünkü mühazirəmi başqa vaxta salın. Yox, ona görə ki, nastrayeniya yerində deyil. Sağ olun.

Nina Nikolayevna. İcazə varmı?

Şahbazov. Buyurun, əyləşin! *(Pauza)* Nina Nikolayevna, sizə məsləhət görürəm ki, öz kabinetinizdə oturub klinikanın cərrahiyyə işləri ilə məşğul olasınız. Səsiniz onun-bunun otağından gəlir. Axı, biz həmyaşlıq, biz gərək daha tez bir-birimizi başa düşək.

Nina Nikolayevna. Kabinetdə oturmaqdansa, kollektivin arasında olmaq daha faydalıdır.

Şahbazov. Qızıl quş tək uçar. Axsama kimi arada gəzmək sizi hörmətdən sala bilər.

Nina Nikolayevna. Mənim iş üsulum belədir.

Şahbazov. İdarənin vahid rəhbərliyi var, o bir üsulla hərəkət etməlidir.

Nina Nikolayevna. Professor, hər bir kafedranın öz xətti-hərəkəti olmalıdır.

Şahbazov. Mən bu neçə ildə çox sizin kimi kafedra müdirləri görmüşəm. Onsuz da cərrahiyyə kafedrası müdirliyi üçün müsabiqə elan etmişəm. Bu işdə qalıb-qalmamağımız şübhə altındadır.

Nina Nikolayevna. Necə deyərlər, bildirçinin bəyliyi darı sovuşana kimi olar.

Ş a h b a z o v. Mən sizə bir idarə rəhbəri kimi məsləhət verirəm, siz isə... (*Mizin üstündəki bir dəstə rəngli karandaşı əlinə alır.*) Axır vaxtlar əsəblərimi yalnız karandaşlar ovudur.

Nina Nikolayevna. Karandaş oynatmaqdan sonra kollektivlə əl-ələ verib işləsəniz daha yaxşı olar. Yoxsa bu toqquşmalar, lüzumsuz mübahisələr yaxşı nəticə verməz.

Ş a h b a z o v. Xeyr, bu mübahisə otuzillik təcrübəsi olan böyük bir Loğmanla şagirdi arasında ixtilafa bənzəyir. Sizcə, belə bir vaxtda qələbə onların hansının ola bilər? Heç şübhəsiz ki, Loğmanın!

Nina Nikolayevna. Professor, məsələ loğmanlıqda, ya da şagirdlikdə deyil. Əgər o dediyiniz Loğman köhnə təcrübələrinə arxalanıb öz üzərində çalışmırsa, elmin yeni nailiyyətlərindən xəbərsizdirsə, əlbəttə, o daim geri gedəcək və sürətlə inkişaf edən şagirdi qarşısında aciz qalacaqdır.

Ş a h b a z o v. Hər halda Loğman Loğmandır, şagird isə şagird. (*Nərminə daxil olur.*) Lap elə misal bizim klinikamızdan götürək. Mənə qalırsa, geoloq İvanovun gözləri üzərindəki operasiyanı İradə kimi az təcrübəli gənc bir cərraha tapşırmaqdan sonra, hələ özümü demirəm, elə sizə, bəli, bəli, sizə, ya da sizin kimi başqa təcrübəli cərrahlara tapşırısaq daha düzgün hərəkət etmiş olarıq.

Nina Nikolayevna. Bu əməliyyata girişmək o qədər də asan iş deyil, bu ən çətin göz xəstəliyidir.

Nərminə. Absolyutno yox! (*Pauza*) Dünən medsestralarım deyirdi ki, Nərminə xanım, sizin əlləriniz məxsusi qızıldır.

Nina Nikolayevna. Çətin cərrahiyyə əməliyyatlarını ancaq əl işi həll etsəydi, onda baş nəyə lazım idi?

Nərminə. Başın baş yeri var, əlin əl. Adı bir cərrahın barmaqları yaxşı bir pianistin barmaqları qədər oynaq olmalıdır. (*Bir qədər utancaqlıqla.*) Professor Şahbaz Əliyeviçdən üzr istəyirəm, bizim Raufçik həmişə mənə deyir ki, Nərminə xanım, kaş sən barmaqların məndə olaydı, onda mən Çaykovskinin ən çətin romanslarını istədiyiniz qədər gözəl çalardım.

Ş a h b a z o v. Nərminə xanım düz deyir, cərrahın əlləri iti olmalıdır.

Nina Nikolayevna. Bu şərtlə ki, o əllər ağıllı bir başın əmri ilə işləyər.

Nərminə. Xeyr, bağışlayacaqsınız. Cərrah bıçağını ki, əlində yaxşı tutmağı bacardı, nəçit hər şey öz qaydasında olacaqdır.

Nina Nikolayevna. Professor, kafedramıza yeni avadanlıq almaq üçün nazirliyə yazacağınız təliqəni göndərdinizmi?

Şahbazov. Hələ yox.

Nina Nikolayevna. Məni nazirliyə çağırıblar, hazır olsaydı, özümlə aparardım.

Şahbazov. Katibədedir. (*Zəngi basır.*) Bu katibə harada qaldı? Yaxşı, gəlin özüm verim.

Çıxırlar. Nərinə tək qalır.

Nərinə. Ah... Neçə gündür, bircə fürsət tapa bilmirəm ki, bu şəkilləri professora verim. Kişi yaman acıqlıdır. Ah, bircə bu məsələ baş tutsaydı...

Professorun arxadan səsi eşidilir...

Şahbazov. Yox, yox, bu gün heç kəsi qəbul etməyəcəyəm. Dedim ki, olmaz! (*Nərinə gəlir.*) Nərinə, qızım, işlər necə gedir?

Nərinə. Professor Şahbaz Əliyeviç, canımı klinikamızın yolunda qoymuşam.

Şahbazov. Görürəm, çox can yandırırınsınız.

Nərinə. Nə olsun ki, iş-işə gələndə İradə kimiləri özünü məndən artıq tutur. Siz də ki...

Şahbazov. Fikir eləməyin, hər halda...

Nərinə. Axı niyə? Mən o qədər ölü oldum ki... (*Ağlamsınır.*) Dözə bilmirəm, az qalırım açam deyəm.

Şahbazov. Nə olub?

Nərinə. Nə olacaq, nə olacaq?..

Şahbazov. Nə olub? Niyə ağlayırınsınız?

Nərinə. Özünü sizin gəlininiz adlandıran İradə...

Şahbazov. Axı nə olub?

Nərinə (*hönkürür*). Klinikamızın adına yaraşmayan, əxlaqsız işlərlə...

Şahbazov. Necə? Siz sayıqlayırsınızmı?

Nərinə. Yox!.. Mən Şahbazovlar ailəsini öz namusumdan da artıq qoruyuram.

Şahbazov. Siz söz oynatmayın, açıq deyin görüm nə olmuşdur, əlinizdə sübut varmı?

Nərminə. Professor Şahbaz Əliyeviç, özünüz çox yaxşı bilirsiniz ki, məndə obsolyutno yalan yoxdur. Gözlərimlə görməsəm, öldür, inanmaram.

Şahbazov. Sübut!

Nərminə (*ona bir dəstə şəkil verir*). Buyurun!

Şahbazov (*təlaşla*). Necə? Özünü Şahbazova gəlin sayan bir qız, başqasının qolları arasında?

Nərminə. Hələ bu onların ən abırlı şəklidir.

Şahbazov. Nərminə, siz nə danışsınız, yəni?

Nərminə. And içirəm, professor Şahbaz Əliyeviç!

Şahbazov. Aha... Demək, onun belə-belə işləri də varmış... (*Uzun pauza. Şahbazov pəncərə qarşısında bir xeyli fikirləşdikdən sonra zəngi basır, katibə gəlir.*) Tez həkim Talıbovu yanıma çağır.

Katibə. Baş üstə. (*Gedir.*)

Şahbazov. Nərminə, qızım, siz gedin, qoy o sizi görməsin.

Nərminə. Bu saat. (*Gedir.*)

Şahbazov tək qalır.

Şahbazov. Demək, İradənin belə işləri də varmış? Onda bir qudurğanlığa bax ki, klinikanın divarları arasında belə pozğunluqlar edə-edə hələ bir mənimlə də döş-döşə gəlir. Yox, yox, nəinki Raufa, hətta klinikama da layiq deyil!

Talıbov gəlir.

Talıbov. Salam, professor!

Şahbazov. Əyləş! Axırncı minimumu vermişənmi?

Talıbov. Xeyr, hələ hazır deyiləm.

Şahbazov. Nə üçün?

Talıbov. Professor, bilirsinizmi, ev şəraitim elədir ki, hələlik mən vaxtlı-vaxtında, müntəzəm məşğul ola bilmirəm.

Şahbazov. Ev şəraiti... Bəs, nədəndir çirkin işlərlə məşğul ola bilərsiniz, elm ilə yox?

Talıbov. Necə? Professor, mən...

Şahbazov. Bəli, sən! Yalvar-yapış elədin, tibb institutunu qurtaran kimi səni öz klinikamıza düzəltdim. Yeni kadr kimi irəli çəkdim. Bu da mənim etimadlarımdı ki, klinikanın divarları arasında yüz cür əxlaqsızlıqla məşğulsan?!

Talibov. Bu iftiradır, bu yalandır!

Şahbazov. Yalandır? Bu da sübut! (*Siyirməsindən bir dəstə şəkil çıxarıb, birini onun qabağına atır.*)

Talibov. Professor, and içirəm vicdanıma ki, mən onu qucaqlamamışdım, mən qəbul otağına girəndə İradəni bayılmış halda görüb ayılmaq istəyirdim. İnanın, professor, mən...

Şahbazov. Kəs səsini yaramaz!.. (*Zəngi basır, katibə gəlir.*) Tez bir əmr yazın. Sabahdan etibarən həkim Teymur Talibov məişət pozğunluğuna görə institutdan xaric edilsin. Aspiranturada qalıb-qalmamaq məsələsi isə növbəti elmi şuranın müzakirəsinə buraxılsın.

Katibə. Baş üstə! (*Çıxır.*)

Talibov (*sarsılmış vəziyyətdə*). Professor, yalvarıram, məni bədbəxt eləməyin. Mən, mən... professor, məsələni yaxşı öyrənin, bu mənə qarşı iftiradır.

Şahbazov. Kəs, axmaq! Özü müqəssir ola-ola hələ iftiraçı da axtarır. Səni elə qovum ki, heç yerdə işə götürməsinlər.

Talibov. Professor, axı siz mənim müəllimim olmusunuz, axı özünüz məni yetirmisiniz, papamı da yaxşı tanıyırsınız, adam da öz böyüdüyünü məhv edərmə?

Şahbazov. Mənə moral oxuma! (*Katibə əmri gətirib, geri qayıdır.*) Aha... (*Qol çəkir.*) Bu saat! (*Seyfi açıb möhürü götürür.*)

Talibov. Yazığam professor, əl saxlayın, aman verin. Məndə təqsir yoxdur.

Şahbazov (*dayanır*). Aha, onda bəs kimdədir? Deyirsən sən onu qucaqlamamışdın?

Talibov. Xeyr.

Şahbazov. Bəlkə o səni?

Talibov. Yox, yox, o huşunu itirmişdi.

Şahbazov. Bəli, bəli, elə vaxtlarda huş itirmək adi bir haldır.

Talibov. Professor, biz günahkar deyilik...

Şahbazov. Necə, sən mənimi ələ salırsan? Mən sənə bildirirəm? (*Möhürü isladır.*)

Talibov. Professor, məndə heç bir günah yoxdur. Məni bədbəxt etməyin...

Şahbazov. Əgər bədbəxt olmaq istəmirsənsə, sənənin bir çıxış yolu var: rəsmi surətdə yaz ver ki, o səni... Yoxsa...

Talibov. Bəs vicdan, bəs ədalət?

Şahbazov. Vicdansızlıq edənə ədalətsizlik də qəbahət deyil. Elə mən bilirdim ki, sən belə şeylər etməzsən. Səni bu çirkin işlərə o məcbur etmişdir. Ancaq əlimdə fakt var, təcili ölçü götürməliyəm. Yaxşı nə deyirsən, sən, ya o?

Talıbov. Axı, professor...

Şahbazov. Uzatma, al, bu da kağız...

Talıbov. Nə yazım?

Şahbazov. Özün bilirsən, əsas məqsəd bu olmalıdır ki, o neçə vaxtdır səninlə maraqlanır. Təsadüfən öz otağında xəlvəti boynuna sarılıb.

Talıbov. Axı, əlim gəlmir, o yazıqdır, onun gələcəyi var.

Şahbazov. Elə isə sən getdin! (*Möhürü vurmaq istəyir.*)

Talıbov. Dayanın, yazıram.

Talıbov yazır. Şahbazov radioqəbuledicini açır. Uzun pauza. Sonra Talıbov kağızı professorə verir; o, diqqətlə oxuduqdan sonra kassaya qoyub bağlayır.

Şahbazov. Gözünü aç, gözümün içinə bax. Eşidirsənmi?! Mən səni böyük bir fəlakətdən qurtardım. Sabah klinika işçilərinin ümumi yığınağı olacaq. Sən orada aranızda olan bütün münasibətləri açıb deməlisən.

Talıbov. Yox, yox, onu bacarmaram. Qaytarın mənə kağızı!

Şahbazov. Sayıqlama, sən gələcəyin daha böyükdür. Bizim bu söhbətimizi heç bir kəs bilməməlidir. Özün ki xasiyyətimə yaxşı bilirsən. Di get! (*Talıbov gedir, professor tək qalır. Öz-özünə.*) Ox... İradə, İradə! O, bu instituta gəlib-gəlməyəli gecələr də yata bilmirəm... Mən hər onunla üz-üzə gələndə əsəblərim yerindən oynayır... Əlimə yaxşı fürsət düşdü. İndi mən onu həm nazirliyin, həm kollektivin, həm də Raufun gözündən salmalıyam. (*Nərminə gəlir.*) Nərminə, qızım, çox sağ olun ki, mənim ailəmin namusunu qoruyursunuz... Mən bu yaxşılığınızı unutmayacağam. Fikir eləməyin, bu yaxın günlərdə dissertasiyanızı yenidən müdafiəyə buraxdıracağam.

Nərminə. Professor Şahbaz Əliyeviç, sizin böyük insanpərvərliyiniz bütün alimlər üçün nümunə olmalıdır.

Şahbazov (*onun başını tumarlayır*). Ağıllı qızım, onu da bilin ki, lazım gəlsə, mən sizə yaxşı bir qaynata da ola bilərəm.

Nərminə. Məni utandırmayın, professor, mən həmişə sizin ailəyə, necə deyim belə... yaxşı hisslər, simpatiya bəsləmişəm,

Şahbaz Əliyeviç. Bilirsinizmi, mən sizi, sizin ailəni nə qədər sevirəm... Mən özümü bu institutda sizə hamıdan yaxın hesab edirəm... Oy məni lap tər basdı, hava niyə belə birdən-birə isti oldu...

Şahbazov. Qulaq asın, mən əsəblərimi müalicə etdirmək üçün bu günlər Kislovodskiyə gedəcəyəm. Siz burada gözdə-qulaqda olmalısınız.

Nərminə. Arxayın ola bilərsiniz, professor, mən sizi çox yaxşı başa düşürəm. (*Rauf gəlir.*)

Rauf. Salam, ata!

Nərminə. Oy Raufçik, salam! (*Görüşür.*)

Şahbazov (*durub onu qucaqlayır*). A... Rauf... bəs mən hazırlaşdırdım bir saatdan sonra özüm Semaşkoya gələm. Yaman tələsmisən.

Rauf. Yanıma İradə gəlmişdi, gözlədi, birlikdə çıxdıq. Elə birbaşa sizi görməyə gəldim.

Şahbazov. İradə gəlmişdi?

Rauf. Bəli. (*Pauza*) Ata, bilirsinizmi bu on beş gündə o gün olmayıb ki, İradə yanıma gəlməmiş olsun. O çox sədaqətli qızıdır. Ata, niyə onunla yola getmirsiniz. Siz onun könlünə dəyməyin.

Şahbazov. Yoxsa səni mənim yanıma o göndərib?

Rauf. Yox, ata, mən özüm...

Şahbazov (*əsbəhi halda*). Rauf, sənə deməmişəmki onun adını mənim yanımda çəkmə?!

Rauf. Ata, mən sizi başa düşürəm.

Şahbazov. Rauf, səni yalnız mənim həyat təcrübəmi özü üçün məktəb sayan Nərminə xanım kimi mədəni cərrahlarımız düşünürmüldür.

Rauf. Ata, mən xahiş edirəm, mənim şəxsi hisslərimə qarışmayasınız. Mənim bütün yaradıcılıq ilhamım, həyat eşqim İradə ilə nəfəs alır. Məni məcbur etməyin ki...

Şahbazov. Rauf! Mən namuslu qızın qayınatası olmalıyam. Başa düşürsənmi, sənə nə deyirəm? Mən istəmirəm ki, qayınatası olduğum bir qız başqasının qolları arasında uyusun...

Rauf. Bu nə sözdür?!

Şahbazov. Onun xəlvəti işlərindən xəbərim olmasa da, klinika divarları arasında etdikləri çirkin hərəkətlər...

Rauf. Yox, ata, o pakdır. O, günəş qədər təmizdir!

Şahbazov. Təmizdir, ha, ha, ha... Buyur! (*Şəkli ona verir.*)

Rauf. Ah... Bu nədir? Mən yuxumu görürəm? Ah, İradə, bəs sənın vicdanın harda qaldı? Bəs bundan sonra kimə inanmaq olar, kimə?

Şahbazov. Bax, bu Nərminə qızıma. (*İradə içəri girir.*)

İradə. Salam! (*Pauza*) Yoldaş professor, mənə tapşırduğınız konyunktival kisəsinin sterilizə olunmasında tətbiq edilən dərman maddələrinin qiymətcə müqayisəsinin nəticələrini hazırlamışam, buyurun.

Şahbazov. Çox gözəl.

Rauf. İradə!.. Çox sağ ol, heç səndən gözləməzdim. (*Rauf iti addımlarla gedir, Nərminə də "Raufçik", "Raufa", "Rufiçka" deyər onun arxasınca kabinetdən çıxır.*)

İradə. Mən heç bir şey başa düşmədim. Bu nədir?

Şahbazov. Nə isə... Əyləşin, korpusun işləri necədir?

İradə. Pis deyil, yavaş-yavaş çalışırıq.

Şahbazov. Onu deyim ki, institutumuzə gələli ümumiyyətlə, sizdən bir qədər razıyam. Ancaq xəstə Rüstəmovun gözləri üzərində apardığınız müalicə mənı qane etmədi.

İradə. Nə üçün?

Şahbazov. Ona görə ki, on beş günə sağala biləcək bir xəstə iyirmi beş gün müalicə olunmamalıdır.

İradə. Onun əsəb sistemini müalicə etmədən, gözlərini sağaltmaq mümkün deyil, bir də o ağır traxoma xəstəliyinə tutulmuşdur.

Şahbazov. Bəs necə, döşünə döyməklə deyil, həyat bacarıq tələb edir. Unutmayın ki, o bu on gün ərzində istehsalata qayıtsaydı, dövlətə nə qədər mənfəət verə bilərdi.

İradə. Orası da var ki, müalicəsi bir aylığa təyin olunmuş bir çox xəstəni vaxtından qabaq sağaltmışam. Bir də ki həyat təcrübə məktəbidir, professor. İş olan yerdə nöqsan da ola bilər.

Şahbazov. Geoloq İvanovun cərrahiyə əməliyyatından sonra da belə bir sözü deməyəcəyinizə biz nəylə ümid edə bilərik? (*İradə cavab vermir.*) Siz bunu bilirsinizmi ki, institutumuz çətin bir imtahan qarşısındadır? Ancaq siz kabinetlərdə xoşa gəlməyən işlərlə məşğulsunuz.

İradə. Bu nə sözdür, professor?

Şahbazov. Sözlü adam söz güləşdirməz. Bir də siz çox mübahisə sevirsiniz. Hə, iş keçmək lazımdır. (*Zəngi basır, katibə gəlir.*)

Mən bu saat üçüncü cərrahiyyə otağında əməliyyata başlayacağam, xahiş edirəm bu əməliyyatda assistent sifəti ilə doktor Qiyasbəyli, dosent Nina Nikolayevna, ordinator Yaqubov və doktor Talıbov, doktor Teymur Talıbovu deyirəm, iştirak etsinlər.

Katibə. Baş üstə, bu saat xəbər verərəm. (*Katibə gedir.*)

Şahbazov (İradəyə). Maraqlanırsınızsa, siz də iştirak edə bilərsiniz, bəlkə bilmədiyim şeyləri öyrənə bildim. (*Cəld çıxır, İradə onun ardınca baxır.*)

İradə. Yenilik, hələ nə qədər daşlı-tikanlı yollar keçməlidir...

Pərdə

DÖRDÜNCÜ PƏRDƏ

ALTINCI ŞƏKİL

Növbətçi həkimin kabineti. Gülər şüşələrə dərman tökür.
Radioda “Yadıma düşdün” mahnısı oxunur, bu vaxt İradə gəlir.

İradə. Gülər, hava yaxşıdır, üçüncü palatadakı xəstələri bağçaya çıxart.

Gülər. Baş üstə, doktor. Bir qulaq asın. Raufun yeni yazdığı “Yadıma düşdün” mahnısı oxunur.

İradə. Rafun? Hə, gözəl mahnıdır.

Radio oxuyur

Deydi saçlarıma bahar küləyi,
Nazəndə sevgilim, yadıma düşdün.
Hərənin bəxtinə bir gözəl düşər,
Sən də təkcə mənim adıma düşdün
Nazəndə sevgilim, yadıma düşdün.

Sənsiz dağ düşünə çıxdım bu səhər
Ötdü qumru kimi gur şəlalər.
De, niyə yalqızsan, sordu lalələr,
Qövr etdi nisgilim, yadıma düşdün,
Nazəndə sevgilim, yadıma düşdün.

Gözlərim yoldadır, qulağım səsdə,
Səni unutmaram mən son nəfəsdə.
Ey ceyran baxışlım, ey boyu bəstə,
Ey təzə-tər gülüm, yadıma düşdün,
Nazəndə sevgilim, yadıma düşdün.

İradə. Rauf, Rauf!.. Sən nə qədər yaxşı sənətkarsansa, bir o qədər zəif iradə və mütərəddid bir gəncsən. (*Nərminə gəlir.*)

Nərminə. Salam! Filarmoniyaya getmirsiniz? Onun yeni mahnıları oxunacaq, mənim üçün xüsusi bilet göndərtdirib. İradə xanım, bu platiyanı da məxsusi bu gecə üçün tikdirmişəm, xoşunuza gəlirmi?

İradə. Niyə, pis deyil.

Nərminə. Bilirsinizmi, teatrlarda gedən primyeralara xüsusi paltar tikdirməsəm, məni öldürsələr də, niyə çətin getməyəm.

İradə. Əlbəttə, imkan daxilində səliqəli geyinmək yaxşı adətdir.

Nərminə. Bu saat laboratoriyadan gəlirəm, doktor Qiyasbəyli deyir ki, Nərminə xanım, belə işləsən institutumuzun dirəyi qızıldan olar.

İradə. Əlbəttə, ancaq işdə gərək çox dəqiq olasan. Fakt göstərir ki, bəzən kiçik bir diqqətsizlik böyük bir fəlakətlə nəticələnir.

Nərminə. İradə xanım, akavzatsya siz hərdən bir xoşa gələn sözlər danışa bilirmişsiniz.

İradə. Necə deyirlər, gör-götür dünyasıdır. Sizin kimi “mədəni qızlarla” danışdıqca adam təzə-təzə sözlər öyrənir.

Nərminə. Bəs necə, bildir siz Moskvada olanda Raufçikin Kirov parkında yaradıcılıq gecəsi var idi. Konsertin axırında mən səhnəyə çıxıb Raufçikə böyük gül dəstəsi verib onu təbrik etdim. İradə xanım, sizin canınız üçün heç özüm də bilmədən təbrik nitqimdə coşub elə sözlər danışdım ki, bütün zal ayağa qalxıb məni alqışladı.

İradə. İnanıram, siz bu sahədə çox mahirsiniz.

Nərminə. Na samım delo, elədir. Xalqın bir sənəti olanda mən həm həkiməm, həm də gözəl psixoloq! (*Pauza*) Elə siz də pis deyilsiniz, amma oğünkü biabırçılıq heç yaxşı olmadı. (*Pauza*) Bir də, ay zalım qızı, bilirsiniz öz-özümə sizi nə qədər danlamışam? Görüşməyə yer tapmırsınız? Nə çoxdur parklar, dəniz kənarı...

İradə. Susun! Bu haqda bir kəlmə belə eşitmək istəmirəm.

N ər m i n ə. Yox ey, mən sizə acıyıram. Heç nədən kollektivin qabağında biabır olmaq, hələ üstəlik məsələni nazirliyin kollegiyasına qaldırmaq sizə asanmı gəlir? Hələ o Talibovu gördünüzmü üzünüzə necə dirəndi.

İ r a d ə. Dedim ki, bu haqda qurtardıq.

N ər m i n ə. Vot tebe raz. Bir də bilmirəm xalqa nə düşüb ey... Çox nəm-nüm eləyərlər, siz də acıqla gedərsiniz Talibova, nə təhər deyərlər, adınız çıxıb, qoy canınız da çıxsın.

İ r a d ə. Siz məni lap əsəbiləşdirirsiniz, gedin!

N ər m i n ə. Bıy, vaxta lap az qalır ey... Hə, onda mən getdim! Paka! (*Gedir. Nina Nikolayevna gəlir.*)

N i n a N i k o l a y e v n a. İradə, sizə nə olub?

İradə hövlnak yerindən durub Nina Nikolayevnanı qucaqlayır.

İ r a d ə. Nina Nikolayevna, mən baş alıb harasa getmək, bu iftira qaynağından qurtarmaq istəyirəm. Kömək edin mənə.

N i n a N i k o l a y e v n a. Darıxmayın, özünüz gördünüz ki, sizi müdafiə edən az olmadı. Ancaq ədalətsizliklə də olsa, hələlik professor deyən oldu.

İ r a d ə. Mən həm kollektivin, həm nazirliyin, həm də Raufun qarşısında biabır oldum. Axı mənim heç bir günahım yoxdur. (*Pauza*) Mən gərək ki, özümdən getmişdim. O da yadımdadır ki, Talibov mənə dərman vermək istəyirdi. Yaxşı, onda bəs bu şəkil nə məsələdir?

N i n a N i k o l a y e v n a. Bu saat bu məsələ ilə partiya təşkilatı dərindən məşğul olur. Bu iftiranın köklərini axtarmaq lazımdır.

İ r a d ə. Professor doğrudan da dəhşətli imiş.

N i n a N i k o l a y e v n a. Kollegiyada hər şey açılacaqdır. (*Pauza*) Yaxşı, mən Səhiyyə Nazirliyinə gedirəm, siz də geoloq İvanovun yanına gedib onu bir qədər əyləndirin. O çox darıxır, bayaq sizi soruşurdu.

İ r a d ə. Yaxşı, gedərəm. (*Nina Nikolayevna gedir. İradə öz-özünə.*) Bəs indi mən nə edim? On doqquz il gecə-gündüz bunun üçün müəssisə aldım? Bəs mənim arzularım? Axı mən öz doğma Bakımıza geniş ürəklə, böyük məhəbbətlə qayıtmışdım... Axı mən hələ az iş görmüşəm. Axı...

Lyuba gəlir.

Lyuba. Bağışlayın, doktor İradə Şuşinskini mən necə görə bilərəm?

İradə. İradəni?

Lyuba. Bəli.

İradə. Onunla nə işiniz var?

Lyuba. Söhbətimiz məxfidir.

İradə. Siz həyəcan keçirirsiniz?

Lyuba. Xahiş edirəm, tez onu mənə göstərin.

İradə. Mən sizi eşidirəm.

Lyuba. Məgər siz... siz İradəsinizmi?

İradə. Bəli.

Lyuba. Çox şadam. Tanış olaq. Mən sizin xəstəninizin yoldaşyam.

İradə. Kimin? Hansı xəstənin?

Lyuba. Bilirsinizmi... söz verin ki, əsəbiləşməyəcəksiniz...

İradə. Mən sizi başa düşürəm, axı mən niyə əsəbiləşməliyəm?

Lyuba. Mən... doğrusu, tab gətirə bilmədim.

İradə. Bu nə sözdür? Siz hansı xəstənin...

Lyuba. Moskvadan gəlmişəm, mən İvanovun...

İradə. Siz Lyubov Petrovnasınızmı? Çox gözəl, tanış olaq! (Görüşürlər.) Ancaq... sizə telefonla demədimmi gəlməyin?

Lyuba. Doktor, axı qadın ürəyidir, mənə başa düşün.

İradə. Lyubov Petrovna, xahiş edirəm, mümkünsə hələlik gedin.

Lyuba. Yox, ayaqlarım getmir, bəlkə bir beş dəqiqəliyə görüşə icazə verəsiniz? Mən onu görməsəm, ürəyim partlayar.

İradə. Məgər siz öz ərinizin düşmənisinizmi? Siz onu yenidən bir il bu klinikada yatırtmaq istəyirsinizmi?

Lyuba. Bu nə sözdür mən eşidirəm. Açıq deyin, mən...

İradə. Yavaş, əgər o hiss etsə ki, siz bu şəhərdəsiniz, müalicə edib qurtarmaqda olduğum əsəb sistemi yerindən oynaya bilər. Bəlkə də həmişəlik işığa həsrət qalar.

Lyuba. Danışmayın, mənim ürəyim xarab olur.

İradə. Lyubov Petrovna, siz bu dəqiqə...

Lyuba. Axı o görmür, bəlkə uzaqdan, pəncərədən səssizcə ona baxmağıma icazə verəsiniz?

İradə. Gözlərini itirmiş kor adamlar daha həssas olurlar. O sizi nəfəsinizdən başa düşər.

Lyuba. Bəs mən onu nə vaxt görə bilərəm?

İradə. Bu yaxın günlərdə onun əməliyyatına başlayacağıq. Operasiyadan sonra bu mümkündür.

Lyuba. Ah... ürəyim... üç gündür qatarla yol gəlirəm. Mən yolda nələr düşünürdüm... Ah... həkimlər doğrudan da insafsız olurlar.

İradə. Xahiş edirəm, hələlik.

Lyuba. Doktor, onun taleyini sizə tapşırıram. Onun hələ üzünü belə görməyi körpəsinin gələcək taleyini sizə tapşırıram.

İradə. Lyubov Petrovna, darıxmayın, siz arxayın olun, biz əlimizdən gələni edəcəyik.

Lyuba. Sağ olun!..

İradə. Lyubov Petrovna, bağışlayın, siz hara düşmüşünüz?

Lyuba. Mixailin dostu usta Fərəcgilə.

İradə. Usta Fərəcgilə? Lap yaxşı.

Talıbov əlində xəstə anketləri içəri daxil olur.

Talıbov. Doktor!

İradə (*Talıbova etina etmədən*). Lyubov Petrovna, dayanın, mən sizi yola salım! (*Gedirlər, Talıbov onun arxasınca.*)

Talıbov. Doktor, doktor! Mən nə böyük günah işlətdim. Mən satıldım. Of, bəs İradə yazıq deyilmi? Yox! Açıb deyəcəyəm, mən məhv oluram. Məni ələ aldılar. Məni vicdansızlıq etməyə məcbur etdilər. Neçin qorxdum, neçin o kağız parçasını yazdım? Məni kollektivin vahiməsi basır. Mən heç kəsin üzünə dik baxa bilmirəm. Axı mən vicdansız deyiləm! Of... professor, sən məni məhv etdin. Yaxşı, bəs indi mən nə edirəm? Məsələni açıb deyimmimi? Yox, onda heç bir tərəf məni tutmaz, arada qalaram, məhv olaram. İndi heç olmasa Şahbazov arxamdadır. Bəs vicdan?

İradə gəlir, Talıbov onu görüb özünü itirir.

– İradə xanım, bağışlayın, məni... mən... bilirsinizmi, mən elə demək istəmirdim. Elə özüm də bilmədən o kağız parçasını...

İradə. Qulaq asın... Mən günahsızam. (*Rauf çiyində xalat içəri girir.*) Mən sizi bu institutda necə deyərlər, hamıdan artıq sevirəm. Ancaq iş elə gətirdi ki...

Rauf. Sevişin, sizin toy süitanızı da özüm yazacağam.

Talıbov. Rauf, mən, mən üzr istəyirəm... məni sənın atan... Yox, yox, deyə bilməyəcəyəm. Mənim doğrudan da İradəyə, nə təhər deyim, böyük hörmətim, məhəbbətim var...

R a u f. Kim sizə etiraz edir? Sevin, əlbəttə, sizi sevən bir qızı ağlar qoymayacaqsınız ki...

İ r a d ə. Rauf! Təhqir olunmaq istəmirsənsə, get buradan!..

Pərdə

YEDDİNCİ ŞƏKİL

Səhnə fırlanır. Klinikanın həyəti. Rauf qolunun üstündə makintoju, ağır addımlarla klinikanın pillələrini enib, həyətdə dayanır.

R a u f. Onun nəinki eşqi, hətta baxışları da dəyişilmişdir. O artıq onu sevir... Ah! İradə, İradə!

Dalğın halda ağaca söykənir, bu vaxt Həsənağa gəlir.

H ə s ə n a ğ a. Axşamın xeyir, Rauf qədeş!

R a u f. Axşamın xeyir! Keyfin necədir, Həsənağa?

H ə s ə n a ğ a. Qoruduğu qapıdan yenicə kos buraxmış vırtar kimi.

R a u f. Sənə nə olub?

H ə s ə n a ğ a. Eh, Rauf qədeş, adam böyüdükcə fikri də çoxalır, zavqaraj keçəndən bəri paxıllığımı çəkənlərin sayı birə-iki qat artıb. Hələ bizim Güləri də başdan çıxarıblar.

R a u f. Nə etmək olar, Həsənağa? Gərək elə adamların əlindən kosu çıxarıb öz qapılarına vurasan. Yoxsa uduzarıq.

H ə s ə n a ğ a. Atan da Kislovodskiyə getməyə vaxt tapdı. Klinika təzə maşın veriblər. Çekə qol çəkdirməyə adam tapmıram.

R a u f. Gedəndən məktub-zad yazmayıb, dünən gərək ki, klinika ilə telefonla danışıb, gəlmişdim bir onu öyrənim... Onun səhhəti məni çox narahat edir.

H ə s ə n a ğ a. Eh, bu dəqiqə mən də xəstə kimiyəm.

R a u f. Fikir eləmə, Həsənağa, bu axşam filarmoniyaya gələrsən, zehnin açılar.

H ə s ə n a ğ a. Nə var ki?

R a u f. Yeni mahnılarım oxunacaq.

H ə s ə n a ğ a. Ay Rauf qədeş, acığın tutmasın, bir kəlmə söz deyim sənə. Bax “Həkim qız” yazılıb, “Neftçi qız” yazılıb, “Aqronom oğlan” yazılıb, “Qızıl ulduzlu oğlan” da öz qaydasınca. Nə

olar, bir dənə də “Şofer oğlan” yazın da. Məgər biz onlardan əskik oğlanıq?

Rauf (*zarafatla*). Ağıllı məsləhətdir, Həsənağa. Çalışaram. Yaxşı, onda mən gedirəm, sən də Güləri götürüb gələrsən.

Həsənağa. Baş üstə.

Rauf gedir, Həsənağa da klinikanın qapısından çıxarkən Əmirlə qarşılaşır.

Əmir. Hara belə dırmaşırsan, bu xarabanın bir qapıçısı var, ya yox?!

Həsənağa. Bu kişi canımı lap boğazıma yığıb. Dəli şeytan deyir, bir udar çək, kos kimi qalxсын göyə.

Əmir. Ə, kimin üstə şeşlənirsən?

Həsənağa. Əşi, lap sənün üstüvə. Canım, zavqaraj da keçdim, bu kişinin yanında hörmətim olmadı da.

Əmir. Bəri bax, nə zavqarajbazlıqdır. Mənim üçün təfavütü yoxdur.

Həsənağa. Əmir əmioğlu, Həsənağa canı bir qızıl parçasısan düşmüşən klinikanın qapısına, qədrini bilən yoxdur.

Əmir. Bəri bax, dil tökmə... buraxan deyiləm.

Həsənağa. Əmir əmioğlu, heç ömründə cavan olmamısan, heç sevməmişən? Heç insafın-zadın yoxdur? (*Əmir dinmir.*) Ay kişi, pravamı əlimdən almış avtoinspektor kimi nə gözlərini gözü-mün içinə dikmişən? Ay kişi, dillənsənə, icazə verirsen? Keçim?

Əmir. Görürəm, əl çəkən deyilsən, di yaxşı, qoy ömrümdə bir dəfə də üzgörenlik eləyim, di, keç! (*Həsənağa cəld keçəndə Əmir onu saxlayır.*) Bəri bax, çox tul eləmə ha...

Bu vaxt Gülər bir neçə xəstə ilə həyəətə çıxarkən Həsənağa ilə üz-üzə gəlir.

Həsənağa pillələri dal-dalı geri düşür.

Həsənağa. A gülüm, bir dəqiqəliyə bura zəhmət çək. De görüm, hansı mərdiməzar aramıza girib, hə? (*Xəstələr gedirlər.*) Gülücan, sən Həsənağa canı, ürəyimi sıxma. (*Pauza*) Deyirəm, fələk ev yıxanda gərək gəlib elə mənə evimi yıxaydı? Təzəcə-təzəcə düzəlişirdik. Təzəcə-təzəcə gülüm mənə Qasançik deyirdi.

Gülər. Bizimki ta tutmaz.

Həsənağa. Belə de də... Deginən evimi yıxıblar də. Elə mən bildirdim ki, belə olacaqdır. Dünya belədir, adam böyüdükcə

bədxahları çoxalır. Bir də şəhərdə iki sayılan şofer varsa, biri mənəm. Yəqin gözləri götürmür də...

Gülər. Mən də bir kişinin qızıyam, ya yox? Da nə olsun ki, atam çörəkxanada mazıtdaşıyandır.

Həsənağa. Ay sənin əcdadına qurban olum, kim sənin atanı bəyənmiş. Atan evi varımdı, qızı da ki yarımdı.

Gülər. Həsənağa, sən həmişə mənim nəzərimdə təmiz bir oğlana oxşayırdın, ta deməyinən ha bu bicliklərinin hamısı qarnındaymış.

Həsənağa. Ahım səni tutsun, ay məndən buna deyən. A gülüm, bu şər vaxtı nə məhkəmə qurmusan? A gülüm, a Gülər, bu mənim pasportum, bu mənim soyuz kitabçam, vnzosu da vermişəm, bu mənim klinikaya propuskum, bu da mənim şoferlik pravam. A gülüm, a Gülər, bir bax, gör bunların hansında zənən xeylağının adı var?

Bu vaxt İradə geoloq İvanovu gətirir. Həsənağa ilə Gülər əks tərəfə yollanırlar.

İradə. Mixail İliç, bax buradan, buradan düşün, yaxşı havadır. (*İvanov skamyada əyləşir.*)

İvanov. Doktor, indi günün nə vaxtıdır?

İradə. Qürub çağıdır.

İvanov. Bakının axşamları mənim çox xoşuma gəlir.

İradə. Bəli, görək ki, Qorkinin sözüdür: “Bakı gecələri Neapol gecələrindən daha füsunkar olur”.

İvanov. Bəli, bəli, görünür, siz rus yazıçılarına yaxından bələdsiniz.

İradə. Bədii zövqü olan hər kəs mütləq mütalibə sahibi olmalıdır. Çünki Puşkini, Qoqolu, Çernişevskini, Qorkini bilmədən nə həkim, nə geoloq, nə də başqa bir ixtisas sahibi olmaq mümkündür.

İvanov. Bəs Nikolay Ostrovskini?

İradə. Nikolay Ostrovskinin həyatı biz göz cərrahları üçün daha maraqlıdır. Mən həmişə təəssüf edirəm ki, nə üçün o vaxtlar bizim tibb sahəsi bax belə inkişaf etməmişdi. Bəlkə də onun gözlərinə işıq verilsəydi, o daha yeni bir “Polad necə bərkidi” yaradardı.

İvanov. Sizin nə böyük qəlbiniz var. Mən heyrət edirəm. (*Pauza*) Mən ömrümdə sizi bir an belə görməmişəm, doğrudurmu,

doktor? Ancaq siz hər dəfə mənimlə danışanda xəyalımda sizin ən nəci cizgilərinizi yaratmışam.

İradə. Çox maraqlıdır.

İvanov. Məsələn, mənim nəzərimdə sizin Azərbaycan qızlarına xas olan bir cüt qara hörüyünüz, uzaqdan ağıllı bir qızı xatırladan cazibəli baxışlarınız, Raufu illərdən bəri böyük yaradıcılıq eşqi ilə çırpındıran çatma qaşlarınız və ipək kimi bir təbiətiniz var. Deyilmi, doktor?

İradə. Bu barədə yəqin ki, sizə o danışib.

İvanov. O mənə ancaq sizin adınızı, bir də ixtisasınızı deyib.

İradə. Bir də bu ola bilər. Çünki həyatın özü də gözəl bir bədi əsərdir. Əgər bir romanı oxuduqca onun qəhrəmanını canlı bir insan kimi görürsənsə, həyatda da insanlara yaxınlaşdıqca gözsüz belə onların surətini təsəvvür etmək olar.

İvanov. Doğrudan da mən öz gözlərimin taleyini sizə tapşırmaqda yanılmamışam.

İvanov skamyadan durub ağaca söykənir.

İradə. Mixail İliç.

İvanov (*ağacı qucaqlayır*). Doktor, bu nə ağacdır?

İradə. Çinar ağacdır, rəvayətə görə bu ağac Azərbaycanın rəmzidir.

İvanov. Demək, Rusiyanın ağcaqayını?

İradə. Görək ki, bu haqda gözəl bir rus xalq mahnısı da var, deyilmi, Mixail İliç?

İvanov heç bir şey demədən həmin mahnını dodaqaltı zümzümə edir.

Ağcaqayın, sən nə gözəlsən, hey...

Rus xalqının sən ilk rəmzisən, hey...

İradə. Mixail İliç, mən iki il bundan qabaq Moskvanın Lenin kitabxanasında təsadüfən bir aspirant qızla tanış oldum. Bir müddət dostluq da elədik. Bir gün o mənə xəbər verdi ki, sabah müdafiə edəcəyəm. Bir dəstə gül bağlatdırıb oraya getdim. Müdafiə qurtaran kimi mən təbrik edib gül dəstəsini ona vermək istərkən, o həmin gülü öz elmi rəhbəri akademik Mixail İliç İvanova bağışladı.

İvanov. Necə? Mənə? Bəs dissertant kim idi?

İradə. Lida Qromova.
İvanov. Hə, yadıma düşdü, doğrudur. Demək siz məni...
İradə. Bəli, mən sizi o vaxtdan tanıyıram.
İvanov. Çox gözəl.
İradə. Elmi şuradakı çıxışınız da mənim çox xoşuma gəldi.
İvanov. Hə, demək öz xəstənizi ətraflı öyrənə bilmisiniz?
İradə. Hətta, o vaxt siz subaydınız. Bax bura qədər bilirdim.
İvanov. Doğrudur, iki ildir ki evliyəm, bu yaxınlarda da oğlum
olub, heç üzünü də görməmişəm.
İradə. Bəli, övlad şirin şeydir.
İvanov. Doktor, xeyli vaxtdır evə məktub yazmıram. Qorxu-
ram, yoldaşım şübhələnər. Axı, o mənim bu vəziyyətimi bilmir.
İradə. Bilməsə yaxşıdır.
İvanov. Doktor, bəlkə mənə kömək edəsiniz, ona bu gün mək-
tub yazaq, hə? Sizi o qədər əziyyətə salmayacağam, ancaq yanımda
olun ki, düz yaza bilim.
İradə. Baş üstə.
İvanov. Görəsən oğlumun adı nədir?
İradə. Adını siz qoymalısınız.
İvanov. Adını da fikirləşmək lazımdır. *(Cibindən bir şəkil
çıxarır.)* Budur, Lyuba onun şəklini mənə göndərib. Alın, görün
kimə oxşayır?
İradə. Gözləri gömgöydür.
İvanov. Bəs sifəti?
İradə. Sizi xatırladır.
İvanov. Ax, bircə onu görsəydim.
İradə. Görəcəksiniz, Mixail İliç.
İvanov. Təqsir özümdə oldu. Mənə dedilər axı, kənardadır,
sözə baxmadım. Doğrudanmı mənim son kəşflərim Xəzər sula-
rında batacaq?
İradə. Mixail İliç...
İvanov. Doktor, açığını deyin, niyə mənim operasiyama belə
ləngidirsiniz? Axı mən...
İradə. Mixail İliç, siz...
İvanov. Doktor, bəlkə cəsarət etmirsiniz? Cərrah cəsarətli
olmalıdır. Qorxmayın, əməliyyata başlayın, tutmaz, bir də edərsi-
niz. Mən sizə inanıram, doktor...
İradə. Mixail İliç, biz sizin əsəb sisteminizi müalicə etmə-
yincə bu əməliyyata başlaya bilmərik.

İvanov. Mən qaldıqca əsəbiləşirəm. Hər günüm bir il kimi keçir. Axı mənim arzularım... (Pauza) Yaxşı, Xəzərin suları buradan görünürmü?

İradə. Yaxşı görünür.

İvanov. Bəs dəniz buruqları necə?

İradə. Nərgindən o yanda nöqtələr kimi görünür.

İvanov.

Xəzər nə mehriban, nə gözəl, ah!
Qatranı gözümlün qarasındadır,
Hələlik mən ondan düşsəm də uzaq,
Ürəyim dalğalar arasındadır!

Onun əli ağacdən üzülür, səndirləyib skamyaya yığılarkən
usta Fərəc əlində neftlə dolu şüşə sevinclə gəlir.

Usta Fərəc. Yoldaş İvanov, İvanov! Sizi təbrik edirəm.

İvanovu qucaqlayır.

İvanov. Usta Fərəc, sizsinizmi? Nə xəbər?

Usta Fərəc. Kəşf etdiyiniz dəniz qayalıqları qaynar neft bulaqlarına çevrildi.

İvanov. Necə, neft verdi?

Usta Fərəc. Al bax, həmin buruğun ilk neft fontanındandır, təcrübə üçün gətirmişəm.

İvanov şüşəni onun əlindən alır.

İvanov. Bəs mənim gözlərim... Axı mən görmürəm!

İradə. Mixail İliç, siz əsəbiləşməyin, siz görəcəksiniz.

Usta Fərəc. Elədir, qızım, elədir. Odlar ölkəsi heç bir əziz qonağı işıqsız yola salmamışdır!

Pərdə

BEŞİNCİ PƏRDƏ

SƏKKİZİNCİ ŞƏKİL

Növbətçi həkimin otağı. Gülər oxuya-oxuya dərman hazırlayır.

Bağcanızda gülün var,
Şirin-şirin dilin var,
Gözəl oğlan, qəm etmə,
Mənimtək sevgilin var.

Şahbazov əlində çamadan, qolunun üstündə makintoj əsəbi halda gəlir.

Şahbazov. Elə mən bilirdim ki, belə olacaq.

Gülər. Xoş gəlmisiniz, professor, bu nə tələşdir?

Şahbazov. Artıq mən də, mənim rəhbəri olduğum klinika da öz etimadını itirdi. Hanı İradə? Hanı məni medisina aləmində rüsvay eləyən o alimciyəz!

Gülər. O özünü yaxşı hiss etmir.

Şahbazov. Qoy olsun, hələ bu da ona azdır. Mən elə bilirdim ki, belə olacaq. Hanı Nina Nikolayevna? Hanı işçilər?

Gülər. Doğrusu İradənin dünənki operasiyası hamımızı pərt eləmişdi.

Şahbazov. Tez ol, bu saat Nina Nikolayevnanı yanıma çağır! (*Gülər gedir.*) “Kadrları irəli çəkin!” Bax bu da kadrlar. Müvəffəqiyyətsiz kadrlar! (*Pauza*) Of, ürəyim qısıldı, qəca vaxtımda görə-cəyim günlər varmış. (*Nina Nikolayevna gəlir.*) Cavab verin, yoldaş kafedra müdiri, sizdən tələb edirəm, kimdir oftalmoloji institutumuzun adını batıran? Cavab verin!

Nina Nikolayevna. Əvvəla, xoş gəlmisiniz! İkincisi isə bu tələş nə üçündür? Axı biz sizin əsəblərinizi müalicə etdirmək üçün...

Şahbazov. Daha bəsdir! Mənə cavab verin görüm, nə üçün mənsiz bu məsul əməliyyata cəsarət etmişiniz? Nə üçün İvanovun gözləri açılmamışdır?!

Nina Nikolayevna. Bu iftiradır. Bu yalanı kim sizə xəbər verib?

Şahbazov. Necə? Bu müvəffəqiyyətsizliyi məndən danırısnız mı?

Nina Nikolayevna. Bu əməliyyat hələ başlanmamışdır.

Şahbazov. Necə? Demək İvanovun cərrahiyyə əməliyyatı hələ olmayıb? Demək bu söhbətlər ancaq dünənki müvəffəqiyyətsizlik üstündədir.

Nina Nikolayevna. Deyin görüm, müalicəni yarımçıq qoyub Kislovodskidən nə üçün gəlmisiniz?

Şahbazov. Mən dünən günorta, institutumuzun həkimlərinin birindən təcili teleqram aldım ki, İradə dünənki operasiyanı müvəffəqiyyətsiz etmiş, guya bu gün də geoloq İvanovun əməliyyatına başlayacaqdır. (Pauza) Odur ki, uçdum. Bu saat təyyarədən düşüb gəlirəm.

Nina Nikolayevna. Hər halda burada sizin qədər bu işə can yandıran yoldaşlarınız vardır. Siz çox əbəs yerə müalicənizi yarımçıq qoyub gəlmisiniz.

Şahbazov. Xeyr, bu təcili gəlişim nahaq yerə deyil, bəlkə də ikinci bir müvəffəqiyyətsizliyin qarşısını almaq üçündür.

Nina Nikolayevna. Professor, doktor Qiyasbəyli ağır xəstələndiyi üçün onun xəstəsinin gözləri yalnız operasiya vaxtı İradəyə tapşırıldı. İradə də həmin xəstə ilə tanış olmadığı üçün operasiya yaxşı nəticə vermədi. Bir neçə gündən sonra onu ikinci dəfə operasiya edəcəyik.

Şahbazov. Adi gözü açma bilməyən bir cərrah ikinci çətin bir əməliyyata buraxılmamalıdır.

Nina Nikolayevna. İvanovun gözləri üzərindəki cərrahiyyə əməliyyatı bir azdan başlanmalıdır. Bu barədə nazirliyə xəbər verməliyik.

Şahbazov. Tələsməyin, dünən bu məsələni eşidən kimi Kislovodskidən birbaşa SSRİ Səhiyyə Nazirliyinə teleqram vurdum. Bilirəm, mərkəz bu əməliyyatın İradəyə tapşırılmasını qeyri-mümkün hesab edəcək. Bir azdan teleqrama cavab gələr.

Nina Nikolayevna. Siz bilirsinizmi nə etmişiniz? Adınıza yaraşmayan ərizəbazlıq, hər halda Moskva oftalmoloqları doktor İradəni yaxşı tanıyırlar.

Şahbazov. Görərik.

Şahbazov əsəbi halda çıxır, Nina Nikolayevna telefon dəstəyini götürür.

Nina Nikolayevna. Alo!.. Kommutator, cərrahiyyə otağını verin. Alo! Mənə geoloq İvanovun operasiyası üçün cərrahiyyə alətlərini hazırlayın.

İradə gəlir.

İradə. Nina Nikolayevna, heç bilmirəm bu böyük əməliyyata necə girəcəyəm, əsəblərim yerindən oynayıb. *(Pauza)* Az qalırım bu əməliyyata girməyimə etiraz edəm.

Nina Nikolayevna. Nə danışsınız, bu saat medisinə aləmində hamı bilir ki, bu iş sənə tapşırılıb. Deyəsən sayıqlamağa başlayırsınız?

İradə. Bu xəbərə görə professor Şahbazov da Kislovodskidən Bakıya uçub. O da məni bu yandan əsəbiləşdirəcək. Yaxşısı budur, operasiyanı bu gün dayandırın.

Nina Nikolayevna *(ciddi halda)*. Bir azdan əməliyyat başlanmalıdır.

İradə. Nina Nikolayevna, mən..

Nina Nikolayevna. Cəsarətli olmaq lazımdır. Unutmayın ki, hücumu hazır olan müzəffər bir ordu günəşin doğmasını gözləməməlidir. O, dan yerini öz atəşləri ilə oyatmalıdır.

İradə. Doğrudur, Nina Nikolayevna.

Nərminə gəlir.

Nərminə. Sabahınız xeyir. *(Onlar dinmirlər.)* Yenə kim keyfinizə soğan doğrayıb? Deyirlər Şahbaz Əliyeviç Kislovodskidən sroçni gəlib. Xeyir ola?

Nina Nikolayevna. Onu siz bizdən yaxşı bilirsiniz.

Nərminə. Obsolyutna xəbərım yoxdur.

İradə *(Nina Nikolayevnaya)*. Çox güman ki, bu işləri dolaşdıran elə... *(Nərminə onun sözünü kəsir.)*

Nərminə. Axı nə olub sizə? Hansı işiniz dolaşığa düşüb?

Nina Nikolayevna. Siz onu yaxşı bilin ki, klinikamızın işini dolaşığa salan adamın özü də dolaşacaqdır.

Nərminə. Boy, yaxşı deyiblər ki, gündə bir söz eşitməsən qulağın uzanar.

Nina Nikolayevna. Ancaq o hər kimdirsə, qulağı yox, dili uzanmışdır. Özü də burdan Kislovodskiyədək.

Nərminə. O adam bəlkə işimizin xeyri üçün xəbər verib, ikinci dəfə müvəffəqiyyətsizliyə düşər olmaqdan, yolun yarısından qayıtmaq daha yaxşıdır. Nə təhər deyirlər, birdən yağmadı yağış, bitmədi qamış, bəs onda nə olsun?

İradə. Deyirəm, insanlarda bəzən müvəffəqiyyətlərə mane olan xəbislik olmasaydı, nə yaxşı olardı.

Professor Şahbazov tələsik gəlir.

Şahbazov. Moskvaya bir də teleqram vurdum.

İradə. Necə? Məni hörmətimi saxlayan bir təşkilat qarşısında rüsvay elədinizmi? Məni mənəvi cəhətdən öldürmək istəyirsiniz?

Şahbazov. Hələ bu da sizə azdır. İnstitutumuza gəlib-gəlməyəli min cür işlərdən çıxıbsınız.

Nina Nikolayevna. Professor, bu sözlərin yeri deyil, bir azdan operasiyaya girəcək bir cərrahı əsəbiləşdirməyin.

Şahbazov. Xeyr, bərkə düşsə, bu əməliyyata mən özüm başlayacağam.

Nərminə. Çox gözəl olar. Biz buna yüz faiz razıyıq.

Nina Nikolayevna (*Gülərə müraciətlə*). Geoloq İvanovun cərrahiyyə əməliyyatında iştirak edəcək assistentlərə tapşırın hazırlaşsınlar.

Şahbazov. Mən bunun əleyhinəyəm.

Nina Nikolayevna (*saatına baxır*). Bir azdan əməliyyat başlanmalıdır.

Şahbazov. (*Gülərə*). Xəstə cərrahiyyə otağına gətirilibmi?

Gülər. Bəli, hər şey hazırdır.

Şahbazov. Mənə xalat verin, əməliyyatı özüm aparacağam.

Nərminə. Mənə də xalat verin. Mən də assistentiniz olum.

Nina Nikolayevna (*Şahbazova*). Əvvəla, siz tanış olmadığınız bir göz üzərində əməliyyat aparmağı o qədər də asan bilməyin. İkincisi də siz məni cərrahiyyə kafedrasının rəhbəri kimi eşitməlisiniz. Geoloq İvanovun gözləri üzərində doktor İradə neçə aydır ki, tədqiqat aparır, operasiyanı da o edəcəkdir.

Şahbazov. İradəyə belə bir işi tapşırmaq məsuliyyət tələb edir, mən buna razı deyiləm.

Nərminə. Biz də razı deyilik!

Katibə. Hamı yoldaş Şahbazov? Alın, Moskvadan teleqram gəlib!

Hamı həyəcan keçirir. Şahbazov teleqramı uca səsle oxuyur.

Şahbazov. “Elmi-Tədqiqat Oftalmoloji İnstitutunun direktorluğuna. Vurduğunuz teleqramı aldım. Lakin SSRİ Səhiyyə Nazirliyi belə məsləhət görür ki, geoloq İvanovun gözləri üzərində cərrahiyyə əməliyyatı dosent İradə Şuşinskiyə tapşırılsın.

SSRİ Səhiyyə Nazirliyi”.

Hamının gözündə sevinc qığılcımları parlayır. Professor pərtidir.

Ş a h b a z o v (öz-özünə). Bu nə cür cavabdır. Bir yandan müvəf-fəqiyyətsizlik, bir yandan etimad. Mən heç nə başa düşmürəm.

İradə gözü yaşlı irəli gəlir.

İ r a d ə. Mənə xalat verin! (*Ona xalat verirlər.*) Mən əməliyyata başlayıram!

İradə assistentlərlə birlikdə cərrahiyyə otağına keçir.

Pərdə

DOQQUZUNCU ŞƏKİL

Uzun musiqi fasiləsindən sonra pərdə açılır. Cərrahiyyə otağının qabağı. Əməliyyat davam edir. Gülər tələsik halda içəridən çıxır.

U s t a F ə r ə c. Gülər, qızım vəziyyət necədir?

G ü l ə r. Hələ bilinmir.

R a u f. Atam əsəbiləşmir ki?

G ü l ə r. Çox güman ki, o axıra qədər içəridə dayana bilməsin.

Gülər içəri qayıdır.

H ə s ə n a ğ a. Qadan alım, ay Gülər... xalat geyinəndə lap professoru oxşayır. Zarafat deyil ey, Şəki maralıdır.

R a u f. Həsənağa, qoy bir görək nə olur.

H ə s ə n a ğ a. Darıxma, Rauf qədəş, Gülərin ayağı yüngüldür. Madam ki, Gülüçka içəridədir, ürəyini buz kimi saxla. (*Raufun əlindən tutur.*) Bir əlüvi qoy bura? Görürsən necə sakit vurur? Bir nəbzimə bax, görürsən necə normalını vurur? Çünki Gülüçka içəridədir. Bura bax, Gülüçka Nərminənin-zadın tayı deyil ha, o ana-dangəlmə doktordur. Ancaq nə edim ki, professor qanımı qaraldır.

R a u f. Niyə?

H ə s ə n a ğ a. Niyəsi yoxdur ki, gündə əlli-altmış operasiya edir. Əşi, bunun beş-altısını da Güliçkaya ver də. Onda gör analar necə doktor doğub. Özüm ölüm, Rauf qədəş, o günü Gülüçka kabin-

kada mənə deyir ki, Qasançik, bir belə ki, sənin professorun yanında hörmətin var, nə olar de, məni də qabağa çəksin də, nə olsun ki, diplomum yoxdur. Bir atana de də...

Rauf. Yox, yox, göz çox zəif üzvdür. Bu əməliyyatda daha tez müvəffəqiyyətsizlik ola bilər.

Nərminə ilə Talibov gəlirlər.

Həsənağa. Atan içəridə hay-küy salmasa, hər şey öz qaydasınca gedər.

Nərminə. Kaş içəridəkilərin hamısı professor Şahbaz Əliyeviç qədər həssas olaydı.

Usta Fərəc. Deyin görək, yoldaş İvanovun gözləri açılan kimi, qoyarlarını onu təbrik edək?

Nərminə. Yox, Fərəc əmi, əgər gözü açılrsa, o ancaq bir anlığa görəcəkdir, sonra on-on beş gün onun gözləri tənizlə sarımmalıdır, yoxsa gözlərini qan tuta bilər.

Usta Fərəc. Bəs açılmasa?

Talibov. Onda lap biabırçılıq olar ki...

Nərminə. Mən yüz faiz əminəm ki, İradə açma bilməyəcəkdir.

Rauf. Onda bəs atamın adı, bəs klinika?

Nina Nikolayevna Şahbazovu gətirir.

Nina Nikolayevna. Professor, açıq havada dayanın.

Usta Fərəc. İçəridə vəziyyət necədir? Ümid varmı?

Nina Nikolayevna. İradə misli görünməmiş bir məharətlə əməliyyata girişib.

Həsənağa. Bəs bizim Gülər necə?

Nina Nikolayevna. O da geri qalmır.

Rauf. Ata, sakitləşin. Görəsən əməliyyat nə ilə nəticələnəcək?

Nina Nikolayevna. Vəziyyət çox gərgindir?

Gülər içəridən çıxır.

Gülər. Nina Nikolayevna, içəri keçin.

Nina Nikolayevna içəri keçir.

Usta Fərəc. Nə olub, qızım?

Gülər. Heç, siz öyləşin.

Gülər içəri keçir. İki qız da tələsik otaqdan çıxıb əməliyyat üçün yeni alətlər aparırlar.

Nərminə. Professor Şahbaz Əliyeviç, bir belə də əməliyyat çəkər? Yəqin İradə içəridə haqq-hesabı qarışdırıb.

Nina Nikolayevna gəlir.

Şahbazov (*bir qədər kövrəlmiş halda*). Elə bil hər şey mənə təzə görünür... Elə bil bu cərrahiyyə otağını ömrümdə birinci dəfədir görürəm. Elə bil otuz ildən bəri yüzlərlə əməliyyata girən mən deyiləmiş. (*Pauza*) Doğrudanmı mən professor Şahbazovam? Doğrudanmı qızım yerində olan cavan bir həkim gəlib qarşımda əməliyyat aparır? Heç inana bilmirəm. Nina Nikolayevna, danışın, nə üçün insan bəzən uşaq kimi olur? Yoxsa adam kövrələndə keçirdiyi uşaqılıq illəri göz önündə gəlib dayanır? (*Pauza*) Qəribədir, mən ömrümdə bu qədər ağır vəziyyətdə qalmamışdım.

Nina Nikolayevna. Həyat çox qəribədir, professor. Yenilik həmişə köhnəliyi acınacaqlı vəziyyətdə qoyur.

Şahbazov. Nina Nikolayevna, axı...

Usta Fərəc. Səs salmayın, bu balaca otaqda böyük bir insanın taleyi həll olunur. Bu tale bütün dəniz neftçilərini düşündürür. Bir baxın, elə bil Xəzər də nəfəsini çəkib qulaq asır. Onların hamısı mənim telefon zəngimi gözləyirlər. Bircə...

Nina Nikolayevna. Əsəbiləşməyin, Fərəc əmi, az qalır...

Usta Fərəc. Bəlkə İradə qızıma kömək edəsiniz.

Nina Nikolayevna. Yox, ona yaxınlaşmaq olmaz. Bu dəqiqə operasiyanın ən qorxulu vaxtıdır.

Rauf. Həsənağa, bir papiros ver. (*Həsənağa portsiqarını açır, Rauf papiros götürür, lakin fikri içəridə qaldığı üçün əlində əzib yerə atır.*) Bəs spıçka?

Həsənağa. Buyur.

Rauf. Papiros ver.

Həsənağa (*portsiqarı yenidən açır*). Bu saat aldın ki...

Rauf. Hə? Bəs onda hanı? Hər dəqiqə mənə bir il qədər ağır görünür.

Usta Fərəc. Nina Nikolayevna, operasiya çox çəkəcək?

Nina Nikolayevna (*saata baxır*). Artıq son dəqiqələrdir. Gərək indi o, qurtarmaq üzrə ola.

Şahbazov. Çox sevinməyin, bax, bu dəqiqə baş verəcək müvəffəqiyyətsizlik sizi həmişəlik biabır edəcək. Bax, son saniyələrdir. Bir qulaq asın, siz indicə İvanovun gözlərini açma bilməyən İradənin hıçqırıqlarını eşidəcəksiniz. Bir qulaq verin!..

Cərrahiyyə otağından İvanovun “ışq”, “ışq” deyən səsi eşidilir.
Hamı maraqla cərrahiyyə otağına baxır. Pərdə enir.

Pərdə

ONUNCU ŞƏKİL

Klinikanın qabağı, ikinci pərdədəki səhnə, Lyuba qucağında uşaq gələrkən Nina Nikolayevnanı görür.

Lyuba. Nina Nikolayevna, salam!

Nina Nikolayevna. Salam, Lyuba Petrovna. Özünüzü necə hiss edirsiniz?

Lyuba. Yaman darıxıram, bilmirəm, nədənsə ürəyim həyəcan içindədir.

Nina Nikolayevna. Doktor İradə sizdən də çox həyəcan keçirir.

Lyuba. Yəni yenə qorxusu var? Niyə, mənim Mixailim hələ də görmür?

Nina Nikolayevna. O, on beş gün bundan qabaq yalnız operasiya vaxtı bir anlıq görüb... O vaxtdan bəri gözləri tənziqlə sarıdır. Ciddi müalicə olunur.

Lyuba. Yaxşı, onda tənziqlə nəyə lazımdır, o ki görüb?

Nina Nikolayevna. Belə vaxtlarda xəstənin gözü qan tuta bilər. İndi bizim özümüz də yəqin edə bilmirik ki, operasiya nə ilə nəticələnəcək.

Lyuba. Siz məni lap qorxutdunuz, əllərim əsir, az qalır körpəm əlimdən düşsün.

Nina Nikolayevna (*körpəni qucağına alır*). Yaxşı uşaqdır. Neçə aylıqdır?

Lyuba. Üç aylıq. Mixail heç üzünü də görməyib.

Nina Nikolayevna. Lap atasına oxşayır, adı nədir?

Lyuba. Adı?.. Adı hələ yoxdur. Mixail özü qoymalıdır.

Nina Nikolayevna. Adını “İşıq” qoyun.

Lyuba. İşıq? Çox yaxşı olar, evimizin böyüyü həyat işığından məhrumdur. Qoy bu şirin körpəmiz bizim işığımız olsun.

Nina Nikolayevna. Həyat işığı! Gözəl nemətdir!..

Katibə (*gəlir*). Nina Nikolayevna, sizi telefona çağırırlar.

Nina Nikolayevna. Lyubov Petrovna, siz klinikamızın bağçasında uşağı oynadın, bir azdan Mixail İliçin gözlərinin sarıqları açılacaqdır. Buralarda olun, mən sizi çağırırdıram. Hələlik, bağışlayın...

Lyuba. Buyurun, buyurun!

Nina Nikolayevna gedir. Əmir əmi Lyubaya yaxınlaşır.

Əmir əmi. Qızımın keyfi necədir?

Lyuba. Mixailsiz necə ola bilər, Əmir əmi?

Əmir əmi. Eh, qızım fikir eləmə, dəniz tufansız, insan qəzasız olmaz. Olacağa çarə yoxdur. (*Pauza*) Bir də yoldaş İvanovun taleyini gör bir kimə tapşırıblar axı? Əsas məsələ də elə bundadır, qızım? Onun əllərində şəfa var, şəfa.

Lyuba. Təki sən deyən olsun, Əmir əmi.

Əmir əmi. Eh, qızım, iyirmi ildir bu klinikada gözətçilik eləyirəm. Yaxşılı-pisli çox həkimlər görmüşəm, ancaq İradədən olmaz. Bir brilyant parçasıdır, düşüb bu klinikaya.

Lyuba. Doğru deyirsən, Əmir əmi. Xəstələrin hamısı ondan razılıq edirlər.

Əmir əmi. Qızım, elə bilmə ki, mən tərəfkeşlik ucundan İradəni tərəfləyirəm ha, ola bilsin hələ mənə əməlli tanımırsan, bu camaat mənə yaxşı tanıyır. Mən ömrümdə tərəfkeşlik-zad bilmərəm. Hamıya bir gözünə baxıram.

Lyuba. İnanıram. (*Pauza*) Bu intizar mənə lap üzdü.

Əmir əmi. Qızım, fikir eləmə, gedək bağçaya, bağbana deyim bir dəstə gül bağlasın versin sənə, uşağımızın atasına bağışlayarsınız.

Lyuba. Nə zəhmət çəkirsən, Əmir əmi?!

Əmir əmi. Zəhməti-zadı yoxdur, gəl qızım.

Onlar bağçaya gedirlər. Həsənağa ilə Güllər gəlirlər.

Həsənağa. Ay sənə qurban olum, heç olmasa bu gün gəl bircə kəlmə danışaq. (*Gülər dinmir.*) Özüm ölüm, bu gün də mənimlə danışmasan siyasi rəng verəcəyəm. Bu saat hamı gülür, danışır. Qəm çəkmək elə tək mənə qalıb? (*Gülər yenə cavab vermir.*) Gülücan, sən nənəvün canı, de görüm hansı mərdimazar iki aydır bizi biri-birimizə həsrət qoyub, hə?

Gülər. Özün yaxşı bilirsən.

Həsənağa. O hər kimdirsə, deginən onu qız qalasından atım yerə. Mənə də zavqaraj Həsənağa deyərlər.

Gülər. Boy, ocağaz yadında deyilmi: axırıncı dəfə Sabir bağçasındaki fontanın yanında danışdığımız?

Həsənağa. Yadımdadır.

Gülər. Nənəmin canı üçün, ha elə səndən ayrılan kimi bir qarı mənə yanaşıb dedi ki, a qızım, ha bu oğlan sənin nəyindi? Mən də dedim ki, mənə istəyir. O ciyəri yanmış da üstəlik qayıdıb dedi ki, Bakıda adam tapmırdın getməyə? O ki İçərişəhərdə qız qalmayıb evlərinə elçi göndərməsin. Mən də kor-peşman qayıdıb getdim evə.

Həsənağa. Bildim, bildim, bizim məhəllədə ona küpəgirən qarı deyirlər. Adı da Şərabanıdır. Bilirsən neçə yaşı var? Nadiri taxtda görüb, Şah Abbası qundaqda Gülücan, özüm ölüm, onun gicbəsər bir qız nəvəsi var, gələnə də calamaq istəyir, gedənə də. Öz aramızda qalsın, bir vaxt mənə də calamaq istədi, üz vermədim. Yəqin acığını çıxmaq istəyirmiş.

Gülər. Nənəm həmişə deyir: söz ki var, bir ucu yalandırsa, bir ucu doğrudur.

Həsənağa. Ağız, ağzını xeyrə aç, gör bir sənə nə gətirmişəm. Bax, bu da sənin üzüyün, xoşuva gəlir? (*Pauza*) Sabah axşam anangilə deginən evdə olsunlar, xeyir iş var.

Gülər. Bu sözün deyəsən doğru sözə oxşayır...

Həsənağa. Ağız, şoferlər ömründə yalan danışmaz. O ki zavqaraj olsun. Özüm də anamgilnən gələcəyəm.

Gülər. Boy, ayıb deyil? Bizdə belə qayda yoxdur. Qonum-qonşu bəs nə deyər?

Həsənağa. Ağız, sənə dediyin qaydalar İçərişəhərin divarları kimi köhnəlidir. Eşitməmişən ki, belə söhbətlərə kapitalizm qalıqları deyirlər?

Gülər. Sən nənəmin canı, özün gəlmə.

Həsənağa. Sənə sözün sınınca düşmənin beli sınısın. (*Pauza*) Yaxşı, onda mən yuxarı tində maşında gözləyəcəyəm. Elə anangil

“həri” deyən kimi balkona çıxıb (*əl fanarını ona verir*) bax bu yaşıl tərəfini yandırarsan, onda bilərəm ki, işlər qaydasındadır.

Gülər. Di yaxşı, uzatma.

Həsənağa. Gülücan, başa düşdün, yadımdan çıxmasın ha! Ağız, birdən çaşıb qırmızı tərəfini yandırarsan, avariya eləyərəm ha...

Gülər. Di yaxşı, di bəsdir. (*Gedir.*)

Həsənağa. Gülücan, bir dayan, bilirsən nə var?

Onlar səhnədən çıxırlar. Nərinə gəlir.

Nərinə. Bu professor Şahbaz Əliyeviç harada qaldı? (*Saata baxır.*) Gözləməkdən gözümün kökü saraldı. Ondan başqa hamı kollegiyadan qayıdıb. Evlərinə də zəng etdim, cavab verən olmadı. Bəs professor harda qaldı? Görəsən kollegiyanın qərarı...

Əmir əmi. Hanı İradə xanım? Telegram var...

Nərinə. Verin görüm hardandır?

Əmir əmi. Bəri bax, eşitdiyimə görə, deyəsən axı... hə, bu kağızı bəlkə sən oxumamalısan. Bəlkə heç sənə dəxli yoxdur.

Nərinə. Qapıçı da adamdan üz döndərdə adamı lap dərd boğur.

Əmir əmi. Bəri bax, əvvəla, yaxşı qapıçı pis həkimdən əlli dəfə yaxşıdır. İkincisi də, mən tərəfkeşlik-zad bilmirəm. Mən hamıya bir göznən baxıram, dedim ki, olmaz. (*Gedir.*)

Nərinə. Bunların hamısı mənimlə intriqa aparır. Adamınkı gətirməyəndə götürmir. Dünən də papamı mağazadan çıxarıblar. Bu işlərdə kiminsə bir barmağı var. (*Çətirini açıb iti addımlarla gedər-kən Şahbazovla qarşılaşır.*) Professor Şahbaz Əliyeviç, xəbəriniz varmı? Hətta qapıçı da məndən üz döndəribdir, yenə mənim yeganə təsəllim bir sizsiniz.

Şahbazov. Bəs mənim təsəllim kimdir?

Nərinə. Sizə nə var, Allaha şükür, bu rütbəyə gəlib çıxmısınız, qaya dağa söykənən kimi, mən də həmişə sizə söykənil işləmişəm.

Şahbazov. Bəs əks təqdirdə dağ hara söykənməlidir?

Nərinə. Eh, dağın nə dərdi var.

Şahbazov. Dağın dərdi də dağ boyda olur. Mən artıq təsəlli sütunu deyiləm, indi özüm təsəlli axtarıram.

Nərinə. Professor Şahbaz Əliyeviç, eşitdiyimə görə məsələmi elmi şuraya veriblər.

Şahbazov. Qoy versinlər. Sizə nə var ki, çətininiz başınızda, ağılınız redikulunuzda, məsləkiniz yuvasız bir quşdur, harda qaranlıq tutsa, orda gecələyər. Amma mən ağsaçlı Şahbazov cərraham, bütün həyatım, eşqim bu institutla bağlıdır. (*Pauza.*) İş-işdən keçsə də, hələlik ağzıbütöv olmaq lazımdır.

Nərminə. Gördünüzümü, şəkil məsələsini zorla boynuma qoymaq istəyirdilər.

Şahbazov. Bəlkə ağzınızdan bu barədə bir söz qaçırmısınız?

Nərminə. Heç bir kəsə... Professor Şahbaz Əliyeviç, and içə bilərəm.

Şahbazov. Möhkəm olmaq lazımdır. Məsələmiz Nazirliyin kollegiyasında... (*O bərk öskürür.*)

Nərminə. Professor Şahbaz Əliyeviç, içirsinizsə su götürüm.

Nərminə gedir. Uzun pauzadan sonra professor öz-özünə danışır.

Şahbazov. İllərdən bəri rəhbərlik etdiyim bu binanın divarları arasında mən də tənqid hədəfi olarammış.

Rauf gəlir.

Rauf. Salam, ata. Dünən axşam evə niyə gəlməmişdiniz?

Şahbazov. İşim çox olduğu üçün klinikada qalmışdım.

Rauf. Yaxşı, telefonu götürüb evə zəng eləmək çətin idi mi?

Şahbazov. Rauf, atan çox əsəbidir, söz oynatma.

Rauf. Yox, ata, onu bilməlisiniz ki, artıq həyatın tələbləri...

Şahbazov. Həyat... nədir həyat?! Mən qoca cərrah Şahbazov lazım gəlsə həyatın gözləri üzərində də cərrahiyyə əməliyyatı apararam.

Rauf. Bu həddindən artıq mübaliğədir, ata. Mən sizin yerinizdə olsaydım, öz elmimin gözlərini açardım.

Şahbazov. Bu nədir? Məgər mən savadsızam mı?

Rauf. Qulaq asın, ata!

Şahbazov. Rauf, sən get operanı tamamla, cərrah bıçağı ilə oynama!

Rauf. Mən operamı qurtarmışam, özü də bu gün axşam ilk dəfə tamaşaya qoyulur.

Şahbazov. Bəs nə üçün mənim xəbərim yoxdur?

Rauf. Ona görə ki, siz bu axır vaxtlarda heç kəsə maraqlanmırsınız.

Şahbazov. Rauf, bütün gecəni yatmamışam, mənə rahatlıq ver. Neçə ildən bəri yığılan arxiv materiallarımı birər-birər varaq-layıb, səhərin gözlərini öz cərrah bıçağımla açmışam.

Rauf. Axı nə üçün, ata?

Şahbazov. Bugünkü kollegiyada özümü müdafiə etmək üçün.

Rauf. Ata, hər şeydən qabaq, mən istəyirəm ki, siz öz səhv-lərinizi günü bu gün ictimaiyyət qarşısında etiraf edəsiniz. Sıra-günkü ümumi yığıncaqda siz bilirsinizmi nə qədər qaba danışı-rdınız. Axı o deyilənlər düzdür.

Şahbazov. Sus, Rauf! Mənim təbiətimi ki sən yaxşı bilirsən, mən heç bir kollegiyada əyilmədim. O ki qaldı özümdən aşağı adamlara, heç mənim kimi başı qarlı dağ da kiçik təciklərə baş əyərmi? Əsla!

Rauf. Cəmiyyətlə ayaqlaşmayanlar heç kəs tərəfindən sevil-mir, ata!

Şahbazov. Demək, sən də belə?

Rauf. Ata. (*Şahbazov getmək istərkən Talibovla qarşılaşır.*)

Talibov. Professor (*əlindəki əmri göstərir*), bu nədir, özünü məni vicdansızlığa məcbur edə-edə hələ bir işdən də çıxarmısınız?

Rauf. Talibov, qarışmayın söhbətimizə! Siz buna layiq deyil-siniz!

Talibov. Mən layiqəm, məni atan bu günə qoydu.

Rauf. İndi də atama şər atmağa başlamısınız. Gedin buradan!

Talibov. Getməyəcəyəm! Mən elə bu saat bütün kollektiv qarşısında sübut edəcəyəm ki, məni, bax bu diktator bu günə qoyub. İradəni, bax bu intriqant biabır edib. Mən sübut edəcəyəm ki...

Şahbazov. Rauf, qov onu gözümün qabağından.

Rauf. Siz ailə münasibətlərini pozan, istedadsız, yaltaq bir tipsiniz. Siz bu vəziyyətə düşməliyiniz!

Talibov. Məni bu vəziyyətə salan bu adam (*Şahbazovu göstə-rir*), bu karyerist cəzalanmalıdır.

Rauf. Siz şərəfsizsiniz! Siz mənim məhəbbətimi yaralamı-sınız!

Nina Nikolayevna, Güllər, Həsənağa gəlirlər.

Talibov. Gəlin yoldaşlar, mən neçə aydır ki, nəfəs ala bilmirəm. Kömək edin mənə...

Nina Nikolayevna. Yoldaş Talıbov, nə olub sizə?

Nərminə tələsik gəlir.

Nərminə. Professor Şahbaz Əliyev, divardakı əmr nədir? Məni işdən çıxarmısınız mı?

Şahbazov. Siz də əl-ayağa dolaşmayın görək.

Nərminə. Boy, yaxşı deyiblər ki, bazarın bazar, qadam sənə mərdimazar. Bu iki daşın arasında aramızı kim vurdu, Raufçik, çto eto znaçit?

Nina Nikolayevna. Mane olmayın. (Talibova) Eşidirəm sizi.

Talıbov. Nina Nikolayevna, özünüz bilirsiniz ki, mən sadə bir oğlanam. Cəmişi iki ildir ki, institutu qurtarmışam. Ömrüm boyu...

Nina Nikolayevna. Uzatmayın, nə demək istəyirsiniz?

Şahbazov. O sərsəmləyir!

Talıbov. Xeyr, bağışlayacaqsınız, mən hamının qarşısında cəsərlə deyirəm. Siz mənə hədə-qorxu ilə İradə haqqındakı biabırçı kağızı yazdırdınız. O şəkli qəsdən çəkdirmişiniz, İradə özündən getmişdi, onda heç bir günah yoxdur, mən onu ayılmaq istəyirdim.

Şahbazov. Yalan deyirsən! Doktor Mansurova, siz özünüz deyin!

Nərminə. Professor... professor...

Talıbov. Nə tərəddüd keçirirsən, onsuz da hər ikimiz institutdan çıxarılmışıq. Bu diktator ikimizi də bədbəxt edib, kollektiv qarşısında gözükölgəli edib. İndi nədən qorxursan, aç de!

Nərminə. Nə deyim. Onda görə bizdən qabaq onu çıxaralar ki...

Nina Nikolayevna. Necə bəyəm?

Nərminə. Düzünü deyəcəyəm. İndiyəcən professor nə çalıb, mən də ona oynamışam. İndi görürəm ki, yox, haqq-hesab uje özgə cürədir.

Şahbazov. Nərminə, siz sayıqlayırsınız mı?

Nərminə. Yox da, məsəl var, deyərlər ki, kor gözündən qorxar, keçəl başından. Siz sizliyinizlə bu günə düşəndə, bəs mən nə eləyim?

Nina Nikolayevna. Müxtəsəri, nə demək istəyirsiniz?

Nərminə. Müxtəsəri odur ki, məndə təqsir yoxdur, mən heç bir şey bilmirəm.

Nina Nikolayevna. Bəs nə üçün srağagün yığıncaqda boynunuza almırdınız. O şəkli çəkməyə kim sizi vadar etdi?

Nərminə. Professor!

Şahbazov. Necə? Siz sayıqlayırsınızmı?

Nərminə. Yox, deyəcəyəm, məni ilhamlandıran siz olmusunuz. Bir də bunların hamısı mənim Raufla vuruşmağıma bir növ körpü idi.

Əmir əmi. Dayan, dayan, mənim indi ağılıma gəlir. Bax, bu nadürüst qızı nadürüst neçə dəfə əlində aparat pəncərədən boylanıb İradə xanımın otağına baxanda mən görmüşdüm.

Həsən ağa (Gülərə). Görürsən, Gülücan? Şərəbanı qarı bizim aramızı vuran kimi, bu Nərminə diliqurumuş da dünyanı qatıb bir-birinə.

Gülər. Boy, bu qızda nələr varmış?

Nina Nikolayevna. Demək, professor Şahbazov məsələni ört-basdır etmək üçün bunları işdən çıxarıb. Aha, məsələ aydındır.

İradə gəlir.

Rauf. Demək, İradə haqqında deyilənlər yalan imiş! Ata, bəs sizin atalıq namusunuz necə qıydı ki, öz oğlunuzun məhəbbətinə ləkə vurdunuz?

Şahbazov. Bu nədir? Daha bəsdir! Kim sizə o haqqı verib ki, mənimlə sorğu-suala girişəsiniz! Bilirəm, bunlar hamısı mənim əleyhimə düzəldilmiş bir iftiradır! (Nərminəgilə) Siz satqınsız! (Nina Nikolayevnagilə) Siz isə çox qürrelənməyin, hər əsən külək pəlidi yerindən qopara bilməz! Eybi yoxdur, kollegiyada mənə qulaq asmadılarsa mən sözümlü deməyə yer taparam!

Şahbazov gedir.

Nərminə. Gedək, Tima, onsuz da biz Novxanı aşından da olduq, Saray aşından da.

Talibov. Mən səninlə getmirəm, ziyanın yarısından qayıtmaq özü də bir qazandır.

Nərminə. Qorxaq! Balvan! Getmirsən? Mən niyə çto burada qalmaram! Adamın gərək samalyubası olsun.

Nəriminə gedir, hamı onun arxasınca baxır. Rauf İradəyə yaxınlaşır.

Rauf. İradə, mən...

İradə. Rauf! Sən yaxşı sənətkarsan, ancaq islah olunmalı cəhətlərin hələ çoxdur.

Rauf. İradə, mən nə bileydim ki, atam məni...

İradə. Məsələ aydın olanda, onu uzatmazlar, Rauf. İradə hər şeyə qalib gəlir. Məhəbbət də iradə qədər möhkəm olmalıdır.

Hamı onlara yaxınlaşır.

Nina Nikolayevna. Əmir əmi, sizin gözəl bir misalınız var ey, nə cürədir o?

Əmir əmi. Deyirlər ki, el gücü – sel gücü.

Nina Nikolayevna. Bəli, kollektivin səsi daha güclü oldu. Çürümüş bir palıdı öz qurumuş qol-budağı ilə kökündən qopardıq.

Usta Fərəc əlində gül dəstəsi neftçilərlə gəlir.

Usta Fərəc. Salam yoldaşlar! (*Hamı ilə görüşür.*) Bəs yoldaş İvanov hanı?

Nina Nikolayevna. Lap yaxşı vaxtında gəlmisiniz. Onun gözlərinin sarığı indi açılacaqdır.

Usta Fərəc. Yaxşı, qoyarlarını biz də orda iştirak edək?

Nina Nikolayevna. Fərəc əmi, onun gözlərinin sarığını bax bu açıq havada, bu günəş şüaları altında açacağıq. Gəl, Gülər, biz bu saat onu bura gətirəcəyik... Əmir əmi, zəhmət olmasa, Lyubov Petrovnanı bağçadan çağırın!

Əmir əmi. Baş üstə!

Gedirlər.

Usta Fərəc (*birdən Raufu görür*). Rauf! Əzizim, səni təbrik eləyirəm. Demək bu gün axşam “Dalğalar arasında” operan ilk dəfə tamaşaya qoyulur?

Rauf. Mən hamınızı dəvət edirəm. Buyurun, axşam gəlin.

Həsən ağa. Rauf qədəş, iki bilet boyun olmusan ha...

Rauf. Arxayın ol.

İradə, Nina Nikolayevna və bir neçə tibb bacısı İvanovu gətirirlər.

Onun gözləri tənziplə sarınmışdır.

İradə. Yoldaş İvanov, həyəcan keçirirsinizmi?

İvanov. Həddindən artıq.

İradə. Neçə gündür ki, bu sarıqlar sizi işığa həsrət qoyub, deyilmi?

İvanov. İnsanın arzu elədiyi dəqiqələr yaxınlaşdıqca daha çox həyəcan keçirir.

İradə. Siz lap sakit durun, mən özüm bu sarıqları açacağıam (*İradə sarıqları açır, lakin İvanov göz qapaqlarını açmağa qorxur*). Hə, gözlərinizi açın!

Nina Nikolayevna (*həyəcanla*). Mixail İliç, qorxmayın, açın!

İvanov. Yox, qorxuram, birdən... yox, yox, bütün arzularım məhv olar.

Nina Nikolayevna. Açın!

İvanov. Mən hara baxım?

İradə. Birbaşa günəşə!

İvanov. Günəşə? Bəlkə... bəlkə görmədim?

Nina Nikolayevna. Açın!

İvanovun arvadı Lyuba qucağında uşağı gəlir.

İradə. Mixail İliç, gözlərinizi açın. Budur, həyat yoldaşınız üzünü görmədiyiniz körpənizlə sizə yaxınlaşır. Açın!..

İvanov. Necə? Mənim Lyubov Petrovnam buradadır? İnanmıram, qoy səsinə çıxarsın.

Lyuba. Mixail, aç, mənəm aç!..

İvanov gözlərini açır.

İvanov. Ah... İşıq!.. Həyat!.. İşıq!.. (*O öz yoldaşını və körpə-sini qucaqlayır.*) Ah, mənim əziz balam! Gəl bir baxım... Ah, Lyuba, çox darıxırdınmı?

Lyuba. Mixail, sakit ol, mən həmişə İradə xanımınla əlaqə saxlayırdım. Səni həyəcanlandırmamaq üçün yanına gəlmirdim. İndi isə biz xoşbəxtik, deyilmi, Mixail?

Usta Fərəc. Ay Mixail, bağrım çatladı, gəl bir görüşək. (*Onlar qucaqlaşır.*) Səni dəniz neftçiləri adından təbrik edirəm! (*Gül dəstəsini ona verir.*)

İvanov. Çox sağ olun, dostlar! Mən hələ kəşflərimi qurtarmamışam. Mən yenidən Xəzərin qoynuna qayıdacağam. *(Pauza)* Ancaq orası var ki, mən İradənin üzünü belə görməmişəm, o buradadırmı?

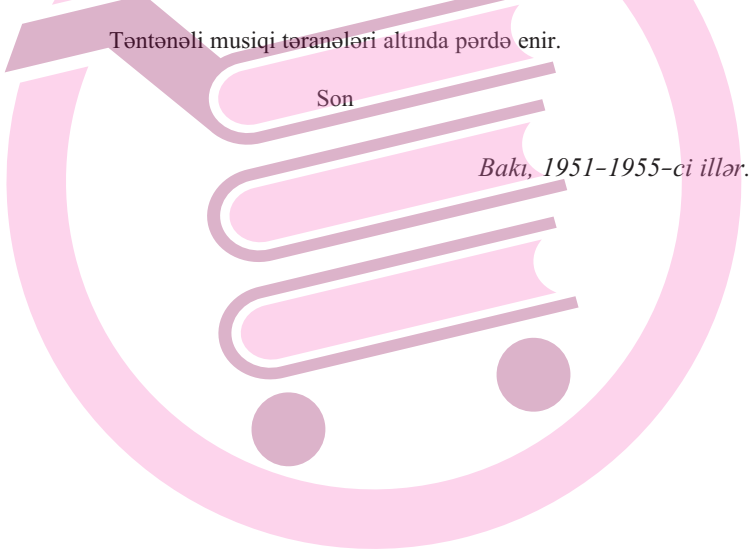
Usta Fərəc. Bəli.

İvanov. Dayanın, özüm tapacağam! *(Hamını diqqətlə süzür, birdən İradəyə yaxınlaşıb onun əlindən bərk-bərk öpür.)* Xilas-karım!.. Sizi ömrüm boyu unutmayacağam. Siz Azərbaycanın ən nəcib, ən gözəl, ən istedadlı bir qızısınız.

İradə. Mixail İliç, siz öz doğma vətəninizə, ailənizə işıqla qayıdırınız.

Lyuba *(İradəni öpür)*. Doktor, siz bizim ailənin işığını bizə qaytardınız. Ailəmiz heç bir vaxt sizi unutmayacaqdır.

İradə. Lyubov Petrovna, insanlara uzun ömür və can sağlığı verən sovet medisinamız hələ daha böyük nailiyyətlərə çatacaqdır.

ADİL BABAYEV

(1925–1977)

Babayev Adil Qafar oğlu, – şair, dramaturq, tərcüməçi. 1925-ci il yanvarın 28-də Naxçıvan şəhərində anadan olmuşdur. Yeddinci sinfi Naxçıvanda, 1 saylı məktəbdə bitirmiş (1931–1938), Tiflisdə M.F.Axundov adına Azərbaycan orta məktəbində təhsilini davam etdirmişdir. A.S.Puşkin adına ikiillik müəllimlər institutunun ədəbiyyat fakültəsini bitirmişdir (1943). Eyni zamanda “Sovet Gürcüstanı” qəzetində ədəbiyyat şöbəsinə rəhbərlik etmişdir.

İlk şeirləri “Sovet Gürcüstanı” qəzetində çap olunmuşdur. Bakıda “Kommunist” qəzetində ədəbi işçi, tərcüməçi (1945–1947), “İnqilab və Mədəniyyət” jurnalında poeziya şöbəsinin müdiri işləmişdir (1947–1949). Azərbaycan Dövlət İncəsənət İnstitutunun teatrşünaslıq fakültəsini bitirmiş (1950), Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatında bədii ədəbiyyat şöbəsinin redaktoru işləmişdir (1956–1958). Azərbaycan SSR EA İncəsənət və Layihə İnstitutunun aspiranturasında oxumuş, teatrşünaslıq, dramaturgiya və kino sənəti problemlərinə dair bir çox elmi məqalələr yazmışdır: “M.Əzizbəyov adına teatr” (Moskva, 1959), “Şərəfli yol” (1974) monoqrafiyalarının müəllifidir. Adil Babayev eyni zamanda – otuzə yaxın şeir kitabının müəllifidir. Azərbaycan Dövlət Akademik Dram Teatrının ədəbi hissə müdiri (1956–1964), “Ədəbiyyat və İncəsənət” qəzeti redaksiyasında tənqid şöbəsinin müdiri, məsul katib, baş redaktorun müavini işləmişdir. Azərbaycan Yazıçılar Birliyində tərcümə üzrə məsləhətçi (1971-ci ildən) olmuşdur.

“Dağlar qızı”, “Yarımqıç portret”, “Mənim məhəbbətim”, “Qız görüşə tələsir”, “Ən xoşbəxt adam” pyesləri teatrda tamaşaya qoyulmuşdur. Əsərləri keçmiş SSRİ xalqlarının dillərinə tərcümə edilmişdir.

Müxtəlif teatrların səhnəsində oynanılan V.Vinnikov və Y.Osnosun “Hind gözəli” (1959), Sao-Yuyyanın “Tufan” (1959), Ş.Miloravanın “Tbilisi nəğməsi” (1961), N.Dumbadzenin “Darıxma, ana” (1972), M.Petriyeskonun “Ölümü görmüş insan” (1973) pyeslərini tərcümə etmişdir.

Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü (1946), 1941–1945-ci illərdə “Əmək igidliyinə görə” medalına layiq görülmüşdür. Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Fəxri Fərmanı ilə təltif olunmuşdur (1975).

AÇIQ PƏNCƏRƏ

Altı şəkilli dram

İŞTİRAK EDƏNLƏR

Səbahət	– Neft daşlarında baş geoloq
Nemət	– neft daşlarında usta, Səbahətin əri
Yalçın	– gənc alim
Gültac	– pianoçu
Fərid	– aspirant
Xudayar	– elmi tədqiqat institutunun direktoru
Mahirə	– laborant
Çərçizadə	– neftçi, veteran
Mərdanlı	– dəniz neft birliyinin əməkdaşı
Yusifzadə	– müstəntiq
Xalis	– tələbə, Çərçizadənin oğlu

Hadisə bizim günlərdə Bakıda və Xəzərdə cərəyan edir.

PROLOQ

Hələ pərdə açılmamış Şopenin fortepiano etüdlərindən biri çalınır. Az keçmədən gurultulu alqışlar qopur. Bu alqışlar get-gedə dənizin uğultusuna çevrilir. Pərdə açıldıqda xəstəxana dəhlizi görünür. Cərrahiyyə otağının qarşısındakı işıq tablosundan içəridə cərrahiyyə əməliyyatı getdiyi bilinir. Gənc bir qadın dəhlizdə həyəcanla var-gəl eləyir. Bu, qastrol səfərindən indicə qayıtmış məşhur pianoçu Gültacdır. Cərrahiyyə stolunda isə onun əri Fərhəddir.

...Saat əqrəbləri fırlanır, vaxt ötür. Birdən qapı açılır. Səbahət cərrahiyyə otağından çıxır. Arxasınca yaşlı bir həkim və bir neçə gənc tibb işçisi çıxıb başısağa səhnədən gedirlər.

Səbahət Gültacı bağına basır, hönkürüb ağlayır. Gültac özünü cərrahiyyə otağına atır. Oradan yaralı fəryad eşidilir. Əvvəldə çalınan musiqi həzinliklə təkrar olunur, getdikcə güclənir, işıq sönür, qaranlıqda məğrur bir səs eşidilir:

Sən mənə əzab ver, sən məni incit,
Məni məhrum elə çörəkdən, sudan.
Gah vur dodağıma poladdan kilid,
Gah məni yarımçıq qaldır yuxudan.

Məsum baxışları xəncərə döndər,
Şirin gülüşləri çevir zəhərə.
Qoy yanım tərədən dırnağa qədər,
Qoy asan çatmayım eşqə, zəfərə.

Ərköyün uşaqtək qalma qeydimə,
Kövrək budaq kimi tez sınar demə,
Məni ümmanlardan-ümmanlara at!
Bitib-tükənməyən əziyyətimçün,
Əzabdan yaranan səadətimçün
Təşəkkür edərəm, sənə ey həyat!

BİRİNCİ ŞƏKİL

Tamaşanın pərdəsində Xəzərin əzəmətli mənzərəsi görünür. Həyəcanlı musiqi təranələri altında qara geyinmiş Səbahət fikirli halda pərdəni qaldıraraq müasir zövqlə bəzənmiş otağa girir. Yarımqaranlıq otaqda pəncərə qarşısında dayanıb dənizin ənginliyinə tamaşa eləyir. Bu sakit və üzüntülü dəqiqələri musiqi müşayiət edir.

Nemət gəlir.

Nemət. Səbahət!

Səbahət. Nemət, salam.

Nemət. Qaranlıqda niyə oturmusan? (*İşıqları yandırır.*)

Səbahət. Bəs harda qalmısan? Sən ki dənizə bir günlüyə getmişdin?

Nemət. Amma bir həftə qaldım. Bağışla! (*Evvə göz gəzdirir.*)
Gültac hanı?

Səbahət. Yəqin şəhərə çıxıb.

Nemət. Neyləsin tifil? Cavan yaşında dul qaldı. Üzünə hər baxanda ürəyim köz-köz olur. O, Fərhadla cəmi beş ay yaşadı.

Səbahət. Görünür səadəti əbədi saxlamaq üçün təkcə sevmək kifayət deyilmiş. Danla məni, istədiyini qədər danla!

Nemət. Mən elə demək istəmirdim, Səbahət!

Səbahət. Analar övladlarını dünyaya gətirəndə onlara yalnız xoşbəxtlik arzulayırlar. Di gəl ki... Həyat çox vaxt bizim arzumuzla hesablaşmır.

Nemət. Fərhad yangın vaxtı öldü, “Şeytan adası”nda. Sənin nə günahın?

Səbahət. Elə demə, o buruğun qazılmasına mən icazə vermişdim. Fərhadı ora mən göndərmişdim. Sahildən xeyli uzaqda, katamaranların çətin davam gətirdiyi yerdə kəşfiyyat buruğu... doğrudur, oğluma görə mənə bir söz deyən olmadı. Amma mən... evdə hara baxırsansa onun yeri görünür. Gecələr gözümü yuman kimi girir yuxuma.

Nemət. Məni demirsən?

Səbahət. Sən yenə kişisən. Dərdini gah papirosla, gah nərdlə dağıdırsan. Hərdən bağa, dəniz kənarına çıxırsan. Amma mən... Mən Gültacın gözlərinə baxa bilmirəm.

Nemət. Başa düşürəm.

Səbahət. Nemət deyirəm... bəlkə?..

Nemət (*onun fikrini duyur*). Onu gözümdən bir addım kənara qoysam, bağrım çatlar. Yox, qətiyyə. Sən nə danışırsan? Gültacın bizdən savayı kimi var ki?

Səbahət. Axı..

Nemət. Yox, mənim gəlinim mənimlə olmalıdır. Ələlxüsus indi. Səni yalnız qoymaq olmaz. Mən bu gün-sabah yenə dənizə gedəcəyəm.

Səbahət. Dənizə?

Nemət. Fərhadan sonra evdə oturmaq müşkül işdir. Təqəüdə çıxmaq fikrini çıxartdım başımdan. Dərdi ancaq iş-güc yaddan çıxardar.

Səbahət. Elə mən də o niyyətlə işdən yapışam. Di gəl ki, iş gedən kimi yaramın közünü qoparırlar, dərdimi təzələyirlər. Çalışıram Fərhadan söhbət düşməsin, Fərhad adı çəkilməsin, olmur.

Nemət. Yıxılan arabanın yanında ağıllı adam çox olar. Yəqin hərə bir sayaq fikir deyir.

Səbahət. Biri fikir deyir, biri təsəlli verir, ancaq hər dəfə o məşum adadan söhbət düşəndə dünya başıma fırlanır.

Nemət. Cəhənnəm imiş ora. Gedib gördüm. Alov elə bil dəmiri çeynəyib töküüb dənizə. Yeddinci buruqdan, o yekəlikdə qurğudan bir əsər-ələmət qalmayıb.

Səbahət. O buruq bizə çox baha oturdu. Doqquz milyondan çox pul xərcləndi. Sonra da insan itkisi, tələfat. (*Pauza.*) Geoloqlar ona çox ümid bəsləyirdilər. Sübut edirdilər ki, dənizin dərin yerinə getdikdə neft çoxalacaq. Deyirdilər bu kəşfiyyat buruğu çox məhsuldar qatlar açacaq, hasilatı birə ona artıracaq. Fərhad ömrünün dörd ilini ona verdi. Dəqiq cədvəllər, hesablamalar.

Nemət. Amma axırı...

Səbahət. Diqqətsizlik, səliqəsizlik fəlakətə gətirib çıxardı. Əgər quyuya paker salınsaydı...

Nemət. Dəniz buruqlarında pakersiz işləmək olmaz. Düz deyirsən: yoxsa polad yeyilər, od qopar.

Səbahət. Bəli, mühəndisin başısoyuqluğu, kontor müdirinin plan-plan deyib bağırması bu böyüklükdə zəhməti elədi heç-puç. Dünən komissiyanın rəyi ilə tanış oldum. Buruğu biryolluq bağlamaq barədə əmr verəcəyəm.

Nemət. Biryolluq?

Səbahət. Qaz, neft dənizə axır. Su çirklənir, hava zəhərlənir.

Nemət. Birlikdə əməlli-başlı götür-qoy eləmisiz? Sən, baş geoloq?

Səbahət. Eləmişik.

Nemət. Moskvanın, ordakı Nazirliyin rəyini necə, öyrənmisən?

Səbahət. Zənnimcə, onlar etiraz etməzlər. Komissiyada nüfuzlu alim çoxdur.

Nemət. Bəlkə özgə fikirdə olanlar da oldu? Elə alimlərin özündən, elə Xudayarın institutundan.

Səbahət. Aqlım kəsmir. Əgər beləsi olsaydı, etirazını bildirərdi. Akta imza atmazdı.

Nemət. Aha... Demək dilbir olub quyulayırsız dənizə o boyda qazmanı.

Səbahət. Belə hallarda hamı bu cür eləyir. Dünyanın hər yerində. Hətta bəzi yerlərdə onu lap dərinlikdən, dənizin dibində partladırırlar ki, izi-tozu qalmasın. (*Pauza*) Elə baxma, özgə yol yoxdur.

Nemət. Demək alimlər deyir ki, yol yoxdur?

Səbahət. Onlar məsələyə daha geniş baxırlar. Biz neçə dəfə ölçüb-biçmişik. İnsan həyatı daha üstündür.

Nemət. Hə? Belə qorxursuz?

Səbahət. Nədən qorxacağın?

Nemət. Nədən? Stolunuzu, şan-şöhrətinizi itirməkdən. Axı biri çıxıb siz deyəni tərsini sübuta yetirsə, möhtərəm professorların şöhrəti nəm çəkər.

Səbahət. Elə deyil, Nemət! Alimlər müəyyən ediblər ki, o buruğun ziyanı faydasından çoxdur.

Nemət. Axı necə müəyyən ediblər? Neft dənizin təkində, onlar kabinetdə...

Səbahət. Kibernetik maşınların, dəqiq ölçü cihazlarının əlində nə var ki, buna?

Nemət. Bəs bir vaxt elə bizim Xudayar Salmanoviç onun barəsində bar-bar bağırırdı. Qəzetlərə, radioya, televiziya müsa-hibə verirdi.

Səbahət. Həyat çox amansız müəllimdir, Nemət! O bizim səhvlərimizin qisasını əvvəl axır bizdən alır.

Nemət. Deməli bu yekəlikdə həngamə səhv imiş?

Səbahət. Görünür.

Nemət. Elə demə, onların çoxu həyatdan, praktikadan gəlib.

Nemət. Bəs sənənlə işləyən, birlikdə oturan mütəxəssislər nə deyir?

Səbahət. Burada ikinci rəy ola bilməz.

Nemət. Ola bilməz. (Pauza) Mənim rəyim özgədir.

Səbahət. Sənin?

Nemət. Bəli, mənim usta Nemətin. Bu diplomsuz injinerin. Yıxılan o nəhəngi qaldırmaq lazımdır.

Səbahət. Qaldırmaq? Sən nə danışırısan, Nemət?!

Nemət. Sənin dediyin o alimlər kabinetlərdə hökm çıxarıdırlar. Amma bu ürəyim, bu gözlərim mənə deyir ki, “Şeytan adası”nı tərk etmək namərdlikdir.

Səbahət. Bir var elm, bir də var kor cəsarət, inad?

Nemət. Inad uşaq işidir, Səbahət! Ancaq yolun yarısından qayıtmaq, bu yolda qurban gedənlərin arzusuna xor baxmaq da kişilikdən deyil. Mən ora gedəcəyəm.

Səbahət. Sən... sən bu sözü ciddi deyirsən?

Nemət. Mənim zarafatdan əvvəldən xoşum gəlməz. Ələlxüsüs bu halımda...

Səbahət. Bəlkə... burada, şəhərə yaxın mədənlərdən birində işləyəsən? Axı ürəyin sənə əziyyət verir. Doktorlar sənə ağır işdən yapışmağı məsləhət görmürlər?

Nemət. Sağ olsun doktorlar, min yaşasınlar. Ancaq mən gündə üç dəfə həb atıb, çarpayıda şəllənə bilmərəm. Mən bilən təqaüd alıb xatirələrlə yaşamaq mənə tezdir.

Səbahət. Nemət, axı...

Nemət. Nədən ehtiyat eləyirsən? Mənim uşaqlığımı, cavanlığımı mədənlərin bürküsündə, ayazında keçib. Şükür, indi də bir elə şikayətim yoxdur, qaldı ürəyimə... Hərdən ağrayıb keçir.

Səbahət. Sən orda neyləmək istəyirsən?

Nemət. Məni oğulsuz qoyan o azğın buruğu ayaqlarım altına salmaq, onu bu əllərə ram eləmək!

Səbahət. Sən nə danışırsan? Bir azdan bundan əvvəl özün demədin ki, ora cəhənnəm kimidir?

Nemət. Dedim.

Səbahət. Səni o cəhənnəm odlarına kim yaxın buraxar? Alovları göyə dirək olan o müdhiş yangından sonra kim səni ora göndərər? Geofiziklərin bəziləri deyir ki, orda bir vaxt püskürən vulkan da olub.

Nemət. Bəli, bəhanələr çoxalır, əmmalar qarışır bir-birinə.

Səbahət. Yox, sən ora getməyəcəksən!

Nemət. Gedəcəyəm, sən razılığınla.

Səbahət. Mən razı olmaram buna. Heç kəs razı olmaz.

Nemət. Mən sənə rəsmi danışıram. Birliyin başçısı kimi. Əgər razılıq verməsən lap yuxarılara yazacağam.

Səbahət. Səndən çıxmayan iş...

Nemət. Elədir. İndiyəcən bir adamdan şikayət yazmamışam. Bir yerə ərizə verməsən, yazacağam ...

Səbahət. Özün bilirsən ki, bu, bir-iki adamın işi deyil. Buruqda işi təzələmək üçün neçə idarə baş sındırmalıdır.

Nemət. Sındırırsınlar, qoy sındırınsınlar.

Səbahət. Bəs bunun məsuliyyətini kim daşısın?

Nemət. Kim? Dəniz neft birliyinin rəisi sənənsən.

Səbahət. Dəniz, rəis...

Nemət. Qulluğu adama tək cəhənnəmlik üçün vermirlər. Böyük qulluq həm də adamın boynuna böyük məsuliyyət qoyur. Boynuna vəzifə götürən, bəzəkli stol dalında əyləşən adam yeri gələndə sözünü deməyi, fikrini yetirməyi də bacarmalıdır.

Səbahət. Sözünü demək, fikrini yetirmək... Mənə yazığın gəlmirmi, de, gəlmirmi?

Nemət. Sənə?

Səbahət. Mənə, Gültaca? O buruq bizim ümid çırağımızı söndürüb.

Nemət. Sən böyük alımsən. Xəzərin bu başından o başına səsi çatan bir idarənin başçısısan.

Səbahət. Amma demirsən ki, anasan. Bircə oğlunu o alov fırtınasında itirmiş ana.

Nemət (*ona yaxınlaşır, dolmuş gözlərini silir*). Səbahət, bu nədir, Səbahət!

Səbahət. Mənim müsibətim sənə bəs eləmir? Fərhadın qırxı təzə çıxıb. Hələ Gültac...

Nemət. Başa düşürəm, daş deyil mənim ürəyim.

Səbahət. Neçə vaxtdır çalmır. Yeganə təsəllisi musiqidir, ondan da iraq düşüb.

Nemət. Görürəm, royəlin qapağı nə müddətdir açılmış.

Səbahət. O gərək çalsın, onun barmaqları gərək hər gün işləsin. Fikrim bu idi ki, bir-iki gündən sonra onu dilə tutub işə göndərim. Hərdən evdə bir şey çaldırım. Sənin bu niyyətindən xəbər tutsa... qorxuram halı lap pisləşə.

Nemət. Gültac mənim ağıllı gəlinimdir.

Səbahət. Dərd böyük olanda bəzən ağıl kütləşir.

Nemət. Mən uşaq deyiləm, Səbahət!

Səbahət. Amma... uşaq işi tutursan. Yoxsa qəhrəmanlıq şövqünə düşmüşsən?

Nemət. Yox! İstəyim odur ki, Fərhadın xatirəsi kölgələnməsin. Əgər sağ qalsaydı, inanıram ki, oğlum mənimlə həmfikir olardı. Mən istəyirəm ki, "Şeytan adası" viranə şəhər kimi gözdağı olmasın bizə...

Səbahət. Başa düşürəm... Amma... qorxuram... Yaranın közünü qopartmaqdan qorxuram. Görürsən ki, bütün şəhər bizim halımıza yanır...

Nemət. Baxma! Sevinən, qol götürüb oynayan haramzadalar da var. Orda-burda qeybət eləyirlər. Fərhadın qarasına danışib ona fərsiz-bacarıqsız deyirlər.

Səbahət. Sus, sus!

Nemət. Yox, belələrinin qabağında gərək susmayasan! Gərək o nadürüslərə öz yerini bildirəsən. Özü də işdə, açıq meydanda.

Səbahət. Bu da əsrimizin bir bələsidir. Məşhur adamlar, xalqın ümid bəslədiyi alimlər dedi-qodu yayır, qeybət eləyirlər.

Nemət. Sürü qotursuz olmur. Bax, mən o qoturların nəfəsini kəsməkdən ötrü səndən kömək istəyirəm.

Səbahət (*dərin fikirdən sonra*). Sən də getsən...

Nemət. Məndən nigaran qalma. Mən suların qayaları əjdaha kimi gəmiridiyi vaxtlarda beş-on adamla dənizdə işləmişəm. Hindistanda, Kubada min cür çətinlik görmüşəm.

Səbahət. Ancaq bu müdhiş yanğının mislini heç yerdə görməmişən. Ay yarım davam eləyən bir yanğın. Tufanlı dənizdə zəbanə çəkən alov sütunları. Əl çək bu fikirdən, mənim xatirimə əl çək!

Nemət. Sənin xatirinə. Amma Fərhad mənə özgə şeylər deyir. Küçədə, evdə, yuxuda, aşkarda. Hərdən mənə elə gəlir ki, o, qaynar, qara gözlərini gözlərimə dikib məzəmmətlə məndən soruşur: harda qalmısan, ata, niyə susmusan, ata?!

Səbahət. Olmazmı sən?..

Nemət (*sözünü kəsir*). Çərçizadə kimi özümü qocalığa qoyub vaxtından qabaq təqaüd həvəsinə düşəm? Bulvarda domino vurum, ya da bağda əncir-üzüm bəsləyim? Olmaz! Balam məndən cavab istəyir. Onsuz da bəzi alimlər Xəzər neftinə qıyqacı baxırlar. Özü də təkcə Bakıda yox? Amma mən isbat edəcəyəm ki, Bakının sinəsi hələ çox yanacaq.

Səbahət. Aha, eqosentrizm, mənəm-mənəmlik.

Nemət. Yenə məni başa düşmədin. Mənəm-mənəmlik nədir? İnsan elə yaranıb ki, ağıl bir yerdə donub qala bilməz. Bu gün biz bu işdən yapışmasaq, sabah bir özgəsi yapışacaq.

Səbahət. İnanmıram.

Nemət. İnan! Söhbət bir buruqdan, bir kəşfiyyatın taleyindən getmir. Namərdlikdən, dönüklükdən gedir. İşə dönük çıxmaq da elə-obaya dönük çıxmaq kimi şeydir. Bir papiros çəksəm, acığın tutmaz?

Səbahət. Çək! (*Külqabı verir, sonra ixtiyarsız olaraq yaxındakı tranzistorun düyməçəsini fırladır, gələn səsləri eşidib gülümsəyir.*) Qulaq as, uşaqlar üçün nağıl verirlər. “Şəngülüm, məngülüm”.

Nemət (*sərt bir hərəkətlə radionun səsini kəsir*). Sən mənə qulaq asacaqsan?

Səbahət (*incik bir səslə*). Danış, danış.

Nemət. Bağışla, özümü saxlaya bilmədim... (*Pauza*) Sən dənizin dilini məndən yaxşı bilirən.

Səbahət (*ərk ilə, incik*). Ancaq sənin dilini...

Nemət. Otuz beş ildir ki, bir yastığa baş qoyuruq. Bir dəfə sözüümüz-söhbətimiz olmayıb. Bəzi para arvadlar kimi rütbənlə, şöhrətinlə qürrələnmişən. Amma bu gün... Mən ora gözübağlı getməyəcəyəm. Neçə vaxtdır sənədlərə, xatirələrə baxıram, ustalarla götür-qoy eləyirəm. Eşitmişəm Xudayarın institutu da bu məsələni təzələmək istəyir.

Səbahət. İnstitut yox, oradakı ötkəm bir oğlun!

Nemət. Görürsən, deməli fikrimə şerik çıxan var.

Səbahət. Təəssüf ki var.

Nemət (*başını bulayıb təzədən papiros çəkir, pəncərə qabağına gəlib, getdikcə qaralan Xəzərə baxır*). Sən gərək ölməyəydin, Fərhad!

Səbahət (*şəfqətlə ona yanaşır*). Nemət!

Nemət. Əgər o buruq təzədən işə düşsə... ölüb gedənlərin xatirəsi gərək yer üzündən silinməsin. Xəzərin fəthi də təzə planetin fəthi kimi bir şeydir. Məndən olsa Bakının ən gözəl meydanlarından birində dəniz fəthlərinə heykəl qoyaram.

Səbahət. Heykəl? (*Pauza*) Konkret fikrin nədir?

Nemət. Mən nəyə görə laureat olmuşam? Nəyə görə veriblər bu nişanı mənə?

Səbahət. Məili qazma! Dənizin on min metrliyində? Sən yuxulusan, Nemət?

Nemət. Mən yox, sənin bir para alimlərin. Başa düş ki... (*Nəsə demək istəyir, qapı açılır, Gültac gəlir, o dalğın və həyəcanlıdır.*)

Gültac. Salam.

Nemət. Xoş gördük mənim balam. (*Onunla görüşür, özünü ələ almaq üçün bir papiros yandırır.*)

Gültac. Yəqin məni çox gözləmişiz? Filarmoniyaya çağırmışdılar.

Nemət. Xeyir ola, qızım?!

Gültac. Gələn ay konsertimi salmaq istəyirlər. Direktor təkid ələyir. Maestro da deyir ki, xaricə sənsiz gedə bilmərik.

Səbahət. Razılıq verdin?

Gültac. Yox.

Nemət. Lap nahaq yerə. (*Araya sükut çökür, bir azdan Səbahət sükutu pozur.*)

Səbahət. Sabah Lissabondan təzəcə qayıtmış bir pianoçunun konserti var, getməyəcəksən?

Gültac. Fərhadsız yox, getməyəcəyəm.

Nemət. Bayaq evə gələndə metroda bir tanış bəstəkara rast gəldim. Deyir qiyamət çalır o Bədəlbəylinin nəvəsi. Bəlkə elə hamımız gedək qızım?

Gültac. Mən... mən heç yerə getməyəcəyəm. Heç yerə...

Səbahət (*ona yaxınlaşır, dolmuş gözlərinə baxır*). Bu cür olmaz, Gültac! Məni görürsən! Fərhadın həftəsi keçməmiş getdim işə. (*Əlləri ilə başını tutub kresloda oturur.*)

Gültac. Deyəsən yorğunsuz?

Səbahət. Çox yorğunam. Bu gün ağır, üzüntülü bir söhbətdə olmuşam. Əslində söhbət deyildi, amansız bir fikir dueli idi. Bir cavan alim, Xudayarın əməkdaşlarından biri məni qorxaqlıqda ittiham elədi.

Gültac. Qorxaqlıqda? Kimdir o alim?

Səbahət. Tanımazsan.

Gültac. Axı sizdən nə istəyir o alim?

Səbahət. Nə? Cəsarət! Ürəyimi çulğayan vahiməni boğmaq hünəri. Bütün söhbəti Fərhaddan, onu həlak eləyən buruqdan idi.

Gültac. İnsafsız. Nə ixtiyarla?

Nemətə baxır, nəşə demək istəyir, bu vaxt Xudayar gəlir.

O, əlli yaşını ötmüş yaraşlıq bir kişidir.

Xudayar. Axşamınız xeyir, Səbahət xanım! Xoş gördük, usta, salam xalanəvəsi!

Nemət. Salam, yaxın otur! A qızım, bizə bir çay düzəlt. (*Gültac çıxır.*) Hə, necəsən?

Xudayar. Ürəyi deməyin. Ürək xəstəliyi – əsrin xəstəliyidir. Mən də axır vaxtlar cibimdə validolə gəzdirirəm. Müsbət emosiyalara ehtiyacımız çoxdur.

Nemət. O nə deyən şeydir, ay Xudayar?

Xudayar. Qayğı, nəvaziş. Axı indi adamlar çörəkdən yox, qayğıdan qıtlıq çəkirlər... İnsanlar bir-birinin əhvalını korlamasaydılar, daha böyük işlər görərdilər.

Nemət. Əhsən bunu deyənə. (*Gültac çay stəkanlarını gətirir.*) Ay sağ ol, qızım. Eşitdin, kişi nə gözəl deyib?

Xudayar. İnanın ki, əlimdə imkan olsaydı, sizin külfəti bürüyən bu qəmi dərin quyuya tullayardım. Hələlik isə... mən sizi bağa aparmağa gəlmişəm.

Səbahət. Bağa?

Xudayar. Əncirin, üzümün yaxşı vaxtıdır. Heç olmasa bir-iki həftə qalarsız.

Nemət. Bağının tərifini eşitmişəm.

Xudayar. Niyə, pis deyil. Üç otaq, hovuz, külafirəngi, bir az da meyvə, gül, çiçək. Bəyənməsəz, özüm qaytararam.

Nemət. Nə deyirsən, Səbahət?

Səbahət. Yox, qanım qaradır, Yalçın...

Xudayar. Kim? Kim?

Səbahət. Yalçın! (*Gültac diksinir, nəşə demək istəyir, lakin susub qayınanasına qulaq asır.*) Bəli, sənin əməkdaşın Yalçın Muradzadə bu gün məni haldan çıxardı? Hirsimdən dilim-dodağım əsirdi.

Xudayar (*heç şey bilməyən adamlar kimi soyuqqanlıqla*). Təzə xəbərlər eşidirəm. Deməli o sizi də narahat eləyib? Don Kixot.

Gültac. Don Kixot?

Xudayar. Don Kixotun yel dəyirmanı ilə vuruşmaq istəməsini yəqin ki, eşitmişən?

Gültac. Oxumuşam “Don Kixot”u.

Xudayar. Mənim yazığım gəlir o məhzun cəngavərə. (*Səbahətə sarı dönür.*) Vaxtınızı yəqin ki, çox alıb?

Səbahət. Üç saata yaxın.

Xudayar. Yəqin yenə cədvəllər, diaqramlar, bir yığm kitab, bir yığm sitat.

Səbahət. Nə böyük kiçik bilir, nə subordinasiya gözləyir. Portfelini alıb əlinə birbaşa Birliyə.

Xudayar. Mən ona nə ki lazımdır demişəm. Elmi arqumentlərlə, dəlilli-sübutlu. Eh! Cavandır, beyni qandır. Zəhrimar şöhrət həvəsi də qurd kimi şeydir, ürəyə düşdü, vəssalam.

Nemət. Şöhrət həvəsi?

Xudayar. Görünür mənim dediklərim onu qane eləməyib. Daha böyük avtoritet axtarıb.

Səbahət. Yığ onun əl-ayağını, yoxsa institutda sakit işləyə bilməzsən. Səni də dinc qoymaz.

Xudayar. Lap günü sabah onu yerində oturdaram. Amma... siz görək ona deyəydiz ki, biz insan həyatını hərrac bazarına qoya bilmərik.

Gültac. Hərrac bazarına?

Xudayar. Əlbəttə, xalanəvəsi, hər fərziyyə üçün bir qurban versək, elmimiz nə günə düşər?

Nemət. Bədir, kütah elə!

Xudayar. Bəlkə də haqsızam? Mən bunu elə sözgəlişi dedim. Sizə görə. Qaldı Səbahət xanıma... Onun qanını Yalçın qaraldıb.

Nemət. Yaxşı, çayını iç, soyuyur.

Xudayar (*stəkanı əlinə götürür, birdən əlini alınına vurub qovluğunu açır*). Buyurun! Lap yadımdan çıxmışdı. Fərhadın kitabı.

Gültac. Çıxıb?

Xudayar. İndicə mətbəədən aldım. Təzə monoqrafiyamin korrekturasını qaytaranda, siz redaktə eləyəni deyirəm, Səbahət xanım, gördüm gətirdilər, müdirdən xahiş elədim, verdi.

Səbahət. Gözəl buraxıblar. Özü görsəydi...

Nemət. Mənə ver o kitabı. İndi mənə o çox gərəkdir.

Xudayar. Əlbəttə. Övladın yadigarı övladın özü qədər əziz olur.

Nemət. Yadigar? Yox mənim oğlum ölməyib. Ölən deyil onun fikirləri. (*Kitabı vərəqləyir.*) Mən burdakı fikirləri bədxah, nakişi adamların başında bomba kimi partladacağam. Sözümlü qəribliyə salanları oğlumun dedikləri ilə oturdacağam yerində.

Xudayar. Bu nədir, ay usta? Siz lap hücumə keçməyə hazırlaşan sərkərdə kimi danışırsız? Bomba, partlayış...

Nemət. Düz başa düşməsən. Hücumsuz başa gəlməyəcək. Mən Səbahəti bu gün bərkə salan o cavan alimi... adı nədir, onun?

Xudayar. Yalçın.

Nemət. Mən o Yalçını tapıb deyəcəyəm ki... deyəcəyəm ki, bərk dayan, atalı-oğullu durmuşuq arxanda.

Xudayar. İxtiyar sənindir. Ancaq belə sözlər bizim qılıncımızı kəsərdən sala bilməz, usta!

Gültac. Qılınc?

Xudayar. Bəli. Xalanəvəsi, qılınc! Biz alimlər elə mühitdə yaşayırıq ki, gərək bir əlimizdə qələm tutaq, o birində qılınc, bir fikri isbata yetirincə yüz adamla kəllə-kəlləyə gəlirsən. Bəzən vəzifədən, şöhrətdən əl çəkməli olursan.

Nemət. Denən əməlli-başlı kef eləyirsiz ki?

Xudayar. Bəlkə də haqsızam? Amma görürsüz, ağızından süd iyi gələn bir uşaq bu yekəlikdə alimi, o böyüklükdə idarə başçısını qorxaqlıqda təqsirləndirir.

Səbahət. Mənim ömrüm mübarizələr, ehtiraslar tufanında keçib. Nə eybi, qoy desin...

Xudayar. Mübarizə mənim də idealımdır. Ancaq alimdən çox müstəntiq münasibəti... demaqogiya...

Nemət. Demaqoq?

Xudayar. Bəli, əməlli-başlı demaqoq.

Nemət. Axı o oğlana nə düşüb ki, havayı yerə qapıları döysün? Hər ağızdan bir avaz eşitsin.

Xudayar. Nə düşüb? Kimi baş sındırır, iş görür, kimi də demaqogiya ilə məşğul olur.

Nemət. Demaqoq, demaqoq, tap ver o demaqoqu mənə!
O indi mənə çox gərəkdir.

Xudayar. Sizə bu sözlər yaraşmır, usta!

Nemət. Lap əntiqə yaraşır. Siz müdirlər öz xeyrinizdən ötrü min əməldən çıxırsız. Elə ki sizdən kiçiklər ağzını açıb barənizdə balaca soyuq danışırlar, tez alınına bir damğa vurursuz: demaqoq. De görüm nəyi pisdır o Yalçın deyənin?

Gültac. Atacan!

Nemət. Yox, qızım, qoy desin görüm, nə istəyir o cavan?

Xudayar. Dənizin on min metrliyində maili qazma. Fanta-ziya... İndiyəcən o cür dərinlikdə quyu lülələrini birləşdirən oğul olmayıb. Ələlxüsus maili qazma vaxtı... İndi gəlin bunu ağılməntiqin dilinə çevirək. Milyonlarca pul, yüzlərcə insanın zəhməti, axırda da məchulluq, mübhəmlik. Şəxsən mən buna real söhbət kimi baxmıram.

Nemət. Elm şuma məlum şüdə.

Xudayar. Təkcə mən yox, institutumuzun bütün əməkdaşları!

Gültac. Bütün əməkdaşlar?

Xudayar. Bəli, xalanəvəsi! Hamı. Protokollar var, stenoqramlar var.

Nemət. Deməli, o tifil işin lap əvvəlindən dolayı?

Xudayar. Bilmirəm Səbahət xanımın fikri nədir? Ancaq mən... Mən elmi tədqiqat institutunun direktoru kimi bu mənasız cəhdə xeyir-dua verə bilmərəm. O cavan oğlanı yerində oturtmaq üçün isə bir yol taparıq.

Nemət. Hə də... başında yellər əsən aspirant, laborant nə çoxdur həndəvərində. Fitləyərsən üstünə, hər şey kütah olar. Amma məni...

Xudayar. Necə? Siz də o xəyala düşmüşünüz?

Nemət. Xəyal nədir, canım! Mədənin müdirinə öz rəyimi bu gün rəsmi yazmışam. Altından da qol qoymuşam. Yeddi milyon yarım başa gəlmiş bir buruğu başsız uşaq kimi tullayıb getmək olmaz. Əgər izin versələr...

Xudayar. Versələr...

Nemət. Sənin kimilər qabağa daş hərləməsələr, verərlər.

Xudayar. Mən nəçiyəm ki, usta? Sadə bir alim, bir nəzəriyyəçi. Belə məsələlərdə Səbahət xanımın qətiyyətinə bütün respublika bələddir. Əgər məsləhət görmürsə deməli, əsası var. Bir mütəxəs-

sis kimi, alim kimi. Deməli, vəziyyəti düzgün qiymətləndirməyi bacarır. Bəlkə haqsızam, Səbahət xanım!

Səbahət. Yox, yox.

Xudayar. Məndən soruşsalar deyərəm ki, biz nəzəriyyə ilə məşğul olsaq yaxşıdır.

Gültac. Siz, yəni kim?

Xudayar. Azərbaycan neftçiləri. Nahaqdan Bakıya Neft Akademiyası demirlər ki...

Nemət. Ac qulağım, dinc qulağım, eləmi?

Xudayar. İndi Şimal buzlaqlarının altında da neft tapılır. Təkcə bir Tümenin altında bir Bakı yatır.

Nemət. Amma dünən bir akademikə rast gəldim, çoxdan tanış, atası da bir vaxt sayılan neftçi olub. Bilirsən mənə nə dedi: Dedi ki, on beş-iyirmi ildən sonra sualtı mədənlər salacayıq. Xəzərin lap dibində. Çiyini oynatma! Belə kişiler də var dünyada. Bir də istəyir lap ulduzlarda neft tapılsın, Bakı yenə Bakıdır, Bakı nefti də Bakı nefti.

Səbahət. Bir az sakit, Nemət, təbdən çıxma!

Xudayar. Hə də. Biz alimlər ancaq fikir, mülahizə deyirik. Qəti söz birliyindir. Əgər Səbahət xanım "hə" desə mən onun böyüklüyünə bir daha səcdə etməli olacağam.

Nemət. Başa düşürəm. *(Fikirli addımlayıb eyvana çıxmaq istərkən qapı zəngi çalır, Gültac qapını açır, Yalçın gəlir.)*

Gültac. Necə? Sən, siz? *(Həyəcanını gizlətməyə çalışır.)*

Yalçın. Mən... Mən... Səbahət xanımı görmək istəyirəm.

Səbahət. Buyurun. Əyləşin.

Yalçın. Salam, xoş gördük professor!

Xudayar. Xoş gördük.

Yalçın *(Səbahətə)*. Bayaq sizinlə kobud danışdım...

Nemət *(pəncərə qabağından geri dönüb irəli gedir)*. Hə? O sənsən? Nəhənglərlə vuruşmaq istəyən o cırtıdan sənsən?!

Yalçın. Mənəm.

Nemət *(ona yaxınlaşıb əl verir)*. Yaxın gəl, haqlı söz elə çox vaxt kobud olur.

Yalçın. Yox, usta! Mən Səbahət xanımdan üzr istəməyə gəlmişəm...

Xudayar. Afərin, bu sizin qarşınızda təslim bayrağı qaldırmaq deyil. Mən yenə öz fikrimdə qalıram.

Nemət. Hə? Bu özgə məsələ. Varam sözübütöv adamlara. Gəl bir tanış olaq: Usta Nemət!

Yalçın. Mən sizi çoxdan tanıyıram.

Xudayar. Belə çıxır ki, siz tanış olmamışdan müttəfiq olmusuz? Alqış elm ilə zəhmətin bu təzə ittifaqına.

Səbahət. Sakit ol, Xudayar. Başım üstümdə durmur. (*Kresloya oturur.*)

Gültac. Anacan!

Səbahət. Qorxma, qızım, keçər. (*Başını əlləri içinə alır, dalğın dayanır, arxadan gurlayan dənizin nərəsi eşidilir.*)

Yalçın. Başa düşürəm qəti söz demək sizin üçün çətinidir. Siz qadınısınız, anasız...

Nemət (*ona lap yaxınlaşır, rıqqətlə*). Nə deyirsən Yalçının arzusuna? Niyə dinmirsən, Səbahət?

Yalçın. Dəniz bizi gözləyir, Səbahət xanım!

Səbahət (*oturduğu yerdən qalxır, ətrafındakılara nəzər salır, uğuldayan dənizin səsinə qulaq asır, sonra qəti*). Buraxın bu yersiz emosiyani. Görək deyil mənə lirik etiraflar. Fakt hökm edən yerdə emosiya ölür.

Nemət. Fikrin nədir?

Səbahət. Bu, bir günün, bir saatın söhbəti deyil.

Yalçın. Siz prinsipcə razı olsaz... Bizə xeyir-dua versəz...

Səbahət. Yox! Nə qədər ki, alimlərin vahid fikri yaranmayıb, nə qədər ki, birliyin elmi-texniki şurası qəti rəyini bildirməyib mən heç şey deyə bilmərəm, eşidirsinizmi, heç şey.

İşıq sönür.

İKİNCİ ŞƏKİL

Elmi-Tədqiqat Dəniz Neft Layihə İnstitutu. Xudayarın iş otağı. Laborant Mahirə əlində zərif naxışlı bir qovluq içəri girir. O, 23-24 yaşlarında yaşayışlı bir qızıdır. Ətrafa baxır. Barmaqlarını sındıra-sındıra gəzməyə başlayır, sonra masa üstündəki kağızları, kitabları sahmana salır.

Mahirə. Axır ki, mövzunu təsdiq elətdirdi. Özünün təklif etdiyini... bir iş görüncə daş daşdan ayrılır. Kiçik bir yaxşılıq üçün də əvəz, minnət. (*Telefon zəng vurur, qız dəstəyi götürür.*) Fərid,

sənsən? Xoş gəlmisən. Neçə dəfə demişəm ki, bura zəng vurma. Xudayar Salmanoviç elə adam deyil, ancaq etikanı gözləmək pis olmaz. Necə olsa direktordur. Neyləyirəm? İşləyirəm. Dilimdə sənin adın, ürəyimdə sənin məhəbbətin. Avtomatdan danışsən? Yəqin ki, heç evə getməmişəm. Əlbəttə, görüşəcəyik. Elə bu gün. Axşam səkkizdə, Dağüstü parkda. İkinci xiyaban, üçüncü skamya. Sonra da “İtalyansayağı nikah” filmi. Hələlik. *(Dəstəyi yerinə qoyur, məmnun halda)* Mən bunun kimi sevən görməmişəm. Kim deyir bizim zəmanədə Məcnun yoxdur? *(Şövk ilə gülümsəyir, sonra bir sevgi mahnısı oxuyur, telefon yenidən səslənir, Mahirə dəstəyi götürür.)* Sabahınız xeyir. Salam. Nə qulluq? Radiojurnalist? Vasif Alqı? Məqsədinizi deyin. Yalçın Muradzadənin təzə təklifini öyrənmək, onunla bağlı reportaj yazmaq? *(Bərkdən gülür.)* Jurnalistlərin operativliyindən xoşum gəlir. Amma hay-küylərindən yox. Tanrınız faktıdır? Həmişə belə olmur. Bir də görürsən balaca bir faktı elə şişirtmişiz, elə bəzəmişiz ki! Məlumat almaq istəyirsiniz? Professor Xudayar Xudayarzadədən? Sizi məyus etməli olacağam. Bu gün gəlməyəcək. Xəstədir. Angina. Bir də bu söhbət mən bilən suda balıq sövdasıdır. Özgə cür dedilər? Eh, nə çoxdur reklam aşıqları. Məndən sizə məsləhət: əgər avtoritetinizin düşməyini istəmirsinizsə, bir az təmkinli, bir az da dəqiq olun! Hələlik. *(Dəstəyi yerinə qoyur, bərkdən gülür.)* Sən allah, bu Yalçının əməlinə bir bax. İşə başlamamış reklama başlayıb. *(Pəncərədən baxır, Yalçının gəldiyini görür, saçlarını darayır, geyimini düzəldir, sonra başını aşağı salıb süxurlardan birini mikroskop altında nəzərdən keçirir, bu vaxt Yalçın gəlir.)*

Yalçın. Salam.

Mahirə. Yalçın müəllim, gün aydın.

Yalçın *(ətrafa baxır, gülümsəyir)*. Təksiniz?

Mahirə. Papam demişkən mən həmişə tək oluram. Qaranquş kimi. Dənizdən nə vaxt gəlmisiz?

Yalçın. Səhər, vertolyotla.

Mahirə. Gündən-küləkdən bərk qaralmısınız. Deyim ki, sizə yaraşır. *(Yalçın yenə gülümsəyir.)* Bir məxməri çay süzüm sizə?

Yalçın. Sağ olun.

Mahirə. Yaxşı. Təzə bir şey öyrənə bildiz?

Yalçın. İndiyəcən öyrəndiklərim onsuz da fikrimin doğruluğunu isbat üçün kifayət edər. İndi ustalarla, mühəndislərlə məsləhətləşməyə getmişdim.

Mahirə. Barı bir şey dedilər.

Yalçın. Çox. Usta Nemət mənə çox kömək elədi. Bir də orda Fərid adlı bir usta var, od parçasıdır.

Mahirə. Hə? Çox əcəb. Təbrik, ürəkdən. Amma... Heyfim gəlir sizə.

Yalçın. Mənə?

Mahirə. Cavanlıq insana bir dəfə verilir. İşə, zəhmətə görə isə tarix tək-tək adamlara heykəl qoyub.

Yalçın. Nə demək istəyirsiniz?

Mahirə. Mənim səmimiyyətimə bələdsiz. Ürəyimdən qopmayan söz dilimə gəlməz.

Yalçın. Bilirəm.

Mahirə. Keçdi cəngavərlik əyyamı.

Yalçın. Başa düşmədim.

Mahirə. Məndən böyüksüz. Yaşda da, işdə də. Ancaq bəzən balaca adamların da ağıllı fikirləri olur. Baş qoşmayın o buruğa. Havaya sovurmayın vaxtınızı. İndi atom dövrü, kosmos əsridir. Vaxt az, əsəblər gərgin. Oturun evinizdə, qabağınızda limonlu çay, əlinizdə qələm, masa üstündə qalaq-qalaq kağız. Bircə ildən sonra da hazır doktor.

Yalçın. Eləmi?

Mahirə. Xudayar Salmanoviç o gün deyirdi ki, institutumuzda yeganə perspektivli alim Yalçın Muradzadədir. Görək ki, sizi instituta gətirən də o olub.

Yalçın. Elədir.

Mahirə. O qorxur ki, "Şeytan adası" sizi əlindən ala. Elə mən də. Gecələr gözümə yuxu getmir. İnanın!..

Yalçın. Siz? Siz niyə?

Mahirə. Sevirəm.

Yalçın. Kimi?

Mahirə (*bərkdən gülür*). Qorxmayın, mənim cəngavərim! Hər ikinizi, sizin hünər meydanınız olan bu institutu. Mən istəyirəm ki, bizim alimlər can deyib, can eşitsin, fikirləri haçalaşmasın, sözləri çəp gəlməsin. İdeal bir aləm.

Yalçın. Sizin çox zəngin fantaziyanız var, Mahirə xanım.

Mahirə. Təkcə fantaziya?

Yalçın. Həm də aqlınız, tədbiriniz. Mən sizin bu keyfiyyətlərinizi bilmirdim.

Mahirə. İnstitutda olursuz ki? İki günün biri dəniz, yanan buruq. Geri qayıdanda da söz-söhbət, mübahisə, iclas. Görürsünüz rəngimi? Fikir, xəyal günbəgün əridir məni.

Yalçın. Bilmirdim.

Mahirə. Bir baxın gözlərimə, həmişə dalğınam. Mən uşaqlıqda elə bilirdim ki, elm aləmi əlvan işıqlar, cazibədar rənglər dolu bir aləmdir. Hamı bir-birinə can deyir, can eşidir, birinin kəşfi hamını sevindirir. Birinin uğursuzluğu hamını məyus edir.

Yalçın. Əslində belə olmaıdır.

Mahirə. Bəs niyə olmur, niyə?

Yalçın. Bilirsiniz, elmin açılmayan düyünləri çoxdur. Bunları açmağın yolları isə başqa-başqadır. Buna görə də fikirlər haçalanır, ehtiraslar qızıdır.

Mahirə. Bundan da biz yazıqlar ziyan çəkirik. (Pauza) Sizə hörmət bəsləyən qız kimi bir şey xəbər alsam inciməzsiz ki?

Yalçın. Bu nə sözdür, buyurun.

Mahirə. Yeddinci buruq barədə fikriniz qətidir?

Yalçın. Qəti!

Mahirə. Dilbilməz olmayın, Yalçın müəllim! Ümumi işimizin xatirinə şəxsi duyğularınızı boğun!

Yalçın. Böyük bir sərvətin taleyi şəxsi iş deyil. Cavan qız! Belə məqamda güzəştə getmək... Yox, əsla yox.

Mahirə. Birlik sizə kömək eləməsə? Səbahət xanımı deyirəm.

Yalçın. Eləyər.

Mahirə. Nikbin adamlara pərəstiş edirəm. Bəs Mərkəzi Komitə, bizdən nüfuzlu alimlər?

Yalçın. Nəyinizə gərəkdir bu dolaşlıq fərziyyələr? Mən öz fikrimdən dönməmişəm. Özgə fikirdə olanlar varsa, çalışıb haqlı olduqlarını sübuta yetirsinlər. Lap elə hörmətli professor da.

Mahirə (*köksünü ötürür*). Onda biz iki alimimizi birdən itirəcəyik. Əsərlər, kəşflər əvəzinə ehtiraslar meydanı qızısaçaq.

Yalçın (*onun qəhərləndiyini görür*). Bu nədir? Göz yaşları sizi boğur?

Mahirə. Xasiyyətim belədir. Kişilərin kobudluğuna dözə bilmirəm.

Yalçın. Mahirə xanım!

Mahirə. Kobudsuz, rəhmsizsiz. Elə bil ki, ayrı planetdən düşmüşüz. Bilsəydiz ki, bu işlə özünüzə, kollektivimizə nə qədər ziyan vurursuz, belə eləməzdiz.

Yalçın. Ziyən?

Mahirə. Mənəvi ziyan. Dedi-qodu başdan aşacaq, heç kəs sakit işləyə bilməyəcək.

Yalçın. Mən fikrindən tez dönən, dünən dediyini bu gün danan adamlardan deyiləm. Əgər dediklərinizin səmimiyyətinə inanmasaydım, üzünüzdə də baxmazdım. Üzr istəyirəm. Göz yaşlarınıza bais olduğum üçün. (*Çıxmaq istəyir.*)

Mahirə. Hara?

Yalçın. Laboratoriyada, işim çoxdur. (*Çıxır.*)

Mahirə (*gözlərini silib, qəhqəhə çəkir*). Bir buna bax ha... (*Pəncərə tərəf gedir, maşın signalı eşidib tez yerinə qayıdır, kitabları-kağızları sahmanlayır.*) Gəlir qüdrətli şefimiz, onu təbəssüm və çiçəklə qarşılamaq lazımdır. (*Vazadan gül götürür, gülümsəyərək qapıya tərəf getmək istərkən Xudayar gəlir.*) Sabahınız xeyir, professor!

Xudayar. Salam. Məni soruşan olub?

Mahirə. Çox.

Xudayar. Məsələn.

Mahirə. Radiojurnalist Vasif Alqış.

Xudayar. Jurnalist? Hə?

Mahirə. Başımızdan elədim. Sizin vaxtınız hə?

Xudayar. Gəlmişdi?

Mahirə. Yox... Zəng vurmuşdu. Böyük alimimizin yeni təklifi ilə maraqlanırdı. Yalçının...

Xudayar. Hm... Reklam başlanır! Görürsən də, necə işləyir. İşə başlamamış, reklam; ancaq jurnalistlə ehtiyatlı ol. Gəlsə birbaşa yanıma gətir.

Mahirə. Hə?

Xudayar. Qələm böyük qüvvədir Mahirə xanım! Ona kəm baxmaq olmaz. Bəli, bəzən qılıncla görülməyən işi qələmlə görürlər.

Mahirə. Düzəldərəm səhvimi. (*Qovluğu ona uzadır.*) Bəyəndim Fərhad haqqında məqalənizi. Əla. Ancaq...

Xudayar. Belə lazımdır... Müsbət emosiya...

Mahirə. Aydınır. (*Xudayar qovluğu götürüb seyfə qoyur.*) Gəlib...

Xudayar. Çox gözəl.

Mahirə. Danışdım.

Xudayar. Əhsən... Sənin bu fədakarlığın... Dissertasiyanı özüm yazacağam. Bircə ilə.

Mahirə. Tələsməyin! Yalvarışlarım onun daş qəlbini yumşaltmadı.

Xudayar. Hm... Bəs deyirdin centlmendir, mənim sözümü yerə salmaz.

Mahirə. Qadınlara qarşı çox nəzakətlidir. Siz ki, bilirsiniz. Dedim bəlkə mən yazığa da mərhəmət göstərdi.

Xudayar. Sənə? Mən onun dabbağda göynünə bələdəm.

Mahirə. Hə, dedi öldü var, döndü yoxdur.

Xudayar. Neynək, olsun.

Mahirə. Yaman ağız-burun bahəm eləyib, Xudayar Salmanoviç! Nə var, nə var, bir məqaləsi barədə Parisdə yaxşı fikir deyiblər. Nədan! Paris uzaqdır, burda isə nə kimi kişilər var.

Xudayar. Mən deyirdim əsəblərimizi qoruyaq. İndi ki inad eləyir, nə eybi? Kəndçilər, demiş, örkən nə qədər uzun yolsa yenə də doğanaqdan keçəcək...

Mahirə. Elədir. Rədd olsun boş xəyallar, yaşasın realizm.

Xudayar. Sən get laboratoriyaya. Mənim Yalçın Muradzadə ilə balaca söhbətim var.

Mahirə. Söhbət?

Xudayar. Bir az elm, bir az emosiya!

Mahirə. Çox gözəl. Getdim.

Gülümşəyib çıxır. Xudayar selektorla danışır.

Xudayar. Yalçın, gəlmisən? Xoş gördük. Mümkünsə, bura gəl! (*Otaqda gəzişir, bir papiros yandırır.*) Hələlik məhəbbətdən danışmaq lazımdır. Ancaq məhəbbətdən. Sonra isə...

Yalçının (*gəlir*). Salam, professor!

Xudayar (*ona əl verib, yer göstərir*). Əyləş!

Yalçının. Minnətdaram.

Xudayar. Otaqlarımız üzbəüzdür. Amma günlərlə görüşürük. Elmi işini nə vaxt qurtarırsan? Doktorluğunu?

Yalçının. Hələ vaxtım var, tələsmirəm.

Xudayar. Amma mən... tələsirəm. İstəmirəm qızıl kimi vaxtın boş şeylərə getsin.

Yalçın. Başım bərk qarışıqdır. “Şeytan adası” dinc qoymur məni.

Xudayar. Təkcə “Şeytan adası”? Yaşlı bir həmkar kimi deyə bilərəm ki, sənin mövzuna bu məsələnin o qədər də dəxli yoxdur. İllik hesabatda yazsaq ki, bu il də Yalçın Muradzadə axsadı, mənəcə, sənin xeyrinə olmaz.

Yalçın. Bilirəm.

Xudayar. Ziyanın yarısından qayıtmağın özü də bir xeyirdir.

Yalçın. Bu ziyan təkcə mənə dəyir, yeddincinin vəziyyətinə də isə biz daha çox ziyan çəkirik.

Xudayar. Biz yox, mədən, Birlik. Biz alimik.

Yalçın. Eləysə... Hərə öz fikrində qalsın. Onsuz da başımda fikirlər qarışıb bir-birinə.

Xudayar. Başa düşürəm. Təkcə buruq deyil səni düşündürən.

Yalçın. Nə demək istəyirsiniz?

Xudayar. Demək istəyirəm ki, sənin prinsipiallığın, fikrindən dönməməyin xoşuma gəlir. Aramızdakı fikir ayrılığını da düşmənçilik saymaq nadanlıqdır. Sənə dediklərimə yaşlı bir alimin öz həmkarına məsləhəti kimi baxıram. Bəyənersən götürərsən, bəyənməzsən rədd edərsən. Amma... mənəvi aləmə. Mən bir direktor kimi sizin hər addımınız üçün başımla cavabdehəm...

Yalçın. Xudayar Salmanoviç!

Xudayar. Gültac mənim xalam qızıdır. Bəlkə bilirsen? Dost-doğma.

Yalçın. Gültac?

Xudayar. Ustaya da hörmət eləmək lazımdır. Daha dəqiq desək mərhəmət göstərmək...

Yalçın. Siz nə danışsınız?

Xudayar. Dünən Gültacgilə niyə gəlmişdin?

Yalçın. Səbahət xanımdan üzr istəməyə.

Xudayar. Üzr üçün idarə var. Sən ora Gültac ilə xırda söhbət eləmək üçün gəlmişdin. Qayınata mədəndə, qayınananın qanı qara, gəlinin də ayrıca otağı.

Yalçın. Siz elmi fəaliyyətim, işçilərlə rəftarım barədə hər şey deyə bilərsiniz. Ancaq Gültac...

Xudayar. Başa düşürəm. Lirika, sarı sim. Mən alim olsam da hər şeydən qabaq kişiyəm. Sonra bizə nə deyərlər? Xudayar Salmanoviçin xalası qızı ərindən sonra üçcə ay evdə otura bilmədi. Əsli-Kərəm əhvalatı düzəltdi, yetər bu macərəliq.

Yalçın. Professor! Gültac...

Xudayar. Qadağan edirəm sənə onun adını çəkməyi. Rahat burax Gültacı! Əl çək, usta Nemət ocağından!

Yalçın. Mən usta ilə buruq barəsində danışırım, kömək istəyirəm ondan.

Xudayar. Bəhanədir bunlar. İndi çox məhəbbət macəraları iş pərdəsi altında yaranır.

Yalçın. Üzr istəyirəm sizdən. Ancaq öz duyğularım qarşısında mən özüm cavabdehəm.

Xudayar. El, camaat, ictimaiyyət qarşısında işə mən... Mən sənə direktorumam, Gültacın qohumu. Onu da sənə də qorumaq mənim borcumdur. Görüş, zəng bir də ağına gəlməsin. Rahat qoy o yazığı. Qoy öz dərđini çəksin.

Yalçın. Axı, siz... nəyə görə?

Xudayar. Sənə mənəvi siman haqqında mən partiya təşkilatına rəsmi yazacağam.

Yalçın. Axı mən...

Xudayar. İstəmərəz. İzahat lazım olsa partkoma yazarsan. Hələlik. Get, düşün! Get!

Yalçın fikrli halda çıxmaq istərken hövlnak içəri girən
Çərçizadə ilə rastlaşır, toqquşurlar.

Çərçizadə (*Yalçına*). Üzr istəyirəm... Bağışla. (*Yalçın bir söz deməyib çıxır.*) Xudayar Salmanoviç, olar? Tanımadız? Çərçizadəyəm də... Xeyri Çərçizadə. Əmək veteranı.

Xudayar. Çərçizadə?

Çərçizadə. Hə... Usta Nemətlə iyirmi ildir bir yerdə işləyirik.

Xudayar (*soyuq*). Əyləşin.

Çərçizadə. Eşq olsun nəcib insanlara. İndi məni yəqin tanıdız?

Xudayar. Yavaş-yavaş.

Çərçizadə. Balam, məni ves Bakı tanıyır ki... elə şey olar ki, siz məni tanımayasız. Dəniz neftçisi, özü də veteran. Bir vaxt bizim mədəndə müdir də olmuşuz.

Xudayar. Elədir, tanıdım... Heç qocalmamırsız.

Çərçizadə. Bağ gümrə saxlayır. Bir də üzdən qıvrıq görünürəm. Amma... ürəyimdən qara qan gedir.

Xudayar. Nə olub ki? Bir çətinliyiniz olsa kömək eləyəyəm. Onsuz da mən sizin yanınızda borcluyam. Bir vaxt mədəndə işlə-

yəndə ayılığınızı artırma bilmədim. Gərək ki, məndən bir orden də istəyirdiz...

Çərçizadə. Aşiq demiş keçən keçdi, olan oldu. Bir ordenə görə qanlı-bıçaq olmayacağı ki...

Xudayar. Yaxşı mənə dair qulluq?

Çərçizadə. Əlim yanır, ağzıma təpirəm. Oğlum Xalisi kəsiblər. Politexnikdə. Keçən ildən bir kəsiri qalıb. Bir üç almasa qovacaqlar. Sonra isə əsgərlik.

Xudayar. Qorxma ölməmişik ki...

Çərçizadə. Sən canın doğru deyirsən?

Xudayar. Doğru. Lap ürəkdən. Dost dosta nə gündə gərəkdir.

Çərçizadə. Ömrün uzun olsun, Xudayar Salmanoviç! (*Əl verib ayağa qalxır.*)

Xudayar. Ancaq... Mənim də səndən kiçik bir xahişim olacaq.

Çərçizadə. Olsun lap böyüyü hər nə desən mənim bu kor gözüm üstə. Xahişin kim bərədədir?

Xudayar. Kim? Yalçın. Gərək tanıyasan. Yalçın Muradzadə.

Çərçizadə. İndicə burdan çıxan? Lap əntiqə tanıyıram.

Xudayar ona yaxın gəlir, qolundan yapışır, Çərçizadə gülümsəyir.

İşiq sönür

ÜÇÜNCÜ ŞƏKİL

Sahil bağı, axşamçağı. Arxadan şirin mahnı səsi gəlir. Çılğın bir musiqi səsi ona qarışır. Bu vaxt Yalçın fikirli halda səhnəyə çıxır, həyəcanını boğmaq üçün papiros yandırır.

Yalçın. İmkan tapıb gələ biləcəkmimi? Bəlkə heç gərək deyildi, bu macərə? Bacara bilmirəm, ürəyimlə bacara bilmirəm, hələ vaxta var, düz iyirmi beş dəqiqə. Gəzsəm yaxşıdır.

Səhnədən çıxır, bir azdan Çərçizadə oğlu Xalislə gəlir.

Çərçizadə (*ətrafa baxır, birdən sevincək oğluna*). Aha, odur, o gedəndir. Gördün?

Xalis. Axı, kimdir, neyləyib o?

Çərçizadə. Neyləyib? Biabırçılıq. Professoru hörmətdən salır. Abırlı, şöhrətli bir kişini. Bizə əl tutdu, biz də gərək minnətli qalmayaq.

Xalis. Bir hədiyyə alardın, qurtarardı də...

Çərçizadə. Ay-hay, o istəsə bütün şəhəri satın alar. Amma qeyrət məsələsində pul kara gəlmir.

Xalis. Görüşə çıxmaq bəyəm qəbahətdir.

Çərçizadə. Beləsi qəbahətdir. O yekəlikdə kişinin namusunu ayaq altına salır.

Xalis. Demirsən öz işçisidir? Alsın qabağını də...

Çərçizadə. Vəzifə zəhrimar adamın əl-qolunu bağlayır. Yoxsa ona bir toy tutar ki...

Xalis. Hə?

Çərçizadə. Necə deyirsən o hörmətdə professor bir gədəyə qoşulsun? Yox, o, bir zəng ilə ikimizi dörd elətdirdi, biz də gərək öz kişiliyimizi göstərək. Hə. Biz papağımızı isti-soyuq üçün qoy-muruq. Xudayar Salmanoviç kimi adamların qeyrəti elə bizim qeyrətimizdir.

Xalis. Milisioner yaxalasa azı on beş sutkam var.

Çərçizadə. Eh, oxşamadın atana!

Xalis. Heç oxşamaq fikrində də deyiləm.

Çərçizadə. Hə? Niyə ki?

Xalis. Çünki öz xeyrin üçün sən adamı aslan ağzına da atarsan.

Çərçizadə. Tanımadın Xeyri Çərçizadəni. Yaxşı, ucun alıb ucuzluğa getmə! Sən balaca aranı qarışdır, dalıyan işin olmasın. Ürəkli ol, özüm bu həndəvərdə olacağam. Elə ki gördün Gültac gəldi, gözdən qoyma. Di get!

Xalis. Getdim.

Yalçın gedən səmtə gedir, Çərçizadə biğını sıgallayıb qarşı səmtə yollayır, bir azdan Mahirə gəlir.

Mahirə (*ətrafa baxır, sakitlik olduğunu görüb skamyada oturur*). Əcəb gözəl yer imiş bura. Qızılgülə, mixəyə, zanbağa bax! Bu hovuzu da təzə salıblar ki... Möhtərəm professorun tapşırıqlarından göz açə bilirəm ki? Bu görüş yerimizi də o təyin eləyib. Bəli, mən məhəbbətimlə də Xudayar Salmanoviçə qulluq göstərməliyəm. (*Bu vaxt Fərid arxadan gəlib Mahirənin gözlərini qapayır.*) Fərid!

Fərid. Tanıdın?

Mahirə. O saat. Mən taleyimi tapşırduğım əlləri yaxşı tanıyırım. Axşamın xeyir.

Fərid. Aqibətin xeyir, mənim alim sevgilim! (*Deyib onun əlini bərk sıxır.*)

Mahirə. Yavaş, barmaqlarım sındı. Burax əlimi.

Fərid. Yox, heç yerə qaça bilməyəcəksən. Mən səni dənizdə tapmışam ay qız, quruda buraxmaram əlimdən? Gəmidən düşən kimi qaçmışam yanına. Görmürsən üst-başımı?

Mahirə. Konfet kimisən. Otur, (*Yanında yer göstərir.*) Təzə görüş yerimizi bəyəndin? Dağüstü parkdan pis ki, deyil.

Fərid. Ekstra. Amma bir az qaranlıqdır.

Mahirə. Sevən ürəklər qaranlığı işıqladır. Bir də razı olmadım ki, taksi tutub dağın başına çıxasan.

Fərid. Sənin yolunda dağ nədir, lap kosmosa çıxaram.

Mahirə. Yavaş ha... (*Qızın kinayəsindən oğlanın xoşu gəlmir, Mahirə bunu hiss eləyir.*) Nə olub birtəhərsən?

Fərid. Bir az yorğunam. Yalçın müəllim gəlmişdi.

Mahirə. Yenə? “Şeytan adası”nın söhbəti təzələnəndən aləm dəyib bir-birinə, mənim də ürəyim heç açılmır.

Fərid. Qorxursan?

Mahirə. Nədən qorxurağ? Amma sən yanımda olmayanda ürəyim dönür nanə yarpağına.

Fərid. Heç qorxub eləmə! Hələ ki ciddi bir şey yoxdur. İşdir, olsa da... indiyəcən üstümdə təkçə anamın gözləri dolanırdı, bundan sonra həm də nişanlımınkı dolanaçaq.

Mahirə. Nişanlıya bax ha? Hani?

Fərid. Ay qız, heç insafın yoxdur? Üzüyü keçən bazar bir yerdə almadıq? “Firuzə”dən özün seçmədin?

Mahirə. Nə olsun? Elədin atamın dediklərini?

Fərid. Atan dediklərini alıb bir yerə yığmaqdan ötrü mən gərək dənizdə işləməyəm, aşıq Qərib olub diyarbədiyar gəzəm; buna da nə həmkarlar ittifaqı razı olar, nə də mənim fəhlə vicdanım. Üzüyü sal barmağına, ol nişanlım.

Mahirə. Deməzsən ki, aldatdım?

Fərid. Özün müasir qız, alim, amma məhəbbətdə dədə-baba yoluynan gedirsən.

Mahirə. Xoşum gəlir dədə-baba adətlərindən. Həri almaq, kiçik nişan, böyük nişan, cehiz, toy...

Fərid. Deyirəm toy eləməyək? Öz sümüklərim oynayır ki...
Atan yola gəlsə...

Mahirə (*getdikcə şiddətlənən işvəli bir əda ilə*). Mən...
atamın sözündən çıxıb bilmərəm.

Fərid. Hə?

Mahirə. Sən o yazığı qınama. Görür, istəyir. Bax, o gün
qonşumuzda bir qıza toy elədilər. Oğlan nələr gətirmədi?

Fərid (*hiddətlə*). O oğlan əliyəri imiş.

Mahirə. Özünü bilmirəm, amma atası tərəvəz bazasının müdi-
ridir.

Fərid. Xudahafiz. (*Yerindən qalxır.*)

Mahirə. Hara?

Fərid. Mən elə yükün altına girib bilmərəm. Qət etməliyik!
Ya cehiz, ya məhəbbət.

Mahirə (*oğlanın əlindən yapışmış və yanında oturur*). Dayan!

Fərid. Nə olub, gözün kimi axtarır?

Mahirə (*niyyətini gizlədir*). Otello! (*Bərkdən gülür.*)
Hovuzdakı balıqlara baxıram.

Fərid. Baxma!

Mahirə. Məni balıqlara da qışqırırsan?

Fərid. Özündən savayı hər şeyə. Bax mənə! Balıqdan
pisəm?

Mahirə. Qiyamətsən, bircə dənəsən. Qaldı cehizə... çalışıb
atamı birtəhər yumşaldaram. Sənin xatirinə.

Fərid. Hə? (*Sevincindən qızı qucaqlamaq istəyir.*)

Mahirə. Özündən çıxma!

Fərid. Bağışla! Ancaq atanla elə bu axşam danış, sən canın
yubatma!

Mahirə. Danışaram... amma atamı narahat eləyən tək cə cehiz
olsaydı.

Fərid. Özgə qənbər qulusu da var?

Mahirə. Dənizdə işləməyin xoşuna gəlmir. Bu təzə həngə-
məni də eşit sə... (*Birdən qəti*) Qoşulma o Yalçına.

Fərid. Qoşulub neyləmişəm ki?

Mahirə. Bir sözdür dedim də...

Fərid. Sən o cehiz məsələsini yoluna qoy, qalanıynan işin
olmasın. Mən dənizə gedən gündən Əzrayıl ilə müqaviləm var. Bir
dəfə o vurharaydan sağ çıxmışam, yenə çıxaram.

Mahirə. Mən lap günü sabah...

Fərid. Sən canın? Onda gedək estrada tərəfə. Bir azdan Qazax aşıqlarının konserti olacaq. (*Şövqə gəlib oxuyur.*)

Qurbaniyam bu dilbərin,
İncə bel, gümüş kəmərin.
Könlü güldü Ələsgərin,
Dürüst ilqarı görəndə.

Mahirənin əlindən yapışib çıxmaq istəyəndə Səbahət və Nemətlə qarşılaşır.

Fərid. Usta, xoş gördük.

Nemət. Xoşbəxt ol.

Fərid. Tanış olun, Səbahət xanım. Mahirədir.

Səbahət. Çox gözəl. (*Əl verib görüşür.*) Mane olmadıq ki?

Fərid. Əksinə. Lap söhbətin üstünə çıxmısınız. Kişi bir az da bərkitsəydi, gələcəydim yanınıza.

Nemət. Kişi? Hansı kişi?

Fərid. Bunun atası... Şağanlı Rəzi...

Nemət. Tanıyıram. Birinci güclüdür.

Fərid. Sənətinə sözüm yox, amma düşüncəsi köhnədir.

Mahirə. Eh, ey...

Fərid. Məndən bir vaqon cehiz istəyir... bu da o deyənləri tutuquşu kimi təkrar eləyir.

Səbahət. Jehiz, başlıq... kim bilir, bunlar neçə məsum qızın eşqini ürəyində dondurub?

Fərid. Hə, hə. Məhəbbət olan yerdə cehiz söhbəti olar?

Nemət. Darıxma... Məhəbbət ki var, hər şey yoluna düşər. Lap mən özüm gedərəm elçiliyinə.

Fərid. Siz?

Nemət. Bəli, mən... Lap toyunuzda bir "Tərəkəmə" də oynayaram. (*Qol götürüb oynayır, özü də züm zümə eləyir.*) Sən də qoşul Səbahət, qoy bir az ürəyimiz açılsın. (*Onun əllərindən tutub fırlanır.*)

Səbahət. Nemət, başım hərlənir. Bəsdir.

Nemət. Nə deyirəm, qalsın toya... (*Fəridə*) İşində ol, möhkəm yapış qızdan. Qalan şeylə işin yoxdur. Rəzini razı salmaq da məndən. İnciməzsən ki, qızım?

Mahirə. Bu nə sözdür? Çox sağ olun.

Nemət. Gedin gözin. Deyir iki könül bir olsa tez tapar daldə yeri. (*Cavanlar çıxır, Nemət onların arxasınca baxır, bir papiros yandırır, qullab vurur, Səbahət onun təzədən fikrə getdiyini görüb, onu fikirdən ayırmaq məqsədi ilə*)

Səbahət. Buralar nə gözəl olub? Neçə vaxtdır görmürəm.

Nemət. İşdən başın ayılır ki?

Səbahət. Ev, iş, min cür qayğı... Amma indi nə işdən danışacağıq, nə evdən. Gəzək, tamaşa eləyək.

Nemət. Ürəyin dərmanıdır bu hava. Səni bundan sonra tez-tez gətirəcəyəm bura.

Səbahət. Dənizdə olanda da?

Nemət. Axı şərt qoyduq ki, işdən danışmayaq?

Səbahət. Danışmayaq... Qətiyyən.

Nemət. Gültac evdə gözümə dəymədi?

Səbahət. Darıxırdı. Dedim çıxsın şəhərə. Bəlkə konsertə, kinoya gedib.

Nemət. Neyləyək, getsin. (*Yenə papiros yandırır, qullab vurandan sonra*). Heç Yalçını görürsən?

Səbahət. Axı şərt qoyduq ki, işdən danışmayaq.

Nemət. Sözümlə iş barəsində deyil.

Səbahət. Hər nədir, saxla ürəyində. Dənizə bax, yelkənli qayıqlara bax, güllər içində oynayan uşaqlara bax!

Nemət. Uşaqlar... təzələmə dərdimi, Səbahət! Körpə səsi eşidəndə, beşik görəndə ürəyimə od düşür. Görürsən o gedəni? Bir yanında qız, bir yanında oğlan... Yəqin nəvələridir. Fərhad əlimizdən getməsəydi...

Səbahət. Bu nədir? Gözlərin niyə doldu? Gedək, qayıdaq evə.

Nemət. Yox gəzək, gəzək.

Səbahət. Hər sahələ gələndə bu qədər ah-uf eləsən səndə can qalmaz ki... bu tərperlə dənizdə işləyəcəksən? Gedək minək katerə, dənizdən şəhərə baxaq.

Nemət. Katerə? Səbr elə, gedərik. (*Pauza*) Mən bilən biz Gültaca zülm eləyirik, Səbahət.

Səbahət. Zülm? Fikrin nədir?

Nemət. Heç özüm də bilmirəm. Amma onu ev dustağı eləmək də insafdan deyil.

Səbahət (*təlaşlı*). Yoxsa, bir şey eşitmişən?

Nemət. Nə danışsın? Ona gözün üstə qaşın var deyən olsa ağzını cırrar. Amma görürəm ki, fikirdən şam kimi əriyir. Sən onu tək qoyma!

Səbahət. Mən Gültacı öz balam bilirəm, bir sözünü iki eləmirəm. Ancaq ürəyində Fərhadın yeri yenə görünür. Necə bilirsən? Bəlkə ona təklifimizi eləyək? Deyək ki ürəyin tutan adam varsa...

Nemət (*çılğınlıqla*). Yox mən onu heç kəsə vermərəm. Gəl-nimi özgə evində görmək mənə cəhənnəmi görməkdən yaman olar.

Səbahət. Yaxşı, özündən çıxma, Gültacı sənə əlindən heç kəs almır. Elə-belə, sözgəlişi dedim.

Nemət. Demə mənə belə sözləri. Eşitdinmi, demə. Gedək minək katerimizə.

Səbahət. Gedək. Özü də nə işdən danışmaq, nə Gültacdən. Lətifə deyək, zarafat eləyək.

Nemət. Nə deyirəm. Gedək. (*Səhnədən çıxmaq istəyirlər, birdən Nemət ayaq saxlayır.*) Bir dayan, Yalçın deyil o sütuna söykənən?

Səbahət (*baxır*). Odur.

Nemət. Onda bircə dəqiqə. Bir sözüm var, ona çatdırım, sonra mən sənə qulluğunda. Yalçın, Yalçın! Bir bura gəl!..

Yalçın (*həyəcanlı halda onlara yaxınlaşır*). Salam! Axşamınız xeyir.

Nemət. Ay aqibətin xeyir. İşin, kefin?

Yalçın. Pis deyil, usta.

Nemət. Bir yerə tələsmirsen?

Yalçın (*həyəcanını gizlədərək*). Yox, tələsirəm.

Nemət. Yenə vuruşursan?

Yalçın. Vuruşuram.

Səbahət. Axı dedik ki, işdən danışmayaq.

Nemət. Bu söhbət alayıdır, Səbahət! Bundan olar. Xudayarın axır fikri nə oldu?

Yalçın. Onun fikri dəyişməzdir.

Nemət. Deməli yox ki, yox.

Yalçın (*söhbəti qurtarmaq məqsədilə*). Hər şey yaxşı olacaq, usta, hər şey.

Nemət. Hə? Onu sənə deyirdim. Səbahəti deyəsən bir az razı sala bilmişəm.

Yalçın. Eləmi? Səbahət xanım?
Səbahət. Əgər fərziyyələrin texniki şurada bəyənilsə, mən etiraz etməyəcəyəm.

Yalçın. Bu böyük köməkdir.

Nemət. Eşitdin ki? İndi bircə Gültaca görə narahatam.

Yalçın. Gültaca görə?

Nemət. Gəlinimi deyirəm. Bərk qorxur.

Səbahət. Nemət!

Yalçın. Qadın ürəyi kövrək olur, xüsusən müsibətə düşəndə...

Nemət. Fikir eləmə, onu da birtəhər yola gətirərəm, sən işində ol, Xudayar kimilərinin hədə-qorxusundan xoflanma. Düz demirəm, Səbahət? (Yalçına) Bəlkə bir az gözək? Hava aləmdir.

Yalçın (saatına baxır, dalğın). Yox, usta, mən gərək gedəm, lap tez.

Nemət. Nə eybi, get. Mən də Səbahəti mindirdim kəterə... Hələlik.

Yalçın. Xoş getdiz...

Nemət. Vaxtın olsa sabah bir zəng elə. (Çıxırlar. Yalçın saatına baxır, ətrafa göz gəzdirir, birdən qarşısından gələn Gültacı görür, ona yanaşır, pıçiltı ilə.)

Yalçın. Gültac!

Gültac (ona əl verir, sonra sərt bir ahənglə). Məni bura niyə çağırırsınız?

Yalçın. Sizə bir-iki kəlmə sözüüm var.

Gültac. Nahaq yerə. Bəlkə məni alçaltmaq, təhqir etmək fikrindəsiniz?

Yalçın. Əyləşin. (Skamyada yer göstərir.) Niyə belə amansızsınız?

Gültac. İstəkli ərinə itirmiş bir qadın yad kişi ilə görüşə çıxanda sizcə neyləməlidir?

Yalçın. Biz ki çoxdan tanışq.

Gültac. Tanışq... Hətta bir vaxt bir-birimizi sevdik.

Yalçın. Mən onda sizdən qəsdən ayrıldım. Öz duyğularımı boğub ürəyimə basdırdım. Səbəbi atam oldu. Siz ki bilirsiniz. O vaxt atamı vətən xaini adlandırırdılar, deyirdilər faşistlərə satılıb.

Gültac. Sonra, sonra?

Yalçın. Sonra məlum oldu ki, uydurma imiş bunlar. İtalyan partizanları ilə birgə vuruşub, döyüşdə həlak olub. (Pauza) Mən sizi də bədbəxt eləmək istəmirdim.

Gültac. Amma mən onda sizdən ayrılmaq istəmirdim. Duyğusuzların, qorxaqların, acığına. (*Birdən sərt*) O skamyada oturma-
yın!

Yalçın (*skamyadan qalxır*). Başa düşmədim.

Gültac. Bir vaxt orda Fərhad oturardı.

Yalçın. Xatirələr nə qədər əziz olsa da onların alovu bir gün insanı yandırır kül eləyər.

Gültac. Nə demək istəyirsiniz?

Yalçın. Bütün ömrü boyu tək-tənha qalmaq müsibətdir. İnsan elə yaranıb ki, nə qədər əzab çəksə də yenə qəlbində bir qətrə sevincə yer saxlayır.

Gültac. Əgər mən o qətrəni də itirmişəmsə...

Yalçın. İnanmıram, inana bilmirəm.

Gültac. İnana bilmirsiniz? (*Pauza*) Məndən nə istəyirsiniz?

Yalçın. Bir şirin söz, bir ümid qığılcımı.

Gültac. Axı niyə məndən? Nə çoxdur, qəşəng ağıllı qızlar.

Yalçın. İxtiyar özümdə olsaydı...

Gültac. Mənim də ixtiyarım özümdə deyil. Səbahət xanım çox həssasdır. İnsanın ürəyini gözlərindən oxuyur. Mən bəzən öz otağıma çəkilib ömrüm-taleyim barəsində düşünmək istəyirəm, dinmirəm, danışmıram. Amma bu sükutdan da o mənim nələr düşündüyümü duyur.

Yalçın. Çətindir.

Gültac. Mən onların xatirinə evdən çıxmaq istəmirəm. Ancaq onlar da əzab çəkir, mən də. Siz zəng vurandan sonra özümü-sözümü bilmirdim. Şopenin etüdlərini çaldım, Üzeyirin "Sənsiz"ini çaldım. Mənə baxdı, baxdı, sonra xəfifcə gülümsəyib, get, dedi, yorğunsan, bir az göz!

Yalçın. Eləmi?

Gültac. O, qayğısı, şəfqəti ilə məni məğlub edir. Mən belə yaşaya bilmərəm Yalçın, riyakarlıq ölumdən betərdir.

Yalçın. Mənim ürəyimdə zərrəcə xəyanət olsaydı... Mən sizi xoşbəxt görmək istəyirəm.

Gültac. Mən onların sınıq qəlblərini təzədən sındıra bilmərəm. Siz bizə gələndən sonra elə bil evimizin havası dəyişib. Hər gün mübahisə, qanqaralıq.

Yalçın. Mənə görə?

Gültac. “Şeytan adası”na görə. Siz ora gedirsiniz, gedin. Amma usta Nemətlə, mənim qaynatamla işiniz olmasın. Səbahət xanım çox qorxur.

Yalçın. Bəs siz?

Gültac. Mən? *(Onun gözlərinə baxır, nəşə demək istəyir, lakin fikirlərini gizlədir.)* İşləyə bilmirəm. Məşqlər, konsertlər tökülüb qalıb. Başa düşün, mən dili bir söz, ürəyi özgə söz deyənlərdən deyiləm. Mən öz evimdə qərib kimiyəm. Özümü Səbahət xanımın, usta Nemətin yanında, Fərhadın xəyalı qarşısında günahkar sayıram. *(Birdən cılığın)* Bəsdir mənə verdiyinizi əzab.

Yalçın. Gültac, nə oldu sizə?

Gültac. Görün bir məni hara çağırmısınız? Parka bulvara.

Yalçın. Evinizə gəlməyə cəsarət etmədim. Sizi öz evimə dəvət etməyi də rəva bilmədim. Amma bura... göz qabağıdır.

Gültac. Biz yaşlı adamıq özü də tanınmış... Başa düşürsünüzmü nə uydurmalar çıxıb bilər? Bir də bizim bu münasibətimiz sizi dilə-dişə salar. Əlinizi işdən soyudar. Axı siz ağır bir vuruş meydanına atılmışsınız. Qoyun bu, bizim birinci, axırıncı görüşümüz olsun. Unudun məni, elə bilin ki, heç yoxam.

Yalçın. Bacarmaram.

Gültac. Bəsdir, yaramaz bu uşaq əyləncələri.

Yalçın. Mən öz duyğularımın əlində bəzən doğrudan da uşaq kimi gücsüz oluram. *(Pauza)* Niyə elə baxırsız?

Gültac. Bir də mənə zəng vurmayın. Xahiş edirəm. Gedin, bizi bir yerdə görsələr... Gedin!

Yalçın. Gedirəm, sabah səhər. “Şeytan adası”na.

Gültac. Gedin! Göz yaşları məni boğur, gedin! *(Deyib səhnədən çıxmaq istəyir, Yalçın onun əlindən tutur, yaxınlaşıb göz yaşlarını silmək istəyir, bu vaxt arxadan Xalis çıxır.)*

Xalis. Dayan a yoldaş, neylirsiniz?

Yalçın. Mən?

Xalis. Bəli, siz. Mən bu işə qarışmaya bilmərəm. Axı mən kişiyəm.

Gültac *(həyəcanlı və utancaq)*. Nə istəyirsiniz bizdən?

Xalis. Mən? Heç nə. Budur sizin yolunuzu kəsən. Geyim-kecimdən abırlı adama oxşayır. Amma rəftarı... *(Yalçına)* Niyə qır-saqqız olub əl çəkmirsiniz bu xanımdan. Yoxsa bilmirsiniz kimdir? Məşhur pianoçu Gültac xanım.

Gültac. Aman, bu mənim adımlı da bilirmiş... (Xalisə) O mənı çoxdan tanıyır.

Xalis. Bu daha pis. Məşhur bir evin gəlinini, məşhur bir sənətkarı axşamın qaranlığında, kolların arasında saxlamaq? Ona elanı-eşq eləmək? Utanın, həya eləyin!

Gültac. O mənə heç şey demirdi. Biz dərdləşirdik, bir yoldaş kimi, dost kimi.

Xalis. Baxmayın cavanam. Ancaq mən də bəzi mətləbləri başa düşürəm. Əgər bu yoldaş sizin hörmətinizi gözləsəydi, gələrdi evinizə, bu daldaya, bu qaranlığa çəkməzdı sizi...

Yalçın. Həddinizi aşmayın cavan oğlan. Axı siz kimsiz ki, Gültac xanıma vəkillik eləyirsiniz?

Xalis. Mən? Kişi qeyrətli bir azərbaycanlı. Bir də... Gültac xanımın qeyrətini bütün respublika çəkir. O bizim fəxrimizdir. Ona güldən ağır söz deyinin cəhəngini ayıraram.

Yalçın. Yaxşısı budur gedin, əl çəkin bizdən.

Xalis. Gedərəm, ancaq bir şərtlə. Gültac xanım gəlsin, aparım evinə yola salım, sonra...

Gültac. Çox sağ olun, mən özüm...

Xalis. Qətiyyə. Razi olmaram. Mən sizi gecənin bu vaxtı bulvarda, yad bir kişinin yanında tək qoya bilmərəm. Cavan olmağıma baxmayın, mən sizi də, ərinizi də yaxşı tanıyırdım.

Gültac. Ərimi də?

Yalçın. Gedək yola salım sizi, Gültac!

Xalis. Yaxın durma, ona! Nəfəsin ona toxunsa məndən incimə.

Gültac. Qoyun çıxmaq gedək camaat baxır.

Xalis. Əvvəl bu rədd olsun, sonra.

Yalçın. Siz çoxmu danışacaqsız?

Xalis. Danışacağam. Sənin kimi nakişlərin, haramzadaların səsi gəldikcə danışacağam.

Yalçın. Kəs səsini.

Xalis. Ədə, mənə deyirsən bu sözü? (Yalçının yaxasından yapışır.)

Yalçın. Əl çək, yoxsa...

Xalis. Yoxsa neylərsən?

Yalçın. Neylərəm? (Dartınıb ona bir şillə vurur.) Al...

Xalis. Hə? Belə? (Qaçmaq istəyir, dönəndə atasının yaxınlaşdığını görəndə haray salır.) Köməyə gəlin, biabırçılığa baxın. Özgənin arvadına sataşrlar, gəlin, baxın.

Çərçizadə (*səhnəyə çıxır*). Nə var, nə olub? Nəcib insanlara salam.

Fərid və Mahirə səhnəyə çıxır.

Mahirə. Yalçın müəllim?
Fərid. Sakit, deyəsən usta da gəlir.

Səbahət və Nemət gəlirlər.

Nemət. Yalçın. Çox sağ ol! Gözləməzdim...

Gültac. Bizə kömək edin, atacan!

Səbahət. Gedək evə, tez, tez... Niyə dayandın, Nemət, gedək!

Nemət ətrafdakı adamlara baxır, heç şey demədən çıxır, qalanlar onların dalınca gedərkən arxadan gülüş və cılqalanlar onların dalınca gedərkən arxadan gülüş və cılğın musiqi səsi eşidilir.

İşıq söndür.

Pərdə

DÖRDÜNCÜ ŞƏKİL

Açıq dəniz. Qarlı, ayazlı qış günü... qürub çağı. Dalğalar arasında tək buruq. Nemət fikirli halda dənizin ənginliyinə tamaşa eleyir. Bu vaxt Çərçizadə gəlir. Əlində bir parça kolbasa tutub iştahla yeyir.

Çərçizadə. Axır ki, şöğərib yatdı. Tufanı deyirəm. Səkkiz gündür çimir almamışım. Əvəzçilər gəlsəydi...

Nemət. Darıxma, əvəzçi də gələr, kater də. Əlin işdə olsun.

Çərçizadə. Mən bilirəm indi evdəkilər nə çəkir.

Nemət. Biz ki səninlə dənizdə saç ağartmışıq, ay Xeyri! Yadından çıxıb qırx üçüncü ilin qışı?

Çərçizadə. Eh, cavanlıqda adam əjdaha ağzına da atılır. Amma indi... külək vuyıldayanda elə bilirəm ətrafımda bir sürü canavar ulayır.

Nemət. Deyəsən qocalıq bərk yapışıb yaxandan...

Çərçizadə. Qocalıq deyəndə ki... Səbahət xanımın əmri olmasaydı. Bir də bu Yalçının xatirini çox istəyirəm. Deyirəm işdir,

başlayıb, əlindən yapışaq, maladesini alsın. Yoxsa... əslinə qalsa gərək elə bizə bir addan-ordendən verib göndərələr təqaüdə. Maşallah, görmürsən nə cavanlar yetişib.

Nemət. Cavanlara söz yoxdur. Bir ora bax! Fəriddir, tufan səngiyən kimi verdi özünü buruğun altına.

Çərçizadə. Hə?

Nemət. Bir saatdan çoxdur suyun içindədir.

Çərçizadə (*aşağı baxır*). Ona bax ey, külək, su heç vecinə də deyil. Malades. Alayı oğuldur.

Nemət. Tərifdən bir şey çıxmaz. Get, qazmaçıların yanına, gör neyləyirlər. Qaldı təqaüdə... İstəsən danışmaq olar.

Çərçizadə. Təkcə təqaüd?

Nemət. Mən elə bilirdim ancaq yeməkdə iştahlısan... Demə...

Çərçizadə. Balam, hökumət bu adları niyə icad eləyib? Bu orden-medalı niyə çıxardı? Daha mən at istəmirəm, dəvə istəmirəm.

Nemət. İşdən bərk yapış. Sən hökuməti yarıtsan, hökumət səni məğmun eləməz.

Çərçizadə. Hə? Bu alayı məsələ. (*Yediyi kolbasanın artığını suya atır, ratsiyaya tərəf gedir.*) Görüm bir şəhərlə danışa bilərəm.

Nemət. Dayan, şəhər qaçmır...

Çərçizadə. Neçə gündür tufan aman vermir ki, əlimizi ağdan qaraya vuraq, indi də deyirlər balta ilişib.

Nemət. Tez dartdın ha. Torpaq elə çəkir, gəl görəsən. Xudayar Salmanoviç deyəndə ki, bu havayı söhbətdir, alim yoldaşın keyfinə dəyir. Su yüz metrə çatan yerdə, on min metr dərinlikdə quyunu heç Amerika qazmır, amma biz, dəlioğlanlıq eləyirik.

Nemət. Xudayar Salmanoviç deyər. Olmuya, sən də o fikirdəsən?

Çərçizadə. Mən nəçiyəm ki? Fəhlə baba... deyirlər qaz, qazıram, deyirlər dərinə get, gedirəm. Amma axırda cavabdeh olanın dərdinə yanırım. Başa düşürəm, şöhrətə görə öz balasının gözünü çıxardan da olub.

Nemət. Söz-hərəkət yeri deyil, gedək!

Onlar çıxır, bir azdan Yalçın görünür, hiss olunur ki, bərk yorğundur.

Yalçın. Neçə gündür iş dayanıb. Qazma çox gecikdi. Səbahət xanımı yəqin danlayırlar. O mənim xatirimə riskə getdi, usta da

ürəyinin yarasına köz basıb mənə qoşuldu. Yəqin nigarandırlar, Səbahət xanım da, Gültac da... (*Ratsiya səslənir.*) Alo, kimdir? Fəridi? Bu saat. Fərid, Fərid!

Fərid (*aşağıdan hay verir*). Gəldim.

Yalçın. Səni çağırırlar. Şəhərdən.

Fərid (*əynində brezent paltar səhnəyə çıxır, tələsik ratsiyaya yaxınlaşır*). Mahirə? Bildim ki, sən olacaqsan. Tufan? Dəniz quzu kimi sakitdir. Nə olacaq, ay qız? Öyrəş belə şeylərə. Lap bir ay da qala bilərəm. Buna Xəzər deyərlər, qadası! Buz kimi saxla ürəyini. Fəlakət? Elə söz çıxardanın lap atasına lənət. İnstitutda? İt hürər, karvan keçər. Tez, lap tez. Öpürəm gözlərindən. (*Dəstəyi yerinə qoyur, Yalçına yaxınlaşır.*) Bilmirəm, bu qızla necə eləyəcəyəm. Dəqiqəbaşı deyir, qəza, fəlakət.

Yalçın. Nişanlıdır?

Fərid. Sevgilimdir. Tanımış olarsız. Mahirə.

Yalçın. Mahirə? Bizim laborant? Bilmirdim. (*Bir papiros yandırır.*)

Fərid. Yalçın müəllim! Heç sevmisiz?

Yalçın. Sevirdim... çoxdankı işdir.

Fərid. İndi necə? Külfətiniz, oğul-uşağınız var?

Yalçın. Yox! Təkəm, tamam tək.

Fərid. Təklük dəhşətdir. Bunu hansı yazıçısına deyib. Nə əcəb indiyəcən? (*Pauza*) Üzünüə baxan deməz ki, dərdiniz var. Amma deyəsən başınızdan çox tufan keçib.

Yalçın. Mən barmağına balaca tikan batan kimi nalə-şivən qoparanlara nifrət edirəm, Fərid! Həyat çətin sınaq meydanıdır. İndi isə bütün fikrim-xəyalım bu dənizə, bu buruğa bağlıdır.

Fərid. Məndən arxayın olun, işin yaxşı qurtarması üçün lap başımı verərəm. Hə, gedim aşağıya, buruq suyu çəkmir, zədələyib.

Yalçın. Eləmi?

Fərid. Narahat olmayın. Bir azdan qayıdaram. Amma sizdən bir xahişim olacaq.

Yalçın. De, Fərid, de.

Fərid. Təkliyin daşını gərək atasız. Sizin kimi ağıllı adam tək-tənha? (*Bir neçə addım gedir, buruğun lap kənarından*) Nigaran olmayın bir azdan qayıdaram.

Fərid səhnədən çıxır.

Yalçın. Görəsən Gültac neyləyir? O gecədən sonra halı necə olub? *(Nemət qayıdır.)* Usta! *(Nəsə demək istəyir. Nemət onun nigaranlığını hiss edib sözə başlayır.)*

Nemət. Qorxma, uşaqlar bərk işləyir.

Yalçın. Yaman gecikdirdi tufan bizi...

Nemət. Dənizdə işləmək tum çırtlamaq deyil ki... Kim tələsir buyurub düşsün qabağa... Burda hər işi gərək zərgər kimi dəqiq görəsən. Suyun içində, dənizin dibində bu qədər həngaməni tarazlamaq, düzüb-qoşmaq zarafatdır bəyəm? Hələ maili qazmanın əlavə çətinliklərini demirəm.

Yalçın. Buruğu təzədən işlətsək, Xudayar Salmanoviçin səsi kəsilər.

Nemət. İnanmıram. İlan çalmasa dinc olmaz. Ancaq sən ona fikir vermə! Gördün ki, Fərhadın kitabına tərif yazdı. Özü də elə mütəbər qəzetdə.

Yalçın. Yazdı. İndi də... özgə yol ilə qanqaralıq salır. Düzü... mən sizin yanınızda xəcalətliyəm, usta! O gecəki əhvalat...

Nemət. Mən dünyagörmüş adamam, oğul. Çox görmüşəm belə işləkləri. Əgər mən hər uşaq-muşağın uydurmasına fikir verəydim, nə işimdən yarayardım, nə ömrümdən.

Yalçın. Usta! Deyirsiniz?..

Nemət. Bunların hamısı su bulandırmaqdan ötrüdür. Əslini axtarsan, mən heç onun tərifinə inanmıram. Kişiydi Fərhadın sağlığında yazaydı. Öləndən sonra tərif də təzə dəb düşüb.

Yalçın. Deməli, o, Fərhadla da həmfikir deyildi?

Nemət. Nə danışırısan? Xudayar həmişə bulanıq suda balıq tutmağı sevir. Elə ki sözü keçmir, tez cəbhəni dəyişir. Ancaq... xain adam kömür kimidir. Yandırmasa da qaraldacaq...

Yalçın. Mən belə şeylərdən çəkinmirəm. Amma Gültac...

Nemət. Bir dəfə Xudayar mənə balaca işarə elədi, aldı cavabını. Dedim ki, insan daş-qaya deyil, sevən ürəyə heç Allah da hökm eləyə bilməz.

Yalçın. Usta!

Nemət. Bulvardakı əhvalat da mən bilən onun hoqqası idi. *(Ratsiya səslənir, Nemət dəstəyi götürür.)* Eşidirəm. Sinoptiklər? Hava sakit olacaq. Ay səni xoşxəbər olasan. Çox yaxşı... *(Dəstəyi yerinə qoyur, güllümsəyir.)* Sən gərək gedəydin şəhərə.

Yalçın. Hara? Sizi qoyub hara gedəydim.

Nemət. Sonra Xudayar bundan da bir hoqqa çıxardar.

Yalçın. Hər nə eləyir-eləsin. Mənim taleyim buraya bağlıdır, evdə otura bilərəmmi? Zənnimcə, qazma hələ çox çəkər?

Nemət. Dəniz bizə namərdlik eləməsə, nadürüstlər əl-ayağa dolaşmasa, o qədər yox. *(Əlini köksünə qoyur.)*

Yalçın. Nə oldu, usta?

Nemət. Heç... Qorxma... Keçər. Çərçizadə gəlir.

Çərçizadə. Usta, bəs harda qalmısan? Sözə baxmır şoğərib.

Yalçın. Nə olub?

Nemət. Balta ilişib.

Yalçın. Eləmi? Gedək.

Çərçizadə. Aşağıda da Fərhad çapalayır. Su aman vermir ki, ona.

Nemət. Gedək, baltanı qaldıraq. Gəl. *(Çərçizadə ilə çıxmaq istəyir.)*

Yalçın. Mən də Fəridin yanına düşürəm.

Nemət. Oğlum!

Yalçın. Heç şey olmaz. Nə qədər ki, hava sakitdir, işləyək.

Nemət. Elədir, vaxtı ötürmək olmaz.

Yalçın bir səmtə, Nemət və Çərçizadə başqa səmtə gedirlər, bir azdan küləyin uğultusu artır, bu uğultu həyəcanlı bir musiqiyə qarışır. Bu vaxt Çərçizadə səhnəyə çıxıb tələsik ratsiyaya yaxınlaşır.

Çərçizadə. Alo, professor, mənəm – Xeyri Çərçizadə. Yox canım, dənizdən. Narahat olmayın, mən bilən xəmir hələ çox su aparar. *(Bərkdən gülür, bu vaxt Nemət səhnəyə çıxır, bu mənzərəni görür, yaxınlaşıb dəstəyi Çərçizadənin əlindən alıb, yerinə çırpır.)*

Nemət. Bu necə gülməkdir?

Çərçizadə. Balaca qızımdır, Cumbulu... Şeytan elə söz dedi ki, özümü saxlaya bilmədim.

Nemət. Cumbulu? *(Mənalı bir eyhamla ona baxır.)*

Çərçizadə. Yaman nigaran idim uşaqlardan.

Nemət. Qorxma, ölməzlər. Get işinə, durma, tez... Quyuya təcili məhlul vurun.

Çərçizadə. Birdən kater gəlməz, qalariq avara ha...

Nemət. Kater gəlməz, vertolyot gələr... dedim ki, təcili məhlul vur.

Bu vaxt dənizin dərinliyindən Yalçının səsi eşidilir.

Yalçın. Usta, kömək edin, usta!
Çərçizadə (*aşağıya baxır*). Vay, yazıqlar heydən düşüb ki...
Nemət. Trosu tulla aşağı. Özün də get dediyimi elə. (*Çərçizadə trosu suya atır.*)

Çərçizadə. Yapışın, bərk yapışın!

Nemət. İndi onu mənə ver! (*Trosu əlinə bağlayır, dartır.*)
Dedim ki, sən get! (*Çərçizadə gedir. Nemət geri çəkilib polad sütunlardan birinə dayanır, trosu dartır.*) Möhkəm durun, bərk yapışın!

Fərid. Məndən arxayın ol usta, mən üzmək bilirəm.

Nemət. Yalçın, sən bərk yapış. Bax belə, zəhrimar külək aman vermir ki...

Çərçizadə (*gəlir*). Bir şey çıxır?

Nemət. Çıxar. Gil məhlulu verdiz?

Çərçizadə. Uşaqlar işləyir. Mən nigaran qaldım.

Nemət. Eləysə kömək elə. Dart trosu.

Çərçizadə. Bu saat.

Fərid. Usta!

Yalçın. Usta!

Nemət. Qorxmayın balalarım. Buraxmayın bir-birinizi.

Çərçizadə (*tərinə silir*). Zəhrimar elə bil qayadır. Qalxmır ki...

Nemət. Neyləyirsən? Möhkəm yapış!

Çərçizadə. Dayan bir az Nemət, təngnəfəs oldum. (*Dənizə baxır.*) Fəridin əli üzüldü.

Nemət. Necə? Fərid, Fərid! (*Baxır rahat nəfəsini dərir.*) Üzüb tutdu trosu.

Çərçizadə. Malades.

Nemət. Dalğa az qaldı yıxsın Yalçını.

Çərçizadə. Yox, yox.

Nemət. Kömək elə! Buraxma trosu, Yalçın! (*Dənizə baxır.*)

Qolları gücdən düşür...

Çərçizadə. Birdən... İraq-iraq...

Nemət. Nə danışırısan?

Çərçizadə. Vallah heyranam səndəki ürəyə... O biabırçılıqdan sonra...

Nemət. Dedim ki, işində ol.

Çərçizadə. Tufan, qış gecəsi, dəniz... Özgəsi sənə yerinə olsaydı...

Nemət. Çəkil! Bu da bizim ağsaqqalımız. Tfu qeyrətinə. (*Deyib Çərçizadəni itələyir, özü bütün qüvvəsini yığıb trosu dartır.*) Bərk dayanın övladlarım, hələ Nemət ölməyib. Yalçın, Fərid, əzizlərim.

Küləyin uğultusu altında trosu özünə sarıyıb dartır, bir azdan
Yalçın və Fərid görünür.

Çərçizadə (*qabağa gəlib onları qucaqlayır*). Şükür, çox şükür.

Nemət. Heç utanırsan?

Yalçın. Nə olub, usta?

Nemət. Heç... (*Çərçizadəyə.*) Bu şücaətlə, bu ürəklə orden-medal istəyirsən? (*Yalçın və Fəridi qucaqlayır.*) Heç şeydən qorxmayın, mənim balalarım! Dənizdə işləyənin gərək ürəyi də bu dəniz kimi açıq olsun, burda işləyən sinəsində gərək şir ürəyi gəzdirsin. Yaxşı, gedin budkaya, bir az dincəlin, deyəsən hələ tufanla çox döşləşməli olacağıq.

Çərçizadə. Hə də... müsibət qabaqdadır. Qaranlıq gecə, tufanlı dəniz...

Fərid. Bu nədir, yoldaş Çərçizadə? Sentiment?

Çərçizadə. Sənin də keyfin gəlib, sement nədir? Yox bir, gil məhlulu...

Nemət dəstəyi götürür.

Səbahət (*telefonla*). Nemət mənəm. Tufan gözlənilir, dayan-dırın işi, eşidirsizmi, dayandırın.

Nemət. Bu kimin hökmüdür?

Səbahət. Birliyin.

Nemət. Birliyin yox, birliyin rəisi Səbahət Kəngərlinin.

Səbahət. Əmrə əməl edin, eşitdinizmi? Tufan dayanmayınca heç bir iş görülməsin.

Nemət. Yox, biz işləyəcəyik.

Səbahət. Nemət!

Çərçizadə. Eşq olsun qadın ürəyinə.

Nemət (*ratsiyaya*). Yox, mən bu əmrə əməl eləməyəcəyəm. Tufan nədir canım! Hava aydındır, dəniz də sakit. (*Ratsiyam yerinə qoyur.*) Gedin, hərə öz yerinə. Mən kəlləçarxa çıxıram. İşimiz davam edir. (*Nemət Fərid ilə gedir, Çərçizadə, əllərini bulaya-bulaya onlar gedən səmtə yönəlir, bu vaxt gözlənilmədən bir uğultu qalxır.*)

Çərçizadə. Bu nədir? Yer-göy lərzəyə gəldi? Yoldaş Yalçın, hardasan, yoldaş Yalçın?

Yalçın (*səhnəyə çıxır*). Nə var?

Çərçizadə. Birdən vulkan olar ha?

Yalçın. Vulkan?

Çərçizadə. Bu “Şeytan adası”ndan nə desən çıxar!

Yalçın. (*sürətlə ratsiyaya tərəf gedir*). Alo, Yalçın Muradzadədi. Yeddincidən. Tez vertolyot göndərin. Təcili!

Uğultu artır, müxtəlif istiqamətlərdən qadın səsləri eşidilir.

Səbahətin, Gültacın, Mahirənin səsi.

İşıq sönmür.

BEŞİNCİ ŞƏKİL

Səhnə iki yerə bölünmüşdür. Xəstəxana foyesi və palatalardan biri görünür. Pərdə açıldıqda əlinə çəlik almış, azca axsayan Çərçizadə palatalardan birindən çıxır, müstəntiq Yusifzadə onu təqib edir, başı sarıqlı Fərid foyədə dayanıb əsəbi halda papiros çəkir.

Yusifzadə. Sözlərinizə diqqətlə qulaq asdım. Məsələnin aydınlaşmasına xidmət edən bəzi faktlar dediniz. Amma...

Çərçizadə. Yenə amma? Sorğu-sualdan nəfəsim kəsildi ki...

Yusifzadə. Usta Nemətin ölümünün səbəbi yenə mənə aydın olmadı. O ölüb, ya öldürüblər? Bəlkə deyəsəniz?

Çərçizadə. Ölüb, öldürüblər? Mən bilən... onun ürəyi naxələf idi.

Yusifzadə. Onda daha bir sual. Usta ilə Yalçın Muradzadə arasında bir inciklik, konflikt vardı mı?

Çərçizadə. İnciklik deyəndə ki... deyəsən onun dul gəlini ilə Yalçın... Bir balaca...

Yusifzadə. Aha, aha... Sonra...

Çərçizadə. Sonra? Mən bildiklərimin hamısını dedim. Vertolyot barədə də, məhəbbət barədə də. Bir də məni silistə çəkməyin, yoldaş müstəntiq!

Fərid (*onun son sözlərini eşidib geri dönür*). Xeyri dayı, əhsən!

Çərçizadə. Niyə hirsələnirsən? Mən təmiz söhbət eləyirəm. Yerli-yataqlı. Kimi təqsirkar bilər, yoldaş müstəntiq verər padsud. Ayın-şayın işlədiyimiz yerdə şil-küt eləyib saldılar yatağa.

Fərid. Sənə ki bir şey olmayıb. Balaca ayağın burxulub...

Çərçizadə. Deyirsən də... müstəntiq yoldaş da elə bilər mən simulyantlıq eləyirəm.

Fərid. Mən sənə yerinə olsam, bir saat burda qalmaram. Nə burdakılara əziyyət verərəm, nə evdəkilərə.

Çərçizadə. Yaxşı, qurtar zarafatı! Validolun var?

Fərid. Buyur!

Çərçizadə. Ömrün uzun olsun, sorğu-sualdan lap tənənfəs oldum.

Fərid. Tənənfəs oldun çıx bağçaya, hava aydın, külək yox. Odur ey, curların da domino vurur.

Çərçizadə. Gedim. Olar, yoldaş müstəntiq?

Yusifzadə. Olar. (*Çərçizadə çıxır. Fərid Yalçın yatan palataya getmək istərkən müstəntiq onu saxlayır.*) Dayanın! Gedək. Öz palatanıza. Usta Nemətin ölümü ilə əlaqədar sizin də ifadənizi almalyam. Bəzi qaranlıq məsələləri aydınlaşdırmaq üçün.

Fərid. Bəlkə burda danışaq?

Yusifzadə. Yox palataya. Söhbətimiz rəsmidir.

Fərid. Nə deyirəm.

Onlar palataya gedir. Foyenin işıqları sönür, palatanınki yanır. Yalçın görünür.

Yalçın. Bir yerdə dayana bilmirəm. Elə bir daş qəfəsdəyəm. Xəcalət çəkirəm. Bu günəcən meyiti tapılmayan usta Nemətin xəyalı qarşısında, Səbahət xanımın mükəddər gözləri qarşısında. İndi, yəqin Gültac da məni lənətləyir. Haqlıdır onlar... Bu nədir? Yoxsa mən qorxuram? Yox, balaca qorxsam, əlim işdən soyuyacaq. Əlim də ki işdən soyudu düşəcəklər üstümə. Dik tut başını, Yalçın! Kişi gərək dar ağacına da başı dik gedə. (*Dərin düşüncəyə dalır.*) Faktlar mənim əleyhimədir. Neçə min pul xərclənib, nə qədər texnika tələf olub, axırda da insan itkisi... (*Bu vaxt Gültac palataya girir.*) Gültac! Siz?..

Gültac. Salam, Yalçın! Gəldim baş çəkim sizə. Bu da yeməkdir.

Yalçın. Mən sizin qarşınızda üzüqarayam. Geydiyiniz bu qara paltar... Səbahət xanım necədir?

Gültac. Səbahət xanım... Bir azdan yanınıza gələcək.

Yalçın. Bura! Yoxsa siz bu yolla mənə cəza vermək istəyirsiniz?

Gültac. Yalçın!

Yalçın. Rənginiz qaçıb. Yəqin ki çala da bilmirsiniz?

Gültac. Çalırım. Hərdən... şəhərdə çox dəhşətli sözlər danışirlar.

Yalçın. Məhkəmə, ağır rejimli dustaqxana...

Gültac. Səbahət xanım müstəntiqdən bərk şikayətlənir. Atamın ölümü yaman dəstəvüz olub ona.

Yalçın. Usta Nemət kimi adamın itkisi təsirsiz qala bilməz. Xüsusən, Xudayar Salmanoviç kimi dostlarımız olanda. Mən cəzadan qorxmuram. Fəlakətə bais mənəm, mən də cəzalanmalıyam.

Gültac. Yox, yox! İndi hər şey üstündə adama qara yaxmırlar. Təbii fəlakət hər yerdə ola bilər...

Yalçın. İndi mən məğlub vəziyyətdəyəm. Özüm də xəstəxanada. Müstəntiq də gündə gəlir. Qoy üstümə gülsünlər, dalımca danışınlar. Ancaq mən yarı yoldan qayıtmağa yenə də razı olmayacağam.

Gültac. Yoxsa yenə? Yalçın!

Yalçın. Bəli, mən fikrimdən dönməmişəm. Bədxahlarım qol götürüb oynasa da... mən əvvəl-axır o adamı Fərhadın ölməzlik heykəlinə döndərəcəyəm.

Gültac. Deməli?

Yalçın. Məni qorxaq, eqoist, bacarıqsız adlandırmaq istəyirsinizmi?

Gültac. Qorxaq, bacarıqsız? Yox, yox.

Yalçın. Elə isə həyəcanlanmayın, Gültac! Qəzətdə oxudum ki, xaricə yeni qastroa hazırlayırsınız?

Gültac. Vaxt hanı?

Yalçın. Yox, möhkəm olun, kim bilir hansı amansız münsifin qabağına çıxacaqsız?

Gültac. Hələlik. Hərdən zəng vursam, inciməzsiz?

Yalçın. Vurun, tez-tez vurun.

Gültac. Sağ olun!

Gültac palatadan çıxır, işıq sönmür, foyədə yanır. Gültac fikirli addımlarla gedərkən əlində bir neçə bağlama və bir dəstə çiçək olan Xudayarla rastlaşır.

Xudayar (*heyətlə*). Gültac xanım!

Gültac. Salam!

Xudayar. Gördünüz də!

Gültac. Bəli, siz haqlı çıxdınız.

Xudayar. Ancaq... mən insan fəlakətinə biganə qala bilmərəm, hər palatada neçə dost yatır. Müstəntiq də işi çox uzadır.

Gültac. Bəs dağ boyda alimlər? Onlar niyə susur?

Xudayar. Neyləsin yazıq alimlər? İndi adamlar ən çox ürək xəstəliyindən ölürlər. Amma siz... fəlakətin boz sifəti sizə tanışdır.

Gültac. Deyirsiniz məhkəməyə verəcəklər?

Xudayar. Mümkündür. Bununla da gül kimi adamlarımızı itirəcəyik.

Gültac *(onun gözlərinə baxır, palataya qayıtmaq istəyir. Lakin birdən hönkürür)*. Bəsdir, bəsdir! *(Deyib sürətlə səhnədən çıxır, foyedə işıq sönmür, palatada yananda Xudayar qayğılı tərzdə ora girir.)*

Xudayar. Xoş gördük, Yalçın! Yastığın yüngül!

Yalçın. Sağ olun!

Xudayar. Bu gülləri məxsusi Şüvəlandan gətirmişəm. *(Əlindəki şeyləri tumboğanın üstünə qoyur.)*

Yalçın. Nə zəhmət çəkirdiz?

Yalçın. Nə zəhmət. Mənim yarı canım sizin yanınızdadır. Bircə komissiya işi qurtarsaydı.

Yalçın. Niyə uzadırlar?

Xudayar. Nüfuzlu adamlardır. Akademiyadan, nazirliklərdən. Hər sözdə dəqiqlik, hər müddədə fakt istəyirlər. Deyəsən, istintaq orqanları da onlardan ciddiyyət və diqqət tələb edir.

Yalçın. Görürəm müstəntiqin qırımını. Diqqətli olsalar yaxşıdır.

Xudayar. Səndən əlavə izahat almaq istəyirlər. Bir az sağalan kimi.

Yalçın. Gəlsinlər. Lap günü sabah.

Xudayar. Vaxtında dedim, qulaq asmadın... *(Pauza)* Bir də bərkini tutsalar, məhşər ayağına çəkilən təkçə sən olmayacaqsan. Bu işin başında duran var.

Yalçın. İşin başında mən duraram.

Xudayar. Eh, təkçə sən olsaydın... Birliyin rəisi Səbahətdir. *(Pauza)* Deyirəm bəlkə baş həkimlə danışaq. Ustanın ölümünün səbəbini başqa yerə yoza. Hüquqşünaslar demişkən, yüngülləşdirici bir vəziyyət tapa?

Yalçın. Siz nə haqla?

Xudayar. Zəhrimar humanizm. Komissiya çox möhkəm yapışmış, mən sizi bəladan qurtarmaq xatirinə “Şeytan adası”nın perspektivsizliyi barədə onlara rəsmi izahat verdim.

Yalçın. Perspektivsizlik?

Xudayar. Ora doğrudan da “Şeytan adası”dır. Hər addımda qaz püskürməsi, vulkan qorxusu. Onlara dedim ki, maddi ziyan bizi yandırmaz, ancaq mənəvi ziyan, elmimizin avtoritetinin düşməsi... xahiş etdim ki, bu söhbəti biryolluq kəssinlər.

Yalçın. Nahaq yerə. Mən fikrimdən dönməmişəm.

Xudayar. Təəssüf.. Onda mən hadisələri ayrı mövqedən qiymətləndirməli olacağam. Fərhad getdi, Nemət getdi, indi də... Yox, sən bizim üçün çox dəyərli adamsan. Mən qan bahasına qazanılan şöhrətin əleyhinəyəm. Belə getsə...

Yalçın. Çomağı tərsinə çevirmək istəyirsiniz?

Xudayar. İnad etsəniz, ayrı çarəm qalmayacaq. Kim zəmanət verə bilər ki, təbiətlə bu amansız döyüş səni məğlub etməyəcək? Bəs hanı bizim insanpərvərliyimiz? Hanı sovet humanizminin təzahürü? Gülmə! Mən səni gələcəyin ən məşhur alimi etmək üçün yanıma gətirdim. İndi arxa çevirsəm, mənə nə deyərlər?

Yalçın. Arxa çevirməyin! Arxamızda dayanın, son mənzilə qədər.

Xudayar. Elə bilirsən dayanmamışam? Komissiyanın birçə iclasında olsaydın... Onlar texniki ziyanı da, insan itkisini də ümumdövlət mənafeyindən qiymətləndirirlər.

Yalçın. Bəsdir bu hədə-qorxu, Xudayar Salmanoviç! Niyə tək gəldiniz? Gətirəydiz komissiya üzvlərini, elə burda divan quraydılar bizə. Gedin, hamıya deyin ki, təqsir məndədir, tutsunlar, güllələsinlər mənə!

Xudayar. Yaxşı, hirs lənmə.

Yalçın. Yox, danışın, danışın!

Xudayar. Yox, mən gedim.

Çiyinlərini çəkib çıxır, palatada işıq sönür. Foyədə işıq yananda
Xudayar Mahirə ilə rastlaşır.

Mahirə. Xudayar Salmanoviç, salam.

Xudayar. Xoş gördük.

Mahirə. İstirahət günümdə də dissertasiyanı işləyirdim. Başım partlayır. Fəriddən nigaran olmasaydım... Fikirlisiz, nə olub sizə?

Xudayar. Narahat olma.

Mahirə. Eh... sizə sədaqətli adamlar çox lazımdır. Fədailər.

Xudayar. Başa düşürəm. Dissertasiyanı deyirsən. Səbir, səbir. Səbir qələbənin anasıdır.

Mahirə. Biganəlik də ögey anası.

Xudayar. Ağıllı qızsan. Darıxma. Fəridə məndən salam. Hələlik. *(Sürətlə səhnədən çıxır. Mahirə güzgü qabağında dayanıb tellərinə sığal verir. Palataya tərəf getmək istəyəndə müstəntiq və Fərid səhnəyə çıxırlar. Müstəntiq rəsmi addımlarla Yalçingil yatan palataya gedir. Fərid fikirli halda pəncərəyə yanaşır, uzaqlara baxır, Mahirə Fəridə yaxınlaşıb əlləri ilə onun gözlərini qapayır).*

Fərid. Əllərinin ətrindən tanıyıram, Mahirə. Xoş gördük.

Mahirə. Qoçaq.

Fərid. Kövrəlmə. Görürsən sarğılarımı açıblar. İki-üç gündən sonra əlvida palata, əlvida xəstəxana.

Mahirə. Hə?

Fərid. “Şeytan adası”nı məğlub etməyincə əl çəkdi yoxdur. Atalar demiş öldü var, döndü yox.

Mahirə. Yenə?

Fərid.

Dedim könül, içmə eşqin camını,
İçsən, dünya sənə dar olacaqdır.
Ya dost olma, ya zəhmətdən incimə,
Dost yolunda çovğun, qar olacaqdır.

Mahirə. Yenə Ələsgər?

Fərid. Neylim? İki şeyin dəlisiyəm də. Bir Ələsgərin sözlərinin, bir sənin gözlərinin. *(Əllərindən tutub kreslolardan birində oturur.)*

Mahirə. Dənizin on min metr dərinliyindən vulkana yaxın yerdə quyu. Özü də indiyəcən heç yerdə qazılmamış nadir quyu. Hə, nə oldu?

Fərid. Mahirə!

Mahirə. Yox! Gecələr gözümə yuxu getmir. Biləndə ki, sən burda bıçaq altında zarıyorsan, ürəyimin başı göynəyir.

Fərid. Əhsən... Yəni məni belə istəyirsən?

Mahirə. Əvvəla istəyirəm. Sonra da sənə xəstə yatmağımı istəmirəm. Xudayar Salmanoviç o gün dedi ki... Komissiya yəqin ki, bu işə biryolluq xitam verəcək. Qorx ki hələ məhkəmə-filan da ola.

Fərid. Sən də inandın?

Mahirə. İnanmağa ixtiyarım yoxdur. Müstəntiq indi yanından çıxdı. Bir də Xudayar Salmanoviç bizim aləmin tanrısıdır.

Fərid. Mahirə də onun dəyirmanına su tökən? Eləmi?

Mahirə. Səndə qətiyyənlər real təfəkkür, sağlam mühakimə yoxdur. Əgər “Şeytan ada”sı sənə əzizdirsə, üz məndən əlini!

Fərid. Onsuz da üzümü. O cəhiz-başlıq məsələsi...

Mahirə. Keçdi o söhbət, atam indi olub ipək kimi. Deyir Fərid ki, o həngəmədən salamat qurtarıb, qızım halaldır ona.

Fərid. Deməli!.. Onda başlayırıq toyu. Əvvəl Ədalətın “Ruhanisi”, sonra da Aftandilin qarmonu. Mən də sənnən qol-boyun.

Mahirə. Üstəlik sənın xahişlərini də yerinə yetirmişəm. Saçlarımı rəngləməmişəm. Təbii anadangəlmə.

Fərid. Qiyamətdir. Bu bir...

Mahirə. Görüşünə yaşıl donda gəlmişəm. Özü də son dəbdə tikilib.

Fərid. Lap tovuq quşuna oxşayırsan. Bu da iki...

Mahirə. Olmuya, yenə xahişin var.

Fərid. Üçüncü və ən mühüm xahiş... Çıx Xudayar Salmanoviçin laboratoriyasından. İşləmə onun institutunda!

Mahirə. Necə? Zarafat üçün özgə söz tapa bilmədin?

Fərid. Mən ciddi deyirəm. Tüpürüm elə professoru da, onun himayəsində yazılan dissertasiyaya da. Bilmirsən onun içində nələr var. Müstəntiqə elə şeylər deyib ki... Eşitdin? Elə günü sabah ver ərizəni.

Mahirə. Bir dayan yoldaş Fərid, kim sənə bu haqqı verib?

Fərid. Kim? Sevən ürək!

Mahirə. Məndən ötrü ürəyin hökmü mütəbər deyil. Ağıl hökm eləsəydi, başqa. Görünür, uşaqlıqda nənən sənə çox nağıl deyib.

Fərid. Nağıl nədir, Mahirə?

Mahirə. Nağıl? Sənın mənə elədiyın əcaib təklif! Bir düşün, niyə çıxım, kimin xatirinə? Mən bu gün, sabah namizəd olmağa hazırlaşırım. Sən isə... Məni Xudayar Salmanoviçlə düşmən eləmək istəyirsən.

Fərid. Əgər mənım həyat yoldaşım olacaqsansa...

Mahirə. Həyat yoldaşın yox, arvadın, qarabaşın... Keçməz yoldaş neftçi!

Fərid. Axı...

Mahirə. Mən sənə şərtimizi gərək ki, demişdim. Bir-birimizin qulluq işinə qarışmayacağıq.

Fərid. Axı bu təkcə qulluq işi deyil. Mənim həyat yoldaşım mənim dostlarımla ayağının altını qazsın, gününü göy əskiyə büksün. Mən də... bilirəm gözlünüz niyə götürürmür Yalçını... Axı sənün şefinin sayeyi-mərhəməti ilə “Şeytan adası”nın əleyhinə on üç namizədlik, bir doktorluq dissertasiyası yazılıb.

Mahirə. Hardan bilirsən?

Fərid. Sizin alimləriniz o adanı on üç dəfə dəfn eləyiblər. Dissertasiyalarını da eləyiblər ona başdaşı. On dördüncü başdaşımı da Xudayar Salmanoviç sənə hazırlatdırır.

Mahirə. Mənə? Başdaşı!

Fərid. Fərhad ölən kimi sən də bu mövzuya əl atmısan. İndi biz deyən olsa, bütün o əsərlər alt-üst olacaq. Budur Xudayar Salmanoviçi üşütməyə salan. Məgər mən deyirəm alim olma, dissertasiya yazma? Dediym odur ki, Xudayar Salmanoviç...

Mahirə. Deyəsən, müstəntiq sənün aqlını çaşdırıb. (*Əlini naz ilə onun alınına qoyur.*) Qızdırman yoxdur ki?

Fərid. Bəlkə fikirləşsən?

Mahirə. Əsla, qətiyyə. Hələlik, yoldaş dəniz qartalı.

Fərid heyərlə qıza baxır, nəsə demək istəyir, sonra hirsle qapını çırpıb palataya gedir, Mahirə onun arxasınca baxıb bərkdən gültür. Bu vaxt foyədə işıq sönür, palatada yanır.

Yusifzadə. Bəlkə elə bu gün danışaq.

Yalçın. Qanun ixtiyar verirsə, danışaq.

Yusifzadə. Qanunun mənə verdiyi ixtiyar çoxdur. Birinci sual: elə dərin yerdə quyu qazmaq hardan aqlınıza gəlib?

Yalçın. Təəssüf ki, bu təklifi meydana atan mən deyiləm.

Yusifzadə. Başa düşmədim.

Yalçın. Onun müəllifi cəsur bir insan olub.

Yusifzadə. Olub?

Yalçın. O gözəl alim Səbahət xanımın oğludur.

Yusifzadə. Aha, bu daha gözəl. Harda görmək olar o yoldaşı?

Yalçın. Heç yerdə.

Yusifzadə. Yəne başa düşmədim.

Yalçın. O həlak olub. “Şeytan adası”nda.

Yusifzadə. “Şeytan adası”nda? Nə vaxt?

Yalçın. Keçən il.

Yusifzadə. Özü həlak olub ya başqa səbəb olub? Ölümünün baisi tapılıb? Heyif ki, özünüz istintaq altındasız. Yoxsa bu saat sizdən bir izahat alıb, onun qatilini məhkəməyə çəkərdim.

Yalçın. Çox primitiv danışırsız.

Yusifzadə. Primitiv? Sovet ədalət məhkəməsi...

Yalçın. Ədalətin də gücünü bilirəm, məhkəmənin də... Ancaq hadisələrə səthi baxmaq, bir işi başa vurmamış o birinin şövqünə düşmək, zənnimcə, primitivlikdir, yalançı pəhləvanlıqdır.

Yusifzadə. Mən sizə kömək etmək, doğrunu üzə çıxartmaq üçün dedim bunu. Yalan da deyə bilərdim. Deməli doğruluq primitivlikdir?

Yalçın. Davam etdirin istintaqınızı.

Yusifzadə. Yox, düz sözü sizin kimi mədəni adamlar da ələ salırsa, yaşasın cazibəli, şirin yalan. Siz illüziyalarla yaşayırsız. Bəli, bəli. Buruq dağılıb, adamlar şil-küt olub, amma siz...

Yalçın. Qorxutmayın məni. Sualınız varsa verin, yoxsa...

Yusifzadə. Var. Daha bir sual.

Yalçın. Eşidirəm.

Səbahət gəlir.

Səbahət. Salam. Mane olmuram ki, yoldaş müstəntiq?

Yusifzadə. Xeyr, xeyr. Siz ki bu işin iştirakçılarından birisiz.

Səbahət. Bəlkə günahkarlarından demək istəyirsiniz?

Yusifzadə. Zərif qəlbinizi sındırmaq istəməzdim. Ancaq... axtarsanız sizin bu məsələyə münasibətinizdə cinayət tərkibi tapmaq mümkündür.

Səbahət. Bu xəbərdarlıqdır, yoxsa?.. Biz ki sizinlə söhbət etmişik. Dönə-dönə.

Yusifzadə. İstintaq prosesi mürəkkəb prosesdir. Hər an bir mülahizə meydana çıxır. Hər söhbətdən bir fərziyyə doğur. Məsələn, mən indicə vətəndaş Yalçın Muradzadənin ifadəsindən bilmişəm ki, sizin oğlunuz da "Şeytan adası"nda həlak olub.

Səbahət. Bəli amma arzuları, xəyalları ölməyib, bizimlə yaşayır.

Yusifzadə. Sizdəki soyuqqanlılıq məni heyrətə gətirir. (Üzünü Yalçına tutur.) Eləysə daha bir sual. Sizə, vətəndaş Muradzadə!

Yalçın. Eşidirəm.

Yusifzadə. Sizinlə usta Nemət arasında konflikt hansı zəmində yaranmışdı?

Yalçın. Bizim aramızda heç vaxt konflikt olmayıb.

Yusifzadə. Deyək ki, konflikt yox, inciklik. Səbəbi?

Yalçın. Bizim incikliyimiz də yox idi.

Yusifzadə. Yalan ifadə vəziyyətinizi daha da ağırlaşdırıb bilər. Xeyri Çərçizadə deyir ki, onun gəlini Gültac...
Gültaca qarşı Yalçının rəğbətini Nemət də bilirdi, mən də...

Yalçın. Çəkməyin onun adını.

Səbahət. Məncə, könül dünyasının istintaqa daxil yoxdur. Gültaca qarşı Yalçının rəğbətini Nemət də bilirdi, mən də...

Yusifzadə. Bilirdiz?

Səbahət. Biz cavan bir qadını kəbin dustağı eləyə bilmərik.

Yusifzadə. Bəs bu fakt ustanın əhvalını pozmağa kifayət deyil? Dinmirsiz, vətəndaş Yalçın? Mən bütün faktları istintaq və rəqinə yazmışam. Usta Nemətin sirli ölümü...

Yalçın. Niyə sirli?

Yusifzadə. Əgər təkcə o ölməşəydi... demirəm ki, ona qəsd eləmişiz. Ancaq... buruqda elə vəziyyət yaranıb ki, o dözə bilməyib, intihar eləyib.

Yalçın. İntihar?

Yusifzadə. İntihar. Usta dənizə hardan yıxılıb.

Yalçın. Kəlləçərxdən, püskürmə zamanı göz qırpımında...

Yusifzadə. Kəlləçərxdə... bir özgəsi, məsələn, elə siz özünüz işləyə bilməzdiniz?

Səbahət. Bizim sahədə əvəzçilik çətin olur. Bir də Yalçın alimdir.

Yusifzadə. Bilirəm, hərənin öz işi var, formal cəhətdən belədir. Bəs dost əli, dost nəfəsi? Siz isə dənizin ortasında ədavət aparmıdınız.

Yalçın. Böhtandır. Neftçilər, xüsusən dəniz neftçiləri axır tikələrini də bir yeyirlər. Ədavət, düşmənçilik o məqamda heç kəsin yadına düşmür.

Yusifzadə. Faktlar isə bunun əksini deyir. Hamınız sağ-salamat, usta naqqa balıqların ağzında. Şəksiz burda bir qəsd var.

Yalçın. Siz, siz...

Səbahət. Susun!

Yusifzadə. Hirsələnməyin. Bir fərziyyədir, ağılıma gəldi. Amma ... qəsd olmasaydı, heç olmasa onu vertolyot gəlincə bir sayaq saxlardız.

Səbahət. Bir sayaq... Nemət cavan deyildi, işləməyə də bilirdi. O özü Yalçına kömək əli uzatdı.

Yusifzadə. Təşəkkürü də ölüm oldu. Fakt...

Səbahət. Dənizdə işləmək düşmənlə döyüşmək kimidir. Hərənin öz yeri, öz vəzifəsi var. Nemət bunların ağsaqqalı idi. Bərk ayaqda qaçsaydı... Bu, cəbhədə yaralı dostu düşmən əlində qoyub qaçmaq kimi bir şeydir.

Yalçın. Mən ustanın xatirəsini qəlbimdə son nəfəsə kimi saxlayacağam... Onun simasını ömrüm boyu unutmayacağam.

Yusifzadə. Bəsdir bu yersiz emosiya, vətəndaş Muradzadə! Qanunun öz dili, öz məntiqi var. Hələlik təlaşa bir əsas yoxdur. Ancaq... yeri gəlsə siz bu barədə məhkəməyə cavab verməli olacaqsız.

Səbahət. Susun, axı onun əsəbləri gərgindir.

Yusifzadə. Soyuqqanlı olun, Səbahət xanım! Mən istintaq aparıram. Bir də çilgünlük cəzanı yüngülləşdirən faktor sayılıram.

Səbahət. Çox tələsirsiniz, cavan oğlan!

Yusifzadə. Mənə cavan oğlan deməyin. Mənim rütbəm var: üçüncü dərəcəli ədliyyə müşaviri.

Səbahət. Amma həssaslığınız yoxdur.

Yusifzadə. Maddə olan yerdə, cəza məcəlləsi olan yerdə nə həssaslıq?

Səbahət. Niyə gəlmisiz bura? Tufanlı dənizlə əlbəyaxa olan adamlara hədə-qorxu gəlib yalan-doğru ifadə almaq üçün? Gül kimi insanlarımızı ləkələyib onların müsibətindən faydalanmaq üçün?

Yusifzadə. Siz məni hədələyirsiniz?

Səbahət. Hədələmirəm. Sizi daşdıığınız vəzifənin fəvqündə durmağa çağırıram. İstəyirəm ki, bu bəzəkli mundir altında insan ürəyi gəzdirəsiniz.

Yusifzadə. Mən prokurorun sanksiyası ilə bura gəlmişəm.

Səbahət. Nə eybi? Fərhadı da, Neməti də “Şeytan adası”na göndərən mənəm. Verin məni məhkəməyə!

Yusifzadə. Bir az sakit olun! Bəlkə elə ölüm faktı doğrudan da təbii fəlakətlə bağlıdır? Amma... Hər halda mən bu düyünü açmalıyam. Sizin bu rəftarınız barədə isə rəsmən və şəxsən prokurora bildirməyi məqsəduyğun sayıram.

Səbahət. Sizdən qabaq mən bildirəcəyəm. Özü də indicə, bu saat. *(Palatadan çıxmaq istəyir.)*

Yalçın. Səbahət xanım!
Səbahət. Dayan Yalçın, bu cavan müstəntiq bilmir ki, insan taleyini belə ucuz tutmaq olmaz.
Yusifzadə. Elə buna görə mən usta Nemətin ölüm faktını...
Səbahət. Bəsdir gedin burdan, gedin!

İşıq sönrür.

ALTINCI ŞƏKİL

Dəniz neft birliyinin iclas salonu. Texniki şuranın iclası gedir. Pərdə açılarda müstəntiqin səsi eşidilir.

Yusifzadə. Beləliklə texniki şuraya istintaqın nəticəsini bildirirəm. Ay yarım çəkən yoxlama ilkin mülahizələrə haqq vermədi. Usta Nemətin ölümündə qəsd yoxdur.

Mərdanlı. Deməli təbii fəlakət?

Yusifzadə. Bəli, yoldaş Mərdanlı! Əlimizdəki materiallar heç kəsi cinayət məsuliyyətinə cəlb etməyə imkan vermir.

Xudayar. Bəs mənəvi məsuliyyət?

Yusifzadə. Bu artıq məhkəməyə aid deyil.

Xudayar. Ola bilsin. Amma Birliyə aiddir. İcazənizlə... Mən bir də çıxış etməli olacağam. Etiraf edirəm, bayaq yumşaq danışdım. Zəhrimar humanizm... Amma... vəziyyət tələb edir ki, mən öz institutumun, öz əməkdaşlarının rəyinə də biganə qalmayım. Budur, qazma-texnoloji şöbəsinin əməkdaşlarının qəti fikri. Bir üzünü Birliyə rəsmi təqdim etmişik. Oxuyun, Mahirə xanım!

Mahirə (*Xudayarın verdiyi kağızı oxuyur*). Yeddi nömrəli buruğun qazılması bir milyona yaxın vəsait aparıb. Şöbə belə hesab edir ki, ora sərf olunan elektrik mühərrikləri, buruq, qazma avadanlığı, gil məhlulu...

Fərid. Onlar bizə bəllidir. Təzə nə deyirsən?

Xudayar. İmkan verin, oxusun.

Fərid. İstəməz. Sözlünüzün canını deyin. Kütahını...

Mahirə. Bizim zənnimizcə, “Şeytan adası”ndakı kəşfiyyat işləri biryolluq dayandırılmalıdır.

Xudayar. İnstitut əməkdaşlarının qəti rəyi budur. Zəhmətkeşlərimizin alın təri ilə qazandıqları pulları bir adamın inadına görə biz havaya sovura bilmərik.

Səba hət. İnstitut kəşfiyyat işlərini daha yeni sahədə aparmaq lazımdır. Məsərəfi az, məhsulu çox olan sahələrdə. Mən də elə bilirəm. “Şeytan adası”na gedən yollar biryolluq kəsilməlidir. (*Kağızı Mərdanlıya verir*).

Fərid. Nə? Necə?

Mərdanlı (*kağızı gözdən keçirir, sonra*). Lakin komissiyanın rəyi sizin fikirlərinizi təkzib edir.

Xudayar. Mümkündür. Elə bizim aləmin ən böyük feyzi fikir sərbəstliyidir.

Yalçın. Komissiyanın tərkibində məşhur alimlər, görkəmli neft ustaları var.

Xudayar. İnstitutda oturanlar da südəmər uşaq deyil. Bir buruq əjdaha kimi ağzını açıb milyonları udacaqsa, dövlətin pulu, insanların ömrü havaya sovrulacaqsa... Yox, yetər, bu cəngavərlik oyunu.

Fərid. Oyun? Əhsən. professor!

Xudayar. Bir var arzu, bir də var fakt. Bu barədə mənfi rəy söyləmiş alimlərin fikrinə həyat möhür basdı. Elə isə... Yalçın Muradzadənin Don-Kixotluğu bizi çaşdırmamalıdır. Xüsusən ölümə nəticələnmiş bir qəzadan sonra.

Mahirə. Düzdür. Haqlısız.

Xudayar. Görünür, indiyəcən bəzi inzibati təşkilatlar Səba hət xanımın nüfuzunu tapdalamaq istəməyiblər. Amma... gül kimi adamlarımızı itirməklə bilmirəm biz nə qazanacağıq?

Fərid. Dəniz cəsurları sevir. Açıq pəncərədən evin içi aşkar göründüyü kimi, açıq dənizdə də adamın əsil sifəti, biliyi, qabiliyyəti aşkar görünür.

Yalçın. Sakit ol, Fərid! Hirsənmə.

Fərid. Bilirsiniz indi biz kimə oxşarıyıq? Bağındakı meyvələri uşaqlıqdan gizlədən xəsis bağbana.

Xudayar. Belə yaramaz cavan oğlan! Bu cür mötəbər iclasda, Mərkəzi Komitə nümayəndələrinin qarşısında.

Fərid (*başını bulayır, sonra Xudayara*). Qərribə məxluqsuz, Xudayar Salmanoviç! Elə bil başınız bir adamındır, ürəyiniz o birinin. Başınıza yaxşı bir fikir gələn kimi ürəyinizdəki şeytanlar baş qaldırır haray çəkir.

Xudayar. Yoldaş Mərdanlı, mən xahiş edirəm bu beyniqaanlı oğlanı...

Fərid. Buraxın bu uydurma epitetləri. Cavan, beyniqanlı... bacarırsız kömək eləyin, bacarmırsız, dolaşmayın əl-ayağa.

Xudayar. Səbahət xanım, iclasın gedişinə diqqət yetirin. Bu yersiz atmacalar fikir deməyə mane olur. Bir də elmi argument qarşısına elmi argumentlə çıxmaq lazımdır. Xoruz döyüşdürmürük ki...

Səbahət. Mən istəyirəm ki, hər kəs fikrini açıq desin. Məncə, Fəridin bu loru danışığında da elmə arxalanan bir məntiq var.

Xudayar. Bu elmi polemika yox, sözlüləşdirməkdir. Belə olsa mən iclası tərک etmək məcburiyyətində qalacağam. Açıq ziyankarlığı ört-basdır etmək...

Mərdanlı. Yanılırsız, Xudayar Salmanoviç, hissə qapılırsız. Olsa-olsa burda şöhrət həvəsi ola bilər.

Fərid. Mən bu fikirlə də şərik deyiləm. Şöhrəti asan yolla da qazanmaq olar.

Səbahət. Düz deyir Fərid. Onlar ömrünü Xəzərə qurban vermiş bir cavanın, mənim Fərhadımın xatirəsini yaşatmaq istərdilər. Ancaq... mümkün olmadı... bacarmadılar.

Mahirə. Budur obyektiv həqiqət. Mümkün olmadı.

Səbahət. Getmə ora Yalçın, Fərhadı da ora mən göndərmişdim. Onun ölümünə görə məni məzəmmət edən olmadı. Başa düşdülər ki, ana öz balasının qatili olmaq istəməzdi. Amma sən... Ora təzədən getməyinizə mən də razılıq verməyəcəyəm.

Fərid (*yerindən sıçrayır*). Niyə dinmirsiz, Yalçın müəllim!

Yalçın (*ayağa qalxır, həyəcanla, lakin qəti*). Mən komissiyanın rəyini diqqətlə oxumuşam. Orda açıq-aydın yazılıb ki, qazma vaxtı dövrəndə olan gil məhlulunun parametrləri balta işləyən təbəqədən çıxan qaz gil məhlulunu qazlaşdırıb yanğın törədib.

Mahirə. Çox mötəbər və dəqiq fikirdir.

Yalçın. Lakin bu, insan arzusu qarşısında çökilmiş Çin səddi deyil. Bu, işin texniki cəhətidir. Qaldı mənəvi amilə ... bayaq şöhrət dediniz, mən o şöhrətdən danışmaq istəyirəm.

Mərdanlı. Danış, danış!

Yalçın. Şöhrət də məhəbbət kimi, nifrət kimi insanla qoşa yaranır. Ancaq şöhrət var, şöhrət var. Biri var onun-bunun süfrəsindən oğurlanan şöhrət, bir də var qarda-boranda əliqabarlı insanlar arasında qazanılan şöhrət.

Xudayar. Konkret danışsaq, yaxşıdır.

Yalçın. Əlbəttə. Kim deyə bilər ki, Xudayar Xudayarzadə şöhrətsizdir? Heç kim. Lakin kim qazandırıb ona bu şöhrəti?

Mahirə. Qəribə sualdır.

Yalçın. Bax, yerindən söz atan qız!

Mahirə. Mən?

Fərid. Bəli, siz Mahirə xanım. Alim adı almaq xatirinə hər cür alçaqlığa razı olan şöhrətpərəst qızlar, kəmsavad oğlanlar.

Xudayar. Xahiş edirəm etika qanunlarına riayət edəsiniz. Şəxsi məsələlər...

Yalçın. Yox, şəxsi məsələ deyil bu. Siz tabeliyinizdə olanların mənəviyyatını çürütmək üçün öz nüfuzunuzdan hər cür istifadə edirsiniz.

Fərid. Elədir. Hər kim su tökmür dəyirmanınıza gözünüzün düşməni olur.

Xudayar. Başa düşürəm, mötəbər alimlərin, məşhur ekspertlərin çıxartdığı nəticədən sonra şöhrət barədə bu mənasız disputa ehtiyac varmı?

Yalçın. Var.

Xudayar. Yoldaş Mərdanlı, sizin fikriniz?

Mərdanlı. Danış, Muradzadə, danış!

Yalçın. Mən təkə özümü düşünsəydim, oturdum institutda, işlədədim laborantlarımı, mühəndislərimi, az vaxtda olardım məşhur alim. İstəmədim. Sənədlər göstərir ki, “Şeytan adası”nda neft ehtiyatı tükənməzdir. Bir də mənim çəkdiyim zəhmət vətənimə, Azərbaycan torpağına kiçik bir şöhrət gətirəcəksə, mən bundan sonra da min bir cəfaya dözərəm. Xəzərin şöhrətini pul kimi kəsəsinə yığanlar, orden kimi sinəsinə vuranlar çoxdur. Bu şöhrət üçün dincliyindən, şirin canından keçənlər isə olduqca azdır. Belələrinə istəyir Xəzər. Əgər siz buna şöhrət deyirsinizsə, mən belə şöhrətin dəliyəm.

Səbahət. Həyəcanlanma, Yalçın!

Mərdanlı. Dediklərinizdə həqiqət çoxdur. Ancaq...

Yalçın. Nə ancaq?

Mərdanlı. Fikirlər haçalaşmış, rəylər bölünüb.

Yalçın. Biz o qorxunc adaya getməyə də bilirik, yoldaş Mərdanlı. Nə çoxdur qorxusuz yer. Lakin... “Neft daşları” yarananda nə qədər qurban getdi. Kaveroçkin, Bayram coşqun dalğalar qoynunda nağıla, əfsanəyə döndülər. Hücuma keçən əsgər qorxsa, qalib gələ bilməz.

Fərid. Haqlısız, Yalçın müəllim, ya “Şeytan adası”, ya heç yer.

Səbahət. Fərid!

Fərid. Bu günlər çox yığışmışıq, indi də söhbət o mərtəbəyə minib ki, məclisimizə Mərkəzi Komitədən adam gəlib. Zənnimcə, gərək bu gün ya üzək, ya düzək...

Mərdanlı. Elədir. Qəti fikrə gəlmək vaxtıdır.

Yalçın. Onda mənim sizə bir sualım var.

Mərdanlı. De.

Yalçın. Müharibəyə aid kitablardan birində oxumuşam ki, siz, qırx ikinci ilin payızında bütöv bir batalyonu mühasirədən çıxartmışız. Onda siz bütün yollara, cığırlara bələd idiniz? Yox! Bəs necə çıxdız mühasirədən? Necə qurtardız adamları? Siz onda məndən çox cavan idiz. Bəs indi mənə nədən qorxum? Niyə bədxahları üstümüzdə güldürək? Fədaidir bu adamlar! Belə adamlara indi çox ehtiyac var. Vaxtilə sizin yandırdığınız məşəli uzaq mənzillərə aparmaq istəyən fədailər. Hər büdrəyişdən qorxsaq, hər vahimədən qorxuya düşsək, gərək çəkilək evlərimizə, başlayaq istixarəyə. Yox, dəniz sevmir doşan xasiyyət adamları. (Pauza) Kosmonavtları görürsünüzmü? Biri həlak olanda o biri ürəyini dişinə tutub deyir mənə göndərin o bilinməz yerlərə. Kömək edin bizə, “Şeytan adası”nın gözünü yolda qoymayın.

Səbahət. Fikriniz nədi, yoldaş Mərdanlı?

Mərdanlı. Bu kor cəsərət deyil. Bu, doğrudan da fədailikdir. Fədailərin arzusuna biganə qalmaq olmaz.

Səbahət. Məncə, iclası bağlamağa ehtiyac yoxdur.

Mərdanlı. Şübhəsiz.

Mahirə. Bu nə oyundur, Xudayar Salmanoviç?

Xudayar. Nə eybi var. Xudayar hələ ölməyib.

EPİLOQ

Dəniz kənarı, gəmi körpüsü. Uzaqdan dənizə yollanacaq gəmi görünür.

Yalçın. Səndən olmaz, ay Fərid! Zarafatından qalmırsan. Deyəsən toyunu da bu yaxında eləyəcəksən.

Fərid. Toy məsələsi təxirə salınır.

Yalçın. Niyə ki?

Fərid. Sevgilim alimliyi məhəbbətdən üstün tutdu. Keçdi Xudayar Salmanoviçin səngərinə.

Yalçın. Bu ürək ki səndə var gedərsən. (*Gəminin fit səsi gəlir.*) Gedək görək uşaqlardan kim gəlib?

Fərid. Gedək. (*Birdən dayanır.*) Mən qalası oldum.

Yalçın. Hə?

Fərid. Bircə dəqiqə... (*Deyib qarşından gələn Mahirəyə yaxınlaşır. Yalçın səhnədən çıxır.*)

Mahirə. Salam, yoldaş Fərid!

Fərid. Salam, səndən nə əcəb?

Mahirə. Qəhrəmanların tamaşasına gəlmişəm. (*Gülür.*) Müsahibəni qəzetdə oxudum – “Azərbaycan gəncləri”ndə. Amma... yalan olmasaydı...

Fərid. Yalan?

Mahirə. Məsələn desəydin ki, filan qədər zərər çəkmişik, filan qədər avadanlıq tökülüb dənizə, yanğını söndürmək üçün adamlar əldən-ayaqdan düşüblər, bu daha dəqiq olardı. Amma yazmışan ki, “Şeytan adası” təslim olur. Saxtakarlıq.

Fərid. Məhəbbətim barəsində fikrini bilirəm. Mənfi. Amma sənətim barədə. Səni bu qədər boşboğaz bilməzdim.

Mahirə. Boşboğaz? Sənin ilahi məhəbbətindən, Ələsgərin qoşmalarından məhrum olandan sonra lap boşboğaz olmuşam. Qəhrəman.

Fərid. Təşəkkür edirəm. Təşəkkür edirəm ki, səni tanımağa özün kömək etdin. (*Getmək istəyir.*)

Mahirə. Yalçın gəlməyib?

Fərid. Nəyinə görədir?

Mahirə. Bu gülləri ona gətirmişəm.

Fərid. Sən ki onun qarasına hey danışırısan.

Mahirə. Biz həmkarlıq.

Fərid. Əhsən qanacağına... Meşşan əxlaqı. Hələlik. (*Gəmiyə tərəf gedir, bir azdan Xudayar görünür.*)

Xudayar. Mahirə!

Mahirə. Salam, professor!

Xudayar. Güllərindən olmaz.

Mahirə. Öz bağımızdandır. (*Bir dəstəsini Xudayara verir.*) Bütün il boyu bacılarım yığır, bir dəfə də mənim olsun.

Xudayar. Çox gözəl görünürsən.

Mahirə. Qəhrəmanları yola salanda görək üzler gülsün.

Xudayar (*əşəbi*). Qəhrəman. (*Qəzeti ona göstərir.*) Yəqin ki, oxumusan?

Mahirə. Çoxdan.

Xudayar. Bu gül dəstələrinin birini Yalçına, o birini Fəridə verərik.

Mahirə. Fəridə?

Xudayar. Gözəl olar, effektiv. Adamı cürbəcür şikəst eləmək olar, kimini daşla, kimini alqışla.

Mahirə. Hə?

Xudayar. Şöhrət çoxlarını zəlil eləyib. Odur ey, şöhrət dəlisinin biri də gəlir. (*İrəli çıxıb səhnəyə gələn Səbahətlə görüşür.*) Xoş gördük Səbahət xanım.

Mahirə. Salam, professor!

Səbahət. Yəqin bu gülləri Yalçına verəcəksiz. Şair Derjavın demiş: “Məğlub müəllimdən qalib tələbəyə”.

Xudayar. Məğlub? Tələsməyin, Səbahət xanım. (*Səhnəyə çıxan Yalçınla görüşür.*) Uğur olsun. (*Gül dəstəsini ona verir.*) Arzum budur ki, bu dəfə qələbən qurbansız olsun.

Yalçın. Qələbə qurbansız olmur, Xudayar Salmanoviç! Müdrik bir sənətkar deyib ki, əzab və məhrumiyətlər arasından irəli.

Xudayar. Əhsən. Get. Mən institutumun iyirmi beş illik zəhmətini də, öz şöhrətimi də sənə ayaqların altına atmağa hazırım. Qalib gəlsən...

Səbahət. Təslim bayrağı.

Xudayar. Yox, humanizm.

Fərid tələsik gəlir.

Fərid. Gəminin getməsinə az qalır. Nigaran oldum.

Səbahət. Necəsən, oğlum?

Fərid. Çinar kimi. Yenə dənizə, yenə “Şeytan adası”na. Fərarilik hünər deyil. Mən eşitmişəm ki, dava vaxtı fərariləri güllələyirdilər.

Xudayar. Yaxşı yol, qoçaq!

Mahirə. Çalış bir yangına, tufana düşmə. Ələsgər yetim qalar. (*Deyib gül dəstəsini Fəridə verir, o alıb yerə tullayır.*) Çuşka. Gedək professor!

Xudayar. Gedək. (*Onlar çıxır, Fərid dallarınca baxıb bərkədən gülür, sonra Səbahətlə vidalaşır.*)

Fərid. Hələlik, müəllimə!

Səbahət. Gedin. Siz iradəinizlə məni məğlub etdiz. Amma mən bu məğlubiyyətlə fəxr edirəm. Gedin. (*Fəridi qucaqlayır, Fərid çıxır.*) Sən dayan, Yalçın, Gültac gələcək.

Yalçın. Gültac? (*Gəmi ikinci dəfə fit verir, həzin bir musiqi çalınır, musiqidə həm həsrət, həm də ümid notları eşidilir. Bu vaxt Gültac əlində gül dəstəsi qaça-qaça gəlir.*)

Gültac. Ana! Xoş gördük. Yalçın!

Yalçın. Sağ olun.

Gültac. Sabah axşam Meksikaya yola düşürük, anacan! İki ay gastrola olacağıq.

Səbahət. Yaxşı yol, mənim balam! (*Pauza*) Qayıdanda Gültacı sən qarşılayarsan, Yalçın!

Gültac. Anacan!

Yalçın. Ana!

Gültac. Anacan, siz...

Səbahət. Get, mənim balam! Xoşbəxt ol! (*Yalçın və Gültac yola düşməyə hazırlaşan gəmiyə tərəf gedirlər, Səbahət baxır, göz-lərindən axan yaş silir.*)

Səbahət. Mən az vaxt içində üç əziz adamımdan ayrıldım. Fərhadan, Nemətdən, Gültacdən. Çox deyilmi? Ancaq... onlar getməliydi hərəsi öz mənzilinə, öz dünyasına. (*Ağır addımlarla gəmiyə tərəf gedir, bir azdan yola düşən gəminin fit səsi gəlir, Səbahət yaylığını çıxardıb yelləyir.*)

İşıq söndür.

SÖHRAB TAHİR AZƏRAZƏR

1926

Tahirli Söhrab Əbülfəz oğlu – şair, nasir, publisist. 1926-ci ilin mayında Güney Azərbaycanın Astara şəhərində sənətkar ailəsində anadan olmuşdur. Orada həkim Nizam məktəbinin hazırlıq sinfində oxuyarkən, İran şah hakimiyyəti onu ailəlikcə Kirmanşah şəhərinə sürgün etmişdir. Sürgün dövründə “Səadət” və “Şahpur” məktəblərində oxumuş, həm də atası ilə birgə İran-İngilis neft şirkətində işləməyə başlamışdır (1939-1943).

Sovet ordusu İrana daxil olarkən, sürgündən Təbrizə qayıtmış, xalq hərəkətində fəal iştirak etmişdir. Güney Azərbaycanında Milli hökumət qurulan zaman Azərbaycan Demokrat Partiyası Mərkəzi Komitəsi təşkilat şöbəsinin partiya bilet bölməsində möhürdar işləmiş, təhsil almaq üçün Bakıya göndərilmişdir (1950). ADU-nun filologiya fakültəsinə qəbul olunmuş (1952-1957), eyni zamanda ADF MK-da təlimatçı, ADF-nin Bakı şəhər komitəsinin birinci katibi, Cənubi Azərbaycan Yazıçılar Cəmiyyətinin sədri vəzifələrində çalışmışdır (1950-1959). Moskvada M.Qorki adına Ali ədəbiyyat kurslarında müdavim (1959-1961), ADF-nin Bakı Komitəsində birinci katib (1962-1966), “Azərbaycan” jurnalı redaksiyasında məsul katib (1967-1973), ADF MK orqanı “Azərbaycan” qəzetinin və “Azərbaycan” jurnalı redaksiyasında bədii şöbələrdə müdir (1974-1980), ADF-nin nəzdində “Səhər” ədəbi-tarixi jurnalında baş redaktor müavini (1981-1984), “Azərbaycan” jurnalının redaktoru (1984) vəzifələrində çalışmışdır, Azərbaycan MEA Şərqsünaslıq İnstitutunun baş elmi işçisidir (2003-cü ildən).

İlk mətbu əsəri “Yaşa qüdrətli qoşun” şeri (“Azərbaycan” qəz., 1949) çap olunmuş, dövrü mətbuatda şeir, hekayə, ədəbi-tənqidi və publisist məqalələri ilə dərc olunmuşdur.

Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü (1958), Azərbaycan Mədəniyyət işçisi (1984), Xalq şairi (1998), inqilabi, ədəbi-ictimai fəaliyyətinə görə Təbrizdə “21 Azər” medalı, Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Rəyasət Heyətinin fəxri fərmanı ilə təltif olunmuşdur.

ANA HÖKMDAR

İki pərdəli yeddi şəkilli mənzum dram

İŞTİRAK EDƏNLƏR

Tomris	– Aran vassallığının hökmdarı. Mərhum hökmdarın dulu
İtkin	– Tomrisin uşaqlıq dostu. Onun ilk sevgilisi. Keyxosrovun Aran üzrə məsləhətçisi
Keyxosrov	– Pars padşahı, 50 yaşında
Ucal	– Tomrisin oğlu, 18 yaşında
Gücər	– Tomrisin qoşun sərkərdəsi. Hökmdarı sevən cavan pəhləvan
Şux	– Tomrisin sarayında Keyxosrovun gizli bələdçisi və xəbərçisi, Gücəri sevən qız
Mad	– Tomrisin vəziri, məsləhətçisi, ağsaqqalı
Rəmmal	– Keyxosrovun sarayında hər işə müdaxilə edən yaltaq bir təlxək
Qoca	– Aranın timsalı, nağılçı
Herədot	– Yunan tarixçisi və səyyahı
Elçilər	
Sərkərdələr	
Döyüşçülər	
Carçılar	
Qulluqçular	
Tomrisin ərinin kabusu	

BİRİNCİ PƏRDƏ

BİRİNCİ ŞƏKİL

Aran vassallığı. Miladdan əvvəl, 250-ci illər. Araz çayının şimal sahili. Çay gur axır. Tələtümlü suların səsi eşidilir. Çayın cənub sahili aydın görünür. Mahnı səsi eşidilir. İki qadın deyir:

Birinci qadın

A dağlar, daşdı dağlar,
Səndən kim aşdı, dağlar?
Gözlərim yuxu tutdu,
Tərlandı qaçdı dağlar.

İkinci qadın

Bahasız daşdı dünya,
Çürük ağacdı dünya,
Kimə deyim dərdimi,
Tamam qan-yaşdı dünya.

Birinci qadın

Ay zamana-zamana,
Oxu qoydun kamana,
Eşşəklər arpa yeyir,
At həsrətdi samana.

İkinci qadın

Dağları en piyada,
Yola gir tən piyada,
Gedirik haqqı tapaq,
Sən atlı, mən piyada.

Birinci qadın

Əzizim, qız Aranda,
Dan yeri qızaranda,
Qalsa da oğlan qalsın,
Qalmasın qız Aranda.

İkinci qadın

Mən aşıq gülü xara,
Yaylığın gülü xara,
Dedilər bülbül ölüb,
Verdilər gülü xara.

Birinci qadın

Gedirəm, gedən olsa,
Yolu öyrədən olsa,

Yara namə yazmışam,
Yerini bilən olsa.

İkinci qadın

Ocağı yaxşı qala,
Odun qoy, yaxşı qala,
Nə olar bu dünyada
Pis ölə, yaxşı qala.

Birinci qadın

Xəncəri işlə, yolla,
Üstün gümüşlə, yolla,
Mənə beş alma göndər,
Birini dişlə, yolla.

İkinci qadın

Əlimdə var bağlama,
Mən gedirəm, ağlama,
Gedib gələ bilməsəm,
Namərdə bel bağlama.

Arazın şimal sahilində yunanlara məxsus löbbədə və çarığa oxşar patavasız ayaqqabı geyən başıaçıq bir kişi heyran-heyran ətrafa baxır.

Herədot

Gözəldir Aranın yurdu, oylağı,
Mülayim havası,
Mülayim xalqı.
Ancaq döyüş vaxtı dəyişir tamam
Vəhşi pələng olur mülayim adam.
Həm də qoy xəlvətdə bir söz də deyim,
Dəliddən doludur burda mülayim.
Düz yol görməsəm də dağda, dərədə,
Ancaq düzlük gördüm adamlarda mən.
Onlar bir xoş üzlə xoş edər səni,
Çox-çox heyran qoyub bu diyar məni.

Gözəldir sükutun ipək kölgəsi,
Böyük Atrapatan,
Aran ölkəsi.
Bir beytdir, bir qılınc,
Cüt misra-tiyə
Aran, Atrapatan qoşa qafiyə.
İgiddir bu yerin oğulu, qızı,
Atının cilovu,
Yüyəni qızıl.
Alnına, döşünə qızıl düzənlər,
Atını günəşə qurban kəsənlər
Günəştək istidir,
Günəştək təmiz,
Əslində günəşdən yaranmışıq biz.

Bu zaman Araz qırağından bir qoca keçir. Saqqallı, hündür və cəld:

Q o c a

Torpaq bir rəngdədir Atrapatanda,
Dəyişə bilmədi rəngini qan da.
Hər iki sahili yer-yer dolanıb
Alnıma yığmışam olan-qalanı.
Heç xalqa bu qədər dağ çəkilməyib
Heç yerdə bu qədər qan tökülməyib.

H e r e d o t

Qoca, ayaq saxla, keçmişi dindir,
Bu yerin, bu yurdun hakimi kimdir?
Danış bu ellərin şəhadətindən,
Şahının mütəbər siyasətindən.
Danış müdrik qoca,
Tomris anadan,
Danış olanları eldə-obada.

Q o c a

Torpaq bir rəngdədir Azərbaycanda,
Dəyişə bilmədi rəngini qan da.

Qardaş, bu yerlərin adı Arandır,
O yanlı, bu yanlı Azərbaycandır.
Düşmən göndərsə də min-min ordunu,
Əyə bilməyibdir Aran yurdunu,
Hiylə işlətsə də İskəndər, Dara,
Qarət yükləsə də qızıl atlara,
Xalqın ürəyinə girə bilməyib,
Var güdən bu xalqı görə bilməyib.
Şumer, mad, massaget, oğuzlar, moğlar
Əl-ələ veriblər tayfalar, dağlar.
Əl-ələ verəndə əllər güclənib,
Misdən qaynaq alıb dəmir tunclanıb.
Hökmdar, sərkərdə çox görmüşəm mən,
Mərdliyi öyrəndim Tomris nənəmdən.
Mərdliyi öyrətdi o qadın mənə,
O, ucalıq verdi bizim vətənə.

Qoca əlini səhnənin arxa tərəfinə tutur. Bu zaman səhnənin arxa tərəfi işıqlanır. Ön planda qızıl qübbələri və qızıl örtüklü dirəkləri olan böyük bir çadır, çadırın ortasında taxt üstündə Tomris oturmuşdur. Herodot və Qoca tamaşaçıya çevrilib heyran halda səhnəyə baxırlar.

Gü c ər

Gəlir üstümüzə yüz minlik ordu,
Başında şahənşah Keyxosrov durur.
Elə xoş görünüb Aran gözünə,
Qəbir yeri gəzir burda özünə.
Bərə düzəldirlər, atırlar çaya,
Qoşun dayanmadan keçsin bu taya!
Keçinin buynuzu gicişən zaman,
Çoban çomağına sürtüşər heyvan.

Gücərin arxa tərəfində dayanmış iki döyüşçü onu başlarının hərəkətləri ilə təsdiq edirlər.

Birinci döyüşçü

Həm də car çəkdirib deyirlər bizə,
“Aran təslim olsun iradəmizə!”

İkinci döyüşçü

Hərdən də Keyxosrov özü car çəkir,
“Tomris təslim olsun vuruşsuz” deyir,
“Qadınla vuruşmaq mənə ayıbdır!
Babalar qadını zəif sayıbdır”.

Tomris

Ərimin ruhuna and içirəm mən!
Düşmən can qurtarmaz mənim əlimdən!
Hədəylə gələnlər,
Hədəylə gedər!
Daha qadın olmaq sarayda yetər!
Buyurub dəf etsin bu hədələri,
Ərimin vəfalı sərkərdələri!
Səhnədə, Qafqaza söykənir Aran!
Güc alır öz qardaş tayfalarından!
O, Atrapatanla qardaşdır, birdir!
Aran dikbaşlara dərin qəbirdir!
Qoy gəlib məsləhət versin qocalar,
Məsləhət eşidən qalxar, ucalar!

Səhnənin yan tərəfindən ağsaçlı qocalar səhnəyə daxil olurlar.

Mən hakim deyiləm bu doğma yurda,
Ərimin ruhudur hökmdar burda.
Odur bu ölkənin hakim nidası.
Mən onun bir zəif əks-sədası.
Öləndə tapşırdı bizə bu yurdu,
Öldü, başımızda yenə o durur.
Qoy indi məsləhət versin qocalar,
Məsləhət eşidən qalxar, ucalar.

Birinci qoca

Qızım, elçi göndər,
Düşmən naşırıdır.
Hədədən-qorxudan elçi yaxşıdır.

İkinci qoca

Həm elçi yaxşıdır,
Həm də siyasət,
Siyasət olarsa
Zora nə hacət?!

Üçüncü qoca

Yaxşı tanıyıram Keyxosrovu mən,
Qaban dəyənəklə çıxar meşədən!

Birinci qoca

Sən deyən son sözdür,
Çaşmıram əgər,
Son sözü əvvəldə heç vaxt deməzlər,

Üçüncü qoca

Yaxşı tanıyıram Keyxosrovu mən,
Dünya qan ağlayır onun əlindən!

Gücər

Məni qorxutmayırsan düşmənin sayı,
Əmr etsən, xəlvətçə keçərəm çayı,
Arxadan bir zərbə vuraram ona,
Bir də hədə gəlməz böyük Arana!
Vurun qalanları siz də bu taydan.
Yerdə qalanlar da çıxmasın çaydan!

Şux

*(Səhnəyə daxil olur. Gücərə yaxınlaşır.
Heyran-heyran ona baxır, ancaq onun eşidəcəyi bir səslə).*

Sən getmə, əzizim,
Tək qoyma məni!

Tomris qarşıləsın özü düşməni.
Keyxosrov deyirlər, yaman qəddardır,
Zəhminin qızıl qan ovsunu vardır.

Tomris

Həm vuruş yaxşıdır,
Həm də siyasət.
Siyasət olarsa, zora nə hacət?!
Keyxosrov güclüdür bizdən ikiqat,
Ən yaxşı hücumdur bu gün ehtiyat.
Yaddan çıxarmayın,
İgidlər, bir də
Bərk qızsa əyilər həтта dəmir də.
Odur ki, qızmaqdan qabaq biz gərək
Düşməne ucadan uca görünək.
Biz dinc danışığı qoşarıq işə,
Onların içinə ikilik düşər.

Uca

Hökmdar düz deyir!
Ehtiyat gərək!
Gərək ehtiyatla biz tədbir görək!
Gücərin sözləri başıma batdı,
Bu, həm cəsərətədi,
Həm ehtiyatdı...
Gücər burda qalsın, ehtiyat deyə,
Düşmən arxasına mən getməliyəm.
Gedib öyrənərəm sayı neçədir,
Adamı, silahı, atı neçədir?!

Tomris

Oğlum!
İlkin balam!
Sən yadıgarsan!
O böyük nəsilədən bircə sən varsan!

Tomris tərəddüd və ana qayğıları ilə ađlamsınır, lakin bunu hiss etdirmir.
 z n  əks tərəfə çevirir.

Ucal

Vətən babalardan yadigar qalıb!
Hamı bu vətənə qurban olmalı!
Yüz nəfər atlıyla getmək  c n mən
Ana h kmdardan izn istəyirəm!

(Sarayda Ucalı t hsin edən s sl r  şidilir.)

Tomris

Vətəndir  n böyük dədə varımız!
Sənə arxa olsun ocaq tanrımız!

G c r

Mən yola salaram bu gecə onu.

G c r, Ucal, Şux və iki d y şc   xırlar. Hamı onlara uđur diləyir.

Birinci qoca

Hər vaxtın, zamanın bir qanunu var,
Tomrisdir Arana indi hökmdar.
Ərinin qeyrəti irs qalıb ona,
Bu irs xəzinədir Aran yurduna!
Ođuldan, sevgidən keçsə bir ana,
Hakim ola bilər Odlar yurduna.

 kinci qoca

Ana hökmdarın adından deyim,
Ođullar, zirehli paltarlar geyin!

Bu zaman uzaqdan musiqi səsi  şidilir. Bu səs get-gedə yaxınlaşır.
Qapıdakı keşikci i eri girir.

Keşikçi

Aran torpağını doğma biliblər,
Dağıstan elindən elçi gəliblər.

Tomris

Kimə elçi gəlib?!

Qapıçı

Sizə, hökmdar!

Ağsaqqallar, sərkərdələr, saray adamları Tomrisə baxıb təəccüb edirlər.
Tomris heyrətdə olduğu halda ayağa durub yan tərəfə keçir.

Tomris

(yana)

Qanlı illər məni gör, necə sıxıb,
Qadın olmağım da yadımdan çıxıb.
Nə munis günlərdi
O eşq, o qayğı?
Onun ər üzündə rəşadət, duyğu,
Bəs necə qaytarım bu dəyanəti?
Sevgim zəmanətdə xalq əmanəti.
Mən xalqın qızıyam,
Xalqa əmanət.
Alınıb əlimdən şəxsi səadət.
Dünyaya bir hakim olsa da qadın,
Yenə də anadır,
Qadındır adı...
Bir vaxt qoca ərə olmuşdum hərəm,
İndi də hakiməm,
Gərək gözləyəm...

Dağıstan elçiləri, başda çalparaq qoymuş bir ağsaqqal, yanında şahzadə geyimində olan cavan və əlində saz tutmuş aşiq içəri girirlər. Tomrisi görüb onun gözəlliyinə heyran olurlar.

Şahzadə

Gözəllik tacının Aran cıqqası,
Mən ölləm ər olsa buna başqası!
Başına eşqimdən bir tac qoyulsun!
Nəyim var dünyada sevgimin olsun!
Bizi bu qapıdan qaytarma geri.
Bir söz ver,
O sözə qalib can verim!

Aşiq

Görəsən, necədir bunlarda qayda?!

Tomris

(yana)

İndi biz nə hayda,
Bunlar nə hayda?!
De, qadın ürəyi,
Nədir diləyin?
Gücər də istəyir,
Bu da istəyir...
Bəs İtgin?
Otuz il o gündən ötüb...
Eşqi ürəyimdən silinib, itib.
Yox, hələ itməyib,
Silinməyibdir.
Harda itdiyi də bilinməyibdir.
Bəlkə ərım onu məhv edib xəlvət?
Ağırdır kişidə qısqanc məhəbbət.
Bəlkə özü çıxıb gedib Arandan?
Sevirəm mən onu, itən zamandan.
Otuz il gözlədim
Səni, İtginim.
Qocayla icbari keçdi hər günüm.
Mənim harayıma gəlmədin niyə?
Sən eşqin yolunda ölmədin niyə?

Səni mən hər damla suda dadırdım,
Yuxuda sevgimə şəkər qatırdım,
Məni niyə atdın,
Getdin, əzizim?
Hardasan,
Hardasan,
İtgin, əzizim!

Tomris yaşmaq tutub səhnədən kənara çəkilir.

Ağsaqqal

Biz köç halındayıq,
Əfv edin bizi.
Yoxsa gözdən əziz tutardıq sizi.
Döyüşə yollanır bizim hökmdar,
Onda qadımdan çox kişi əzmi var.
Bizi hədələyir Keyxosrov qəsdən.
Aran gözəlinə göz dikib düşmə.

Dağıstan ağsaqqalı

Görünür baxtımız gətirib bizim,
Döyüşdə tək qoyan deyilik sizi.
Biz elçi gəlmişdik dostluq adına,
Nə olar, atıllıq vuruş oduna.

Şahzadə

Bu döyüş sınaqdır mənim sevgimə,
Atılsın dağlılar atın tərkinə!
Keyxosrov əlimdən qurtara bilməz!
Aran gözəlini sevən ər ölməz!

Uzaqdan Dağıstan rəqs havası eşidilir. Elçilər baş əyib çıxırlar.
Şahzadə qılıncını çəkib havada oynadır. Cücər və Şux gəlirlər.

Gü c ər

(fikirli halda)

Başım da dolaşır qəzanın əli,
Əlimdən çıxacaq Aran gözəli,
Bir olsa Tomrislə dağlılar əgər,
Şah olmaq ümidim hədəərə gedər.

Tomris mənim olsa,
Aran mənimdir!
Aran mənim olsa,
Hər yan mənimdir!

Ş u x

Cücər, hökmdara elçi gəliblər,
Onu hökmdar yox,
Qadın biliblər.
Onda nə gözəllik,
Nə də bir ölçü,
Nə görüb görəsən, Tomrisdə elçi?!
Bir gözü qəşəngdir,
Bir də əndamı,
Vəzifə göstərir gözəl adamı.
Yoxsa, onda nə var,
Nə ölçü-biçi...
Mən ondan gözələm, a zalım elçi!

Gü c ər

Vəzifə çox şeyi ört-basdır edir,
Burda yer üstündə çarpışma gedir.
Məqsəd Tomris deyil,
Məqsəd Arandır.
Qaldı elçi-melçi, bunlar yalandır!

Ş u x

(yana)

Sənin də gözün var, bilirəm onda,

Boynunun dalını görərsən, gülüm,
Sən Tomris xatına sahib olanda.

Gü c ər

Nə dedin?

Ş u x

Deyirəm, bu iş xatadı,
Dünyanın özü də lax yumurtadı.
Qıraqdan gözəldir, yaxından kifir,
Xoşbəxt o kəsdir ki, uzaqdan sevir.

Gü c ər

Nə demək istəyir Sistan gözəli?
Özü məzəlidir, sözü məzəli.

Ş u x

Ümidim azalır sənə, Gücərim,
Mənim xalqdan gizli qəhrəman ərim.

Gü c ər

Sus! Hələ bu haqda bir söz danışma!
Həm də siyasətə-zada qarışma!

Ş u x

Hər şeyi sən mənə açıq deməsən,
Ölərəm eşqimin ümidində mən.

Gü c ər

Boş ələm, boş gövdə, sənsiz gözəlim
Mənə kömək elə
Çatım əhdimə.

Oturdum mən səni eşqin təxtinə.
Tomrisə dediyim sevgi yalandır,
Məqsəd Aran ilə Atrapatandır.
O sahil,
Bu sahil,
Qoşa qanadım!
Ən böyük şah kimi çəkilər adın...

(Onlar əl-ələ verərək biri-birlərinə heyran halda baxırlar.)

Tomris

(İçəri girir. Xadimələr ona nə isə deyirlər.)

Gedirəm döyüşə, yoxdur macalım,
Yerimdə Mad baba ağsaqqal qalır.

Mad baş əyir. Gücər nə isə demək istəyir, Şux mane olur.

İKİNCİ ŞƏKİL

Gecə. Araz çayının sahili. Tomrisin çadırının arxa tərəfində bir neçə məşəl görünür. Tomris döyüş paltarındadır. Yanında iki carçı dayanır. Çayın o biri sahilindən çəkiç səsləri gəlir. Keyxosrovun qoşun hissələri Arazı keçmək üçün bərə düzəldirlər.

Birinci carçı

Eşitsin Keyxosrov!
Eşitsin məni!
Eşitsin diqqətlə Tomris deyəni!
Keyxosrov xoş üzlə gəlsə Arana,
Aran da boyanmaz günahsız qana!

Qılınca əl atmaz məncə başbilən,
Qılınca üzleşər, qılınca gələn!
Dava istəmirik, qısılsın, ordu!
Dava pis günlərə aparır yurdu!

İkinci carçı

Eşitsin Keyxosrov!
Eşitsin məni!

Arazın o tayından səs eşidilir. Zəhmli, qorxunc bir səs.
Tomris diqqətlə və həyəcanla qulaq asır.
Bu səs ona tanış və doğma gəlir. Bu zaman o "İtgin" deyə çay qırağına enir.

İtginin səsi

Mən şahlar şahıyam, Keyxosrov adım!
Hər şeydən əfzəldir qılıncın dadı!
Bezaram hörmətlə doğan hörmətdən,
Hörməti qılıncla qazanıram mən!
Gözəl bir qadındır Tomris deyirlər,
Dost olluq o mənə baş əysə əgər.
Qadınla vuruşmaq mənə ayıbdır!
Babalar qadını zəif sayıbdır!

(Tomris bu səsin zəhmindən və zabitəsindən qəşş edir. Carçılar onu tuturlar. Tomris yarıhuşsuz halda sayıqlayır.)

Tomris

Bu odur...
Otuz il sevdiyim adam...
Qanadı təzədən o gizli yaram!
Qanadı yaram...

Birinci carçı

Hökmdar!
Nə yara?
Ox hardan dəyib?!

İkinci carçı

(gülərək)

Görəsən o hansı xoşbəxti sevib?!

İtginin səsi

Mən şahlar şahıyam,
Keyxosrov adım!
Hər şeydən şirindi qılıncın dadı!

Tomris bu səsin zabitəsindən diksinib ayılır. Bu zaman səhnə fırlanır.
Keyxosrovun sarayı. İtgin döyüş paltarında əlini ağızına qoyaraq
Keyxosrovun dediyi sözləri car çəkir.

İtgin

Bezaram hörmətlə doğan hörmətdən!
Hörməti qılıncıla qazanıram mən!
Gözəl bir qadındır Tomris deyirlər,
Dost ollam o mənə baş əysə, əgər.
Qadınla vuruşmaq mənə ayıbdır!
Babalar qadını zəif sayıbdır!

Keyxosrov

(Əlini əks sahilə uzadaraq)

Qılınc hörmətimi artıracaqdır!
İtginin eşqinə çatdıracaqdır!

İtgin

Şahım əfv eləsin məni bu səfər,
Mən onu sevirəm, deyə bilmərəm.
Mən belə söyləsəm...
Dəyişər halım.
Mən bura gəlmişəm, vuruşa deyil,
Onun qocasından intiqam alım...

Keyxosrov

Hələ də sevirsən?
Ay ağılı dayaz!
Sevəndən heç zaman sərkərdə olmaz!
Mən sevə bilmirəm,

Nə sevgi?
Nə ev?
Var qadın!
Var şərab!
Var qılınc!
Var kef!
Sevgiyə bənd olma,
Sevgi yalandır!
Qadınsa hər zaman olub, olandır!
Gec deyil,
Dal çevir belə sevgiyə.
Kişi vuruşlarda gərək bərkiyə!

İtgin

Elə buna görə buyruq quluyam,
Bu yaşda hamıdan çox-çox dalıyam.

Rəmmal gəlir. Kitaba rəml atır.

Rəmmal

Sevgidən söz düşdü,
Mən də sevirəm.
Ancaq bilmirəm ki, arvadam, ərəm?
Elə qapazdır ki, dəyir başıma,
Mənə gələn deyil o öz xoşuna.

Keyxosrov

Rəmmal, rəml at görüm,
Ulduz nə deyir?
Bizim bu sarayda kim kimi sevir?!

Rəmmal rəml atır. Şahın qulluğunda duran sərkərdələr sirlərinin açılmasından qorxaraq yerlərində narahat halda qurcalanırlar.

Rəmmal

İtgin otuz ildir sevir Tomrisi!
Ancaq nafərcamdır onun sevgisi.

Bir də bir şux sevgi gözləyir şahı,
Gözləri piyalə,
Beli sürahi.
Şüşədir, sürüşüb əlindən düşər,
Hər əldə qalmayır sürüşkən şüşə...

İtgin

Düz deyir şahənşah,
Otuz ildi düz...
On beş yaşında idi sevişəndə biz.
Onu qoca vassal aldı əlimdən,
Məni o didərgin saldı elimdən.
Şirin gülüşünü nəgmə bilirdim,
Mən onu günəşdən gəlmə bilirdim.
Yəqin qocalıbdır qocadan sonra,
Gözləri qaraydı,
Qaşları qara...
Utancaq gülüşü bənzərdi gülə,
Əlim dəyməmişdi əlinə hələ.
Biz yaman sevirdik bir-birimizi,
Dünya eşq yolunda azdırdı bizi.
Gördü qoca vassal onu at üstdə.
Demişdi,
Mənimdi o boyu bəstə...
Məni də axtarıb sərkərdələri,
Ancaq bilməyiblər sevən ürəkdir
Sevgilimin yeri,
Sevgimin yeri...

Keyxosrov

Sən bizə yol göstər,
Çatdır Arana,
Biz də çatdırarıq səni yarına.
Hökmdar olarsan tez bir zamanda,
Mənim də zor olar hökmüm Aranda.
Mənə bac verərsən,

Xərac verərsən,
Sevginin dadını onda bilərsən.

Şahın kefinin xoş məqamını bilən rəqqasələr səhnəyə daxil olurlar.
Xoş musiqi havası eşidilir. Şaha mey piyaləsi verirlər.
İtgin o piyaləni qarıb başına çəkir.

İ t g i n

(yana)

Bəxtim gətirmədi,
Gözəlim...
Tomris!
Axı əhd etmişdik ayrılmayaq biz.
Pozdu o qanlı əl sevgi əhdimi,
Çırpdı qayalara gənclik bəxtimi.
İki yol üstündə durmuşam indi,
Belə gəlməyim də sənə görədir,
O zalım ərinin qaçıb əlindən
Pənah gətirmişəm Keyxosrova mən.
Düşmüşəm qəfəsə,
Qaçə bilmirəm.
Bu ipək yuvamdan uça bilmirəm.
Sevgim o sevgidir,
Qalıb əmanət.
Var ancaq qəlbimdə şahlığa nifrət.

Qapıda Şux görünür. Üzünü yaşmaqla örtmüşdür. Şah rəqs məclisini dayandırır.
Sarayı xəlvət edir. İtgin dirək arxasında durub söhbətə qulaq asır.

Ş u x

Şahım bağışlasın məni, yenidən,
Bir gün gecikmişəm hüzuruna mən,
Araz aşıb-daşıb,
Bərk duman idi...
Məndən də bərəçi bədgüman idi.

Keyxosrov

Nə yüklə gəlmisən, İran gözəli?

Şux

Siz deyən kimi də işlər düzəlir.
Gücər azdan-çoxdan sevir Tomrisi,
Aranda hökm etmək istəyir özü.
Oğlu od vurmaqçün sizin saraya
Yüz nəfər atlıyla keçib bu taya.
Tomrisin yeganə oğludur Ucal,
Ucalı yaxala,
Tomrisdən bac al.
Zərif bir oğlandır,
Bıqları sallaq,
O vəhşi kəhəri vaxtında yalla...

Keyxosrov əlinin işarəsilə həyəcan bildirir.
Adamlar saraydan çıxıb tələsik hərə bir tərəfə gedir.
Onlar Ucalı axtarırlar.

Keyxosrov

Axtarın qulduru!
Verməyin macal!
Tomrisin yeganə oğludur Ucal.
Gəlsin qılıncımın qonağı olsun!
Tutun!
Anasına göz dağı olsun!

(Şuxa tərəf dönür)

Gücəri sən bacar əlində saxla,
Onu hökmdarlıq eşqinə bağla!
Əgər sökülməsə içindən Aran,
Onu almaq olmaz zorla kənardan.
Elə ki, Arana çatdı əlimiz,
Onu da aradan götürərik biz.

Şux

Mən onu sevirəm,
Şahım!
Əfv elə!

Keyxosrov

Məni sevməlisən,
Gözəlim,
Hələ!!

Keyxosrov onu qolları üstə alıb səhnənin arxasına aparır.
Şux onun qolları üstə çırpınır.

İtgin

İndi də Tomrisi istəyir Gücər,
Məni sarsıtmayı bu təzə xəbər,
Bu yolda kim çıxsa yoluma mənim,
Onu şah da olsa, qəniməm, qənim.
Onsuz da bu yolda qanlar görmüşəm,
Hər şeyi sevgiyə qurban vermişəm.
Gözümdə sürünür bir qara kölgə,
Yurdumu sevgiyə satmışam bəlkə?!
Qisas alım zalım qocadan deyər,
Mən gəldim qoşuldum bu mərəkəyə.
Sən demə, qəsbkar qoca ölübdür,
Yerində sevgilim vassal olubdur.
Mən özüm özümə tələ qurmuşam.
Bilmədən sevgimə qarşı durmuşam.
Qalsam...
Sevgilimin ollam düşməni.
Getsəm...
Qəbul edər görəsən məni?..

Keyxosrov

(Daxil olur.)

Səhər beş yüz nəfər keçsin o taya!
Od vursun o tayda yurda, saraya!

Görək güclərini,
Silahlarını...
Yuyaq itkin eşqin günahlarını.

(Üzünü İtginə tutur.)

İki cürə olma,
Ey eşqi itik!
Adamı saraldar iki cürəlik.
Kəsərli olmasa qılınc əlində
Yar da gülər sənə *sevgi* dilində.
Bizim məqsədimiz böyük Arandır!
Yoxsa ki, *sevgiyə çatmaq* asandır.

Saray ağası

(İçəri girir.)

Şahənşah sağ olsun!
Daim var olsun!
Hökmü bu dünyada pəyidar olsun!
Yaralı tutulub döyüşən zaman
Saraya od vurmaq istəyən adam.

Keyxosrov

Gətirin!

Saray ağası

Gətirin!

Çöl ağası

Gətirin bura!

Ucalı, onunla birlikdə bir neçə döyüşünü
əsir halda şahın hüzuruna gətirirlər.

Keyxosrov

Burda Ucal kimdir,
Çıxsın qabağa!

(Ucal qabağa çıxır.)

Sənsən bu saraya od vuran kişi?!
Başqa məqsəd güdür mənim gəlişim.

Keyxosrov

(qəzəblə)

Məqsədin nə imiş?
Bir buyursana!

Ucal

Məni sülh etməyə göndərib anam.
Dava istəməyir sülhsevər Aran.
Ağıllı adamlar qaçıb davadan.

Keyxosrov

Mən elə ağıllı adam deyiləm!
Sülh edib!
Məst olub,
Sevib, seviləm.
Qılınc allahıyam bu dünyada mən!
Ancaq qılınc vurmaq gəlir əlimdən!

Ucal

Qılınc oynatmağı hamı bacarır,
Sülhdür səadətin qızıl açarı!

Keyxosrov

Açın qollarımı!
Görüm bacarır...

Keyxosrov qılıncını sıyırub Ucala tərəf gedir. Ucalın qollarını açırlar.
Qoşun sərkərdəsi öz qılıncını Ucala tərəf atır.

Ucal

Vuruşa, döyüşə gəlməmişik biz,
Sülhdür...
Qardaşlıqdır ilk məqsədimiz.

Keyxosrov

Sülh deyən vuruşu bacarsın gərək!
Sülhə, azadlığa qılıncdır kömək!

(Keyxosrov qılıncını Ucala endirir.)

Ucal

Sizinlə vuruşa gəlmədiyimdən
Difa edəcəyəm özümü tək mən.

Keyxosrov dalbadal, vəhşicəsinə zərbələr vurur. Ucal özünü müdafiə edir.
Qoşun sərkərdəsi Keyxosrovun yorulduğunu görüb əli qılıncı özünü
Keyxosrovun qabağına atır.

Qoşun sərkərdəsi

Şahım!
İcazə ver, dərşini verim!

Keyxosrov

Göstər qüdrətini Arana görüm.
Bunun boyuna bax,
Gücünə bir bax?!
Gör, kimlə vuruşur,
Kimlə bu axmaq?!

Ucal şahın qəhqəhə çəkib güldüyünü görüb qoşun başçısına
hücum edir. Onu yaralayır.

Ucal

Dərsimi almışam, bura gəlmişəm,
Mən sizi ağıllı adam bilmişəm.

Qoşun sərkərdəsi

Ağıl qılıncdadır, qüvvətə qolda,
Şahın qullarıyıq biz də bu yolda.

Qoşun sərkərdəsinin yaralandığını görüb sarayın başqa bir hərbcisi yandan
Ucala naqafıl zərbə vurur. Ucal yaralanır. Yıxılır.

Keyxosrov

Bağlayın ağaca sülh elçisini!
Daddırın kötəyin hər ölçüsünü.
Mən qılınc səsiyəm!
Qanlı fəryadam!
Sülhə,
Barışığa,
Dostluğa yadam!

Rəmmal

Sülh də,
Barışıq da,
Eşq də tələdir!
Şah belə deyibsə,
Demək belədir!

(Kitabın üstünə rəml atır. Gah kitaba, gah da ulduzlara baxır.)

Göy də belə deyir,
Hər şey tələdir.
Şah belə deyibsə,
Demək belədir!

Ucalı ağaca şəlitləyirlər. Şallaqla vururlar. Onun fəryadı ucalır.
Arazın o tayından car səsi eşidilir.

Carçı

Eşitsin Keyxosrov!
Eşitsin məni!
Eşitsin diqqətlə Tomris deyəni!
Keyxosrov xoş üzlə gəlsə Arana,
Aran da boyanmaz günahsız qana.
Qılınca əl atmaz mənə başbilən,
Qılınca üzleşər qılınca gələn!

ÜÇÜNCÜ ŞƏKİL

Aran hökmdarlığının sarayı. Gücərlə Tomris danışır. İkinci qapının ağzında Şuxun kölgəsi sürünür.

Güçər

Mən səni sevirəm!
Rədd etmə məni!
Hər şeydən müqəddəs tutmuşam səni!
Sənin həsrətinlə yaşa dolmuşam,
Gəlib qulluğunda nökr olmuşam.
Əlini ver mənə,
Ər-arvad olaq.
Xoş gələn ömürdən yüz il kam alaq.
Saxla öz əlində təxtü-tacı sən,
Aran dövlətini dolandırım mən.
Qoy bu gözəlliyin hədə solmasın,
Gözəl gözəllikdən qisas almasın.

Tomris

Düşmənin başını gətirsən mənə,
O vaxt öz fikrimi deyərəm sənə.
Nə qədər qan içrə çırpınır Araz
Qadıntək düşünmək mənə yaramaz.
Gərək mən icazə alım ərimdən,
Mərhumun sarayda kölgəsiyəm mən.

Gü c ər

Əlim sənə çatsa,
Nazənin sənəm,
Dünyanın ən xoşbəxt kişisi mənəm.
Gedib vuruşaram düşməyə qarşı,
Ancaq mənə daha ağır iş tapşır.
Sevgim ağır işdə ərլəşsin mənim!
Vətənim sevgimlə birləşsin mənim!
İndi mən xoşbəxtəm!
Hamıdan xoşbəxt!
Mənə kömək elə,
Ey tale,
Ey bəxt!
Həm xalqı sevirəm,
Həm hökmdarı.
Sən mənə bəxş etdin bu etibarı.
Gözəlin şahdan da ötkəm hökmü var,
Şahdan da ötkəmdir onu alanlar.

(O, Tomrisə baş əyir.)

Sinəmdən şübhələr tamam silindi!
Dursun qabağında Keyxosrov indi!
Aran qılıncının suyunu dadsın!
Araz sularında boğulub batsın!

(O çıxarkən, Şux onu qapı dalında saxlayır.)

Ş u x

Nə oldu?

Gü c ər

Hə, yola gətirdim bir az...
Ancaq bilirəm ki, bu sayaq olmaz.

Vuruşda qələbə çalmalıyam mən,
Sonra ixtiyarı allam əlindən.
Aran mənim olar!
İxtiyar mənim!
Dünyada ən böyük dövlət-var mənim!

Ş u x

Bəs mən?!
Mənim eşqim?!
Mənim ürəyim?!
Mən gedim, öyrənim gərək ölməyi!

G ü c ə r

Sən nə danışırısan?
Mənim mələyim!
Ölməyə haqqı yox sevən ürəyin!
Sırrımı bircə sən bilirən, gülüm.
Bir əkiz bacıdır eşq ilə ölüm!
Nə qədər canım var,
Sənə mən qulam,
Sən məni çıxartdın bu böyük yola!
Aran şahlığına çatan kimi mən,
Aranın xanımı, xatını sənsən!

Ş u x

Birtəhər görürəm mən səni hərdən,
Hər gün səni bir az itirirəm mən.

G ü c ə r

Sən gərək Tomrisi inandırasan.
Onun əri olsam,
Mənimdir Aran!
Elə ki mən çatdım o təxtü-taca,

Zəhər verməlisən onu balaca.
Onda saray bizim,
Şöhrət bizimdir!
Aranda tükənməz sərvət bizimdir.

Ş u x

Qorxuram o həddə yetirəm səni,
Qorxuram o həddə itirəm səni.

Ayaq səsi eşidilir. Mad saraya girir. Tomrisə baş əyir.
Tomris özü özünə danışır. Onu görmür.

T o m r i s

Mən səni otuz il gözlədim, İtgin!
Sən isə biryolluq getdin, gəlmədin!
Məni son eşqilə sevdi hökmdar,
Son eşqin qəribə səadəti var.
Getdi əlimdəki külli-ixtiyar,
Mən səni hər tikə çörəkdə tapdım,
Bəzən göz yaşımı sevgimə qatdım,
İndi sevgim deyə,
Vətənim deyə,
Düşməne qoşulub gəlmisən, niyə?
Alışır gözümdə intiqamla, kin,
Ölür yavaş-yavaş bu yazıq sevgim.

Ş u x

Hökmdar sevgidən danışır deyən,
Ən ülvi insandır sevən, sevilən.
Hər yerdən ucadır sevginin yeri,
O, şahı, yolçunu bir gözdə görür.
İnsanı batində ucaldan odur,
Zahirdə alçaldan,
Qocaldan odur.
Ən böyük ədalət sevgidir bəlkə,
Sevgilə ucalır bəzən bir ölkə.

Tomris

Mən onu sevirəm, ancaq qəsdı nə?
Niyə düşmən kimi gəlib üstümə?!
Dost kimi gəlsəydi buraya, heyhat,
O şahım olardı,
Mən ona arvad.

Şux

(sevincək)

O sənə layıqdır,
Böyük hökmdar.
Onda kişi kimi ləyaqət də var.
Deyirlər, məğrurdur,
Döyüşkən, ancaq
Qılıncı əlindən qoymayıb qoçaq,
Ancaq hökmdarı Gücər də sevir,
Onun qəmli gözü bunları deyir.

Tomris

Gücər çox cavandır,
Oğlum yerində,
Bir də çox məhəbbət gördüm ərimdən,
Ürək verəmmərəm daha heç kəsə.
Sevgi özgə, hörmət özgədir, nəşə...

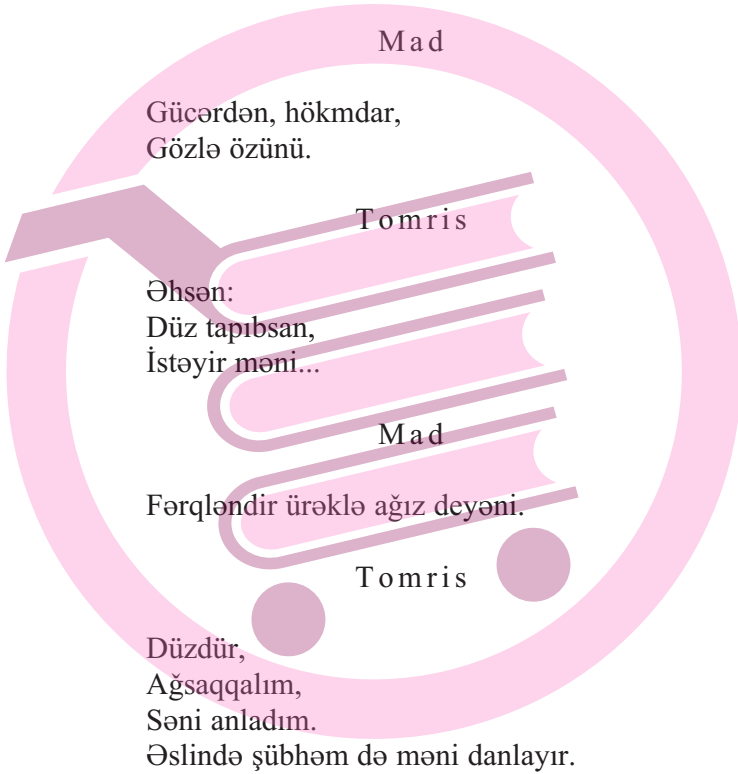
Mad daxil olur. Şux onun sərt baxışlarını görüb
getməyə izn istəyir. Gedir.

Mad

Bu qızdan heç xoşum gəlməyir axı,
Sarayda hər şeyə vardır marağı.

Tomris

Sən şübhə şahısan,
Ey möhtərəm Mad!
Bir əkiz bacıdır şübhə, ehtiyat.
Şübhədir insana düz yol göstərən,
Şübhədən ömrümdə çox razıyam mən.
Nədən şübhən vardır,
De, Mad, düzünü.

Mad

İdrakla bir yerdə dindir vicdanı,
Böyük namususan, qızım, Aranın!
Unutma heç zaman vicdan deyəni,

Namusa görə də sevirilər səni.
Sənə halal olsun ərinin adı,
Zinət bil özünə hər ehtiyatı.
Sevsən bir kimsəni,
Sevgin də haqdır!
İnsanın qəlbində sevgi çıraqdır.

Tomris

(*yana*)

Mən yox, unutmayan onu ürəkdir,
Sevgi daş üstündə bitən çiçəkdir.
Sevirdim onu mən otuz il qabaq,
İndi heç bilmirəm necə olacaq?
Gör, kimə qoşulub gəlib o yazıq?
Gərək siləm onu qəlbimdən artıq.

(*Tomris ağlayır.*)

Mad

Nə dedin,
Sevirsən?

Tomris

Sevirdim, ata!

(*Qaçə-qaçə səhnədən çıxır.*)

Mad

Bəli, bir zinətdir sevgi həyata,
Sevgi belə vaxtda deyil məsləhət.
Sevgiyə düşməndir saray, siyasət.
Gərək Keyxosrovu dilə tutaq biz,
Qana qərğ olmasın doğma ölkəmiz?

Carçılar gəlirlər.

Araz qırağından gələn elçilər,
Araz qırağından mənə bir xəbər?

Birinci carçı

Ağsaqqal sağ olsun,
Daim var olsun!
Ağlı bu ölkədə payidar olsun!
Bizə car çəkirdi elə ki Tomris,
Onun cavabında dedi Keyxosrov:
“Mən şahlar şahıyam!
Keyxosrov adım!
Hər şeydən əfzəldir qılıncın dadı!
Bezaram hörmətlə doğan hörmətdən,
Hörməti qılıncı qazanıram mən!
Gözəl bir qadındır Tomris deyirlər,
Dost ollam o mənə baş əysə əgər,
Qadınla vuruşmaq mənə ayıbdır,
Babalar qadını zəif sayıblar”.

Mad

Bəs Tomris nə dedi?

İkinci carçı

Tomris də dedi:
– Bu, odur,
Otuz il sevdiyim adam...

Mad

Nə dedin?

İkinci carçı

Doğrudur, o doğru deyir.
Deyən Keyxosrovu hökmdar sevir.

Şux qapıda görünür. Bu sözləri eşidir, qımışır.

Mad

Bu nədir?
Huşumu itirirəm mən!

Birinci carçı

Elədir, ağsaqqal,
Onu eşidib
Tomris də huşunu itirdi birdən.

Mad

Bu nədir?
Başımı itirirəm mən!

İkinci carçı

Huşu hə,
Başını deyə bilmərəm...

DÖRDÜNCÜ ŞƏKİL

Araz sahili. Çay daşıb. O biri sahilə Keyxosrov qoşunlarının çadırları görünür. Bir neçə yerdə onlar çaya bərə salmağa çalışırlar. Tomris öz çadırı ağzında dayanmışdır.

Tomris

İlk sevgim!
Sevincim!
İlk iztirabım?
Mənim otuz illik sevgi əzabım...
Unuda bilmədim səni, əzizim,
Gəl, indi ərim ol,
Mən də kənizin!
Niyə düşmən kimi gəldin üstümə?

Niyə qılınc ilə durdun qəsdimə?
Bəlkə unutmusan sevgini çoxdan?
Odur yapışmısan qılıncdan, oxdan,

Birinci carçı

Düşməni sevirmiş hökmdarımız!
Gör, kimə verilib ixtiyarımız.

İkinci carçı

(qəzəblə)

Eşitsin Keyxosrov!
Eşitsin məni!
Eşitsin diqqətlə Tomris deyəni!
Keyxosrov xoş üzlə gəlsə Arana,
Aran da boyanmaz günahsız qana!
Qılınc əl atmaz mənə başbilən!
Qılınc əl üz ləşər qılınc əl gələn!

O taydan İtginin səsi eşidilir.

İtgin

Mən şahlar şahıyam!
Keyxosrov adım!
Hər şeydən ucadır qılıncın dadı!
Bezaram hörmətlə doğan hörmətdən.
Hörməti qılınc əl qazanıram mən!
Gözəl bir qadındır Tomris deyirlər,
Dost ollam o mənə baş əysə əgər!
Qadınla vuruşmaq mənə ayıbdır!
Babalar qadını zəif sayıbdır!

Tomris səsi eşidib halbəhal olur. Hər iki əlini
səs gələn tərəf uzadır.

Tomris

Bu, odur!
Otuz il sevdiyim adam!
Ona haram olsun, bu sevgim, haram!
Mənə icazə ver, ey doğma vətən,
Qəmli qisasımı alım sevgidən!
Necə cəzasına çatmalıdır bəs
Yurduna xəyanət eləyən bir kəs?!
Sevgi xəyanətə heç vaxt əyilməz,
Vətənlə xəyanət barışa bilməz.
Mənim yazıq sevgim,
Yetim qal daha!
Ö! Partla!
Ancaq ki,
Batma günaha!

Tomris düşüncəli halda Arazın o biri sahilinə baxır. Birdən səksənir. Keyxosrovun bu sahilə keçən qoşun hissələri ilə üz-üzə gəlir. Ona hücum edirlər. Carçılar hökmdarı qoruyurlar. O özü də qılıncını çəkib vuruşa girir.

Tomris

Dayanın!
Dayanın!
Zati qıraqlar!
Aranda boş qəbir gəzən yazıqlar!
Gedin Keyxosrova deyin,
Qanıçən!
Səni öz qanında boğacağam mən!
Mən Tomris anayam,
Aran qadını!
Dadın qılıncımın qadın dadını!

Bu taya keçən əsgərlər “Tomris” adını eşidib vahiməyə düşürlər. Onların başçısı irəli çıxır, Tomrisin ona vurduğu naqafil zərbədən yixılır. Bu zaman səhnə fırlanır. Keyxosrovun sarayı. Şah taxtda oturub. Şux onun ayaqları altında pişik kimi nazlanır.

İtgin

Tomris səni sevir,
Deyirdi dünən...
Gör, mən öz sevgimdə necə bədbəxtəm.

(*Qabağa çıxır.*)

Bu, heç ola bilməz!

Keyxosrov

Olanda olur!
Görünür müdrikdir bu Aran dulu.
Gərək əl çəkəsən sevgindən, İtgin.
Tomris mənim olsun!
Aran da sənin!

İtgin

Axı əksinəydi bizim şərtimiz.
Nə tez şərtinizdə dəyişdiniz siz?!

Keyxosrov

Hər günün bir hökmü var,
Bir mənası var.
Gərək ki, dəyişkən ola hökmdar.

Rəmmal

Aran torpağına keçdi ordumuz!
Bizə kömək olsun Ay ilə ulduz!
Gücər nəre çəkir,
Vuruşda təkdir,
Deyir:
Mənə şahın başı gərəkdir!
Gücər neynəyəcək görən bu başı?!

Keçibdir bu başın sövdalı yaşı.
Mənim istəsəydi başımı, əgər
Deyərdim ağıllı adamdır Gücər,
İçində hər şey var,
İlan-qurbağa.
Tükü də çox şükür gəlmir darağa.

Keyxosrov gülür. Şuxu qucaqlayır.

Keyxosrov

Şux, gərək Arazı keçib gedəsən,
Gücəri qanına qəltan edəsən!
Görünür nəqşəmiz baş tutmayacaq.
Tomrisə vurğundur deyən o axmaq.

Şux

(yana)

Qadının vətəni sevgidir, ərdir,
Mənim də vətənim, sevgim Gücərdir.
Mən necə xəyanət edim sevgimə?!
Özümü gör qurban edirəm kimə?
Bu məni istəyir,
Mən isə onu.
Bilmirəm mən kimin kim olduğunu.
Nə pisdir ortada mənsiz qalanda.
Qadın sevgisinə qurban olanda.

Keyxosrov

Arazı addasaq,
Aran mənimdir!
Aran mənim olsa,
Dövrən mənimdir!
Qılıncdan keçirdim şahları tək-tək!
Şaham gündoğandan günbatanadək!

O qılıncını sıyrıb yuxarı qaldırır. Səhnə azacıq fırlanır. Ucalı ağaca bağlayıb onu şallaqla vururlar. Qılınc səsləri yaxınlaşır. Keyxosrovun dəhşətli gülüş səsləri əks-səda verir. O taydan car səsi eşidilir.

Carçı

Burax, ey qaniçən, qəzəbi, kini!
Ucal, mənim oğlum!
Mənim ilkinim!
Ey şah, mən deyənə qulaq asmasan,
Qanlı istəyini boğub basmasan,
Səni öz qanında üzdürəcəyəm!
Başını əlbəəl gəzdirəcəyəm!

Keyxosrovun dəhşətli gülüş səsi yenidən eşidilir. Səhnə yenə də fırlanır. Gücər, Dağıstan şahzadəsi düşmənlə vuruşurlar.

Gücər

Qırın! Su yerinə qızıl qan için!
Düşmənin qanından al paltar biçin!
Tomris sevgisidir Aran mənimçin!
Aran namusumdur!
Tomris ümidim!

Şahzadə

Sən mənə kömək ol,
Ey cavan baxtım!
Güc ver Keyxosrovla üzləşən vaxtı!
Aranın gözəli,
Aranın taxtı
Biri namusumdur,
Bir ümidim!

İtgin

(*səhnəyə daxil olur*).

Sənsən bu torpağın Aran Gücəri!
Hökmdar Tomrisin gələcək əri?!

Biçərəm sevgimə dağ çəkənləri,
Pis gözlə Tomrisə göz dikənləri!

Gü c ər

Sən kimsən?!
Ay qotur!

İ t g i n

Mən sənin ağan!

Gü c ər

Qılınc təyin edər
Qulsan, ya ağa?!

Onlar qılınclaşır. İtgin yaralanır, yığılır, güclə ayağa durur.

İ t g i n

Dünyada hamını ucaltdı sevgi,
Mən isə bu sayaq alçaltdı sevgi!
Ey sevgim!
Tək qayıt doğma ölkəyə.
Sevginin sirrini demə özgəyə!
Özüm sadəlikdən düşdüm bu günə.
Sevgimin yolunu saldım dünyənə.
Gərək Keyxosrova qoşulmayaydım,
O mənim sirrimi dünyaya yaydı.
İndi də deyir ki,
Tomris mənimdir!
Bu yazıq sevgimə hamı qənimdir.
Özümü Tomrisə çatdırım gərək!
Sən hökmü,
Sən sözü Tomris deyəcək!

İtkin çiyindəki plaşla üzünü örtür. Yaralı halda
Araz sahilinə tərəf yollanır.

İKİNCİ PƏRDƏ

BEŞİNCİ ŞƏKİL

Aran. Tomrisin sarayı. Mad və iki carçı. Tomris kədərlidir.
Bu zaman dilənçi paltarında İtgin sarayın qapısında görünür.

Mad

Hökmdar, gözümə inanmayıram,
Bəlkə qocalmışam, söz qanmayıram?
Axı ola bilməz yanarkən Vətən
Sən bir qadın kimi düşmən sevəsən.

Tomris

Onu mən sevmişdim,
O mənə düşmən!
Məni bağışlasın anamız Vətən!

İtkin

(*narahat halda, yana*)

Yox, Şux, Keyxosrova doğru deyirmiş
Tomris məni deyil,
Onu sevirmiş.
Görünür Keyxosrov məni tovlayıb,
Xəlvətdə Tomrisi alıb, ovlayıb.
Gülüşü, dostluğu,
Sevgisi rəngdir,
Bizi tovlamaqçün o, qoşun çəkdi,
Tomris də unudub əhdi, peymanı,
Xəlvətdə düşmənə satıb Aranı.
Arada düşməni mən dost sanmışam,
Sevgidə, dostluqda mən aldanmışam.
Aldanmış sevgimi qılınc edib mən,
Gərək qisas alım hər ikisindən.

İtgin ayılır. Carçılar, qulluqçular onun başının üstünü alırlar.

Tomris

Görün o nə səsdir?
Nə qışqırığıdır?!

Qulluqçu

Hökmdar,
Yolçudur,
Acdır, yazıqdır!

Tomris

Yedirdin, göndərin cəbhəyə onu,
Döyüşdə bilərlər kim olduğunu.

İtginə aparırlar.

Sən də, ağsaqqalım,
Təəccüb etmə,
Hər xırda söhbətin ardınca getmə.
Mənim də taleyim belə gətirib.
Könlüm taqətini çoxdan itirib.
Məni bağışlasın anamız vətən,
Bir zaman sevirdim onu ürəkdən.
İndi düşmən kimi gəlib Arana,
Ən yaxın dostdan da düşmən yaranar.
Əkiz bacılardır sevgilə nifrət,
Nifrətmiş sevgidə mənə də qismət.
Yaman pis görünür sevgidə ləkə,
Sevgi də bir cürə düşməndir bəlkə.
Sevgim düşmən kimi gəlib Arana,
Ürəyim sevgimə qarşı dayanar.

Mad

Hökmdar!
Gözümə inanmayıram!

Bəlkə qocalmışam,
Söz qanmayıram?!

Tomris

Şübhə allahısan əvvəldən də sən,
Mən də şübhəliyəm onu sevəndən.
Sevgi olan yerdə şübhə ağırdır,
Şübhə haqq yoluna gedən cığırdır.

Mad

“Mən onu sevirəm...”
Bəsdir, susunuz!
Bu sözü dilizdən tamam siliniz!
Siz böyük Aranın hökmdarı siz,
Hökmdar qılıncıdır,
Qüdrətdir yalnız.
Siz həm də düşməni sevsəniz əgər,
Bizə aranılar düşmən deyirlər...

Tomris

O, düşmən olmayıb, əvvəllər...

Mad

Susun!
Dedim, qəlbinizdən sevgini pozun!

Güçər

(Daxil olur.)

Nələr eşidirəm,
Nələr görürəm,
Hər dəfə az qala yerə girirəm.
Tapdaq altındaykən bu diyarımız
Düşməni sevirmiş hökmdarımız.

Mad

Ölkəsi virandır,
Oğlu əsirdir,
Düşməni istəmək?..
Bəs bu nə sirdir?!

Gücər

Qadın harda olsa, yenə qadındır
Qılıncdan sevgiyə qadın yaxındır.
Sevgidə sədaqət?..
Bu işə nə var,
Xalqa sadıq olsun gərək hökmdar.

Tomris utanır. Səhnənin arxasına çəkilir.
Hər iki əli ilə üzünü örtüyü halda ocağa tərəf yollanır.

Tomris

Məni öldürəcək, bu dərd, bu ağrı,
Mənə kömək elə,
Ey ocaq tanrım!

Mad

Bu necə sevgidir?
Bu necə qürur?
Həm sevir,
Həm də ki, qanda boğdurur.
Keyxosrov kimdir ki, sevəsən onu?!

Tomris

(qaça-qaça irəli çıxır)

Yox, yox!
İtgin haqda danışırım mən!
Onu mən sevmişdim gənc illərimdən...

Qoşulub düşməne gəlib o namərd.
Qılınca dönübdür sinəmdə bu dərd!
Onun bağışlanmaz vətən günahı,
Cər çəkib sözünü söyləyir şahın!

Mad

Belə de?..

Gü c ə r

Qəribə işə düşmüşük!
Məhv olsun hökmdar!
Bu xain, dönük!
O bizi aldadır deyəsən, ata!
Lənət belə eşqə!
Belə həyata!
Mənə icazə ver çəkib qoşunu
Gətirim onların qoşa başını!

Tomris

(yana)

Yox, yox! O bədbəxtidir!

Gü c ə r

Nə buyursan?!

Tomris

Yox, yox!
Heç nə! Heç nə!

Gü c ə r

Onda, ey saqi,
İçək bu sevginin sağlığına biz!
Nə oldu, hökmdar, bizim şertimiz?!

Mad

İçmək!
Bu şübhədən çıxmaq nə xoşdur?!
Ey tanrım!
Bəlanı bizdən sovuşdur!

Şux gəlir əlində podnos. Üstündə mey dolu iki piyalə. Piyalələrdəki meyin biri zəhərlidir. O zəhərli piyaləni gah Gücərə tərəf tutur, gah Tomrisə tərəf. Tərəddüd keçirir. Çaşqındır. Tomris götürdüyü piyaləni Gücərə tərəf uzadıb.

Tomris

Mənim əlimdən al,
Bunu da iç sən!
Düşmən qurtarmasın polad pəncədən!

Gücər piyaləni Tomrisdən alıb sevincək halda onu başına çəkmək istəyir.

Şux

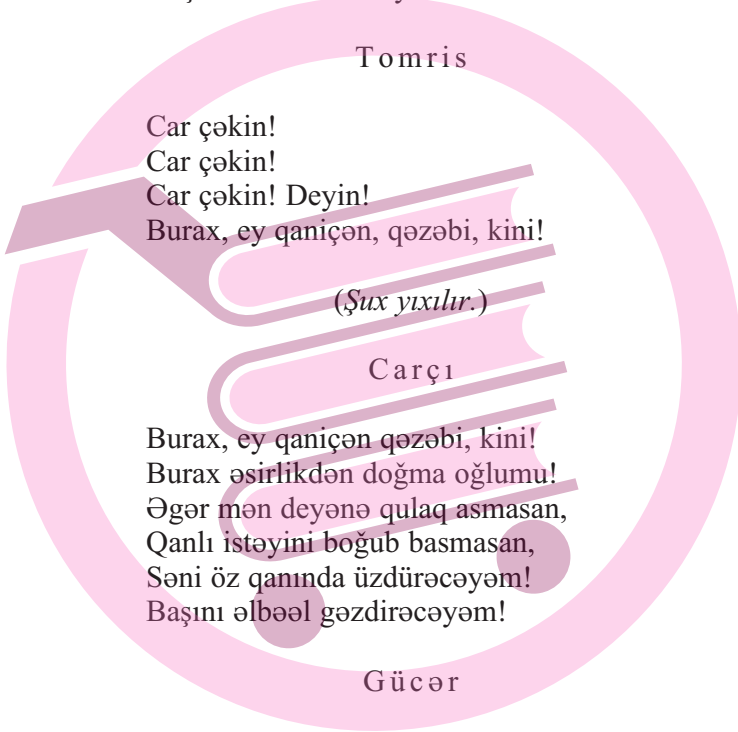
(Piyaləni tələsik onun əlindən alır.)

Sən yox!
Qoy mən içim!
Gücərim, bunu!..
Qurtarsın burada bir eşqin sonu!
Eşq ilə xəyanət birgə ucalmaz!
Bir qəlbə onları bəsləmək olmaz!
Eşq ilə xəyanət tutmayan yoldur,
Görünür mənə də bu qismət oldu!
Casusluq etsəm də düşməne, ancaq
Mən sənə xəyanət etmədim heç vaxt.
Gah orda,
Gah burda,
Mən qonaq oldum!
Şahların əlində oyunaq oldum!

Məndən üz döndərdi məsum sevgi də.
Zəifdir...
Gücsüzdür...
Qadın sevgidə!

(Şux badəni başına çəkir.)

Sən məni bağışla,
Gücərim mənim!
Xoşdur bu ölüm də yolunda sənin!

Bu nədir?
Xəyanət!

Tomris

Qulaq as mənə!
Hər şey qurban olsun gərək vətənə!

Sevgi də! Qadın da!
Oğul da! Taxt da!
Vətən belə deyir çətin ayaqda!

Uzaqdan Keyxosrovun dəhşətli qəhqəhə səsi eşidilir.
Qılınc vuruşmasının səsi yaxınlaşır.

ALTINCI ŞƏKİL

Arazın cənub sahili. Keyxosrovun sarayı. Ucal çarlığa çəkilməlidir.
Paltarları qanlıdır.

İtgin

Vəfasız bilməzdim dünyanı belə,
Dünyaya bağlıdır insan nə ilə?
Vətəndir! Anadır!
Sevgidir! Övlad!
Əlimdən almışdır bunları həyat!
Olmuşam dünyada sevgi girinci,
Təkcə Tomris idi ömür sevincim,
O da Keyxosrovu sevirmiş, demə.
Ey dünya!
Bəs kimə inanım, kimə?!
Niyə xar elədin məni sevgidə?
Qənimsən sevgiyə!
Qənim igidə!

Ucal

Nə dedin?
Başından böyük danışma!

İtgin

Sən uşaqsan, oğul!
İşə qarışma!

Ucal

Tomrislə Keyxosrov su ilə oddur!
Onlar bir-birinə hər işdə yaddır!
Tomris sevə bilməz öz düşməni!
Eşqə qurban verməz öz vətəni!

İtgin

Mən də inanmırdım bu işə, düzü,
Ağzından eşitdim özüm bu sözü!
Dedi: "Mən sevirəm!
O mənə düşmən!
Məni bağışlasın anamız vətən!"

Ucal

Yalandır!
Böhtandır!
Quraşdırmadır!
Bu, dostu dost ilə boğuşdurmadır!
Arxasız, vətənsiz doğulub yalan!
Onunla diz çökməz döyüşdə Aran!

İtgin

Yaxşı tanıyıram Aranı mən də,
Tomrisi düşünmə Aran deyəndə.
Sən Vətən sözünə dərin bax, dərin,
Vətən əsiridir sərkərdələrin.
Bilirəm, oğlusan Tomrisin sən də,
Ancaq xalqı düşün Aran deyəndə.
Onların əlilə Aran soyuldu,
Nə qədər qırıldı,
Dərbədər oldu!
Mən də bir el oğlu,
Bir vətən oğlu!
Atanın əliylə dərbədər oldum!

Ömrüm burdan ora yarımköç oldu!
Varım qarət oldu!
Sevgim heç oldu!

Ucal

İndi öz yurdunun durub qəsdinə,
Yadlaşıb gəlibsən Aran üstünə.
Bu, xalqa, ölkəyə böhtan atırsan!
Vətəni düşmənə,
Yada satırsan!
Xainsən!
Xainin haqqı ölümdür!
Heyif, qolum bağlı!
Əlim yalındır!

İtgin

Sən hələ uşaqsan!
Uzat bığımı!
Sonra biləcəksən kim olduğumu!

Ucal

Mən Aran oğluyam!
Adım da Ucal!
Sən kimsən burada?
Ay yoluq çaqqal!
Keyxosrovun tacı qanla dolacaq!
Sənin cəzan ondan artıq olacaq!
Xəyanət etmişən çünki Arana!
Hətta əl atmısan acı böhtana!

İtgin

Sən hələ uşaqsan!
Zəncir yorğunu!
Sonra biləcəksən kim olduğumu!

Sus! Yoxsa qılıncla səni yaxaram!
Onun acığını səndən çıxaram!

Ucal

Xainin əlində ölmək nə xoşdur!
Tanrım! Bu sevincə məni qovuşdur!

Keyxosrovun qoşun hissələri geri oturur. Gücərin fəteh səsi sarayın astanasında eşidilir. O, Keyxosrovla vuruşa-vuruşa onu saray qapısından içəri salır.

Gü c ər

Al! Bu bir!
Bu iki!
Aranı tanı!
Qurumaz qınında qılıncın qanı!
Səni tanımayan bilməyib bəzən
Qorxub gülüşünün vahiməsindən.
Al! Bu bir!
Bu iki!
Bura Arandır!
Aran belə vaxtda düşmən qırandır!

Keyxosrov

Qılınc allahıyam bu dünyada mən!
Ancaq qılınc vurmaq gəlir əlimdən!

Keyxosrovun dəhşətli gülüş səsi eşidilir. Bu zaman o yaralanır. Yıxılır. Qoşun hissələri bunu görüb dəstə-dəstə qaçırlar. İtgin Ucalın zəncirlərini açır.

Gü c ər

Tomrisin gözündə ucalım deyə,
Götürərəm başını onun hədiyyə!
Tomris mənim olsa, tac mənim olur!
Belədir hökmdar olmağın yolu!

Ucal

Gücər, hökmdarlıq fikrindəsən sən?!
Onda nə fərqi var sənin düşməndən!

Gücər

Ucal! Bu sənsənmi?!

Ucal

Deyəsən mənim...
Ancaq sənin kimi dosta düşmənim!

Gücər

Kim xilas elədi səni zəncirdən?

Ucal

Düşmən xilas edib məni bəlkə də,
Dostlar düşmən olub bizim ölkədə!

Gücər

Uşaqsan sən hələ!
Fikrin də keydir!
Burda yer üstündə vuruşma gedir!
Hökmdar olsa da anan, qadındır.
Qadın eşqə, evə daha yaxındır.

Ucal

Düşmənsən Aranın xalq ordusuna!
Anamın müqəddəs pak namusuna!

Ucal Keyxosrovun qılıncını yerdən qapıb Gücərin üstünə cumur.

İtgin

Dayan!
Ucal, səbr et!
Qeyrətli balam!
Burda öz dostuyla vuruşmaz adam!

Ucal dönüb İtginə baxır. Bu zaman Gücərin vurduğu zərbə onu yerə yıxır. İtgin qılıncı Ucalın əlindən qayıb Gücərin üstünə atılır.

İtgin

Xain! Sən nə etdin?!
Kimi öldürdün?!
Xain ürəyini açıb bildirdin!
Tomris sənin deyil!
Aran da sənin!
Mənəm didərgini eşqin, vətənin!

*(Güclərlə İtgin qılınclaşırlar. Gücər yaralanır.
Arazın şimal sahilindən Tomrisin səsi eşidilir).*

Səni öz qanında üzdürəcəyəm!
Başımı elbəəl gəzdirəcəyəm!

(İtgin Ucalın cəsədi önündə diz çökür.)

Dur, oğlum!
Dur, səni anan çağırır!
Sənsən bu ölkənin qeyrət nağılı!
Bu xalqa,
Bu yurda,
Şahlıq qənimdir!
Çünki hamı deyir:
“Şahlıq mənimdir!”
Mən indi bildim ki, səhvim ağırdır!
Vətənim içimdən məni çağırırdı
Gedib diz çökərəm onun önündə.

Aranın müqəddəs zəfər günündə!
Bəlkə bağısladı məni sevgilim!
Görən, bağıslarmı məni?
Nə bilim?..

YEDDİNCİ ŞƏKİL

Aran hökmdarlığının sarayı uzaqdan görünür. Yolun qırağında adamlar dayanıb şənlik edirlər. Tomris uzun, qara paltarda səhnəyə daxil olur. Adamların içiylə keçdikcə hamı ona baş əyir. O, ərinin qəbri üstünə gedir.

Əyilib onun qəbir daşından öpür.

Tomris

Sənə baş əyirəm, hörmətli ərim!
Sənin ruhun kimi pakdır hisslərim!
Pakdır xalq namusum!
Qadın namusum!
Sadiqdir adına elim-ulusum!
Qana boyasa da düşmən Aranı
Sildik yurdumuzdan qanı-qadını!

Səslər eşidilir: “Sağ ol, ana hökmdar!”
“Sağ ol, ana Tomris!”

Sənə baş əyirəm hörmətli ərim!
Sənin ruhun kimi pakdır hisslərim!
Təkcə hüsurunda bir günahım var,
Pakdır günahını desə adamlar.
Mən uşaq olanda,
Dəcəl, yelbeyin,
Bir gənci sevirdim,
Adı da İtgin!
Ancaq görüşmədik xəlvətlərdə biz,
Sonra ayrı düşdü qərrib sevgimiz.
Nə vaxt ki, sən məni aldın, ucaldın,
Saray həyatının küncünə qatdın.
Mən sənə demədim,

Qorxdum ləkədən,
Ürək bulandırar dedim bəlkə də.
O da ki, Arandan didərgin düşdü,
O vaxtdan çox illər,
Aylar ötüşdü,
Oğlum Ucal çatdı on altı yaşa,
O da Keyxosrovla getdi savaşa,
O taydan car çəkib hürəndə düşmən
İtginin səsini tanıdım birdən.
O idi!
Qəlbimi bürüyürdü dərd,
Düşməne qoşulub gəlmişdi namərd!

M a d

(təəccüb içində)

Məni bağışlasın hökmdar ana
Bilməyib mən böhtan demişəm ona!
Gör, necə uymuşam dolaşmış işə,
Düşməni sevibsən – elə bilmişəm.

T o m r i s

Sənə baş əyirəm hörmətli ərim!
Sənin ruhun kimi safdır hisslərim!

İtgin səhnəyə daxil olur. Adamların içiylə keçəndə onu tanıyanlar da olur. Tomris onun yaxınlaşan kölgəsini divarın üstündə görür. Ancaq qəbir üstündən durmur.

İ t g i n

Gəlmişəm, Tomrisim!
Otuz il sonra.
Ya məni bağışla!
Ya da çək dara!
Səni zorla aldı hökmdar ərin,
Dözməyib tərək etdim mən bu yerləri.

Ancaq hər bir yerdə eşqim sən idin,
Mənə həm sevgiydin,
Həm vətən idin.
Səni qurtarmaq üçün o qanlı əldən,
Səhv edib qoşuldum Keyxosrova mən.
Axı nə biləydim ərin ölübdür,
Mənim taleyimə eşqim gülübdür.
Səni qurtarmaqçün onun əlindən
Səhv edib qoşuldum Keyxosrova mən.
Mən sənə xəyanət etməmişəm, yox!
Xəyanət yoluyla getməmişəm, yox!
İndi nə Keyxosrov,
Nə də Gücər var!
Mənim əllərimlə öldülər onlar.
Xəyanət yoluyla Gücərin yolu.

Tomris

Sənsiz də bilirdim,
Bilirdim bunu!
Gücərin Şux ilə dost olduğunu!
Sənin xəyanətin daha böyükdür.
Ürəyin sönükdür!
Sevgin sönükdür!

İtgin

Mən xain deyiləm!

Tomris

Böyük xainsən!
Səni bağışlamaz anamız vətən!

İtgin

Təkcə sən bağışla!
Məni sındırma!

Eşqimin oduna məni yandırma!
Həm də öz səhvimin oduna yandım,
Otuz il qürbətdə dözdüm, dayandım!
Eşqə qurban verdim doğma vətəni!
Bir də o illərə qaytarma məni!
Qaytar vətənim!
Vətənim sənsən!
Qaytar mənliyimi!
Mənliyim sənsən!
Sənsiz yaşamağa qadir deyiləm!
Gərək hökmdar da sevib-sevilə.

Tomris

Səni lənətləyən mən yox, vətəndir!
Xəyanət sevgiyə əzəl düşməndir!
Sevmişdim bir zaman səni, doğrudur,
O sevgi indi də məni ağrıdır!

İtgin

Mən xain deyiləm!
Xain Gücərdir!

Tomris

Sənin etirafın heçdir, hədərdir.

İtgin

Oğlunu zəncirdən qurtaran mənəm!
Xəyanət edərək Gücər də sənə
Şah olmaq qəsdini açıq bildirdi,
Sənin oğlunu da Gücər öldürdü!

Tomris

Onu da bilirəm!
Qurtarın! Bəsdir!

Mənə xəyanətdir Gücərin qəsdı,
Vətənə, Arana xəyanət deyil!
Sənsən xain çıxan,
Birdəfəlik bil!
Vətən şərəfini elə itirdin,
Düşməni dalına salıb gətirdin!
Vətəni sevgiyə satan xəyanət!
Sevgini çirkaba qatan xəyanət!

İtgin

Mən xain deyiləm!

Tomris

Xainsən!

İtgin

Zalım!
Səni öldürürəm!
Titrəyir əlim!

O xəncərini çıxarı. Üzü qəbrə tərəf oturmuş Tomrisi arxadan vurmaq istəyir.
Tomris onun kölgəsini divarın üstündə görür.

Tomris

Xain! Əl qaldırmaz qadına kişi!
Sevgi xəyanətlə yerin dəyişib!

İtgin bu sözləri dinləyib çaşqın halda onun üstünə gələn camaatı görür, bu zaman o əlindəki xəncəri öz ürəyinə saplayır.

İtgin

Ah! Bədbəxt sevgiymiş qəddar düşmənim!
Beləymiş görünür taleyim mənim!

O yıxılır. Bu zaman Tomris qəbir üstündən durur. İtginin cənazəsinə tərəf dönərkən Keyxosrovun kəsik başını onun ayaqları altında görüb qışqırır.

Tomris

Qərq edin bu başı qan tuluğuna!
Yedirdin sonra da qarğa-quzğuna!
Qurtardı Aranda
Qan!
Vuruş!
Talan!
Düşmən qabağında diz çökməz Aran!

(O bu zaman qəbirlər arasında ərinin kabusunu görür.)

Kabus

Var olsun, qadınım,
Böyük ürəyin!
Sənə halal olsun Vətən çörəyi!

(Səhnədəkilər Tomrisi əhatə edirlər.)

Var olsun qadınım,
Böyük ürəyin!
Sənə halal olsun Aran çörəyi!

Səhnədəkilər

Sağ ol, ana Tomris!
Ana hökmdar!

Kabus gözdən itir. Tomris Keyxosrovun kəsik başı üstündən addayıb keçir. Dağıstan şahzadəsini yaralı halda götürürlər. Rəqs havası eşidilir. İşıqlar yavaş-yavaş sönməyə başlayır. Səhnə arxasından iki qadın bayatı oxuyur. Səhnədə işıq tamam söndükdən sonra səhnənin qarşısında Qocayla Herodot heyrət içində görünürlər.

Pərdə

SON

300

MÜNDƏRİCAT

Mir Mehdi Seyidzadə

Ayaz8

Xalidə Hasilova

Nəğməli könül64

İslam Səfərli

Göz həkimi112

Adil Babayev

Açıq pəncərə180

Söhrab Tahir AzərAzər

Ana hökmdar240

**AZƏRBAYCAN DRAMATURGIYASI
ANTOLOGİYASI**

V CİLD

“ŞƏRQ-QƏRB”

BAKI

2007

Buraxılışa məsul: *Əziz Güləliyev*

Texniki redaktor: *Rövşən Ağayev*

Tərtibatçı-rəssam: *Nərgiz Əliyeva*

Kompyuter səhifələyicisi: *Allahverdi Kərimov*

Korrektorlar: *Fəridə Səmədova*
Pərinaz Musaqızı

Yığılmağa verilmişdir 07.09.2007. Çapa imzalanmışdır 28.12.2007.
Formatı 60x90 ¹/₁₆. Fiziki çap vərəqi 19. Ofset çap üsulu.
Tirajı 25000. Sifariş 261.

Kitab “Şərq-Qərb” mətbəəsində çap olunmuşdur.
Bakı, Aşıq Ələsgər küç., 17.